

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KÜRESELLEŞME DÖNEMİNDE BİREYLERDE
MİLLİYETÇİLİK ALGISI**

**ERHAN ERBAY
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Günce DEMİR**

KIRIKKALE-2024

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KÜRESELLEŞME DÖNEMİNDE BİREYLERDE
MİLLİYETÇİLİK ALGISI**

**ERHAN ERBAY
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Günce DEMİR**

KIRIKKALE-2024

KABUL ve ONAY

Erhan ERBAY tarafından hazırlanan “Küreselleşme Döneminde Bireylerde Milliyetçilik Algısı” adlı tez çalışması, aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Günce DEMİR

Sosyoloji Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

İMZA.....

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan: Doç. Dr. Fahri ATASOY

Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fak.

İMZA.....

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Prof. Dr. Dolunay ŞENOL

Sosyoloji Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

İMZA.....

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 16/12/2024 Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....

Prof. Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlanılan eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Erhan ERBAY

16.12.2024

ÖZET

KÜRESELLEŞME DÖNEMİNDE BİREYLERDE MİLLİYETÇİLİK ALGISI

Kırıkkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Günce DEMİR

Aralık 2024, 154 sayfa

Toplum içerisinde varlığımızı gösterebilmemiz diğer insanlardan farklı olan, kendimize ait kimliğimizi ifade etmemiz ile sağlanabilmektedir. En geniş toplumsal birim olarak bir millete ait olma bilinci, düşüncesi, hissiyatı bizi üst kimlik sahibi yapmaktadır. Kendimizi ait hissettiğimiz millete bağlılık duygusu ve bunu içeren davranışlarımız milliyetçilik ile ifade edilmektedir. Milliyetçilik, kan bağı, dil, din, kültür, tarihsel geçmiş, gelecekte birlikte yaşama isteği gibi değişik nesnel veya öznel nedenlerle oluşabilecek duygu ve düşünceyi içerir. Milliyetçiliğin kadim zamanlardan nesnel özellikler içerdiği veya modern toplum koşullarının sonucu olarak oluştuğu yönünde tezler bulunmaktadır. Her iki durumda da milliyetçilik sosyo-kültürel bir gerçeklik olarak günümüzde bütün toplumları etkileyen bir fenomen olarak yer almaktadır.

Küreselleşme, metanın ve finansın sınır tanımaksızın dünyanın her yerine ulaşabilmesi, ulaşım ve iletişimdeki teknolojinin hızla gelişimi, internet olanakları ile insanların arasındaki mesafenin azalması, mobilitenin artması, homojen bir Batı-Amerikan kültürün oluşması, bölgesel siyasi oluşumlar, küresel göç, küresel iklim değişikliği, nükleer silahlar ve son dönemin pandemik hastalıkları ile birlikte toplumsal bir olgu olarak ele alınmaktadır. Küreselleşme çok yönlü özelliği ile etkisini göstermektedir.

Küreselleşmenin kültürü homojenleştirmesinin milliyetçiliği olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir. Bireyler gündelik yaşamlarında geleneklerine, kültürlerine uygun davranmak isterken başta ekonomik gerçekliklerden dolayı zorlanmaktadır. Küreselleşme olgusu ile milliyetçilik zıt kutuplarda yer almaktadır. Küreselleşme döneminde bireylerin milliyetçilik algısının nasıl etkilendiği araştırma sorusu olarak yer almaktadır.

Bireylerin gündelik davranışlarını nasıl düzenledikleri, hangi deneyimleri yaşadıklarının öğrenilmesi araştırmanın amacıdır. Bireylerin deneyimlerinin öğrenilmesi amacıyla araştırmada fenomenolojik araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmada milliyetçiliği gündelik hayatında yaşayan bu hissiyatını çevresine gösteren bireyler seçilmeye çalışılmıştır. Örnekler önce amaçlı örneklem sonrasında

kartopu yöntemiyle seçilmiştir. Önce bilinen örneklerle bağlantı kurulmuş, bu kişilerin yönlendirmesiyle diğer örneklerle ulaşılmıştır.

Araştırmada on yedi kişi ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşmede yarı yapılandırılmış soru kâğıdı kullanılarak yaklaşık bir saat süren görüşmeler ses kaydı alınarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma, *demografik durum, siyasi düşünce, ekonomi/tüketim, gündelik/rutin davranışlar, kültür/egitim, yabancılar, milliyetçilik duygusu, ilave edebilecekleri konular* ve görüşme esnasında *görüşmeciye ait diğer özellikleri* içeren dokuz ana başlıkta açık uçlu sorular içeren soru kâğıdı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler Ankara, Bayat/Çorum, Çorum, Merzifon/Amasya, Tokat, Eskişehir, Gaziantep illerinde yapılmıştır.

Görüşmeciler milliyetçilik duygu ve düşüncelerini kültürel, geleneksel ve siyasi kavramlarla ifade etmektedirler. Siyasi kimliklerini açıklamak için Milliyetçi, Atatürkçü, Demokrat, Ülkücü ve Liberal kavramlarını kullanmaktadırlar. Görüşmeciler millet tanımını yaparken, on yedi görüşmeciden on altısı tercihinde *kültür, dil ve devlet*, on beşi *vatan/yurt* ve on kişi de *tarihsel geçmiş* kavramlarını ortak olarak belirtmişlerdir. Milliyetçilik duygu ve düşüncesi, sembollerin yoğun olarak kullanıldığı bir fenomendir. Milliyetçi duygu ve düşüncesine sahip bireyler gündelik yaşamlarında milliyetçiliklerini Türk bayrağı, istiklal marşı hassasiyeti, Türk büyükleri, Atatürk, tarihi olaylar, yerler, mitler, Türkçe isimler gibi birçok sembolle göstermektedirler.

Görüşmecilerin son dönemde rahatsızlık duydukları konu mültecilere ilişkindir. Ülkemizde mültecilerin varlığı başta güvenlik endişesi olmak üzere, mültecilere sağlanan ekonomik, eğitim, sosyal yardım, sağlık gibi konularda bütçeden fazla pay ayrılmasıdır. Mültecilerin sayıca çok olması birçok şehrimizde mültecilerle gündelik hayatta karşılaşmalara ve bazen çatışmalara neden olmaktadır. Ülkemizde yabancıların iş hayatında olmaları, tüketim tercihlerinde yabancı ürün tercihleri, çocukların eğitimi, yabancı ülkelerde iş olanakları gibi konularda, milliyetçi düşünceye sahip görüşmecilerin küreselleşmenin etkileri ile geleneksel davranışlarında zorlandıkları başlıklar olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Millet, Milliyetçilik, Türk Milliyetçiliği

ABSTRACT

INDIVIDUALS' PERCEPTION OF NATIONALISM IN THE GLOBALIZATION PERIOD

Kırıkkale University

Social Sciences Institute

Department of Sociology, Master's Thesis

Supervisor: Doç. Dr. Günce DEMİR

December, 2024, 154 Pages

We can show our presence in society by expressing our own identity, which is different from other people. The awareness, thought and feeling of belonging to a nation as the largest social unit makes us have a higher identity. The feeling of loyalty to the nation we feel we belong to and our behaviors that include this are expressed by nationalism. Nationalism includes feelings and thoughts that may occur for various objective or subjective reasons such as blood ties, language, religion, culture, historical past, and the desire to live together in the future. There are theses that nationalism contains objective features from ancient times or that it emerged as a result of modern social conditions. In both cases, nationalism is a socio-cultural reality and a phenomenon that affects all societies today.

Globalization is the ability of goods and finance to reach all over the world without borders, the rapid development of transportation and communication technology, the decrease in the distance between people with internet opportunities, the increase in mobility, the formation of a homogeneous Western-American culture, regional political formations, global migration, global climate change, nuclear It is considered as a social phenomenon that is discussed with weapons and recent pandemic diseases. Globalization shows its effect with its versatile features.

It is thought that globalization's homogenization of culture will negatively affect nationalism. While individuals want to act in accordance with their traditions and culture in their daily lives, they have difficulty, especially due to economic realities. The phenomenon of globalization and nationalism are at opposite poles. The research question is how individuals' perception of nationalism is affected in the period of globalization.

The aim of the research is to learn how individuals organize their daily behaviors and what experiences they have. A phenomenological research design was used in the research to learn about individuals' experiences. In the research, an attempt was made to select individuals who experience nationalism in their daily lives and show this feeling to those around them. Samples were selected by the snowball method. First, a

connection was established with known examples, and with the guidance of these people, other examples were accessed.

In the research, semi-structured in-depth interviews were conducted with seventeen people. The interviews, which lasted approximately one hour, were audio-recorded using a semi-structured questionnaire. The research was conducted using a questionnaire containing open-ended questions under nine main headings, including demographic situation, political thought, economy/consumption, daily/routine behaviors, culture/education, foreigners, sense of nationalism, topics they could add, and other characteristics of the interviewer during the interview. The interviews were held in the provinces of Ankara, Bayat/Çorum, Çorum, Merzifon/Amasya, Tokat, Eskişehir and Gaziantep.

The interviewees express their nationalist feelings and thoughts with cultural, traditional and political concepts. They use the concepts of Nationalist, Kemalist, Democrat, Idealist and Liberal to explain their political identities. While the interviewees were defining the nation, sixteen of the seventeen interviewees stated the concepts of culture, language and state, fifteen of them stated the concepts of homeland/homeland, and ten participants stated the concepts of historical past. The feeling and thought of nationalism is a phenomenon in which symbols are used extensively. Individuals with nationalist feelings and thoughts show their nationalism in their daily lives with many symbols such as the Turkish flag, sensitivity to the national anthem, Turkish elders, Atatürk, historical events, places, myths, and Turkish names.

The issue that the interviewees have been uncomfortable with lately is related to refugees. The presence of refugees in our country is primarily due to security concerns, as well as allocating too much from the budget for issues such as economic, education, social assistance and health provided to refugees. The large number of refugees causes encounters with refugees in daily life in many of our cities, and sometimes causes conflicts. Issues such as the presence of foreigners in business life in our country, foreign product preferences in consumption preferences, children's education, and job opportunities in foreign countries are seen as topics where nationalist-minded interviewees have difficulty in their traditional behaviors due to the effects of globalization.

Key Words: Globalization, Nation, Nationalism, Turkish Nationalism

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitim süreci boyunca bilgisiyle, motivasyonu, disipliniyle bütün sınıfımızın yanında olan, sosyolojik düşünebilmenin ve sosyoloji bilgisinin yazıya dökebilmesi hususunda ayrıca gayret sarf eden, hayata sosyolojik bakışa dair aldığım keyfi bir kat daha arttıran, bilgi ve tecrübesiyle tez çalışmalarım esnasında yol gösterip, danışmanlığımı yapan, başarılı, dinamik akademisyen, çok değerli sayın hocam Doç. Dr. Günce DEMİR'e;

Yüksek lisans eğitimimde bütün bilgilerini, güler yüzlerini eksik etmeyen bölümümüzün değerli sayın hocalarına ve tez savunmamda yer alarak değerli katkılar sağlayan saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Dolunay ŞENOL'a ve Doç. Dr. Fahri ATASOY'a;

İlk tanıştığımız üniversite günlerinden beri, hayatı, zorlukları, güzellikleri, ikinci üniversite çalışmalarını ve her şeyi birlikte paylaştığım, yüksek lisans çalışmalarımda yazılarımın redaksiyonu dahil olmak üzere, maddi, manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, sevgili eşim Hatice Lale ERBAY'a;

Eğitimin her zaman her yaşta sürdürülmesine dair inançlarını vurgulayarak, hayata dair motivasyonumu yükselten, sevgili annem Yurda ERBAY, sevgili babam Kazım ERBAY ve sevgili kardeşim Kerem ERBAY'a;

Akademik kariyer düşüncelerime desteklerini esirgemeyen, sevgili biricik oğullarım Nazım ERBAY ve Can ERBAY'a;

En içten dileklerimi ve tüm kalbimle teşekkürlerimi sunarım. İyi ki varsınız.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

Sayfa

ÖZET	iii
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	viii
ÇİZELGELER DİZİNİ	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
2.1. Küreselleşme.....	5
2.2. Millet	18
2.3. Milliyetçilik	26
2.4. Türk Milliyetçiliği.....	32
3. KURAMSAL ÇERÇEVE	40
3.1. İşlevselcilik	44
3.2. Yapısal İşlevselcilik	46
3.2.1. Talcot Parsons	47
3.2.2. Robert K. Merton	49
3.3. Pierre Bourdieu Yaklaşımı.....	50
3.4. Sembolik Etkileşimcilik	55
3.4.1. Chicago Okulu	57
3.4.2. George Herbert Mead.....	57
3.4.3. Erwing Goffman.....	60
4. YÖNTEM	62
4.1. Araştırmanın Yöntemi	66
4.2. Araştırmanın Amacı.....	68
4.3. Araştırma Sorusu	68
4.4. Fenomenolojik Araştırma Deseni	69
4.5. Araştırmanın Kısıtları	70
4.6. Veri Toplama Aracı	70
4.7. Veri Toplama Yöntemi, Derinlemesine Görüşme	71
4.8. Görüşmecilerin (Örneklerin) Seçimi.....	72
4.9. Veri Analizi	72
5. BULGULAR	74
5.1. Demografik Özellikler	75
5.2. Siyasi Kimlik ve Oy Verme	76
5.3. Ekonomi, Tüketim	83
5.4. Milliyetçilik Duygusunu Gösteren Gündelik Rutin Davranışlar	85
5.5. Kültür, Eğitim	92
5.6. Yabancılar	110
5.7. Bulguların Genel Değerlendirilmesi	121

6. SONUÇ	133
KAYNAKÇA	139
EKLER	144
EK.1 Resimler.....	144
EK.2 Derinlemesine Görüşme Soru Kağıdı.....	145
EK.3 Etik Kurul Raporu	151
ÖZGEÇMİŞ	152

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa

Çizelge 3. 1. Bireysel adaptasyon tipolojisi.....	50
Çizelge 5. 1. Görüşmeci demografi tablosu.....	75
Çizelge 5. 2. Görüşmecilerin eğitim durumu.....	76
Çizelge 5. 3. Görüşmeci siyasi kimlik ölçek tablosu.....	77
Çizelge 5. 4. Siyasi kimlik kullanılan kavram tablosu	78
Çizelge 5. 5. Siyasi kimlik ölçeği dağılım tablosu	81
Çizelge 5. 6. Millet Tanımında Yer Alabilecek Kavramlar Dağılım Tablosu	103

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGIL	Adaptation, Goal Attainment, Integration, Latency
BOP	Büyük Ortadoğu Projesi
KFC	Kentucky Fried Chicken
Km.	Kilometre
TÜBA	Türkiye Bilimler Akademisi
MVP	Most Valuable Player
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
Vb.	Ve Benzeri

1. GİRİŞ

Sıradan bir insanın yaşamına anlam vermesi, diğer insanlarla, toplumla etkileşiminin nasıl olması gerektiğine dair doğru cevapları bulabilmesi kişinin kendini tanımasıyla mümkün olabilecektir. Birey davranışlarını gerçekleştirirken, eyleyen kişi olurken muhakkak ki bilgi deposunu bulunduğu toplumdan edinmiştir. Toplum, dışsal bir güç olarak, aile, kültür, ekonomi, eğitim, siyaset, din vb. birçok kurumun etkisiyle bireyin kimliğini oluşturmada etkili olur. Birey davranışlarını gerçekleştirirken toplumun kendisinden beklentilerini ve kendine ait öznel deneyimlerini birlikte değerlendirerek eylemini gerçekleştirir. Her deneyim bilgi deposuna yeni bir katkıdır. Birey bu doğrultuda kendisini sürekli değiştirirken eyledikleriyle ve etkileşimleriyle de toplumu değiştirebilme konumundadır. Toplum da eyleyen öznelerin farklı etkileriyle dinamik bir yapı olarak sürekli değişim içerisinde. Toplumsal değişimlerin farklı nedenleri, kaynakları olabilmektedir. Eski tarihsel dönemlerde doğa olayları toplumsal değişimlerde çok etkili olurken neolitik dönemle birlikte insanların yerleşik topluma geçmeleri, kentleşme ile birlikte toplumsal değişimde kültür, bilim-teknoloji, siyaset vb. etkili olmaktadır.

Toplumsal değişimlerin etkisiyle oluşan tarihsel dönemler değişik isimler altında bilim insanlarınınca incelenmektedir. Küreselleşme, serbest piyasa ekonomik sisteminin devlet düzenlemelerinden ayrılması, iletişimin hızının kapasitesinin artması, internet olanaklarıyla bireylerin sosyalleşmesinin artması, çeşitlenmesi, bilgi-işlem ve ulaşım alanında sürekli teknolojik gelişmeler sayesinde ekonominin nicel ve nitel artışı dolayısıyla dünyanın küçülmesi ve uzaklıkların kısılması olarak bir meta kavramdır. Küreselleşme, üretim ve tüketimde devasa artış gösteren metalarıyla, çok zengin yazılı, görsel, dijital medya olanaklarıyla günlük hayatımızda, evlerimizin içinde Batılı modern bir aileye vurgu yapmaktadır. Soluduğumuz hava, diğer bireylerle ilişkilerimiz, yaşam dünyamız hepsi, küreselleşmenin etkisi altındadır. Herhangi bir konuda bir değerlendirme yapmak, kişisel veya toplumsal bir karara ulaşmak, küreselleşmenin etkilerini, olanaklarını, kısıtlarını hesaba koymadan mümkün gözükmemektedir. Küreselleşmenin meta üretimi, tüketim, ulaşım, iletişim, medya,

siyasi oluşumlar vb. etkilerinden uzak olduğunu “*bunlarla işim olmaz*” diye düşünen dünyanın herhangi bir coğrafyasında sadece avcılıkla hayatımı idame ettirebilirim diye düşünen bir birey bile küreselleşmenin çevresel etkilerinden mesela iklim krizinin olumsuz etkilerinden kurtulamaz. Küreselleşme odaya salınan gaz formunda bir madde gibi her tarafa yayılır, örneğin bir kolonya bir anda odanın her tarafına yayılır ve kolonyanın kokusunu odadaki herkes hissedebilir. Küreselleşme olumlu veya olumsuz yönleriyle toplumsal bir olgudur.

Milliyetçilik, ortaya çıktığı 1789 Fransız İhtilali zamanından itibaren, toplulukların, grupların devlet olma çabalarında etkili bir motivasyon aracı, bireylerin bulundukları toplumda üst kimlik sahibi olarak varlıklarını gösterme, kabul ettirme ve bu kimlikten gurur duyarak dünyayı anlamlandırma çabasının bir ifadesi olarak çok güçlü bir fenomen olma özelliğini korumaktadır. Milliyetçilik, güncelliğini yitirmeyen bu özelliğiyle sosyal bilimlerde kültürel, siyasi, hukuki, ekonomik ve daha farklı alanlarda incelemeleri hak eden bir olgudur.

Milliyetçilik üzerine alan yazında çok değerli araştırma, inceleme kitapları, makaleler bulunmaktadır. Milliyetçilik anketleri araştırmalarda kullanılan bir yöntemdir. Araştırmalara baktığımızda daha çok siyasi anlamda, ülke çapında yapılan anketler göze çarpmaktadır. Bu araştırmalardan birisi 2010 yılında 2.727 kişiyle yüz yüze yapılan KONDA Milliyetçilik ve Ulusal Gurur Araştırmasıdır. Bu araştırmada ülke çapında anket yapılmış, bireylerin milli maçları izlerken kazanmayı isteme hisleri ve ülkemizde Türklerden başka kişilere hayat hakkı tanımamak şeklinde derecelendirilecek milliyetçilik skalasına ışık tutacak sorular yöneltmiştir. Bu araştırmada elde edilen verilerden bir kısmı şöyledir. “*Milli değerlerimize sahip çıkmam gerektiğine inanıyorum*” diyenler %68 oranındadır, “*Türkiye’de Türk kültürü hâkim olmalıdır*” %60, “*Türkiye, farklı kültürlerden insanların bir arada yaşadığı bir mozaiktir*” cümlesine katılanlar %68, “*günümüzde milliyetçiliği savunmak anlamını yitirmiştir*” cümlesine katılanlar %44, “*seçme şansım olsa başka bir ülke vatandaşı olurdum*” cümlesini yanlış ve kesin yanlış bulanlar %75 oranındadır (KONDA, 2024). Araştırmaların yapıldığı zaman dilimi araştırmalardaki en önemli bağlamdır.

Konda’nın araştırmasında bu yana 14 yıl geçmiştir. Aradan geçen zaman zarfında ülkemizde çok önemli demografik, sosyal, siyasal, ekonomik değişimler olmuştur. Özellikle BOP doğrultusunda, 2013-2017 yılları arasında Irak iç savaşı, 2011 yılında gösteriler, ayaklanmalar ile başlayan Suriye iç savaşı, 2011 yılında Libya iç savaşı,

2013 yılında Mısır'da askeri darbe ile yönetime el konulması, ABD'nin Afganistan'da yürüttüğü savaştan çekilmesi sonrası Afganistan'da Taliban'ın yönetimi ele geçirmesi ile ülkemizin çok değerli bir stratejik bölgede bulunmasından dolayı ülkemizde birçok olumsuzluk yaşanmıştır. Küresel güçlerin dünyadaki enerji sahalarını ele geçirme ve ticari yollarda söz sahibi olma planları doğrultusunda stratejik bölgelerde çıkarılan savaşlar sonrasında ülkemiz yoğun bir mülteci göçüne uğramıştır. Göç sonrası ülkemizde kimi yerlerde demografik yapı bozulma aşamasına gelmiş, gelen yabancılara ayrılan bütçe sonrasında ekonomik sorunlar ortaya çıkmış, yine mültecilerle kültürel uyumsuzluklar sıcak çatışmalara bile yol açmıştır. Buna göre Konda'nın araştırması şimdilerde yapılsa muhakkak çok farklı sonuçlar alınabilecektir.

Göze çarpan araştırmalardan biri de Sabancı Üniversitesi'nin 2022 yılında Ferhat KENTEL ve Hatem ETE tarafından gerçekleştirilen “*Türkiye’de Milliyetçilik Algısı*” isimli araştırmadır. Bu araştırmada elde edilen verilerden bazıları şöyledir: katılımcılara 0-10 puan arasında kendilerini ne kadar milliyetçi gördüklerine dair yapılan puan ortalaması 7,5 çıkmıştır, “*ülkem için savaşır ve ölürüm*” ifadesine %84 oranında katılım çıkmıştır, “*ülkesini ve devletini sevmeyen Türkiye’yi terk etmelidir*” sözüne destek %57 oranındadır, “seçme şansım olsa başka bir ülke vatandaşı olurum” ifadesine kesinlikle katılmıyorum diyenler %42 oranındadır (Kentel & Ete, 2024).

Milliyetçilik kelimesi YÖKTEZ sitesinde yaklaşık 842.000 tez başlığı içerisinde aranmış ve bu kelimeyi içeren 332 adet tez çalışması bulunmuştur. Dergi park sitesinde milliyetçilik ile ilgili yapılan aramada 1.482 adet makale bulunmuştur. Milliyetçilik ile ilgili kitaplar, makaleler ve tez araştırmaları yoğun olarak bulunmaktadır. Bu araştırmanın özelliği, bağlam olarak Küreselleşme olgusunu ele alarak derinlemesine görüşme yoluyla, kendi kimliğini milliyetçi olarak niteleyen, bu duygu ve düşüncesini gündelik hayatta bir şekilde gösteren bireylerdeki milliyetçilik algısını anlamlandırabilmektir.

Bir kültürün değerleri, inanç ve norm sistemleri insanların zihinlerinde yer eden manevi düşüncelerdir, bunlar direkt olarak gözlenemezler. Bir toplumun kültürünü öğrenebilmek için insanların zihinlerinden ne geçtiğini bilemediğimizden başka yollar bulmamız gerekir. İnsanların açık davranış şekillerini gözlemlemek, onları anlamak kültürleri hakkında bilgi edinebilmek için faydalanacağımız etkili bir yoldur (Güngör,

2019). Araştırmada bireylerin deneyimlerini, açık davranışlarını öğrenebilmek, anlayabilmek esas alınmıştır.

Bu araştırmada, küreselleşmenin etkisi olarak, bireylerin gündelik yaşamındaki alışverişlerinde (meta tüketimi), yabancıların iş sahası açma gerekçesiyle ülkemizdeki faaliyetleri, bedelli askerliğe bakış, çocuklarımızın ve kendimizin yurt dışında yaşamaya dair düşünceler, ülkemize göçle gelen mültecilere dair görüşler ve Avrupa Birliğine üye olma gibi başlıklarda derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bu araştırmanın önemi derinlemesine görüşme ile görüşmecilere yöneltilen bir sorunun ardındaki bireysel anlama ulaşılmaya çalışılmasıdır. Araştırma yazılırken sosyolojik kuramlar literatür olarak anlatılmaya çalışılmış, araştırma bulguları Sembolik Etkileşim ve Bourdieu yaklaşımı açısından değerlendirilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Tartışmalarda ve açıklamalarda kavram sırtımızı dayayacağımız bir duvardır. Kavramlar, insan zihninin dış dünyayı algılaması ve adlandırmasında ortak kullanmamız gereken araçlardır. Bu ortak kavramları doğru kullanarak zihnimiz algılar, anlam verir ve üzerine yönelik düşünürüz. Doğruya ulaşabilmek için ancak ortak kavramlar ile anlaşıyoruz ve tartışırız. Aynı kavramdan farklı şeyler anlıyorsak doğru bilgi üretemeyiz, tartışamayız. Buna göre bilmek, anlamak ve tartışmak için yapılan çalışmada temel kavramları doğru ve aynı şekilde kullanmamız şarttır. Ortak anlamı içeren kavramları farklı şekilde istediğimiz gibi de kullanamayız, kullandığımız zaman yeni bir anlam üretiyoruz demektir. Yeni bir anlam üretilmesi ise yoğun incelemeler, bilimsel araştırmalar ile sağlanabilir (Atasoy, 2020: 219).

2.1. Küreselleşme

Durkheim sosyolojisinde, *devlete sadakatin kökeni nedir?* sorusu da yer almaktaydı. Vatanperverlik seküler bir dindir ve vatandaşların birer tapınan olduğu *devlet tarikatından* söz edilebilir. Vatanperverlik bireyi bir devlete bağlayan hisler ve düşünceler ile kurulur. Durkheim modern dönemlerde vatanperverlik ve dünya vatanperverliği olarak iki sadakat şekli olduğunu düşünüyordu. Eski zamanlarda tek bir sadakat olarak devlet vardı. Modern zamanlarda insanda küresel bilinç ufku artmıştır. Bu bilinç evrensel haliyle vatanperverlikten daha yüksek ahlaki düzeyde yer alır ve bu evrensel bilinç bütün olarak insanlığın örgütlenmiş bir toplum olarak hayal etmesini mümkün kılar. Bu düşünceyle Durkheim evrenselci insanlık anlayışı ile küreselleşme fikrine öncülük ediyordu (Turner, 2022: 172).

Küresel sözcüğünün kendisinde mecazi olarak “*total*” anlamından ve işaret ettiği geometrik biçim ile dünyanın her coğrafi alanına yönelik güçlü bir çağrışım ve anlamlandırma bulunmaktadır. Küreselleşme kavramının “*tek olma eğilimi*” içermekte olduğu kesindir fakat fiili durum bu anlamları içermiyorsa “*küreselleşme*” sözcüğü yanlış seçilmiş demektir (Tomlinson, 2017: 24-25).

Sosyolojik bir yorum ile küreselleşme kavramı kullanıldığında içinde ister istemez modern bir toplumdan bahsederiz. Anthony Giddens'e göre modernlik, on yedinci yüzyılda Avrupa'da başlayan ve bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve toplumsal örgütlenme biçimine vurgu yapar. Bu düşünce şekli, modernliği belirli bir zaman süreci ve coğrafi mekân ile bağlantılı kılar fakat ele alınan özellikler yaşanan döneme göre değişebilir karakterdedir. Modernliği birbirine bağlı üç temel özelliği ile belirleyebiliriz: 1-Zaman ve uzamın ayrılması. Modernlik öncesi kültürlerin zamanı hesaplama şekilleri vardı. Takvim veya yazının bulunması tarıma dayalı devletlerin bir özelliği olarak görülmekteydi. Zaman toplumun çoğunluğu için uzam ile bağlantılıydı. “Ne zaman” sorusu “nerede” sorusuyla ilişkilendirilirdi. Saat günü kesin bir biçimde dilimleyerek nicelleştiren bir ölçü birimi olmaktaydı. 2-Yerinden çıkarma düzeneklerinin gelişimi. Yerinden çıkarılma, toplumsal ilişkilerin yerel anlamlarından kaldırılarak yeniden yapılandırılmasını içerir. Geleneksel dünyadan modern dünyaya geçiş farklılaşma ve uzmanlaşma kavramlarıyla ifade edilmektedir. Modern toplumsal kurumlarda *simgesel işaretlerin* (symbolic tokens) yaratılması ikincisi de *uzmanlık sistemlerinin kurulması* olarak iki tür yerinden çıkarma düzeneğinden bahsedilir. Simgesel işaret terimlerine örnek, Marx'ın “evrensel fahişe” olarak söz ettiği paradır. 3-Bilginin düşünsel temellükü. Toplumsal yaşama dair üretilen bilgi sistemin yeniden üretilmesinin bütünleyici bir parçası olmaktadır (Giddens, 2021).

Toplumların ayrı olarak ele alınmasında kültür ayırt edici bir özelliktir. Günümüzde yoğun bir şekilde gerçekleşen benzer meta tüketimi, medya, ulaşım, iletişim, turizm ve emek piyasası ile gerçekleşen sürekli göçler ile kültürün unsurları karşılıklı etkileşim içerisindeyler. Bu anlamda Amerikan firmaları küresel olarak etkili olmaktadır. Örneğin Wal-Mart'ın 9.000 mağazasından yılda 200 milyon kişi alışveriş yapmakta, dünyada 50 ülkede 17.000 Starbucks kafe bulunmakta, Dominos Pizza'nın 9.000 şubesi bulunmakta, Yum Brands firması KFC, Pizza Hut ve Long John Silver's markaları ile 110 ülkede 38.000 lokanta işletmektedir. Amerikan kot pantolon, hazır yemek vb. maddi ürünleri yeryüzünün her kara parçasında tüketicilere sunulmuştur (Newman, 2022: 50).

Küreselleşme, bilgi teknolojisi, internet ve iletişim alanındaki zengin gelişme kadar, ticaretin uluslararasılaşması, uluslararası şirketlerin birleşmesi, çokuluslu şirketler ve dolayısıyla finansal küreselleşme ve bölgesel ekonomik siyasi yapıları anlatırken diğer tarafta ülkeler arası eşitsizliği, yoksulluğu, işsizliği, krizleri insanların çaresizliğini de

içermektedir. Küreselleşmenin yarattığı büyük krizler, insanların çaresizliği büyük tepkilere yol açmaktadır. Küreselleşme olgusu iyi ve kötü yanlarıyla beraber düşünülmelidir (Durugönül, 2017).

Küreselleşme döneminde ülkeler arası bölgesel sıcak savaşlar, iç savaşlar, ülkelerde yaşanan ekonomik krizler, yönetimlerin antidemokratik baskıcı uygulamaları ve diğer pek çok sebepten insanlar ulaşım ve iletişimdeki gelişmeler ile başka ülkelere pek çoğu yasal olmayan yollar ile göç etmektedirler. Zygmund Bauman Michel Agier'den alıntıyla önümüzdeki 30-40 yıl içerisinde 1 milyar yurdundan ayrılmış, göç eden insan öngörüsüne vurgu yapar. Sermayenin, metanın, sembollerin küreselleştiği dönemde artık insanlar da küreselleşmiştir. Yurdundan ayrılan insanların benim diyebileceği bir mekânları yoktur. Göç yolculuğuna çıkan insanların bir varış yeri de yoktur ya da yolculuk “hiçbir yeri” (*no-place*) kapsar. Paylaşılan dünyanın yersiz yurtsuz insanlarını herhangi bir tren istasyonunda, kentlerin gösterişli parklarında yani biz yerli vatandaşların gündelik muhitlerinde görebiliriz. Bu insanları televizyonlardan seyrederken birden bizzat yüz yüze gelebiliriz ve bu dünyanın kargaşa dolu problemlili hali artık yaşadığımız ortamdır. Küreselleşme o tatsız sonuçlarıyla uzaklarda bir yerde değil çocuğumuzun elinden tutarak yürüdüğümüz cadde üzerindedir (Bauman, 2017: 80-81).

Giddens'e göre modernlik yapısal olarak küreselleştirme özelliğine sahiptir. Modernliğin rekabetçi emek ve ürün piyasaları bağlamında sermaye birikimini de içerecek şekilde *kapitalizm*, doğanın dönüştürülmesi anlamında *endüstriyalizm*, enformasyonun ve toplumsal denetleme gücü olarak *gözetleme* ve savaşın endüstrileşmesi bağlamında şiddet araçlarının kontrolünü de içeren *askeri iktidar* olmak üzere dört adet kurumsal boyutu bulunmaktadır. Küreselleşme, uzak coğrafyaları birbirlerine bağlayan, çok uzaklardaki olayların yerel oluşumları biçimlendirdiği ve tersinin de gerçekleştiği, toplumsal ilişkilerin dünya çapında yoğunlaşması olarak tanımlanabilir. Bu anlamda küreselleşmenin de *kapitalist dünya ekonomisi*, *uluslararası iş bölümü*, *ulus-devlet sistemi* ve *askeri dünya düzeni* olarak dört boyutu bulunmaktadır (Giddens, 2021).

Küreselleşmede ekonomik süreçler ulusal sınırların önemini azaltmaktadır. Çokuluslu şirketler üretim işletmelerini, planlama işlerini ve pazarlarını dünyada çok geniş bir coğrafyada olacak şekilde faaliyetlerine devam etmektedirler. Günümüzde dünya genelinde 33,7 milyondan fazla işçi Amerikan kökenli çok uluslu şirketlerde

çalışmaktadır. Çok uluslu Amerikan şirketlerinin bulundukları ülkenin kültürüne bir bağlılıkları bulunmamaktadır. Çok uluslu küresel şirketler dünya üzerinde büyük bir serveti kontrol etmekte, her yerde yaşayan insanların hayatlarını etkilemektedirler (Newman, 2022: 143).

Kapitalizm, kapitalist etkileşimler küreselleşmenin çok yönlü belirleyicilerinden birisidir. Az gelişmiş ülkelerin batılı ülkeleri yakalayabileceğini umut ettiren Modernleşme kuramının iyimser iddialarına karşılık, Bağımlılık Kuramları, batı toplumlarının az gelişmiş ülkeler karşısındaki avantajlı konumlarını korumak isterler ve bunu sürdürecek mali ve teknik olanaklara sahiptirler. Andre Gunder Frank, “*azgelişmişliğin gelişmesi*” kavramını kullanırken söylemek istediği, periferi devletleri yörüngesini bulamamış ve bağımlı ekonomilerdi. Bunları terminolojik olarak *ileri metropollerin uyduları* şeklinde adlandırıyordu. Frank, *Capitalism and Underdevelopment in Latin America* (1969) adlı eserinde, üretmiş olduğu artığa kapitalist ülkelerin çokuluslu şirketler vasıtasıyla el koyması nedeniyle üçüncü dünya ülkelerinin durgunluğa tabi olacaklarını açıklamaktaydı. Frank, üçüncü dünya ülkelerinin büyümesinin kapitalizm ile bağlarının kopartılarak sosyalist kalkınma stratejileri uygulamakla olabileceğini söylemekteydi. Bağımlılık kuramının yetersizlikleri bulunmaktaydı. Kapitalist ekonomik sistemin merkezden periferiye doğru büyümesini ve bu büyümenin kapitalist toplumlar ile pre-kapitalist toplumlar üzerindeki etkileri Dünya Sistemleri Kuramı ile açıklanmaktadır. Dünya Sistemleri Kuramı New York Eyalet Üniversitesinde kurulan Fernand Braudel Ekonomiler, Tarihsel sistemler ve Uygarlıklar Araştırma Merkezindeki Immanuel Wallerstein ve meslektaşlarının çalışmalarıyla birlikte anılmaktadır. Dünya Sistemleri Kuramı, kapitalizmin yeryüzündeki genişlemesini belgeleyerek sosyolojik bir açıklama yapmaktadır. Bu kuramın temel önermesi, kapitalizmin ulusal değil küresel çapta örgütlendiği, egemen olan merkezdeki bölgelerin ileri sanayi sistemlerini geliştirip periferi ülkelerin ürettiği hammaddeleri sömürdüğü, modern dünyanın uluslararası bir ekonomik düzen ve değişik siyasal sistemler ile yerleştiği, oysa pre-modern imparatorlukların bunun zıttı bir modele göre kuruldukları söylemini içermektedir (Marshall, 2021:168).

Bauman’a göre, küreselleşme düşüncesinin verdiği en derin anlam, dünya işlerinin belirsiz, zapt edilmeyen ve kendi kendine işler özelliği taşıması, bir merkezin, kontrol masasının veya bir yönetim biriminin, makamının bulunmamasıdır. Küreselleşme,

Jovitt'in başka bir isimlendirmesiyle “*yeni dünya düzensizliği*” anlamını içermektedir (Bauman , 2021: 76).

Küreselleşme yoğun bir şekilde teknolojik gelişmeyi içermektedir. Herbert Marcuse, teknolojinin *tek-boyutlu* toplum oluşturduğunu söyler. Marcuse’de diğer Marksistler gibi insanlar ve kendi yarattığı teknolojik yapılarda diyalektik bir ilişki görür. Yani insanlar teknolojiyi yaratır, kullanır, değiştirir, yeteneklerini ifade eder ve ihtiyaçlarını karşılar. Bu ilişki ile teknoloji ve insan gelişir. Fakat kapitalizmde bu ilişki karşılıklı olmaktan çıkar ve tek boyutlu hale gelir. İnsanlar teknolojiyi yaratır fakat teknoloji kapitalistler tarafından kontrol edilerek işçileri sömürmek için kullanılır. Artık insanlar teknolojiyi kullanarak kendilerini ifade etmek yerine teknoloji tarafından kullanılarak köleleştirilirler. Bireysellik bastırılır, özgürlük ve yaratıcılık yok olur. Bunların sonucunda insanlar teknolojiyi kullanan, kontrol eden ve ezen güçler karşısında eleştirel düşünme yeteneklerini de kaybederler (Ritzer & Stepnisky, 2019: 85).

Günümüz küreselleşmesi postmodernite içerisinde kültürel farklılaşmaya, bölünmeye, karmaşıklığa, yüksek kültür ve elit geleneklerin parçalanmasına da vurgu yapar. Küreselleşme ile bireylerin turistik faaliyetlerinin artması, küresel emek piyasasının oluşması ile etnik çok kültürlülük ve kültürel çeşitlilik artmaktadır (Turner, 2022: 47).

Küreselleşme, dünya ekonomisinin devasa boyutlara ulaşması ile yoğun toplumsal ilişkileri içermektedir. Bu anlamda McDonalddlaşma, dünyanın dış etkilere kapalı kurum (din) ve bölgelerine (Fransa gibi Avrupa ulusları) bile süratle yayılan bir süreç olmaktadır. McDonald sistemi, Frederick W. Taylor’un Bilimsel Yönetim İlkelerinin ve Ford otomobil endüstrisinde kullanılan montaj hattı sisteminin hazır yiyecek endüstrisinde kullanılması yöntemidir. Kroc, bürokrasi, bilimsel yönetim ve montaj hattı ilkelerini Mc Donald kardeşlerin ürünleriyle birleştirdi, ulusal ve uluslararası bayilik sistemiyle yiyecek ürünlerini pazarladı ve bu yöntemler 20. yüzyılın rasyonelleşme birikimlerini yansıttı. McDonald firması 1955 yılında faaliyetine başlamış, 1994 yılında 99 milyar hamburger satmış, 2013 yılında satılan hamburger 300 milyarı geçmiş, 28,1milyar dolar gelir elde etmiştir. McDonald’s ticaret hacmiyle beraber yalnız Amerikan popüler kültüründe değil küresel popüler kültürde de merkezi bir konum kazanmıştır. Arkasında Ray Kroc’un dehası olduğu kabul edilen McDonalddlaşmanın boyutları, müşterilere, işçilere ve yöneticilere *verimlilik, hesaplanabilirlik, öngörülebilirlik ve denetim sunma* ilkelerini içermektedir. McDonalddlaşma’da rasyonellik esas olmakla birlikte teknolojinin insanlar tarafından

kontrol edilmesi yerine, onun insanları kontrol etmesi gibi irrasyonel sonuçlar da doğurabilir. *Rasyonelliğin irrasyonelliği* olumsuz olarak McDonaldlaşmanın beşinci boyutu olarak ele alınabilir. McDonaldlaşma, çağımızın postendüstriyel, post fordist (kitlese ürünler ilginin azalıp, kişiselleşmiş özel ürünlere artan ilgi, daha kısa üretim koşulları, esnek üretim, daha yetenekli işçiler, daha fazla farklılaşma) ve postmodern toplumların yükselişi olarak en önemli üç toplumsal değişimi yansıtır (Ritzer, 2022).

İnsanlar diğer canlılar gibi kendi bedenlerini korumaya ve yeme, içme, barınma ihtiyaçlarını karşılamak yönünde doğal bir arzu duyarlar. İnsanlar hayvanlardan farklı olarak kabul görme ihtiyacı da duyarlar. İnsan daha soyut ilkeler için kendini koruma içgüdüğü için hayatını tehlikeye atabilir. Hegel'e göre kabul edilme arzusu başlangıçta iki ilkel savaşçıyı kavgaya zorlamıştır. Doğal ölüm korkusu bir savaşçıya boyun eğdirdiğinde tarihin diyalektik oluşumu *efendi-köle* ilişkisi başlamıştır. Tarihin başlangıcındaki bu savaşta kazanılacak şey sadece saygınlıktır. Platon'da ruhun, *arzu*, *akıl yürütme* ve *thymus (öfke)* olmak üzere üç özelliğinin olduğunu söylemiştir. Arzu insanların kendi dışındakilere dair istekleri iken akıl yürütme onların elde edilmesini yönetir. İnsanlar bunun haricinde kendilerinin ya da değer verdikleri ilkelerin, şeylerin kabul görmesini isterler. Kendine ait biçtiği değerin kabulüne günümüzde özsaygı denmektedir. Kendine saygı gösterilmediğinde, insanlar *öfke* duyarlar. Hegel'e göre haysiyet sahibi olarak kabul edilme arzusu tarihin başlangıcında, hayatlarını riske atmaya hazır efendiler ve doğal ölüm korkusuna boyun eğen köleler olarak iki sınıfa ayrıldılar ve tarih bu diyalektik çelişki ile oluşmaya, yazılmaya başlamıştır. 1989 yılı, yani Fransız Devriminin ve ABD Anayasası'nın onaylanmasının iki yüzüncü yıldönümü komünizmin dünya tarihinde çöküş yılıdır. Son yirmi yılda Latin Amerika'dan, Doğu Avrupa'ya, Sovyetler Birliğinden Orta Doğu ve Asya'ya kadar birçok güçlü otoriter rejimler iktidardan düşmüşlerdir. Buna karşın ekonomideki liberal ilkeler (serbest piyasa) yaygınlaşmış ve üçüncü dünya ülkelerinde zenginleşmeler görülmüştür. Ekonomideki liberalleşme siyasi liberalleşmeyi, özgürleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Hegel, Amerikan ve Fransız Devrimleriyle tarihin sona erdiğini çünkü evrensel kabul edilme mücadelesinin sona erdiği bir toplumun oluştuğunu söylemiştir. İnsanın kabul edilme arzusunu karşılamada yetersiz kalan komünizm artık yerini *liberal demokrasiye* bırakmıştır. Değerli bir Hegel yorumcusu olan Alexandre Kojève'nin "evrensel-homojen devlet" dediği, bizimse liberal demokrasi olarak tanımladığımız yönetim şekli, *efendi-köle* ilişkisinin sona

erdiğini, insanları eşit kabul eden evrensel bir eşitlik anlayışının oluştuğunu düşünmektedir. Liberal demokrasinin, kabul edilme sorununu çözdüğü düşünülse bile, tarihin sonunun geldiği yani Liberal Demokrasinin bütün sorunları çözebileceği yeteneği taşıyıp taşımayacağı büyük tartışmaları içerecek bir sorudur. İnsanların kendi ulusal kimliklerini reddettiği Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği gibi ülkelerde milliyetçilik yükselmekte, diğer güvenli milletler de ise milliyetçilik değişim sürecinden geçmektedir. Batı Avrupa’da ulusal düzeyde kabul edilme arzusu medenileştirilmiş ve üç yüz veya dört yüz yıl önceki din anlayışında olduğu gibi evrensel kabul edilme ilkeleriyle uyumlaştırılmıştır (Fukuyama, 2023).

Küreselleşme düşünceleri içerisinde milli devletlerin, milli kimliklerin ve milliyetçiliğin yerini kozmopolit bir kültür ve milli-üstü yönetimlerin alabileceği de yer almaktadır. Bu düşüncenin üç ana bileşeni bulunmaktadır; ilki, milli devletlerin yakın zamanda kalkacağı; ikincisi milliyetçiliğin yer değiştirmesi ve üçüncü olarak etnisitenin aşılmasıdır. Milliyetçiliğin, milli devletlerin ve etnisitenin yerini milli üstü veya küresel kimlikler ve birlikler aldığında bu üç bileşenin hız kazanacağı düşünülmektedir (Smith, 2022: 386).

Samuel P. Huntington’a göre, küreselleşme döneminde soğuk savaşın bitmesi ile birlikte dünya artık yeni bir döneme girmektedir. Yeni dönem, tarihin sonu, milli devletler arasında rekabetin yeniden artması, globalizm vb. değişik görüşler ile yorumlanmaktadır. Bu yeni dünyada mücadelenin kaynağı ideoloji ve ekonomi olmayacaktır. Toplumsal olarak büyük bölünmelerin ve mücadelenin esası kültürel olacaktır. Milli devletler mücadele eden önemli aktörler olsa da asıl küresel politikalarda mücadeleler farklı medeniyetlere mensup milletler veya gruplar arasında gerçekleşecektir. Medeniyetler çatışması dünya politikalarını belirleyecek, medeniyetler arasındaki derin ayrımlar mücadele alanları olarak ortaya çıkacaktır. Modern milletlerarası sistem Westphalia Barışı ile doğduktan sonra Batı dünyasındaki mücadeleler bürokrasilerini, ordularını, merkantilist güçlerini ve topraklarını genişletmek isteyen, prenslikler, imparatorluklar, mutlakiyetçi monarklarla meşrutiyetçi monarklar arasında gerçekleşmiştir. Bu mücadeleler William Lind’in deyimiyle soğuk savaşlar da dahil olmak üzere Batı’ya ait iç savaşlardı. Soğuk savaşın bitmesiyle birlikte milletler arası siyaset “Batılı” görünüşünü bırakıyor ve Batı ile Batılı olmayan medeniyetler arasında ve Batı dışı medeniyetlerin kendi aralarındaki etkileşim milletlerarası siyasetin temeli haline gelmektedir. Medeniyet kimliği

gelecekte çok önem kazanacak, dünya yedi sekiz medeniyet arasında etkileşimle şekillenecektir. Bunlar, Batı, Konfüçyüs, Japon, İslam, Slav-Ortodoks, Latin Amerika ve muhtemelen Afrika medeniyetleri olacaktır. Medeniyetler arasında mücadeleler şu sebeplerden dolayı gerçekleşecektir. Birincisi medeniyetler birbirlerinden, tarih, dil, kültür, gelenek ve en önemlisi din olarak ayrılmaktadırlar. Bu ayrımlar yüzyılların ürünü olarak hemen ortadan kalkmayacaklardır. İkinci olarak, dünya küçülmemekte ve insanlar arasında etkileşimler artmaktadır. Artan etkileşimler medeniyet bilincini ve medeniyetler arasındaki ayrılıkların fark edilmesini güçlendirmektedir. Üçüncü olarak, Dünya çapındaki sosyal ve ekonomik değişimler insanları yerel kimliklerden kopartmakta ve milli kimlik kaybı olarak ulus devletler zayıflamaktadır. Bu boşluğu doldurmak için din devreye girmekte “fundamentalist” denilen hareketler boy göstermektedir. Dinin yeniden doğuşu, Gilles Kepel’in ifadesiyle “*Tanrının Rövanşı*” medeniyetleri birleştiren ve milli sınırları aşan bir kimlik ve ümit vermektedir. Dördüncü olarak medeniyet bilincinin artması Batı’nın iki yönlü rolü ile güçlenmektedir. Batı en güçlü dönemindedir. Batılı olmayan medeniyetlerde ise ecdat fenomeni pekişmektedir. Beşinci olarak eskiden “*sen hangi taraftasın*” sorusunun cevabı bir etnik grup, millet veya zengin-fakir şeklinde olabilirdi. Şimdi ise “*sen nesin*” sorusu hangi dinden olduğuna dair (Katolik, Müslüman vb.) cevap daha kesin bir dışlayıcılık içermektedir. Son olarak bölgesel ekonomik bloklaşmanın önemi gittikçe artmaktadır. Medeniyetler çatışması mikro seviyede mücavir gruplar arasında, makro seviyede ise farklı medeniyetlere sahip devletlerin askeri ve ekonomik üstünlük kurma isteklerinden kaynaklanır (Huntington, 2019: 71-83).

Huntington’un “*medeniyetler çatışması*” savı oldukça yoğun eleştiriler almıştır. Edward Said, Huntington’un Batı’lı siyasetler için zorluğun Batının güçlenmesiyle beraber özellikle İslam’ın savuşturulması düşüncesi olduğunu söyler. Sorunlu olan şey Huntington’un kendi düşüncesini herkes için de doğru saydığını düşünmesidir. Bu bakış açısı tüm dünyaya İslam kültürüne üstten, tepeden bakma yanılgısıdır. Huntington, “*uygarlıkları*” ve “*kimlikleri*” olmadıkları bir şekle dönüştürmek isteyen bir ideologdur. Bu gergin zamanlarda ufak bir memnuniyet verecek soyutlamalar yerine, güçlü ve güçsüz toplumlar, seküler mantıklı politikalar ve cehalet, evrensel adalet ve adaletsizlik açılarından düşünmek daha doğru tercihtir. “*Medeniyetler Çatışması*” savı, “*Dünyalar Savaşı*” gibi dikkat çekmek isteyen bir yutturmacadır (Said, 2019: 111-116).

Huntington, tartışma yaratan makalesinde medeniyetler çatışması küresel siyasete hakim olacak demektedir. Oysa kültürel olarak bahsedilen medeniyetler arası mücadele, siyasi ve ekonomik hâkimiyet kurma mücadelesinden başka bir şey değildir. Bu mücadelede haklı olan değil güçlü olan kazanmaktadır. Bu çatışmanın kültür veya medeniyet mücadelesi olduğuna dair işaretler de yoktur. Arap sermayesi batı bankalarına gitmekte, Arapların bir kısmı Filistin’de İsrail işgali altındaki mülteci kamplarında sıkıntılarla boğuşurken, diğer bir kısmı çölde kayak tesisleri, okyanusta kara parçaları inşa ederek lüksü zirvelerde yaşamaktadırlar. Her iki tarafın belirli kesimleri birbirlerinin müşterisidir. Bu durumda medeniyetlerin değil, çıkar gruplarının çatıştığı çok net ortadadır (Soy, 2019: 144).

Küreselleşme sözcüğünün altında oluşan gelişim tarihi düzeni köklü bir değişime uğratmaktadır. Bu düzen kendisini devlet, toplum ve iktisadın aynı milli sınırlar içerisinde birlikte gelişmesi olarak gösterir. Milletler arası iktisat sisteminde ticari faaliyetler iç ve dış ticaret olarak devletlerce belirlenirdi. Pazarların küreselleşmesi ile birlikte milletler arası ticaret milletler üstü ticaret şekline dönüşmüştür. Bu değişim ile birlikte sermaye hareketleri bütün dünyaya yayılmış, milli mevziler küresel mali piyasalara bağımlı hale gelmiştir. Milli piyasalar bu küresel mali piyasalara uyumlu oldukları ölçüde önem ve değer kazanmışlardır. Artık devletler küresel ilişkilerdeki önemini yitirmektedir. Devletler ve milletler arası ilişkilerin esas yapısını küresel ilişkiler oluşturmaktadır. Önceleri milli iktisatlar devlet sınırları içinde yer alırken artık devletler pazarların içinde yer almaktadır. Dünya küresel iktisadı ve dünya toplumunun karşılık bağımlılık ilişkileri içinde sıkışan devletler, artık özerkliğini, hareket kabiliyetlerini ve demokratik özünü kaybetmeye başlamışlardır. Milli devletlerin iktidar kaybı; 1-devletin kontrol kabiliyeti ve gücünü kaybetmesi, 2-karar mekanizmasında oluşan meşruiyet eksikliği, 3-devletin meşruiyet temin edecek olduğu idari ve düzenleme hizmetleri sunmadaki yetersizliği olarak üç başlıkta yer almaktadır (Habermas, 2018: 25-27).

Küreselleşmenin kültürel alandaki araçlarından birisi de medya alanındadır. Dünya elektronik medya sistemleri ile izleyicileri birbirlerine bağlamaktadır. Medyanın iletişim ağları dünyanın küreselleşmesinde, homojen kültür oluşturmada itici güç olmaktadır. İletişim ağlarının küreselleşmeyi artıran teknik özellikleri şu şekildedir: 1- Telekomünikasyon ağları, ses, görüntü, metin veya elektrik sinyali sayısal verilere dönüştürülebilmektedir. 2-Sayısal ağlardaki verimlilik artmış, birim kapasitede olan

enformasyon miktarı artmış ve iletişim maliyetleri azalmıştır. 3-İletişim bedelleri düşmektedir. Alıcı ve vericilerin iletişim sürecinde üretimden tüketime esnekliği artmıştır. Medya alanında bulunan firmalar, diğer ülkelerde yatırım yaparak veya diğer firmalarla birleşerek küresel ölçeklerde faaliyet göstermektedirler. Batı kaynaklı kültürel ürünler bütün dünyaya yayılmaktadır. Birer anekdot olmak üzere, Guatemala'nın dağlarında yaşayan Qeche Kızılderilileri Beatles şarkıları dinlemekte, Çinlilerin Ike ve Tina Turner sandviçlerine düşkünlükleri, Burma'lı müzisyenlerin Doors şarkılarını çalmaları, Rambo filmlerinin Asya ülkelerinde sayısız çevrimi, İran'da Robocop video filmlerine, Madonna ve Michael Jackson kasetlerine olan talebin artması örnek verilebilir. Medyanın küreselleşmesi ile coğrafi uzaklık/yakınlık önemini yitirmekte, yaşam biçimlerine, ilgi alanlarına veya işlerine göre belirlenmiş gruplara yönelme söz konusu olmuştur (Uluç, 2011: 285-290).

Teknolojinin gelişmesiyle beraber internet kullanımı küreselleşmenin yeni ve çok yönlü araçlarından olmuştur. Ülkemizde TÜİK'in Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması (2023) raporuna göre, internete erişim imkânı olan hane oranı %95,5 tir. İnternet kullanım oranı, 16-74 yaş grubundaki bireylerde 2022 yılında %85,0 iken 2023 yılında %87,1 olmuştur. Cinsiyet ayrımında 2023 yılında İnternet kullanım oranı; erkeklerde %90,9, kadınlarda %83,3 olarak gözlenmiştir. E-devlet hizmetlerini kullanan bireylerin oranı %73,9 olarak gerçekleşmiştir. İnternet üzerinden mal veya hizmet satın alma ya da sipariş verme oranı %49,5'e yükselmiştir. İnternet üzerinden öğrenme faaliyeti gerçekleştiren bireylerin oranı %18,7 olmuştur. Bireylerin en fazla kullandıkları sosyal medya ve mesajlaşma uygulamaları %84,9 ile *WhatsApp*, %69,0 ile *YouTube* ve %61,4 ile *Instagram* olmuştur (TÜİK, 2024).

Medya sektöründe televizyon yayınları çok önemli yer tutmaktadır. Ailelerin eğlence, haber alma, film izleme müzik dinleme vb. aracı olan televizyonlar yaklaşık yüz yıllık tarihinde çok gelişmiş ve çeşitlenmişlerdir. Günümüzde internet ortamında da yayın yapan birçoğu batı kaynaklı televizyon platformları bulunmaktadır. Bu platformların filmleri, müzikleri bütün dünyaya aynı kültürü yayınlamaktadırlar. Dijital yayın platformları olan Netflix 203,7 milyon, Amazon Prime 150 milyon, Tencent Video 120 milyon, İQIYI Global 105 milyon, Disney+ 86,8 milyon, Apple TV 40 milyon ve diğer dijital platformlarla beraber toplamda 900 milyondan fazla abonelik tesis edilmiştir (Box Office, 2024).

Küreselleşme kavramı pek çok farklı tanımlamaları ve değerlendirmeleri ortaya çıkarmaktadır. Bu tanımlamalardan birisi olarak, Manfred B. Steger'e göre, küreselleşme dünya genelindeki toplumsal karşılıklı bağımlılıkları ve mübadeleleri oluşturan, arttıran, yoğunlaştıran ve yaygınlaştıran toplumsal süreçlerin çok boyutluluğunu içermektedir. Bu süreçler aynı zamanda, insanların, yerel ile uzakta olan arasındaki ilişkilerin artışıyla daha çok fark etmelerini sağlamaktadır. Küreselleşmenin temelinde ekonomik süreçler olmakla birlikte, siyasi, kültürel ve ideolojik boyutlar da bulunmaktadır. Kültürel boyutun içerisinde dillerin küreselleşmesi de bulunmaktadır. Küreselleşmenin yarattığı kültürel değişimleri ölçmenin ve değerlendirmenin bir yolu da dil kullanımındaki değişiklikleri ölçmektir. Dillerin küreselleşmesi ile bazı diller bu dilleri kullanan kişiler azaldığı için yok olmakta, bazı diller ise uluslararası kullanımı gittikçe artmaktadır. Hawai Üniversitesi Küresel Araştırma Merkezi araştırmacıları, dillerin küreselleşmesini etkileyen beş temel değişken tespit etmişlerdir. 1-Dil sayısı: Dünyanın değişik yerlerinde dillerin sayısı azalmış ve dolayısıyla kültürel türdeşleşmenin arttığı yorumu yapılmaktadır. 2-İnsan hareketleri: insanlar göç veya seyahat ettiklerinde dillerini de götürmektedirler. Göç olgusu dillerin yayılmasını etkilemektedir. 3-Yabancı dil öğrenimi ve turizm: Yabancı dilin öğrenilmesi turizm faaliyetleri dillerin yayılmasını arttırmaktadır. 4-İnternet dilleri: İnternette dil kullanımı uluslararası iletişimde dil egemenliğinin analizinde kullanılmaktadır. 5-Uluslararası bilimsel yayınlar: Uluslararası bilimsel yayınlar küresel entelektüel söylemin dillerini içerdiğinden, bilginin dünya üzerinde üretim ve dolaşımında bulunan entelektüelleri etkilemektedir (Steger, 2020).

Fuat Keyman'da küreselleşmeyi başta ekonomi olmak üzere değişik açılardan yorumlamaktadır. Keyman'a göre, küreselleşme modern bir durumdur. Fordizm krizine yönelik bir çözüm içerse de eşitsiz bir ekonomik sistemi ve küreselleşmenin başat özelliği olan kapitalist üretim sistemini sürdürmektedir. Yerel ile evrenselin birleşmesi kapitalizm ile küreselleşme arasındaki ilişkiyi anlamak için yararlı olacaktır. Küreselleşme süreci, düşüncesi ve ideolojisi Batı modernitesinin farklı, ayrıcalıklı bir kategori olarak tanımlanmasını da içermektedir. Küreselleşme süreci, modernite, devlet sistemi ve kapitalist üretim sisteminin eklemlenmesidir. Küreselleşmeyi yalnızca kapitalizm ile düşünmek indirgemecilik olacaktır. Keyman, Edward Said'le benzer şekilde, modernite ve devlet sorunlarını gündeme dahil etmeyip yalnızca üretim temelli küreselleşme söylemini, Avrupa-Batı merkezci anlatıyı

indirgemeci şekilde dile getirmektedir. Küreselleşme süreci sadece kapitalizmle değil aynı zamanda Batı modernitesinin farklılıkları ötekileştirme fikrini anlatan oryantalizm ile de ilişkilendirilmeli ve kapitalizm-oryantalizm ekseninde yeniden yorumlanmalıdır (Keyman, 2011: 55-57).

Küreselleşme olgusu sanıldığı gibi aksine yalnızca ekonomik veya yalnızca sosyolojik özellik taşımamaktadır. Küresel terimi yaşadığımız dünyaya vurgu yapsa da küreselleşme olgusu küreselleşen özneye veya öznelere gönderme yapmaktadır. Yani dünyayı etkileyen küreselleşme dünyadaki her ulusun, her toplumun, her insanın birlikte karar alarak gerçekleştirdiği bir olgu değildir. Küreselleşme, küreselleştirmeyi, düşünsel, kültürel ve ekonomik proje olarak planlayıp gerçekleştirenlerin eylemidir. Küreselleşme kültürel, düşünsel ve ekonomik bağlamda yani bütününde öznesinden ayrı olarak ele alınamaz. Şüphesiz bu özne de tarihsel, düşünsel ve kültürel olarak Batı uygarlığının kendisidir (Erkızan, 2011: 61-63).

Küreselleşmenin ağırlık merkezi kapitalizme yönelik eleştiri Mehmet Ali Kılıçbay tarafından da yapılmaktadır. Kılıçbay'a göre, kapitalizm Batı Avrupa'nın eseridir ve bu bölgenin ekonomik gereksinimleri doğrultusunda dinamik hale bürünerek dünya ekonomisini fethetmektedir. Doğası gereği kapitalizm bir mekânda duramaz, sermaye birikim süreci kesintiye uğrayamaz bu anlamda kapitalizm bütün dünyayı sarmalıdır. Batı Avrupa orijinli olan kapitalizm, küresel dünyayı inşa etmek için önce kendi içinde merkantilizm, ulus-devlet ve din savaşları ile diğer bütün faktörleri ekonomi parantezine almış sonrasında sömürgeler oluşturmuş ve hep askeri güç kullanmıştır. Din kapitalist ülkeler için folklorik bir unsur olmuştur. Dil ise *lingua franca* adayları içinde İngilizcenin lehinde küreselleşmenin sonuçlarından biri olmuştur. Artık *Levis* ve *Mc Donalds* imparatorlukları vardır ve bütün yerellikler giderek marjinalleşmekte ve var olma durumlarını yitirmektedir. Örneğin lahmacun bir bölgeye bağlı kalmadan ya küreselleşecek ya da yok olacaktır. Trans-nasyonal oluşumların kuvvetlenmesi karşısında ulus devletler ulusallıklarını abartılı hale getirmekte fakat etnik mikro milliyetçiliklerin çoğalmasına anlam verememektedirler. Bütün eski aidiyet veya kimlikler yeniden tanımlanmakta ve daha yenileri eklenmektedir. Bu unsurların hepsinin birlikte yaşayabilme zemini olarak demokrasiye umut bağlanmaktadır. Fakat artık çok geç olmaktadır, kapitalist uygarlık her çeşit kültürü yok etmekte veya marjinalleştirmektedir (Kılıçbay, 2011: 120-121).

Küreselleşmenin en güçlü göstergelerinden birisi de göç olgusudur. Küreselleşme döneminde gerçekleşen oluşumlar sonucunda dünya ölçeğinde göç süreci devam etmiştir. Uluslararası göç sınıfsal olmakla beraber günümüzde her kesimin hareketliliği artmıştır. Sermaye sahipleri ve üst katmandakiler “*serbest*” olarak, vasıfsız emek sahibi olanlar ve alt kesimler de “*serbest olmadan*” bu hareketliliğe dahil olmuşlardır. Sermayenin özgür dolaşımı onu yurtsuz kılarken her yeri edinme hakkına da sahip kılmıştır. Emek ise birçok zorunlu nedenle göç ederek “*yersiz yurtsuz*” kalmış ve yer yurt edinme gayesiyle sermayeye oranla az olsa da hareketli hale gelmiştir. Bu bağlamda, *sermaye için “yurtsuz” emek için “yersiz yurtsuz”* kavramları bu durumu açıklamaktadır. Dünya ölçeğinde yeniden yapılanma sürecinde en çok etkilenenler, tarım ile uğraşan kırsal kesim, vasıfsız işçiler, küçük esnaf ve işsizler olmuştur. Az gelişmiş ülkelerde iç göç süreci yaşanırken gelişmiş ülkelere yoğun bir uluslararası göçmen akımı olmuş ve göçmenler hızlı bir yoksullaşma sürecine girmişlerdir. Dolayısıyla az gelişmiş ülkeler ve gelişmiş ülkelerin büyük kentleri yoksulluğun ve sorunların çok yaşandığı yerler olmuştur. Bu sürecin sonucunda “*yeni marjinallik*” (*new marginalty*) ve “*ileri marjinallik*” (*advanced marginalty*) kavramları kullanılmaya başlanmıştır (Erbaş, 2011: 191-192).

Küreselleşmenin ekonomik yapısı bütün toplumları etkilemektedir. Küreselleşmeyi olumlu olarak görenler, *brüt, genel* gibi sözlerle ifade edilen istatistikler ile büyüme, gelişme grafikleri sunmaktadırlar. Fakat küresel ekonominin belirli istatistiklerle karşılaştırılmalı ele alınması, küreselleşmenin diğer yüzünü, zengin ile yoksul arasındaki uçurumu göstermektedir. 2022 yılı Dünya Eşitsizlik Raporunda yer alan bazı istatistikler şöyledir;

Kıyaslamalar en zengin %10, en yoksul %50 ve orta gelir %40 olmak üzere ele alınmaktadır. 2021 yılında bir kişi ortalama yılda 16.700 Avro kazanmakta, toplam serveti ise 72.900 Avro’dur. En zengin %10’luk kısım 87.200 Avro kazanmakta, en yoksul %50’lik kısım 2.800 Avro kazanmaktadır. En zengin %10, en yoksul %50’nin 31 katından fazla kazanmaktadır. En zengin %10 ile en yoksul %10 arasındaki fark çok daha derindir. Servet incelendiğinde, en zengin %10’luk kısım kişi başı 550.900 Avro (bu dilim küresel servetin %76’sına sahiptir), en yoksul %50’lik kısım 2.900 Avro (bu dilim küresel servetin %2’sine sahiptir) ile arada 190 kat fark vardır.

Raporda 1980 yılından bu yana uygulanan deregülasyon ve serbestleşme uygulamaları ile dünyanın her yerinde servet eşitsizlikleri artmıştır. ABD, Rusya ve Hindistan gibi

lkelerde eşitsizlik daha çok artarken, Avrupa lkeleri ve Çin’de daha kk artışlar olmuştur. Bu eitsizliēin artmasının kaçınılmaz deēil siyasi bir tercih olduēu dnlmektedir. Son yirmi yılda ülkeler arasındaki küresel eşitsizlikler azalmıştır. En zengin %10’luk kısımdaki ülkeler ile en yoksul %50’lik arasında fark 50 kat iken 40 kat civarına dmtır. Fakat lke içerisindeki eşitsizlikler daha da artmıştır. En zengin %10’luk kısım ile en yoksul %50’lik kısım arasında gelir seviyeleri 8,5 kattan 15 kata çıkmıştır. lke içi eşitsizlikleri ülkeler arasında kıyaslamak açısından; Brezilya’da en zengin %10 ile en yoksul %50 arasında yıllık gelir 29 kat iken bu oran Fransa’da 7 kat olmaktadır (Chancel, 2024).

Küreselleşme yeni fırsatlarla beraber yoksullama ve etnik çatışmalar gibi riskleri de üretmektedir. Kresellemede en büyük payı gelimi Batı lkeleri almaktadır. Yeni teknolojilerin etimi, kontrolü, pazarı çok uluslu şirketler ile Batı lkelerinin sahipliēindedir. Ulus t gelişmeler, örgütlenmeler, zenginlikler ve saygınlık gelimi Batı ülkelerine ait olmaktadır. Geride kalmış uluslarca bu durum sorgulanmakta, eletirilmekte, karıtlıēa yol açmakta ve milliyetçilik aracılıēıyla eşitsizlik protesto edilmekte, milliyetçi ideoloji kullanılarak eşitlik, saygınlık ve g üretilerek “*mesafe kapatma*”ya gidilmektedir. Sonuçta milliyetçilik küreselleşmenin rettiēi eşitsizliklere karşı mesafe kapatma için bir ideoloji olarak yükselmektedir. Küreselleşen dünya kültüründe ve oēul kamusal alanların inşa edildiēi bu tarihsel dönemde okkltrllk/oēul kimlikler bir alternatif olarak radikal milliyetiliēin etekiletirici, çatışmacı yönlerini açma potansiyeline sahip görünmektedir. Etnik milliyetiliēin oluturduēu kaos ortamı ve şiddet dalgası kültürel oēulculuk anlayışı ile kültürel meşruiyetini yitirecektir (Yıldırım, 2019: 192-194).

2.2. Millet

Millet kavramı, ilk ıktıēı zamana, kavramın ieriēinin nasıl doldurulduēuna dair birçok soru işareti barındırarak üzerinde tam bir mutabakat saēlanamayan terimlendendir. Kavramın gizemi, tarihsel dönemlerle birlikte ieriēinin deēiebilmesidir. E.J. Hobsbawm’a göre, szcēn modern anlamı on sekizinci yüzyıldan önceye gitmemektedir yani *tarih kadar eski* deēildir. Millet zerine yapılan tanımlar pek çok toplumsal grupları farklı şekilde ayırmaya veya birleştirmeye yeter

kriterler içerebilmektedir. Tanımın nesnel veya öznel kriterlere göre yapılması yanıltıcı olabilmektedir. *Nation* kelimesinin ilk anlamı köken ya da soya işaret eder. Birçok değişik ülkenin sözlüklerinde yer verilen millet tanımı, toprak parçasıyla birlikte ele alınıp yanlış yorumlanmıştır. Millet kavramı tarihsel olarak yeni bir kavramdır. Fransa’da devrimler çağında millet, tek ve bölünmez olarak kolektif egemenliklerin politik bir ifadesi olan bir devlette somutlaşan yurttaşlar topluluğuydu (Hobsbawm, 2020).

Millet sözcüğü günümüzde, ortak dil, soy ve tarihe sahip topluluklar için kullanılır ve millet, bireylerin içinde olmakla kimliklerini kazandıkları, birbirlerine kuvvetli hislerle bağlı oldukları bir sosyal olgudur. Millet aynı zamanda uluslararası ilişkilerde bir devlete yönelik olarak kullanılır. Millet kelimesinin etimolojisinde yer alan Latince “*natio*” kelimesinden Eski Fransızcada “*nacion*” oradan da “İngilizce “*nation*” kelimesi ortak kan bağı olarak ortak atalara vurgu yapar. Bu anlamda millet, tarihi süreçte birlikte yaşayan, ortak kökleri olan ve ortak yönleri kültürleri artmış toplulukların modern zamanlarda birlikte oluşturdukları birimdir. Modern toplum artık teokratik krallıklar yerine laik demokratik sistemleri içerirler ve bu sistemin temel ögesi milletlerdir (Atasoy, 2020: 13-15).

Millet kelimesi Türkçeye Arapçadan geçmiş ve Arapçada değişik anlamlarda kullanılmıştır. Arapçada “*mezhep*”, “*secde*” anlamlarında ayrıca günümüzde “*ümme*” kelimesinin yerine yani aynı dinin mensuplarının toplamını ifade edecek şekilde de kullanılmaktadır. Araplar milleti sosyolojik anlamıyla ifade etmek için millet kelimesini değil “*Şa’b*” kelimesini kullanmaktadırlar. “*Şa’bu’l Arabi*” Arap milleti, “*Şabu’t-Türki*” Türk milleti anlamına gelmektedir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde *millet* kelimesi *ulus* kelimesiyle eş anlamdadır. Tarihimizde “*budun*” kelimesi de bulunmakta fakat *ulus* ve *budun* kelimeleri millet tanımındaki manevi ve bütünleştirici içeriği vermemekte daha çok boy birliklerini ifade etmektedirler (Niyazi, 2018:16-17).

Ernest Renan 1882 yılında Sorbonne Konferansında Ulus üzerine çok değerli açıklamalar yapmıştır. Ulus tanımında nelerin yanlış olarak ele alındığını sergiler. İlk önce Avrupa’da dünyanın çoğu yerinde İmparatorlukların sona erdiğini söyler. Eski dönemlerde Mısır, Çin, Keldani ulus değillerdi dolayısıyla ulus daha yenidir. Saf ırk diye bir şey yoktur ve politikayı etnografyaya dayandırmak doğru değildir. İnsanlarda “*ırk*” kedigiller veya kemirgenlerdeki gibi anlam taşımaz, insanların kafatası incelenip, “*sen bizim kanımızdansın bize aitsin*” denemez. Dil birleşmeye davet eder fakat

zorlayamaz, Latin Amerika, İspanya aynı dili konuşur fakat aynı ulus değildir. Farklı dillerde de aynı duygulara ve düşüncelere sahip olunabilir. Dil de tek başına ulus için incelenemez. Din açısından artık günümüzde aynı homojen bir inanç gösteren kitleler yoktur. Coğrafya tarih için çok önemlidir fakat toprak da ulus oluşturmaz (Renan, 2021: 45).

Sadri Maksudi Arsal'a göre, modern toplumların kuruluşunun orijini, babanın başkanlığında ana, baba ve çocuklardan oluşan ailedir. Ailenin çoğalıp kalabalık olmasıyla oluşan zümreye soy denilmektedir. Soy insanın toplumsallaşmasının ilk biçimidir. Her soyun kendine ait ahlaki ve hukuki kuralları vardır. Soy ahlakının esası, kutsal tarafı soya bağlılık, soya sadakat göstermektir. Birbirlerine yakın yerlerdeki soylar birleşerek *oymak*ları, benzer şekilde oymaklar da birleşerek *kabile*leri oluştururlar. Kabile mücadeleleri ve birleşmeleri sonucunda gerçekleşen barış ile *kavim-millet* oluşmaktadır. Hiçbir millet sadece kabilelerin birleşmesiyle oluşmaz. Bir kavim milletin oluşması için gerekli etkenler ve şartlar şunlardır: 1-çoğunlukla aynı ırki topluluğa mensup kabilelerin devlet içinde birleşmesi, 2-oldukça kalabalık bir nüfus, 3-saha birliği, 4-oluşan yeni devletin aynı sahada uzun zaman bağımsız bulunabilmesi, 5-dil birliği, 6-örf ve adetlerin ortaklaşması, 7-ortak dini inanç, 8-bu şartların varlığından oluşan milli karakter, 9-ırki maya (Arsal, 2022: 67-80).

Poggi *The Development of the Modern State* adlı çalışmasında (akt. Boztemur, 2019) millet ve milliyetçiliğin ilk ne zaman nerede doğduğuna ilişkin şunları söyler; Millet ve Milliyetçilik feodalizmin siyasi ve ekonomik sorunların sonucunda hanedanların ve dinsel otoritelerin güçlerini kaybettiği Geç Orta çağda, devletin yani ittifakların hâkimiyetinde olduğu topraklarda bulunan siyasi toplulukları tanımladığı zamanlarda doğmuştur. Bu dönemde kamusal otoritenin teritoryal yönetiminin güç kazanması devlet otoritesinin kurumsallaşmasını ve kentli üretim ve ekonomik ilişkileri etrafında dayanışma merkezlerinin doğmasını sağladı (Boztemur, 2019. 168).

Millet tanımında “*Daimiciler*”, tarihin temel ilkelerini milli mizaçlarda görüp, millet kavramını ırk düşüncesinde şekillendiren, milletlerarası olayları ve ilişkileri de milli çıkarlarda görerek yer veren bakış açısına sahiptiler. Bu bakış açısı hem eski hem de ezeli olan milletleri, tarihinin temel toplulukları kabul eden, milli bilinci ve milli duyguları tarihsel olguların temeli ve açıklayıcı unsurları olarak görmekteydi. Modernist paradigma ise tarihselcilik karşıtlığı ve rasyonalist bir düşünce ile, klasik millet inşası modelinin ana ilkeleri, milletlerin siyasi doğası ve yurttaşlar ile liderlerin

milletlerin inşa edilmesindeki rolü önemser. Klasik modernizm paradigması, milletleri tüm çağların ve kıtaların kalıcı ve tekrarlanan olgular olarak gören daimici varsayımların karşısında yer almaktaydılar (Smith, 2022).

Benedict Anderson’a göre, “millet” tanımı üzerine milliyetçiler zorluklar yaşamışlardır. Bu kavrama dair zorluklar, 1-uluslar tarihçiler için nesnel olarak ele alınırken, milliyetçiler için öznel olarak ele alınmaktadır, 2-milliyet sosyo-kültürel bir kavram olarak tümellik içerirken, “*herkesin bir milleti olması gerekir*” tikel düşüncenin *sui generis* bir yapısı olması, 3-milliyetçiler siyaseten çok güçlü görünürken, milliyetçilik düşüncesinin güçlü bir felsefi arka planının bulunmaması, şeklinde özetlenebilir. Anderson ulus tanımında, ulusun sınırlı ve egemen bir şekilde hayal edilmiş siyasal bir topluluk olduğunu antropolojik kaynaklara yaslanarak açıklamaktadır. Ulus kavramının hayal edildiğini çünkü en küçük uluslarda bile ulusun üyeleri birbirini tanıyamazlar sadece zihinlerinde bir birlik ve beraberlik hayali vardır. Hayal edilen ulus sınırlıdır, en kalabalık uluslar bile kendilerini insanlığın tümüyle bir göremez, sınırdan sonra başka bir ulus vardır. Uluslar egemen olarak düşünülür, ulusun üyeleri özgür bireylerdir, özgür bireylerin odak noktası egemen bir devlete sahip olmaktır. Ulus olan bir topluluk sınırlı hayalleri uğruna ölmeyi bile göze alabildikleri derin, yatay kardeşlik ve yoldaşlık duyguları içinde *cemaat* olarak hayal edilir (Anderson, 2023. 23-26).

Millet tanımında bulunan çeşitliliğin kaynağı, kimi yazarların dil, din, ırk gibi nesnel öğelere kimilerinin de millet olma bilinci, bağlılık gibi öznel özelliklere yer vermesidir. Connor’da karışıklığa örnek olarak millet ve devlet kavramlarının -aynı Birleşmiş Milletlerde *devlet* yerine *millet* kelimesinin kullanılması gibi- birbirinin yerine kullanılmasını gösterir. Millet tanımındaki yaklaşım milliyetçilik kuramlarını sınıflandırmada yardımcı olmaktadır. Milliyetçilik kuramları **ilkçi** (*primordialist*) ve **modernist** yaklaşımlar olarak iki sınıfta toplanmıştır. İlkçi yerine **özcü** (*essentialist*), modernist yerine **araçsalcı** (*instrumentalist*), **yapılanmacı** (*constructivist*) terimleri de kullanılmaktadır. Bu ikili sınıflandırmaya kendilerini ara bir yol olarak tanımlayan etno-sembolcüler (*ethno-symbolist*) eklenmiştir. *İlkçi yaklaşım*, milletleri doğal ya da eski çağlardan beri var olan yapılar olarak gören anlayışı göstermektedir. İlk olma, sanki hep varmış gibi hissedilen aile üyeleri arasındaki kan bağı, din, dil veya belirli alışkanlıkları bulunduran kutsal, mistik bir yapıdır. İlkçiliğin içinde, *doğalcı* (*eskilci*), *biyolojik* (*sosyo-biyolog*), *kültürel* gibi alt başlıklarda değişik yaklaşımlar mevcuttur.

Modernist yaklaşım da milliyetçiliğin modern çağa (son birkaç yüzyıla) ait yapılar olduğunu söyler. Bu görüşe göre, milletler ve milliyetçilik kapitalizm, sanayileşme, merkezi devletlerin kurulması, kentleşme, laikleşme gibi modern süreçlerin ürünü olarak ele alınmaktadır. Eski çağlarda milletleri oluşturan koşullar yoktur, milletler milliyetçilik çağının sosyolojik gerekliliğinden oluşmuştur yani milliyetçilik milletleri yaratmıştır, milletler milliyetçiliği değil (Özkırımlı, 2019).

Milletlerin modern olgular olduğu iddiasının reddine giden yolu açtığı düşünülen Anthony Smith, kendi duruşunu ilkçilik ve modernizm arasında tanımlamış ve son eserlerinde kendisini “*etnosembolizm*” veya “*tarihsel etnosembolizm*” paradigmasında bir araştırmacı olarak sınıflamıştır (Spencer & Wollman, 2020: 57).

Primordiyalizm etnisiteyi “*kan bağı*”na bağlar fakat Connor, Geertz ve Grosby gibi primordiyalistler etnik gruba atfedilen “*kan bağı*”nın nesnel olarak kanıtlanamayacağını üstü örtük olarak kabul ederler. Burada önemli olan bireylerin kan-soy bağı olduğuna inanması yani öznel bir kan bağı olduğu düşüncesidir. Buna göre primordiyalizmin etnisite tanımı da kan bağı algısına dayanan bir kategoridir (Aktürk, 2019: 23).

Ernest Gellner, modernliği toplumsal örgütlenme ve kültürün ayırt edici bir şekli olarak düşünür. Gellner, Kedourie ile beraber ulusçuluğun modern olduğunu ve ulusların ulusçuluğu değil ulusçuluk düşüncesinin ulusları yarattığını düşünmekteydiler. Fakat burada ulusçuluğun başarısının entelijansiyanın güçlü olmasından değil, modern toplum içerisindeki işlevinden kaynaklanmaktaydı. Ayrıca Gellner, ulusçuluğun kapitalizm içerisinde biçimlenen bir sınıf ideolojisi olduğu yönündeki Marksist anlayışa da karşıydı. Gellner, ulusların ve ulusçuluğun doğal olmadığını çünkü bunların insanlığın kalıcı özelliklerini içermediğini, sanayileşme ile ortaya çıktığını söylemektedir. Gellner’in ulusçuluk teorisi, ulusçuluğun önceden var olan ulusların dile getirdiği bir duygu olmadığını, önceden var olmayan ulusları yarattığını söyler. Gellner, önceden olan yazılı anadil, teritoryal devlet, belirgin bir din inancı gibi koşulların bazı ulus biçimlerinde etkili olduğunu fakat aynı koşulların ulusçuluk düşüncesi öncesinde ulusları oluşturmadığını açıklar (Gellner, 2022: 26-32).

Renan’a göre, ulus ruhani, duygusal bir ilkedir. Bu duyguyu, geçmişte yer alan ortak hatıralar (bu hatıralardan yas içerenler zaferlerden daha kıymetlidir), acılar çekmiş olmak ve şimdiki zamana dair ortak karar alma, birlikte yaşama isteği tarihten alınan

mirası devam ettirme isteği bunlar ulusal fikri oluşturan sermayedir. Ata kültü en önemli kültür, atalar bizi biz yapar. Ataların mirasına sahip çıkıp birlikte olmak Sparta marşında yer alan “*siz neydiyseniz biz oyuz, siz neyseniz biz o olacağız*” her vatanın ulusal marşıdır (Renan, 2021: 50).

Milletin fertlerinin birliktelikleri, aynılıkları ortak kültür sonucu oluşur. Ziya Gökalp, milli kültür (hars) ile medeniyet kavramlarını birbirinden ayırır. Milli kültür ile medeniyet din, ahlak, hukuk, akıl, estetik, ekonomi, dil ve fen olmak üzere sekiz başlıkta toplumsal konuları içerirler. Milli kültür ve medeniyet bazı konularda ise farklılık gösterirler. İlk olarak kültür milli olup, medeniyet ise uluslararasıdır. Kültür yalnız bir milletin hayatında yer alan uyumluluk, medeniyet ise aynı gelişme düzeyinde olan birçok milletin sosyal hayatlarının ortak bütünüdür. Örneğin Avrupa medeniyeti içerisinde Alman kültürü, İngiliz kültürü ve Fransız kültürü ayrı ayrı varlık gösterirler. İkinci olarak medeniyet, yöntem aracılığıyla ve ferdi kararlarla oluşan sosyal olayları içerir. Örneğin, din, ahlak, hukuk bilgileri bireylerin iradeleriyle oluşmuştur. Kültür ise fertlerin iradesiyle oluşmayıp, yapay değildir. Biyolojik varlıklar nasıl gelişiyorsa kültür de aynı şekilde gelişir. Örneğin *dil*, fertler tarafından irade ile yapılmayıp, doğal olarak değişir ve gelişir. Bundan başka, şiir, müzik, edebiyat, orta oyun, tiyatro, din vb. de aynı şekilde kültürelidir. Bu şekilde kültür ile medeniyeti birbirinden ayıran, kültürün duygulara, medeniyetin ise özellikle bilgilere dayalı olmasıdır. Bir millet başka bir milletin dini, ahlaki veya estetik duygularını taklit edemez. Türkçülüğün görevi halk içinde bulunan Türk kültürünü arayıp bulmak, bununla beraber Batı medeniyetini tam ve canlı bir şekilde milli kültürle kaynaştırmaktır (Gökalp, 2020).

Anthony D. Smith’e göre millet, işlevsel bir tanım olarak, tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleği, ortak bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve ödevleri paylaşan insanların oluşturduğu topluluktur (Smith, 2022: 32).

Gellner, ulusların devletler gibi evrensel bir zorunluluk olmadığını olumsuzluk içerdiğini söyler. Uluslar ve devletler her çağda ve her koşulda var olmuş değildir. Zamanımıza göre normatif bir ulus kavramı Gellner’e göre şunları içerir; iki insan aynı kültürü (düşünceler, işaretler, çağrışımlar, davranış ve iletişim şekilleri sistemi) paylaştığında aynı ulustan sayılır ayrıca iki insan birbirini aynı ulusun üyesi olarak kabul ederse aynı ulusa dâhildirler. Yani ulusları insanlar yaratır ve uluslar kendi inanç,

sadakat ve dayanışmalarının, ortak hak ve ödevlerinin olduğu düşüncesine sahiptirler (Gellner, 2022: 75-76).

Millet tanımında daimiciler ve modernistlerin varsayımları bir dizi açıklama içermektedir. Daimiciler milleti siyasallaşmış etnik-kültürel bir topluluk ve siyasi tanınma isteğinde bulunan soydaşlar topluluğu olarak görürken, modernistler ise milleti, hukuk önünde eşit yurttaşları olan, ülke sınırlarında siyasi bir topluluk olarak görürler. Daimicilerde tarih eski ve kalıcı iken, modernistlere göre yakın tarih vardır ve modern koşulların bir ürünüdür. Daimicilere göre millet, yer ve zamanda köklenmiştir yani tarihte bir anavatanı vardır, modernistlere göre ise millet bir yaratımdır ve inşa edilmiştir. Millet Daimicilerde halka ait bir topluluk düşüncesi, modernistlerde ise kitlelerin duygularına yönelen seçkinler tarafından inşa edilmiş bir düşüncedir. Daimicilere göre bir millete ait olmak belirli özellikler ister, modernistlere göre ise belirli kaynaklara sahip olmak demektir. Daimicilere göre milletlerin tek mizacı vardır ve bütündür, modernistlere göre ise parçalanmış bir dizi gruba sahiptirler. Daimicilere göre milletin altında yatan ilkeler atadan kalma bağları ve kültürü içerir, modernistlere göre ise milletin altında dayanışma, iletişim ve yurttaşlık bulunur (Smith, 2022: 60-62).

Modern öncesi etniklik ilksel bir niteliğe sahiptir. Etniklik bireysel ve kolektif çıkarlar doğrultusunda, iktidar mücadelelerinde, yandaşları harekete geçirmek amaçlı araçsal olarak seçkinler tarafından kullanılmaktadır. Etnik bir grup, soya ait mitleri, tarihi anıları vurgulayan, din, gelenek, dil veya kültürel farklılığa göre ayırt edici kültürel farklılık topluluğudur. Etnik bir topluluğun ana nitelikleri, kolektif bir özel ad, ortak bir soy miti, paylaşılan tarihi anılar, ortak kültürün farklılığı, özel bir yurt ile kurulan bağ, nüfusun önemli kısımları arasında dayanışmanın olması, şeklinde ele alınmaktadır (Smith, 2022: 41-42).

Jürgen Habermas'a göre, millet kavramı kavim-millet ile vatandaş-millet arasında gidip gelmektedir. Bir yanda kavim-milletin varlığı doğal kabul edilirken diğer yandan vatandaşların hukuka dayandırıldığı bir millet oluşumu vardır. Milli-devlet kuruluşu Avrupa'da izlediği yol devletten millete veya milletten devlete yeni kimlik şekli kurgusal bir özellik taşıdığını, hukuk yoluyla ve kitle iletişim araçları, medya yoluyla aktarıldığını göstermektedir. Milli şuur varlığını bir yandan seçmenlerin kamusal alanda diğer yandan da vatan borcu olarak askerlikte göstermesidir. Milli kimlik demokrasi anlayışı içinde vatandaşların kendilerini eşit gören anlayışları ile iç içe ve

basının iletişim olgusuyla siyasi partiler arasında söylemsel olarak yürütülen iktidar mücadelesinden oluşmaktadır. Bugünkü kolektif kimlik mahalli şuurdan hanedanlık şuuruna oradan da milli ve demokratik şuura doğru gelişmiş ise bu bilinçlenme süreci aynı şekilde devam edebilir (Habermas, 2018: 134-135).

Gökalp, millet konusunda Durkheim'ın cemiyeti yerine milleti koyar. Gökalp, cemiyette bulduğu bütün ilahi vasıfları millete aktarır, Tanrı inancı yerine millet inancını koyar. Cemiyet ne isterse o olur demekten öte, cemiyetin her isteği ahlaki olarak da iyidir der. Gökalp'e göre, milletin temeli harıdır. Milletlerarası değerler medeniyettir. Hars hisleri, hükümleri, ülküleri içerirken, medeniyet, aklı bilimi, teknolojiyi, metotları içerir. Gökalp hars medeniyet ayrımında, Ferdinand Tönnies'in *Gemeinschaft und Gesellschaft* isimli eserinden etkilenmiştir. Tönnies'e göre kültür organik toplumun yani cemaatin ifadesidir. Gesellschaft'ta tabii toplumlar kendilerine has özelliklerini kaybederler, ortada fertle devlet kalır. Medeniyetin ana unsurları da akıl ve entelektüalizmdir (Heyd, 2023: 39-47).

Ziya Gökalp'e göre millet, ırkın, kavmin, coğrafyanın veya iradenin belirlediği bir topluluk değildir. Millet, dilce, dince, ahlakça estetik duygu bakımından ortak yani aynı terbiyeyi edinmiş bireylerden oluşan bir topluluktur. Türk köylüsü onu “*dili dilime uyan, dini dinime uyan*” şeklinde tarif eder. Millete bağlılık terbiyede, kültürde yani duygularda birlikteliktir. İnsan daha beşikte iken işittiği ninnilerle ana dilinin etkisinde kalır. Ruhumuzu oluşturan din, ahlak ve güzelliklerimiz ana dilimiz vasıtasıyla. Zevklerimiz, vicdanımız, hasretlerimiz hep içinde yaşadığımız toplumdan kaynaklanmaktadır. Milliyette soy kütüğü aranmaz fakat terbiyenin ve idealin milli olması gereklidir (Gökalp, 2020: 21-22).

Türk devriminin düşünsel kaynaklarını araştırıp *Kemalizm'e ideolog* arayanlar Ziya Gökalp isminde yoğunlaşırlar. Bazı araştırmacılar da Gökalp'i “Türk devriminin düşün mimarı” olarak nitelendirirler. Ayrıca Atatürk'ün, “*Vücudumun babası Ali Rıza Efendi, heyecanlarımın babası Namık Kemal, fikirlerimin babası ise Ziya Gökalp'tir*” dediğini öne sürerler. Fakat Cavit Orhan Tütengil gibi bazı düşünürler Ziya Gökalp'in *Kemalizm'in* biricik ideoloğu olarak görülmesini kabul etmezler. Pozitivizm, ulusçuluk, halkçılık, laiklik, dilde özleşme, kadın hakları, uygarlığı bütün olarak görme konularında Ziya Gökalp ile M. Kemal Atatürk'ün düşünceleri ve eylemleri arasında önemli ayrımlar bulunmaktadır. Örneğin Ziya Gökalp ulus tanımında, “*ulus ırksal, kavimsel coğrafi, siyasi veya iradeye bağlı topluluk değil, dilce, dince, ahlakça*

ve güzel sanatlar yönünden ortak olan, yani aynı eğitimi, terbiyeyi almış kişilerin oluşturduğu topluluktur”, demektedir. Atatürk ise Ernest Renan’a bağlı kalarak şu tanımı yapmaktadır, “zengin anılara sahip olan, birlikte yaşamak konusunda ortak isteği ve samimiyeti bulunan, sahip olunan mirasın korunmasına devam edilmesi iradesi gösteren topluluğa ulus denir”. Türk Ulusunun oluşumunda, 1-siyasal varlıkta birlik, 2-dil birliği, 3-yurt birliği, 4-ırk ve köken birliği, 5-tarihsel yakınlık, 6-ahlaksal yakınlık, olgularına vurgu yaparak Ziya Gökalp ile kültürel bir topluluk konusunda birleşirken, din konusunu bir etken olarak görmemektedir (Turan, 2019: 21-23).

Nevzat Kösoğlu millet tanımında kültüre vurgu yaparak şöyle demektedir: bayrak bir kültür olgusudur, vatani, milleti, kutsallığı, devletin bağımsızlığını temsil eden itibarı çok yüksek bir değerdir. Bayrağın bezinin Amerikan olması, boyasının Hindistan’dan gelmiş olması bir şeyi değiştirmez. Ay yıldızı boyayıp bayrak haline getirip başınızın üstüne koyduğunuzda o kültürel olgu haline gelir ve ona yüklediğiniz anlam, yüce bir ortak anlam haline gelir (Kösoğlu, 2023: 18-19).

Hamza Eroğlu, millet tanımında ağırlıklı olarak tarihe vurgu yapmaktadır. Millet tarihi ve sosyolojik bakımdan belirli bir aşamaya gelmiş, temelleri de irade ve bağımsızlık bilinci ile vatandaki maddi ve manevi kaynaklardan oluşmuştur. Millet, sınırları zorlu mücadeleler ile belirlenmiş bir vatandan güç alır. Millet bu vatan üzerinde aynı dille aynı duyguyla kültür birliği oluşturmuş ve bütün haline gelmiş bilinçli halk kitlesidir. Millet, tarihi ve sosyal bir oluşum, aynı zamanda hukuki ve siyasal bir gerçekliktir (Eroğlu, 1972: 256-257).

2.3. Milliyetçilik

Milliyetçilik düşüncesinin kökenleri 18. yüzyıl sonlarına Herder ve Fichte’ye, bazı yazarlara göre de Kant ve Rousseu’ya kadar götürülebilir. Milliyetçilik 1920 ve 1930’larda sosyal bilim konusu olarak ele alınmıştır. Bu dönemlerde Carleton Hayes’in 1940’larda da Hans Kohn’un çalışmaları akademik dünyada yer alır. Milliyetçilik çalışmalarının görece yeni olması, birçok yeni çalışmalar eklenmesi, yeni kavramlar türetilmesi “*terim enflasyonu*” oluşturmuş durumdadır. Terim enflasyonunda yer alabilecek kavramlar olarak, millet (*nation*), milliyetçilik (*nationalism*), milletlik (*nationhood*), etno-milliyetçilik (*ethnonationalism*), etnik milliyetçilik (*ethnic nationalism*), vatandaşlığa dayalı milliyetçilik (*civic nationalism*),

etnisite (*ethnicity*), etnik grup (*ethnic group*), etnik topluluk (*ethnic community*), etnik kategori (*ethnic category*), etnik çekirdek (*ethnic core*), gösterilebilir (Özkırmırlı, 2019: 12-22).

Anthony D. Smith'e göre, milliyetçilik 18. yüzyılın ikinci yarısında Batı Avrupa'da ve Amerika'da ortaya çıkan iki dünya savaşında yükselişe geçen, sonradan düşüşe geçen ve yerini milli devletlerin sınırını aşan küresel güçlere bıraktığı düşünülen modern bir hareket ve ideolojidir (Smith, 2022: 25).

Milliyetçilik araştırmalarında, 1-Milliyetçilik düşüncesinin doğduğu 18. ve 19. Yüzyıllar, 2-Milliyetçiliğin akademik araştırmalara girdiği ilk dönem (1918-1945), 3-Milliyetçilik tartışmasının geliştiği ikinci dönem (1945-1990) ve 4-Milliyetçilik tartışmalarının yeni boyutlara taşındığı dönem olarak dört dönem bulunmaktadır. Özkırmırlı'nın aktarmasıyla; Kant'ın fenomenler dünyası ve ahlaka ait düşünceleri kendisinden sonraki milliyetçilik düşüncelerini oldukça etkilemekteydi; Fichte'nin milliyetçiliği, ruhsal canlanmaya/yeniden doğmaya yönelik bir çağrıyı, daveti içeriyordu; Herder'in çıkış noktası insanı insan yapan dildir, dil düşüncedir, ortak bir dil konuşan insanlar milletin ilk aşamasını oluştururlar, millet de ailenin bir uzantısıdır; Rousseau, toplumun işleyişinde “*genel iradenin*” (general will) önemini ve bunun içinde bireylerin “*vatandaş*” olarak topluma bağlılığını ifade etmekteydi; alman tarihçi Henrich von Treitschke'de devletin üzerinde hiçbir gücün olamayacağını ve devletin birliğinin milliyete dayalı olması gerektiğini düşünüyordu; Fransız tarihçi Jules Michelet ise bireyin özgürlüğünün teminatı olarak milleti görüyordu; John Stuart Mill ise milliyeti etnik benzerlik, dil, din, tarihi geçmiş veya ortak anılardan herhangi biri veya birkaçının etkisiyle aralarında bir yakınlık kuran insan gurubu olarak tanımlamaktaydı (Özkırmırlı, 2019).

Anderson, milliyetçiliğin 18. yüzyılın sonuna doğru ortaya çıkmasını, dinsel kesinliklerin ortadan kalkmasına bağlamadan, siyasi düşüncelerle ilişkilendirilerek değil, daha kapsamlı biçimde kültürel sistemlerle ilişkili olarak açıklanabileceğini söylemektedir (Anderson, 2023: 30).

Arsal'a göre, milletlerin yaşayabilmesi, kalıcı olması için en önemli olan bireylerin kendilerini ait hissettikleri, mensubu oldukları kütleye, topluma sadakatleridir. Bireylerin ait oldukları topluma gösterdikleri bu bağlılık duygusuna “*zümre hissi*”, “*zümre şuuru*”, “*zümre zihniyeti*” denir ve kısaca milliyetçilik duygusunun kaynağıdır.

Milliyet duygusunun kaynağı, bireyin yaşamını korumak için mücadele etmesi, bu mücadele için gruplaşmak zorunda olması ve insanın gelişmesi gereği toplumsallaşma ihtiyacı, barış içinde güvenle yaşama isteğidir. Millet içinde bulunup oluşan yaşama isteğine, “*milli şuur*”, “*milliyet duygusu*” veya “*milliyetçilik*” denilmektedir (Arsal, 2022: 75-76).

Gellner, ulusçuluğun siyasal birim ile ulusal birimin çakıştığını öne süren siyasi bir ilke olduğunu söyler. Bir duygunun ifadesi veya bir hareket olarak ulusçuluğu tanımlayan ilke budur. Ulusçu duygu ve düşüncesi, bu ilkenin çiğnenmesinin oluşturduğu kızgınlıktan veya bu ilkenin gerçekleşmesi ile duyulan mutluluktan kaynaklanır (Gellner, 2022: 69).

Modern dünyada kim olduğumuzu, ortaklaşa paylaştığımız biricik kültürümüz aracılığıyla bilebiliriz. Bu kültür sayesinde kendimizi “*otantik kendi*”yi keşfederiz. Bu duygu ve düşünce karmaşık hayatta bize yönümüzü gösterir. Milli kimlik ve millet birbirleriyle ilişkili etnik, kültürel, teritoryal, ekonomik ve yasal-siyasi birçok unsurdan oluşmaktadır. Ortak paylaşılan anılar, mitler ve geleneklerin bir araya getirdiği topluluk üyeleri arasındaki dayanışma bağlarını içerir. Milli kimlik toplumsal düzen ve dayanışmanın meşruiyetini sağlar. Milli kimlikler topluluk içerisindeki bireyleri “*uyruklar*” ve “*yurttaşlar*” olarak toplumsallaştırırlar. Milli kimlik duygusu, kollektif kişilik prizması ile onu ayırt eden kültürü içinde tanımladığı bireysel kendiliğini gösteren bir araçtır (Smith, 2022).

Atasoy’a göre tarihçi E. Carr, milletlerin Orta çağdan sonra tırmanmaya başladığını söyler. Ona göre birinci dönem Fransız ihtilali ve Napolyon savaşları sona erer ve Fransız Devrimi milliyetçiliğin ikinci yükselişini oluşturur. Bu önemli bir ayırım olup milliyetçiliğin Fransız Devrimi ürünü olduğu iddiasını ortadan kaldırır. Chatterjee’nin (1996) açıklamasıyla, Milliyetçiliğin kültürel bir olgu olarak, Batı Avrupa’da ortaya çıkan “*modern milliyetçilik*” ve Batının sömürgeci, yayılmacılığına karşı oluşan “*reaksiyoner milliyetçilik*” olarak iki şekilde ele alınabileceğini söyler (Atasoy, 2018: 247-249).

Milliyetçilik ile ilgili önemli analizlerden birisi de Hans Kohn’a ait olan ve Magnum Opusu olarak bilinen *The Idea Of Nationalism*’de, Avrupa milliyetçilikleri incelenmiş ve milliyetçilikler Doğu tipi milliyetçilik ve Batı tipi milliyetçilik olarak ikiye ayrılmıştır. Doğu tipi milliyetçilikler daha otoriter iken Batı tipi milliyetçilikler daha

liberal özellikler göstermektedir. Kohn, etik ve kültürel milliyetçiliği birey ve toplum arasındaki gerilimi düşürmenin yollarından birisi olarak görmektedir (Buçukcu, 2020: 98).

Milliyetçiliği 1990'lı yıllarda hareketlendiren gelişme Sovyet İmparatorluğunun dağılmasıdır. Milliyetçilik dalgası bu dönemde yükselmiş ve yıllarca bastırılmış milli kimlik duyguları yeniden doğmuş ve milli gururlar yeniden duyulmuştur. Baskının kalkmasıyla bağımsızlığın ve serbestliğin rahatlığı hissedilmiştir. Yeni milli devletler Bağımsız devletler olarak yeniden ortaya çıkmış, Birleşmiş Milletlerde üye sayısı çoğalmıştır. Bu sayının artışı Türk Devletleri ifadesine karşılık gelecek şekilde anlam içermiştir (Atasoy, 2018: 208).

Milliyetçiliğin süregelen ve en etkili yüzleri, milli semboller, gelenekler ve seremonilerdir. Bu sembol ve seremoniler öylece kabul ettiğimiz gündelik yaşamımızda yoğunca yer alır. Bunlar, tarihi bir kültürü içeren fertlerce birlikte paylaşılan gelenek, görenek, üslup, davranışları içeren, milli mesire yerleri, kadın ve erkek halk kahramanları, adabı muaşeret kuralları, mimari üslup, sanat ve zanaatlar, kent planları, eğitim tarzları, gibi örtük olanlar kadar, bayraklar, marşlar, fener alayları, para basma, başkentler, müzeler, savaş anıları, şehit anma törenleri, pasaport, sınırlar gibi daha açık olanları da içermektedir. Seremoni ve sembolizm milliyetçiliğin ideolojisi ile millete ait kavramları birleştirerek ve onları elle tutulur kılarak tarihi ve yazgısı belli olan soyut bir topluluğun devamını sağlar (Smith, 2022).

Atasoy'a göre, milliyetçilik, milletlerin hayatındaki en güçlü his ve idealdir. Milliyetçi bireyler şahsi çıkarlarının üstünde bulunan milli değerler olduğunu bilirler ve buna göre davranırlar. Milletine olan inancını yitirmezler, inanç zafiyetine düşmezler, geçici günlük heveslere itibar etmezler. Milletinin gücünü bilirler, bu gerçeklere uygun hayaller kurarak, ütöpik düşünmezler, akli kenara koymazlar. Milletin zor durumlarında rasyonel çözümler önerirler. Osmanlının son döneminde gerçekleşen aydın tartışmaları buna en güzel örnektir (Atasoy, 2020: 226).

Gökalp'e göre, milliyetçi hareketler özellikle de Doğu kavimlerinde üç aşamada gerçekleşir. İlk önce *kültürel uyanış*, sonra *siyasi bir hareket* son olarak da *iktisadi bir programla* belirlenir (Heyd, 2023: 74).

Tarihsel geçmiş milliyetçiliğin bileşenlerinden güçlü olanlarından birisidir. Erol Güngör'e göre, insan toplum bütünü içerisinde kendi özel yerini bilmek ister. Bir

ailenin ferdi, bir çevrenin insanı bir milletin mensubu olduğu zaman kendi kişiliğini keşfeder. Kendi özel tarihi kişiye bu özel duyguyu verir. Bu amaçla birey kendi tarihini arar, kökünün derinliklerinde mutluluk duyar. Milliyetçilik hareketleri ile milli tarih akımlarının başlama sebebi budur. İnsanlar aile kökünü bulduğunda nasıl kimliğini bulmuş olurlarsa, milletler de milli tarihlerinin eseri olarak kendilerinin bağımsız milli özellikleri olan bir varlık olduklarını görürler. Milliyetçiliğin doğuşu bir bakıma (objektif gerçeklikler yerine efsaneler bile olsa) milli tarihin doğuşu demektir (Güngör, 2019).

Arsal'a göre milliyetçilik duygusunun objektif tarifi şöyledir:

Milliyet duygusu, teşekkül etmiş bir millete mensup fertlerin, mensup oldukları millete, o milletin mazarine, istikbaline, lisanına, kültürüne ve teşekkül sahası olan yurda karşı besledikleri derin, irsilermiş, ferdi psikolojilerinin bir unsuru mahiyetini iktisap etmiş bağılıktan ibaret bir ruhi halettir. Bu ruhi halet, millet içindeki bütün normal fertlere şamil, bütün fertler arasında müşterek bir ruhi halettir. Onun için, ferdi olduğu kadar da maşeri (kolektif) bir ruhi halettir; maşeri bir duygu, maşeri bir şuurdur. Milliyet duygusunun menşei biyolojik ve sosyolojiktir, mahiyeti ise psikolojiktir. (Arsal, 2022: 90)

Son yıllarda liberal düşünce değerlere sıkıca bağlı bir milliyetçilik biçiminin cazibesine ilgi artmaktadır. Milliyetçiliğin liberal düşüncesi, tutkuların şiddetini azaltmış, yumuşatmış, millete duyulan sadakat ve milletle özdeşleşme değerini korumakta fakat aşırılığa kaçması istenmemekte ve diğer değerlerin ve görevlerin de korunmasına dikkat edilmektedir. Liberal milliyetçiliğe göre bağılılık yalnızca duygusallığı içermemektedir. Millete bağılılık anlaşılabilir ve meşrudur. Bir millete olan bağılılık (*tikelcilik*) ve herkesin her türden hakkı olduğuna dair inanç (*evrenselcilik*) liberal milliyetçilik anlayışında bir arada olabilir. Bu düşünce ile liberal milliyetçilik, bağınaz milliyetçilik düşüncesi olan yurttaşların millete sadece duygusal bağılılığını diğer bütün erdemlerden daha yüce sayması ve yurttaşlardan büyük fedakârlık talep etmesi (tikelci milliyetçilik evrenselci değil) ile zıtlık oluşturur. (Spencer & Wollman, 2020: 207-208).

Eroğlu'na göre milliyetçilik, bir sosyal politika ilkesi veya siyasi düşünce olarak millet gerçekliğinden hareket eder ve milli menfaatler için bir gaye etrafında birleşmeyi içerir. Milliyetçilik, toplumu yüceltme amacını taşır ve kader birliğinin ilkelerini belirler. Çağımızda milliyetçilik, bireyleri mensubu olduğu topluma bağlayan güçlü bir duygudur (Eroğlu, 1972: 259).

Milliyetçilik, Türk devriminin temel prensibidir. Türk milliyetçiliği medeni toplumda barışçı ve insani özelliği ile örnektir. Türk milliyetçiliği milli birlik ve beraberliğe, Türk tarihinden gelen milli duygulara ve milli kültüre dayanır (Eroğlu, 2008: 194).

Milliyetçilik tartışmasının bir kolu da *kozmpolitizm* ile ilgilidir. Atasoy'a göre, milliyetçilik ile ilgili temel soru insanlık alemi evrensel bir bütün müdür? Yoksa sosyo-kültürel varlıklardan mı oluşur? Bu soru ontolojik bir açıklamaya da ihtiyaç duyar. Milliyetçi düşüncenin çıkış noktası milletlerin var olduğuna dayanır. Dünyada insanlar milletler halinde sosyal birlikler oluşturur. Sosyoloji bilimi, sosyal ve kültürel gerçeklikler ile bu toplumsal olguyu açıklar. Bunun dışında bu sosyal gerçekliği ele almadan dünyanın ve insanlık aleminin bir bütün olduğunu düşünenler de vardır. Kozmpolit düşüncede, dünya tek bir coğrafik vatandır ve üzerinde yaşayan insan topluluğu da tek bir millet gibidir. Milliyetçilik, “*dünya milliyetçiliği*” anlayışında olmalıdır, ayrı ayrı milliyetçiliğe gerek yoktur. Kozmpolitizmin Türkiye’deki öncülerinden Tefik Fikret, “*Haluk’un Amentüsü*” adlı şiirinde “*Yeryüzü vatanım, insan soyu milletimdir benim*” diyerek evrenselci, hümanist düşüncelerini açıklamaktadır. Benzer şekilde kozmpolitizm düşüncesinin ilk örneklerinden birisi de Diyojen’dir. Diyojen o dönem site devletleri arasında anlaşmazlıklarda taraf olmamak için “*Ben bir dünya vatandaşıyım*” demiştir. Atasoy, milliyetçilik-kozmpolitizm tartışmasının zeminini felsefi sorular ile başlatarak belirler ve teoriden pratiğe yönelerek sosyal olgular ile açıklamaya yönelir (Atasoy, 2020: 229-230).

Milliyetçilik-kozmpolitizm tartışmalarında bir yorum olmak üzere, Durkheim da modern dönemlerde vatanperverlik ve dünya vatanperverliği olarak iki sadakat şekli olduğunu söylemiştir. Benzer bir çıkış noktası olarak, milliyetçiliğin bir sosyo-kültürel gerçeklik olarak sosyal olgu olması, bir insanın kozmpolitizm düşüncesine sahip olamayacağı anlamını içermemektedir. Milliyetçilik düşüncesinin ekseni ile kozmpolitizm düşüncesi aynı ekseninde yer alan farklı doğrultulardaki yönelimler değildir. Milliyetçilik ve kozmpolitizm, insan topluluklarının bulundukları belirli coğrafik konuma gönderme yaparak anlam kazanmaktadır. Bu yüzden bir ekseninde, bir noktalar doğrultusunda değil, bir alanda örneğin bir daire içerisinde ele alınmalı ve iç içe olan bu dairelerde milliyetçilik dışında kozmpolitizm’in bulunduğu büyük dairenin içerisinde küçük daire gibi düşünülmelidir. Bu şekliyle milliyetçilik ve kozmpolitizm birbirini dışlayacak konuma düşmeyecektir. Durkheim’ın düşüncesi de ya milliyetçilik ya da kozmpolitizm olmalıdır şeklinde değil, kozmpolitizmin daha yüksek evrensel

ve ahlaki bir düşünce olarak ele alınması gerektiğidir. Kozmopolitizm-milliyetçilik tartışmasında ikinci bir husus, milliyetçilik düşüncesinin varlığı olarak ele alınan milletleri kabul ettiğimizde, kozmopolitizm düşüncesinin test edilemezliğidir. Millet olarak bir Türk, Alman veya İngiliz milletten söz edebilirken kozmopolit düşünce olarak Dünya milletinin karşısında başka bir dünya (gezegen anlamında) milletinin varlığını test edememiş olmamızdır. Belki de bir ütopya olarak dünya dışı bir mesaja, varlığa rastladığımız zaman kozmopolitizm düşüncesi de test edilmiş olacaktır.

2.4. Türk Milliyetçiliği

Gökalp'in araştırmalarında *Töre* sadece Oğuz ismiyle beraber anılmamaktadır, Orhun Kitabelerinde de bu kelimeye rastlanır. Thomsen buradaki “*Törüğ*” kelimesini *Kanun* diye tercüme etmiştir. Divanu Lügati't-Türk'de *Töre* kelimesi “*törü*” şeklinde yer almaktadır. Burada “*İl bırakılır, törü bırakılmaz*” demektir. Manası “*Devlet veya ülke terk edilir fakat hars terk edilemez*” demektir. *Töre* kelimesiyle *il* kelimesi birlikte yer almaktadır. Türk töresi, eski Türklere atalarından kalmış bütün kuralları içermektedir. Bu düşünce doğrultusunda “*Türk*” kelimesi “*töre*” kelimesinden doğmuştur. Eski Türklerde ailenin gelişimi, *Yuva, Ocak, Soy, Boy, Ok* şeklinde olurken, toplumun gelişimi ise, *Aşiret, İl, İlhanlık, Sultanlık, Milli Devlet* şeklindedir. Eski Türk takviminde on iki sene bir çağ demektir ve *Tavuk, At, Tavşan, Öküz, İt, Domuz, Maymun, Yılan, Sıçan, Pars, Koyun, Timsah* olmak üzere on iki hayvan ismini alırlar. Eski Türklerin dininde ağaç, su, demir ve ateş kutsaldır. Oğuzlarda, altı oktan her biri dört boya ayrılır ve yirmi dört boy meydana gelir. Her okun da ayrı ayrı damgaları vardır. *Camiü't-Tevarih*'de, Gün Han'ın *Kayı, Bayat, Alka Evli, Kara Evli*, boyları, Ay Han'ın *Yazır, Döğer, Dodurga, Bayırlı* boyları, Yıldız Han'ın *Avşar, Kırık, Begdili, Kargın* boyları, Gök Han'ın *Bayındır, Peçene, Çavuldur, Çebni* boyları ve Dağ Han'ın *Salur, Eymür, Alayuntlu, Üreğir* boyları bulunmaktadır. Eski Türklere ait birçok menkıbe (*Dokuz Oğuz, Oğuz Han, Şane, Kurt, Ergenekon, Göktürk*) tarih kitaplarında yer almaktadır (Gökalp, 2021).

Türkçülüğün ülkemizde ortaya çıkmasından önce Avrupa'da Fransızca *Turqueri* denilen, Türkiye'de üretilen ipekli ve yünlü dokumalar, halılar, kilimler, çiniler, demir ve ağaç işleri, ciltler, tezhipler, mangallar, şamdanlar vb. olmak üzere Türk sanatının ince eserleri Avrupalı sanat severlerin ilgisini çekmiştir. Bu sanatseverler, evlerinde Türk salonu veya Türk odası yapmışlardır. Türklerin yaşamlarıyla ilgili ressamların

eserleri, şairler ve düşünürlerin Türk ahlakı üzerine yazıları da Turqueri içinde yer alırdı. Ayrıca ikinci olarak Rusya’da Almanya’da, Macaristan’da, Danimarka’da, Fransa’da ve İngiltere’de bilim insanları eski Türklere, Hunlara ve Moğollara ait tarihsel ve arkeolojik araştırmalar ile Türkiyat (Türkoloji) çalışmaları yapmışlardır. Fransız tarihçi Deugnes’nin Türkler, Hunlar ve Moğollara ait yazdığı büyük tarihle, İngiliz bilim insanı Sir Davids Lumley’in 3.Selim’e ithaf ettiği *Kitab-ı İlmü’n Nafi (Yaralı Bilim Kitabı)* isimli Türk dil bilgisi kitabı aydınlarımızı derinden etkilemiştir (Gökalp, 2020: 5-6).

Türk hayranlığı Türkçülük düşüncesi 19. yüzyılın sonlarından itibaren ortaya çıkmış ve zamanın şartlarına göre farklı şekillerde gelişmiştir. Milliyetçilik düşüncesi Türkler arasında hem Osmanlı içinde hem de Orta Asya Türkleri içinde 19. Yüzyıl sonlarına doğru milliyetçilik akımından etkilenecek Türkçülük bağlamında milliyetçilik anlayışları oluşturmuşlardır. Osmanlı toplumlar arasında egemenliği azaldığı için Türkçülüğü bir siyaset olarak ele almış, Orta Asya Türkleri ise yaşadıkları sorunları çözebilmek için Türkçülüğü kimlik oluşturma varlıklarını gösterme çabasıyla geliştirmek istemişlerdir. Bu çerçevede Osmanlı Türkçülüğünün önemli ismi Ziya Gökalp Batılı düşünce içerisinde *devlete* (Osmanlı) dayanarak tanımlama yaparken, Orta Asya Türkçülüğünün önde gelen ismi Yusuf Akçura ise Batılılaşma içerisinde tanımlarını önerilerini *topluma* (Türk toplumu) dayanarak yapmıştır (Karakaş, 2019: 60-61).

Sultan Abdülaziz’in son dönemlerinde ve Sultan Abdülhamit’in ilk dönemlerinde İstanbul’da düşünce hareketleri yoğunlaşmış ve darülfünun (üniversite) kurulmuş, askeri okullarda yeni bir ruh oluşmaya başlamıştır. Darülfünunda Tarih profesörü Ahmet Vefik Paşa, *Şecer-i Türkiye’yi* (Türklerin Soy Kütüğü) Doğu Türkçesinden İstanbul Türkçesine çevirmiş, *Lehçe-i Osmani* (Osmanlı Lehçesi) isimli Türk sözlüğü hazırlayarak Türkiye’deki Türkçenin genel ve büyük Türkçenin bir lehçesi olduğunu göstermiştir. Ahmet Vefik Paşa’nın bilimsel Türkçülüğü kadar sanatsal Türkçülüğü de mevcuttur. Bununla birlikte Süleyman Paşa’da, ilk kez Çin kaynaklarına dayanarak Türk tarihini Deugnes’i kaynak edinip *Tarih-i Alem* (Dünya Tarihi) adlı eseri hazırlamıştır. Süleyman Paşa, Hun’ların Çin tarihindeki Hiungnu’lar olduğunu, bunların Türklerin ilk ataları olduğunu ve Oğuz Han’ın Hiung-nu Devletinin kurucusu Mete olabileceğini söylemiştir. Süleyman Paşa, *Esmayı Türkiye* (Türk İsimleri) adlı

kitabını askeri okullarda okunmak üzere hazırlamıştır. Bu anlamda Türkçülüğün ilk isimleri Ahmet Vefik Paşa ve Süleyman Paşa'dır (Gökalp, 2020: 7-9).

Ziya Gökalp, Azeri Türkçesi ile komedi yazar Mirza Fethali Ahundof, Kırım'da Tercüman gazetesini çıkaran ve Türkçülük ilkesi olarak “*dilde, fikirde ve işte birlik*” olan İsmail Gasprinski (Gaspıralı İsmail), tıbbiye’ de Türkçülüğü anlatan Hüseyinzade Ali Bey, “*Ben bir Türk’üm, dinim, cinsim uludur*” dizeleriyle “*Cenge Giderken*” şiirini yazan Türk Şairi lakaplı Mehmet Emin Yurdakul, Leon Cahun’un *Asya Tarihine Giriş* kitabının Türklerle ilgili kısmını Türkçeye çeviren Necip Asım Bey, İkdam gazetesini Türkçülüğün yayın organı haline getiren Ahmet Cevdet Bey ayrıca Emrullah Efendi, Velet Çelebi ve Necip Asım Bey gibi değerli düşünür ve yazarları Türkçülüğün ilk mücahitleri olarak görmektedir (Gökalp, 2020: 9-10).

Selanik’te Türkçülük akımının öncüleri olan Gökalp, Ömer Seyfettin, Ahmet Hikmet ve diğerleri *Genç Kalemler* dergisini kurmuşlardır. İstanbul’da Türk Yurdu çıkmaya başlamış, Türk Ocağı Cemiyeti kurulmuştur. Halide Edip *Yeni Turan* adlı siyasi romanını yayımlamış, Köprülüzade Fuat, Türkiyat araştırmalarıyla ilmi çalışmalar yapmıştır. Böylece Türkçülük akımı Türk aydınlarını bünyesinde toplamıştır. 1908-1909 inkılabından sonra Turancılık düşüncesi Rusya’dan gelen genç Türkler ile gelişti. Gökalp, Turan düşüncesini Pan Slavizm’den etkilenmiş Hüseyinzade Ali’nin Turan şiirinde bulmuştur. Selanik’te çıkan Rumeli gazetesinde Demirtaş ve Genç Kalemler dergisinde ise Tefik Sedat imzasıyla yayınlanan aynı başlıklı şiir Türk aydınlarını çok etkilemiştir. Şiirin son iki mısrası;

Vatan Ne Türkiye’dir bizlere, ne Türkistan

Vatan, büyük ve müebbed bir ülkedir – Turan

duygulara hitap ederek çok etkileyici olmuştur. Gökalp sonraki yazılarında Turancılık düşüncelerini sınırlı tutmuştur (Heyd, 2023: 78-90).

Mehmed Halid, Türk soyuna vurgu yaparak Biz Anadolu’luyuz, vatanımız Anadolu, milletimiz Anadolu milletidir demektedir. Anadolu milleti düşüncesine göre milliyetperverliğin iki anlamı vardır; 1. Türk soyundan olan fakat farklı toplumlar olarak yaşayanları bir merkezde toplamak *Turancılık* düşüncesidir. 2-Kendi vatanımızda milli bir devlet olarak kalmak, bu devleti yüceltmek ve buna Türkiyecilik, memleketçilik, denilmesi yetersizdir, doğru değildir. Kendi vatanımız derken Anadolu’dan söz edilmektedir. Anadolucu olmak, Anadoluculuk demek doğrudur ve

bu isimlendirme güzel ve cazibe doludur, Türkiyecilik, Türkçülük, Turancılık Memleketçilik gibi yavan durmamaktadır, esaslı bir siyaseti göstermektedir. Turancılık, Türk ırkından olan fakat başka yerlerde vatanı olan başka cemiyetler halindeki milletleri bir merkezde toplamak gayesi taşımaktadır. Bu istek ve düşünce bugün ve yarın hayaldir (Halid, 2014: 241-245).

20. yüzyılın başlarında hızlanan Osmanlı İmparatorluğu'nun ne olacağına dair tartışmalar Namık Kemal'in mirası olan *ittihat* (Osmanlı Birliği) ve *terakki* (aydınlanma, ilerleme) kavramları ile gösterilir. 2. Abdülhamit'in baskıcı döneminde vatan, özgürlük, eşitlik, kardeşlik, ilerleme birlik kavramları etrafında ilerleyen İttihat ve Terakki Cemiyeti 1913 yılında siyasal parti olmuştur. Parti ilki Devlet-Din ilişkisi ve ikincisi *millet*ler ile devlet arasındaki ilişkiler üzerinedir. Partiye göre, Millet terimi dinsel anlam içermemeliydi. İslamcılar Türk Milleti deyiminden rahatsız oluyorlardı. Türk Milleti değil İslam Ümmeti olmalıydı. Milletler arasında uzlaşma veya kaynaşma sorunu ile devlet-din ilişkisi sorunu 20. yüzyıl şartlarında Osmanlı İmparatorluk Devletinin bölünmesi göze alınmadan çözümlenemeyecek sorunlardı. Akçuraoglu Yusuf da “*Üç Tarz-ı Siyaset*” makalesinde bunu açıkça söylemeyi göze alamamıştı. 1908 Devrimi ile geniş bir ideolojik farklılaşma doğurmuştur. Buna göre İslamcı, Batıcı, Türkçü ve İslamlaşmak, Batılılaşmak, Uluslaşmak şeklindeki üç düşünce bu dönemlerde başlamıştır. 1908 ile 1918 yılları arasında gerçekleşen on yıllık tartışma iki yüz yıl birikmiş olan çağdaşlaşma sorunlarını içeren bir tartışmadır. Bu düşünce akımlarının *İslamcılık*, *Batıcılık*, *Türkçülük* sözcüklerinin kullanılması Rusya'dan gelen Türkçülük düşünceleri ile olmuştur. O dönemde Rusya'daki aydınlar arasında da “*Batıcılar*”, “*İslavcılar*” ve “*Rusçular*” terimleriyle tartışmalar sürmekteydi (Berkes, 2017: 405-411).

Türk milliyetçiliğinin siyasal bir proje olarak ele alınmasının 2. Meşruiyet döneminde olduğu düşünülür. Türk Derneğinin kurulması (1908), Türk Yurdu dergisinin yayınlanmaya başlaması, (1911) ve Türk Ocaklarının kuruluşu (1912) bu düşünceye örnek verilebilir. Türkçülük, 19. yüzyıldan Balkan Savaşlarına kadar olan dönemde kültürel bir harekettir. Balkan Savaşlarından sonra Türkçülük siyasi bir anlam kazanır ve Türk milliyetçiliğinde vatan vurgusu artık geniş bir coğrafyayı içermektedir. Siyasal Türkçülüğün ilk ana metni sayılan *Üç Tarz-ı Siyasetin* bu dönemde entelektüel dünyada görünmesi önemlidir (Buçukcu, 2020: 149).

Yakın tarihimize göre “*Türk*” terimine baktığımızda, terim Osmanlı’da küçültücü anlam içermektedir. Osmanlı aristokrasisi, kendisini alt sınıflardan (özellikle yerleşik olmayanlar) ayırmak ve İmparatorluğu kuran Türkleri ön plana çıkarmak istememektedir. Bu şekilde olmazsa İmparatorluğun parçalanma riski olduğunu düşünmektedir. Avrupalılar Osmanlı İmparatorluğuna 14. Yüzyıldan beri “*Türkiye*” (*Turchia*) adını vermişlerdir. “*Türk*” adını ilk kez Türklere Çinliler “*Türük*” diyerek vermişlerdir. Örneğin Sevr Barış Antlaşmasının İngilizcesinde 19 kere *Ottoman*, 305 kere *Turkey*, 376 kere *Turkish* kelimesi kullanılmıştır. Türk terimi o dönemlerde bile Kürtler arasında Diyarbakır, Bitlis, Van gibi Kürt nüfusu çok olan illerde şehirli anlamında sınıfsal bir özelliği vurgulamaktadır. İmparatorluğun son dönemlerinde Jön Türkler, Türk etnisitesine vurgu yapmışlardır. Yusuf Akçura’da 1904 yılında makalesinde devletin temel siyasi politikası olarak Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük sıralaması yapmıştır. Osmanlıdan Türk’e geçiş olarak Türkiyeli terimi ilk kez Ağustos 1915 tarihli Mekatib-i Hususiye Talimatnamesinde İttihat ve Terakki hükümetince kullanılmıştır. Mustafa Kemal Paşa terimi ilk kez 20 Aralık 1921’de Ukrayna Büyükelçisi General Frunze’nin itimatnamesini sunma töreninde kullanmıştır (Aktoprak & Kaya, 2016: 253-255).

Gökalp’e göre *Türkçülük*, Türk milletini bütün alanlarda yükseltmek gayesidir. Türkçülüğün programı: 1-Dilde Türkçülük, 2-Estetik Türkçülük, 3-Ahlaki Türkçülük, 4-Hukukta Türkçülük, 5-Dinde Türkçülük, 6-Ekonomide Türkçülü, 7-Politikada Türkçülük ve 8-Felsefede Türkçülük, şeklinde ele alınmalıdır (Gökalp, 2020).

Atasoy’a göre, Ülkemizde *ideal* (*ülkü*, *mefkûre*) kavramı felsefi tartışmaların dışında siyasi bir kavram olarak kullanılmaktadır. Milliyetçi düşüncenin önde gelen ismi Ziya Gökalp millet ve milliyetçilikle ilgili olarak “*mefkûre*” kavramını kullanır. Ziya Gökalp’e göre mefkûre millet tarafından tarihsel olarak oluşturulan, milli heyecan içeren, kutsal, ortak hisle belirlenen istikbaldir. Bu istikbal “*Kızıl Elma*”dır. Millet içinde bulunduğu şartlara göre kızıl elma değişiklik gösterebilir, ütopya değil, sosyolojik gerçeklik zeminine bağlı bir düşüncedir (Atasoy, 2020: 219-220).

Kızıl Elma Türk milletinin tarihi ülküsünü simgeler. Kızıl Elma değişmeyen belirli bir yer, hedef değil, soyut bir milli gerilimi anlatır. Değişik dönemlerde şartlara göre somut bir hedef belirlenir ve Kızıl Elma olarak anlamlandırılır. O hedefe ulaşıldığında Kızıl Elma bitmez, ileriki dönemlerde hedef değişir. O hedefe hiçbir zaman ulaşılmaz. İlk Türkçe sözlüklerden olan Endülüslü Ebu Hayyan’ın kitabında *ülkü* kelimesi

yaklaştıkça uzaklaşan hedef şeklinde verilmiştir. Türk Milletinin yükseliş döneminde Kızıl Elma Cihan Hâkimiyeti anlamındadır. Kızıl kelimesi renk olarak değil, *altın* anlamındadır, yani *altın elma*. Ayasofya önündeki Justinianus heykelinin elinde altın top bulunması gibi, Oğuz Han'ın kurultay çadırının iki tarafındaki direklerin uçlarında altın top asılı olduğu söylenmektedir (Kösoğlu, 2023: 160).

Türk milliyetçiliği, kültür, dil, din, tarihsel birliktelik unsurlarıyla güçlenmiş, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemdeki kurtuluş fikirlerine yönelik tartışmalar ile siyasi bir çözüm yolu olarak benimsenmiş, Türkiye Cumhuriyeti bu düşünce ve ruhla kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nde *milliyetçilik ilkesi* 1937 tarihinde 1924 Anayasasına girmiştir. 1961 Anayasasının başlangıç kısmında, “*Bütün fertlerini, kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde, millî şuurlar ve ülküler etrafında toplayan ve milletimizi dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak milli birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen Türk milliyetçiliğinden hız ve ilham alarak ve;*” denilerek milliyetçilik tanımı yer almıştır (Anayasa Mahkemesi, 2024). 1982 Anayasası 2. Madde Cumhuriyetin nitelikleri arasında “*Atatürk milliyetçiliğine bağlı*” ibaresine yer verilmiştir. Bu anlamda Atatürk milliyetçiliği kavramı Türkiye Cumhuriyeti Devletinin değiştirilemez maddeleri içerisinde bulunmaktadır.

Reşat Kaynar'a göre, Atatürk emperyalistlere karşı ulusal kurtuluş savaşını tam bağımsızlık ilkesiyle gerçekleştirmiş ve “*Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkına Türk Milleti denir*” demiştir. Atatürk milliyetçiliğinin temel taşı Türk halkının ve ülkesinin bütünlüğünün korunmasıdır. Türk halkı Misak-ı Milli (ulusal ant) ile ulusal kurtuluş savaşını kazanan ve Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran halktır. Bu özellik onu ırkçılık düşüncesinden ayırır. Türk halkı başarının bölücülükte değil ülke ve ulus bütünlüğünün korunması ile olacağının bilincindedir (Kaynar, 1988: 29-31).

Afet İnan, Mustafa Kemal'in milli hislerini şöyle anlatır: Mustafa Kemal kurtuluş hareketine en büyük milli hislerle girişmiş ve milletin varlığına inanmıştır. Atatürk milli hislerin varlığıyla bütün zorlukların üstesinden gelebileceğine iman etmiştir. Atatürk, milletin toplumsal birlikteliği, ilerlemesi, refahı, mutluluğu ve çalışması, gerektiğinde milleti için kendini feda etmesini milli ahlakın varlığına bağlar. Atatürk, mükemmel bir millette milli ahlakın gereklilikleri, milletin fertleri tarafından vicdani ve kuvvetli hislerle yerine getirilir, milli his ve milli heyecanın bunda olduğunu söyler (İnan, 2021: 69).

Mustafa Kemal'in milliyetçilik anlayışı “*Turancılık*” düşüncesine dayanmaz. Turancılık düşüncesinde ortak tarih ve kültür birliği esastır. Lozan Barış Antlaşmasının 1923 yılında imzalanması ile Türkiye’de yaşayan herkes eşit haklara sahip birer Türk Vatandaşı kabul edilmişlerdir. Cumhuriyetin ilanından sonra da Fransız Laik Milliyetçilik anlayışı ülkemizde Atatürk’ün altı okundan olan “*milliyetçilik*” ve “*laiklik*” ilkesi olarak kabul edilmişlerdir (Eskibina, 2023: 92).

Kemalizm’in milliyetçiliği esas olarak 1920’lerde bağımsızlık savaşını kazanan millet olarak, yurtseverlik, anti-emperyalist düşünceleri ve hisleri içerdiği açıktır. Kemalizm’i açıklayan ilkelerden birisi de milliyetçilik ilkesidir. Milliyetçiliğin içinde geçmişe yoğun bir tutku olsa da Kemalizm ideolojisi yoğun bir milliyetçiliği bu anlamda içermemektedir. M. Kemal geçmişi bir saplantı haline getirecek her türlü düşüncenin karşısındaydı. Atatürk yeni kurduğu yeni devletin jeopolitiği olan Anadolu’nun dinsel veya emperyal geçmişine duyulan özlemin modernleşme projesine engel olacağını düşünmekteydi. İslami veya mistik düşünce ve uygulamalarını içeren diğer Anadolucuların düşüncelerini bunun için kabul etmemekteydi. Atatürk geçmişe dönük özlemlerden tamamen bağımsız bir gelecek tasavvuru olan bir liderdi (Öğün, 2000: 132-133).

Milliyetçilik ilkesi, Cumhuriyet Halk Fırkasının programına 10 Mayıs 1931 tarihinde yapılan üçüncü olağan kongresinde kabul edilmiştir. Parti programında yer alan Türk milliyetçiliği, Türk sınırları içinde yaşayan Türklerin kaderine bağlı, sınır dışındaki Türklere kardeşlik sevgisi duyan, milli olmayan akımlara karşı olan, insanlık alemini benimseyen, Türk sınırları içerisinde Türkçe konuşan, Türk kültürü ile yetişenleri birleştiren bir ilkedir. Toplum da “*ümme*t” değil “*millet*i” esas alır, şekliyle yer almıştır (Aydemir, 1999: 421-424).

Türkiye’nin siyasal tarihinde yaklaşık son yetmiş yılında Alparslan Türkeş ve kurucusu olduğu MHP son derece önemli yer tutmaktadır. Alparslan Türkeş milliyetçiliğini “*kin ve garezden uzak*” cümlesiyle bir arada kullanarak ötekileştirmeyi kabul etmemektedir. Türk Milletini insanlık sahasında üst seviyelere çıkarmak, Turan idealini benimsemek, Türklük şuuruna sahip olmak, milli bütünlüğe sahip çıkmak ve milli olmayan düşünceleri kabul etmemek milliyetçilik tanımının içerisinde yer almaktadır. Alparslan Türkeş Türk milliyetçiliğine ait siyasi ilkelerini, doktriner bütünlüğü Dokuz Işık adı altında rehber olarak vermiştir. Türk Milleti kendi milli tarihini, örf adetlerini, milli karakterini dikkate alarak milli idare sistemi kurmalı, taklit siyasi düşünceleri,

idare sistemlerini benimsememelidir. Her milletin farklı durumu olduğundan, kendimize ait milli bir doktrin lazımdır ve bu “*Dokuz Işık*” olarak yer alır. Dokuz Işık, 1-Milliyetçilik, 2-Ülkücülük, 3-Ahlakçılık, 4-Toplumculuk, 5-İlimcilik, 6-Hürriyetçilik, 7-Köycülük, 8-Gelişmecilik ve Halkçılık, 9-Endüstricilik ve Teknikçilik şeklindeki ilkeleri içermektedir (Öztürk, 2018).

3. KURAMSAL ÇERÇEVE

Sosyoloji kuramı; toplumsal dünyaya ait bilgiyi, yorumu, açıklamayı ve tahmin yürütmeyi sistematik şekilde inceleyen, birbiriyle ilintili fikirler kümesidir. Bu açıklama geleneksel kuramcılarının yaklaşımını içerirken postmodern kuram ise evrensel kuramların reddedilmesini, yerel deneyimleri içeren anlatıların öne çıkarılmasını, iktidar sahibi olamayan görüşlerin ele alınmasını, toplumun çeperlerinin gelişimi için kültürün değiştirilmesini içerir. Ayrıca, mevcut sosyal dünyanın ve entelektüel çevrenin rahatsız edilmesini, kendini, diğer teorileri ve sosyal dünyayı eleştirme yeteneğini kullanır. Kendi çalışmalarının ve ürünlerinin bulunduğu toplumsal, tarihsel ve kültürel bağlamıyla sınırlı olduğunun bilincindedir. (Ritzer & Stepnisky, 2019: 4-6).

Kadir Cangızbay “*sosyoloji hürriyetin bilimidir*” der. İnsan yoktan var eden bir canlı değildir. Kastedilen hürriyet, yürürlükte olan belirleyicileri değişikliğe uğratarak varlık kazanır. Bu hürriyet mutlak olmayıp ne için düşünülüyorsa onun çerçevesinde şekillenen bir hürriyettir. Sosyolojinin açıklayıcı bir bilim olması nedeniyle toplumsal gerçekleri biçimlendiren nedenleri ortaya koyduğu ölçüde açıklama değer kazanacaktır. Bu belirleyicileri toplumun içerisinden arayıp bulma ifade etme sosyolojinin olmazsa olmaz bir biçimde hürriyeti içermesiyle mümkün olabilir (Cangızbay, 2011: 69-70).

Sosyolojik kuramlar incelenirken öncü olarak İbn-i Haldun’dan bahsedilmesi gerekir. İbn-i Haldun 1332 yılında Tunus kentinde dünyaya gelmiştir. Ölüm tarihi olan 1406 yılına kadar günümüz sosyolojisine öncü birçok eser bırakmıştır. *Mukaddime* adlı eserinde toplumun bilimsel olarak incelenmesini, ampirik olarak araştırılmasını ve sosyal olguların nedenlerinin öğrenilmesine dair araştırmalara inanıyordu. İbn-i Haldun döngüsel devlet kuramına inanıyordu. Bu kuramına göre Kuzey Afrika’da yerleşik toplum ve göçebe toplum olmak üzere iki sosyal sistem bulunmaktaydı. Yerleşik toplumlar tarımla uğraşırken göçebe toplumlar hayvancılık ile uğraşırlardı. İbn-i Haldun göçebe toplumların yüksek asabiyete sahip olduklarını yani grup dayanışması içerisinde olduklarını, yerleşik toplumların ise düşük asabiyete sahip

olduklarını düşünüyordu. Yüksek asabiyete sahip göçmen topluluklar bu özellikleri ile yerleşik toplumları alt ederek onların yerlerine yerleşirlerdi. Bir yere yerleştikleri zaman onlar da asabiyetlerini kaybederlerdi. Bu döngüsel devlet oluşumu idi (Ritzer & Stepnisky, 2019: 194).

İbn-i Haldun sosyolojik düşünme biçimine, tarih felsefesine katkılarından dolayı Batı entelektüellerince takdirle anılmaktadır. İbn-i Haldun toplumların gelişmesini, devlet olgusunun ortaya çıkışını ve geçirdiği aşamaları inceleyip açıklarken toplumların yönetimi ve siyaset üzerine yoğunlaşmıştır. İbn-i Haldun'un toplumsal yaşamı kendisine konu edindiği bilim (*Ümran İlmi*) sonraları A. Comte tarafından *sosyoloji* olarak isimlendirilecektir (Bal, 2019: 26-28).

Durkheim, Marx ve Weber, çalışmaları, düşünceleri ve metodik araştırma yöntemleri ile sosyoloji kuramlarında üç ana sütun olarak yer almış ve kendilerinden sonraki gelen bilim insanlarını etkileyerek bilim dünyasını ve toplumları derinden etkilemişlerdir. Aşağıda bu değerli isimlere ait bazı sosyolojik yöntem ve düşüncelere yer verilmiştir.

Durkheim, sosyolojiyi kullanarak 1789'dan beri bozulmuş olan toplumsal düzeni yeniden kurmaya çalışmaktadır. Durkheim terminolojisinde yer alan anomi, patoloji gibi kavramlar toplumun bu hasta halini, değerlerin bozulmasını ve toplumsal bağların azalması risklerini içerir (Ünal, 2017: 58-59).

Marx'a göre, toplumlar diyalektik yasalara göre evrilirler, buna göre değişme karşıtların çelişki ve etkileşimlerinden kaynaklanır. Mevcut üretim tarzı içerisinde içinde kendine has çelişkileri barındırır bu çelişki kaçınılmaz olarak mevcut sistemi yıkar ve yerine yeni bir üretim tarzı ve toplumsal düzeni içeren sistemi getirir. Sınıf çatışması bu diyalektik tarihsel sürecin, değişimin motorudur (Durakpaşa, 2017: 25).

Marx'a göre, aklın pratik olmayan bu tür problemlere yönelmesi insanların sömürülmesi ve statükoyu değiştirmeye yönelik bilincin oluşmasını engelleme amacını taşımaktadır. Öte dünyanın dinsel bir fantezi olduğunu düşünerek, din için “*kalpsiz bir dünyanın duygusu ve ruhsuz koşulların ruhu*” ve “*din insanların afyonudur*” der (Turner, Beeghley, & Powers, 2021: 130).

Marx'a göre bireyler kendi yaşantılarını ve tarihi oluştururlar fakat tarihi kendi istedikleri koşullarda oluşturamazlar. Üretim ilişkilerinin analizi sonucunda doğal koşullar, teknik ve toplumsal iş bölümü ve örgütlenmesi üç belirleyici öge olarak ortaya çıkar. Marx üretici güçlerin gelişmesi, iş bölümü, sınıf analizleri ile toplumların

tarihinde belirli üretim tarzlarının birbirini takip ettiğini göstermiştir. Buna göre; 1-İlkel komünizmi kenarda tutarak, erkeklerin tahakkümü altında olan ve çok geniş aile mülkiyeti içerisinde *ataerkil* üretim tarzı bulunmaktadır. 2-Sonrasında kölelik üstünde oluşan ve kölelerin efendi sınıfı tarafından sömürüldüğü, askeri ve politik liderliği olan ve mülkiyetin babadan oğula geçtiği yapı bulunur. 3-Savaşçı bir asker sınıfın toprağa bağlı (*serflik*) üreticileri sömüren *feodal* ekonomi. 4-Bilimin başlıca konusu olan, sermaye sahipleri (burjuva) ve emeğin sahipleri (proletarya) arasında gerçekleşen *kapitalist ekonomi* (Lefebvre, 2018: 51-58).

K. Marx ve F. Engels'in 1847 Aralık-1848 Ocak arasında kaleme aldıkları Komünist Manifesto, toplumların tarihinin özgür insan (efendi) ile köle, patrisyen ile pleb, lord ile serf, lonca ustası ile kalfa yani ezen ve ezilenin karşı karşıya geldiği, sınıf mücadeleleri tarihi olduğunu açıklayarak başlar (Marx & Engels, 2008: 32-33).

K. Marx emeğin ücreti, sermayenin karı, sermayenin rekabeti, toprağın rantı, özel mülkiyet gibi iktisadi kavramları açıklarken önemli kuramlarından biri olan yabancılaşma kavramını açıklar. K. Marx, kapitalizm gibi özel mülkiyetin esas alındığı ekonomik sistemlerde bireyin çıkarının toplumun çıkarıyla ters orantılı olduğunu söyler. (Marx, 2021).

Marx'ın yabancılaşma kavramının gerisinde insan potansiyelinin ne anlama geldiği yatar. İnsani potansiyel, üretim faaliyetlerinde üretilen ürünle, çalışan işçiler ile üretimdeki birlikteliğin ve ürünün arasında doğal ilişki insanidir. Yabancılaşma bu doğal ve insani ilişkiyi yıkmaktadır. (Ritzer & Stepnisky, 2019: 17).

Marx'a göre, belirli bir toplumsal yapının bütünlüğü içinde düşünerek, inisiyatif sahibi bireylerin eylemlerinden doğan fikir ve kurumlar vardır ve bunlar *üstyapıyı* oluşturur. Üstyapı, siyasi kurumları, hukuk kurumunu ve ideolojileri ve ideolojik fetişleri içermektedir. Toplumun doğa ile mücadelesi ile oluşan üretim etkinliği ekonomi kurumunu oluşturur ve üretim etkinliği (ekonomi) ise toplumda *altyapı* olarak bütün üstyapı kurumlarının belirleyicidir (Lefebvre, 2018: 60).

Max Weber, insani bilimlerde kullanılan yöntemlerin doğa bilimlerden farklı olması gerektiği fikrini oluştururken Dilthey'in görüşlerinden yararlanır. Weber Dilthey'in *anlama* yaklaşımını benimser ve Dilthey'in birinci aşamadan sonra *yüksek anlamaya* ulaşma düşüncesini sosyolojik olarak *anlama yorumlama* yaklaşımına getirir. Weber *anlama* (Verstehen) ve *yorumlama* (Dauten) kavramlarını birlikte kullanır. Anlama, bir

etkinlikte bulunan bireylerin somut durumlarını öznel olarak amaçladığı anlamı içerirken yorumlama bu anlamın değerlendirilmesini içerir. (Bal, 2019: 148-150).

Sosyoloji gibi yeni gelişme döneminde olan bir bilim ilk olarak yöntemlerini belirlemeye çalışır. Weber bu anlamda sosyolojide yöntemsel olarak en azından iki açıdan katkı sağlamıştır. 1-Weber “*yorumlayıcı*” yöntemi getirmiştir. 2- Weber’in yöntem üzerine ikinci katkısı Pareto gibi kuramcılarının da benimsediği “*nedensel çoğulculuk*” kavramıdır (Freund, 2019: 196).

Weber’e göre toplumsal bilimlerin amacı evrensel yasaları bulmak değildir. Bu yöntem gerçekliğin ne olduğunu öğrenmeye çalışan pozitivistlerde görülür. Weber, sosyolojiyi tarihsel bir bilim olarak, kültürel bilimlerin içerisinde görür. (Fleury, 2009: 21).

Günümüzde Weber’e duyulan ilginin sebepleri şunlardır: 1-bir bütün olarak toplumun paradigması olan genel ve kapsayıcı düşünceleri, 2-tarihsel ve sosyolojik çözümlemesinde değerler ve anlam sorununa metodolojik yaklaşımının zenginliği, 3-rasyonalizasyon sürecindeki tahakkümün altında bulunan bir topluma dair siyasi ve ahlaki fikirlerinin geçerliliği, 4-karşılaştırmalı şekilde din sosyolojisi ele almasıyla modern toplumlardaki sekülerleşme olgusuna dair düşüncelerinin zenginliği, 5-postmoderniteye ve tarih sonrasına yönelik belirsizliğin isabetli olması (Turner, 2022: 80).

Weber’e göre Batının rasyonelleşmesinde Protestanlık önemli yer tutar. Protestanlığın içindeki Kalvinizm mezhebinin kapitalizm ile ilişkili olduğunu düşünür. Protestan ahlakı çok çalışmayı, sadeliği, kişisel zevkleri reddeden bir inanç sistemiydi. Protestan ahlakı bunu emretmektedir. Weber bu inanç ve yaşama sistemini kapitalizmin ruhuyla ilişkilendirir. (Ritzer & Stepnisky, 2019: 25-26).

Bilim insanını kendi araştırma nesnesini seçmeye yönlendiren araçlar ve tikel değerler ne olursa olsun sosyolog için bir “*tip*” veya “*genel kural*”, tarihçi için bir “*tarihsel tekillik*” analitik olarak düzenlenip mantıksal bir anlam kazanmaları, yani bir “*ideal tipin*” inşa edilmesi gerekir. Weber’e göre ideal tip gerçekliğin bir yansıması değildir, zihinsel inşa, homojen bir düşüncenin oluşturduğu bir imge, hiçbir yerde kavramsal saf formu bulunamayacak, gerçekliğe yönelik olarak düşünülme ile ulaşılabilecek bir ütopya’dır (Frederic, 2016: 167-168).

Sosyoloji basitçe toplum bilim kavramında yetersiz olur. Sosyoloji daha zengin bir içeriğe sahiptir. Sosyoloji toplum içerisindeki bireyleri, grupları, kurumları, bunların

arasındaki ilişkiyi, etkileşimleri, ayrı ayrı veya birlikte kaynaklanan sorunları bağlantılar kurarak inceleyen bilim dalıdır (Sezal, 2017: 6).

3.1. İşlevselcilik

İşlevselciliğin temel düşünceleri felsefi olarak çok eskilerde yer alabilir. İşlevselci düşüncenin ana hatları şöyle sıralanabilir; İnsan toplulukları (toplum) birbirlerine karşılıklı bağımlı, farklılaşmış birimlerden oluşurlar. Bu birimler, birey, aile, akrabalıklar, köyler veya yaş, cinsiyet kategorileri veya daha geniş olarak statü gruplarını içerebilir. Diğer somut analitik birimler de bu bütünlüğün parçaları veya alt birimleridir. Farklılaşma ve karşılıklı bağımlılığın birleşmesinden, bu bağımlılığın nasıl etkilendiği ve parçaların bütüne nasıl katkısı olduğu sosyologların ilgisini çekmiştir. İşlevselciliğin kurucusu olarak söylenen Durkheim, bilimsel yazılarının önemli bir bölümünü *farklılaşma* ve *bütünleşmeye* ayırmıştır. Durkheim “*Toplumsal İşbölümü*”nde, toplumsal uyumun karşılıklı bağımlılıktan çok benzerliğe dayalı olduğu ilkel bir durumu kabul etti. Mekanik dayanışma, semantik olarak organik dayanışmanın karşıtı olarak düşünüldüğünde anlam kazanmaktadır, bu kavram karmaşık bir organizmanın bir bütün olarak yaşayabilmesi için farklılaşmış parçaların birbirlerine karşılık olarak bağımlı işlevler yerine getirdiklerini söylemekteydi. Farklılaşma olgusu ilk kez Darwin sonrası biçimleriyle evrimcilerin kuramı olmuştu. Durkheim, nüfus artışı, nüfus yoğunluğu ile beraber “*artan normatif karmaşıklık*” anlamına gelen “*manevi yoğunluk*” kavramını vurgulamıştır. Saint-Simon, Comte, Marx, Tönnies, Weber gibi sosyologların, farklılaşma, karşılıklı bağımlılık ve uzmanlaşma, bütünleşme temalarını çalışmalarında ele aldıkları görülmektedir (Moore, 2019: 362-364).

İşlevselcilik en çok biyoloji ile benzerlik kurduğu için Emile Durkheim ile birlikte anılır. Durkheim, bedenin bir organının birbirinin bir bütün olarak bedenin çalışmasını sağladığı gibi, toplumun da beden gibi organik bir bütün olarak düşünülüp, bütüne ait her parçanın (organın) birbirinin devamlılığını sağladığı bu benzetme düşüncesini savunur. Toplumsal bir fenomenin varlığı, toplumsal bütünlüğe katkı yapması ve bir eylemin sonuçlarına göre değerlendirilerek işlevsel açıklaması yapılır. Örneğin *suç* toplum tarafından kabul edilebilir olanı belirlediği için işlevseldir (Marshall, 2021: 363).

E. Durkheim toplumsal değişimi ilkel mekanik toplumdan modern organik topluma geçişi inceleyerek açıklar. Bu iki toplumsal dayanışma türü ve kaynaklarına göre ayrılı, iş bölümü burada anahtar kavramdır. Durkheim mekanik toplumdan organik topluma geçişte organik toplumdaki anomik durumdan endişe duymaktadır. Anominin kaynağı toplumsal bilincin eksikliği ve bireyin ne yapacağını bilememesi durumudur. Anomik toplumda intihar olaylarının arttığını düşünür (Ritzer & Stepnisky, 2019: 15-16).

Durkheim'ın kolektif bilince dair tespiti mekanik dayanışma olarak dört değişken açısından *kültürel sistemin hacmi, yoğunluğu, belirlenmişliği ve dinsel içeriği* bakımından yüksektir. Organik toplumlarda normları ihlal etmenin karşılığı daha az cezalandırıcı daha fazla “*iade edici*” hukuk kuralları bulunur. (Turner, Beeghley, & Powers, 2021: 357).

Sosyolojide işlevselcilik, biyolojik organizmayı esas alarak toplumsal bütünü ve toplumsal sistemin devamının sağlanması için çözümlemesi açısından açılımlar sağlayan bir kuramdır. Buna göre, toplum bir organizmaya benzetildiğinde, toplumun içerisinde bulunan, toplumun devamının sağlanmasında rolü olan her fenomen toplum için *işlevseldir*. Sosyolojinin ele aldığı, aile, eğitim, din, ekonomi, siyaset vb. birçok kurum işlevseldir. Bazı fenomenler işlevi azaldığı veya etkisizleştiği için silinmiş veya silinmek üzeredir. Örneğin yakın geçmişte yer alırken, birçok toplumda demokratik sistemlerin artmasıyla krallık, padişahlık yönetimleri sona ermiş, kent yerleşimlerinde el sanatlarıyla eşya üreten atölyeler kapanmıştır.

Milliyetçilik, toplumsal bir fenomen olup, bireyler için toplumda kendini ifade etmenin bir yolu ve üst kimlik olarak da işlevi olduğu düşünölmektedir. Bu doğrultuda milliyetçilik fenomeninin işlevi toplumsal ve bireysel olarak ele alınabilir. Bir millete bağlı olmayı, bağlı olduğunu düşündüğün milletin bütün kurumlarıyla ileri gitmesini istemek olarak işselleştirdiğimiz duygu ve düşünceyi milliyetçilik diye adlandırmaktayız. Milliyetçilik kavramı 1789 Fransız İhtilali ile ortaya çıkmıştır. Fransız ihtilali döneminde millet olgusuna yapılan vurgunun önemi o dönemde halkın krala ait olduğunun düşünölmesidir. İhtilal ile artık kral tarafından yönetilen halk “*millet*” olarak “*eşit*”, “*özgür*” ve “*kardeş*” olduğunun bilincindedir.

İnsanlar ilk olarak o dönemde yer alan üst kimlikleri üzerinden kendilerini tanımlarlar. Hiç tanımadığımız birisine sorduğumuz ilk soru, “*nerelisin?*” veya “*kimlerdensin*” şeklinde bulunduğu toplumsal grup veya coğrafi yere ilişkindir. Bu iki soru birbiriyle

ilintilidir. İnsanlar ilkel toplumlardan bu yana kendilerini tanıtır, kimliklerini ifade ederken bağlı bulundukları o dönemdeki en üst toplumsal birimi esas alarak tanımlarlar. Bu anlamıyla, bir topluluğa ait olma, bir grup ile tanımlanma karşımızdakilere kendimize ait birçok ipucu verecektir. Kendimizi bir grup toplumsal birim ile ifade etmek, toplumdan saygınlık istemek, birey olarak varoluşumuzu göstermesi bakımından işlevsel görünmektedir. Günümüzde toplumsal en üst birim olarak “millet” kavramı bulunmaktadır. Her ne kadar Avrupa Birliği gibi bölgesel oluşumlar olsa da millet kavramının yerini tutacak kadar tarihsel, kültürel bir içerik kazanamamıştır. Milliyetçilik fenomeni olmasaydı bireyler kendilerini tanımlamada, kimliklerini ifade etmede zorlanabilirlerdi.

Milliyetçiliğin ikinci olarak işlevsel olduğu düşünülen yanı, Durkheim düşüncesiyle, toplumsal bir bilinç, kolektif şuur oluşturarak toplumun belirli bir siyasi birim olarak devamının sağlanması yönünde motivasyon içermesidir. Günümüzde adı millete bağlı olmak adına milliyetçilik olarak tanımlanan duygu ve düşünce yoğunluğu, ilkçağlardan bu yana bir bireyin bağlı olduğu, teritoryal bir devlete bağlılık olarak çeşitli şekillerde olmuştur. Ait olduğu millete bağlılık aynı zamanda bulunduğu devlete bağlılığı da içermektedir. Modern devlet yapısı kesin bir sınıra vurgu yaparak o coğrafya (ülke) içerisindeki topluluğu da millet olarak ele almaktadır. Yani millete bağlılık devlete bağlılığı da içermektedir. Bütün siyasi yönetimler yönettiği bireylerin (vatandaşların) devlete duygu ile bağlı olmasını, bu bağlılıkla toplumsal bütünlüğün yaratılmasını ve siyasi sistemin, düzenin devam etmesini isterler. Milliyetçilik bu bütünselliği, bireylerin motivasyonunu ve sistemin devamını sağlayacak en önemli fenomen olarak kullanılmaktadır. Milliyetçiliğin siyasi vurgusu, “*devlet millet el ele*” birlikteliğiyle yapılmaktadır. Milliyetçilik bu şekliyle modern siyasal hayatın tükenmeyecek bir argümanı, ideolojisi, motivasyon sağlayıcısıdır.

3.2. Yapısal İşlevselcilik

Yapısal işlevselcilik, toplumun yapıları ve bu yapıların diğer yapılar için işlevsel önemi üzerinde durur. Temel konusu ise büyük toplumsal yapılar ve kurumlar, bu kurumların birbirleriyle ilişkileri ve aktörler üzerindeki sınırlayıcı etkilerini incelemesidir (Ritzer & Stepnisky, 2019: 54).

Yapısal işlevselci yaklaşım, her toplumun temel amacının kendi varlığını devam ettirmek olduğunu düşünür. Bunu gerçekleştirmenin yolunun, toplumun kendisine ait onayladığı duygu, düşünce, arzu, istek ve hedeflere sahip bireylerin yetiştirilmesindeki başarısı olduğunu bilir. Bu düşünce ile toplumun değerlerinin, hedeflerinin bireylere verilmesi sosyalizasyon (toplumsallaşma, sosyalleşme) süreci, toplumun ihtiyaçlarının bireylerin ihtiyaçları haline dönüştürülmesini içerir. Sosyalizasyon sürecinde aile, arkadaşlar, mahalle, meslektaşlar, öğretmenler, okul, dini kurumlar, hukuki kurumlar, medya *sosyalizasyon ajanları* olarak yer alır (Newman, 2022: 64).

Milliyetçilik duygu ve düşüncesi, bireyler, etnik gruplar, siyasi gruplar ve diğer yapı birimleri ile işlevsel görünmekte ve toplumun devamı için sosyalizasyon yoluyla kendini yeniden üretmektedir. Milliyetçilik duygusuna sahip bireyler ve gruplar bu yapıyı sahiplenir, toplumsal motivasyon kaynağı olarak toplumun birlikteliği için öneminin farkındadır. Milliyetçiliği kültürün önemli bir bileşeni olarak görür ve bu düşünceye değer vererek devamı için mücadele eder.

Milliyetçiliğin, Parsons'un AGIL modeli toplumsal sistem içerisinde, bireylerde motivasyon sağladığından bağlılık alt sistemi olarak *gizlilik (toplumsal sistemdeki pozisyonlara yönelik motivasyon)* modelinde yer aldığı düşünülmektedir.

Milliyetçilik, bireylere üst kimlik vermesi ve toplumsal bütünleşmeyi sağlaması açısından açık işlev özelliğini gösterdiği, bireylerin topluma uyumunu sağlayarak, konfor alanlarını genişletme ve statü olanakları sağlamasıyla ayrıca gizli işlev özelliğini de içerdiği düşünülmektedir. Milliyetçilik, bulunduğu toplumsal gruba bağlılık gösterme anlamı doğrultusunda ilk devlet biçimlerinden günümüze kadar var olmuş yani işlevini sürdürmüş bir yapıdır. Milliyetçilik bilinen siyasi tarih içerisinde kimi zaman aynı ülke içerisindeki gruplarda çatışmalara, savaşımlara yol açsa da yani Merton'un *bozuk işlev* tanımında yer aldığı özellikleri gösterse de işlevsel gerekliliğini yitirmediği düşünülmektedir.

3.2.1. Talcot Parsons

Talcot Parsons sosyolojisinde bir felsefe olarak faydacılık ve bunun iktisat teorisinde dışavurumuyla ilgilenmekteydi. Parsons rasyonalitenin faydacı kuramlarının toplumsal sistemi açıklamada yetersiz kalacağını çünkü bireylerin amaçlarını gerçekleştirmek için her zaman hileye müracaat edeceklerini düşünüyordu (Turner, 2022).

Parsons toplumsal sistemde önce üçlü bir ayrım yapar; organizma ve kişilik olarak bireyler, karşılıklı etkileşim sistemi (dar anlamıyla toplumsal sistem) ve kültürel örüntüleme sistemi. Bireylerin fiziki yapılarının korunması, güvenlik kişinin istikrarı için önemlidir. Sistem bireylerin etkinlikleri için gerekli motivasyonun olmasını ve yıkıcı eylemlerde bulunmamasını bekler. Bunlar toplumsallaşma ile sağlanır, sonrasında kurumlar ile desteklenir. Parsons, dilin, deneyimsel bilginin ve kendini ifade etme yeteneği kazanmış değer yönelimlerine vurgu yapar. Bunlara deneysel bilgi içermeyen var oluşa ait düşünceleri ekler. Üçlü sistem, kültürün içselleştirilmesi yoluyla kişiliğin bir parçası olduğu vurgulanıyor ve kendi için bir bütün oluşturuyor (Moore, 2019: 394).

Parsons, çevresiyle bağlantılı bir toplumsal sistemi, dört alt sistemli (AGIL) *uyum (iktisat), hedefe ulaşma (yönetim biçimi), bütünleşme (hukuk ve kültürel değerler sistemi) ve gizlilik (toplumsal sistemdeki pozisyonlara yönelik motivasyon)* olarak modelliyordu. Bu model sorunlu da olsa Parsons ekonominin toplumsal sistem ve uyum sorunları arasında özel bir önemi olduğunu düşünüyordu. Parsons parayı genel bir mübadele aracı olarak görüyor ve anolojiye başvurarak toplumda hedefleri başarmaya sağlayacak diğer araçlar olarak iktidar, etki ve bağlılığa bakıyordu. Bu araçlarda Parsons'un alt sistem modelinde (AGIL), para *uyum* alt sistemin mübadele aracı olarak, iktidar *yönetimin genelleştirici* alt sistemi aracı olarak, etki *bütünleştirici* alt sistemin ve bağlılık da *gizlilik* alt sistemin aracı olarak yer almaktadır (Turner, 2022: 272-273).

Hobbes'çi bir problem olan, insanların birbirlerine savaş açmasının nasıl engellendiğine dair *düzen* sorunu Parsons'un en çok üzerinde durduğu kavramdır. Parsons'un eylem sistemiyle ilgili varsayımları düzen ile ilgilidir. Parsons'un varsayımları şunları içerir; 1-sistem düzenlidir ve parçalar birbirine bağımlıdır, 2-sistem deneye meyillidir ve kendini idame ettirir, 3-sistem düzenli bir değişim sürecinde olabilir, 4-sistemin bir parçasının doğası diğer parçaları da etkileyebilir, 5-sistemin çevresiyle bir sınırı vardır, 6-paylaşma ve birleşme dengedeki bir sistem için gereklidir, 7-sistem, parçaların bütün ile olan ilişkisini koruyarak, sistemi içerden değiştirmeye çalışan etmenleri kontrol ederek kendini muhafaza etmeye çalışır. Parsons'un *sosyal sistem* düşüncesi mikro düzeyde ego ve öteki-ben arasındaki ilişkiyle başlar ve bu sosyal sistemin temel şeklidir. Bu iletişim biçiminin karmaşık sistemlerde de olduğunu söyler. Parsons sosyal sistemi fiziksel ve çevresel bağlamda

birbirleriyle ilişkiye giren insan aktörler olarak düşünür. Aktörler bu ilişkiler ile kendi memnuniyetlerini arttırmaya çalışırlar. Birbirleriyle ve sosyal durumlarıyla ilişkilerini kültürel sembollerle tanımlamaya çalışırlar. Bu tanımlama Parsons'un kuramındaki temel kavramlar olan *aktörler*, *etkileşim*, *çevre*, *kültür* ve *memnuniyetin arttırılmasını* içerir. Parsons sosyal sistemin temel birimi olarak *statü-rol* kompleksini kullanır, bu aynı zamanda sosyal sistemin yapısal ögesidir. *Statü* aktörlerin sosyal sistemdeki yapısal konumunu, *rol* ise aktörün o konumda ne yaptığını sistem genelindeki bağlamıyla ifade eder (Ritzer & Stepnisky, 2019: 60).

3.2.2. Robert K. Merton

Robert Merton da Parsons gibi yapısal işlevselci de olsa onun kuramı Parsons'un büyük ölçekli kuramından farklı olup orta ölçeklidir. Merton işlevselciliğin üç önermesine itiraz eder. Bu itirazlar; 1-toplumun işlevsel bütünlüğü önermesidir. Buna göre tüm sosyal ve kültürel inançlar toplumun bütünü ve bireyler için işlevseldir. Merton bu önermenin küçük ilkel toplumlar için geçerli olabileceğini, karmaşık toplumları kapsamayacağını düşünür. Modern toplumlarda toplumun bütünü için işlevsel yapılar örneğin çevreyi kirleten yapılar bulunabileceğini söyler, 2-evrensel işlevselcilik tüm sosyal ve kültürel yapıların olumlu işlevi olduğunu söyler. Merton toplum için bu önermenin gerçek dünya ile çeliştiğini, örneğin azgın milliyetçiliğin veya nükleer silah yarışının olumsuz işlevleri olduğunu söyler, 3-üçüncü önerme zorunluluk olması yani toplumun tüm standart unsurlarının bütünü işleme için mecburi olmasına dairdir. Buna göre başka hiçbir yapı ve işlev toplumun içindekiler kadar iyi çalışmaz. Merton toplumdaki yapılara alternatif çeşitli yapısal ve işlevsel gereklilik olabileceğini söyler. Örneğin toplumsal tabakalaşmanın toplum için mecburi olduğu doğru olmayabilir. Merton yapısal işlevselci analizin gruplar, örgütler, toplumlar ve kültürlere odaklandığını söyler. Yapısal işlevselci bir analizde ele alınan her nesnenin standart, tekrar eden, kalıplaşmış bir birim olması gerektiğini belirtir. Merton, sosyal rollere, kurumsal kalıplara, sosyal normlara, grup örgütlenmesine, sosyal yapıya ve sosyal kontrol mekanizmalarına vurgu yapar (Ritzer & Stepnisky, 2019: 66-69).

Modern işlevselcilik Robert Merton'un *açık işlevleri* (bir sürece katılanların farkında olduğu sonuçlar) ve *gizil işlevleri* (sürece katılanların farkında olmadığı sonuçlar) birbirinden ayırdığı çalışmasıyla gelişmiştir.

Toplumda kurallara uyulmaması, bunlardan sapma görülmesinin toplumsal nedenleri üzerine Merton'un *Sosyal Yapı ve Anomi* denemesi işlevselci toplumsal sistem yaklaşımında başarıyla yer almıştır. Merton, bütünleşmenin sağlanabilmesi için normların ve değerlerin hayati önemli olduğu önermesinden yola çıkarak aşağıdaki sınıflandırma şemasını (çizelge3.1) geliştirmiştir.

Çizelge 3. 1. Bireysel adaptasyon tipolojisi

	Kültürel Hedefler	Kurumsal Amaçlar
Uyma	+	+
Yenilenme	+	-
Ritüelcilik	-	+
Geriye Çekilme	-	-
İsyen	+/-	+/-

Merton, sistemin itiraf edilen amaçlarla kabul edilen usuller arasında herkes için geçerli çözümler bulamamasından kaynaklanan sapma olduğunu söyler. Yani sistemin belirlediği kültürel hedeflere sistemin belirlediği uygun araçlarla ulaşamayacağını anlaşılmaması üzerine tercih edilen yol olarak çözümlenir. İşlevsel çözümlemenin toplum yapıları ilişkisini formelleştirmek için Merton “açık” ve “gizil” işlevleri ayırdı. Açık işlevler örgütlerin açık amaçlarını veya görevlerini, gizil işlevler ise örgütlerin faaliyetlerinden doğan ek sonuçları içermektedir (Moore, 2019).

3.3. Pierre Bourdieu Yaklaşımı

Bourdieu yaklaşımının merkezinde yer alan kavramlardan kültür için şunları söyler; kültür insanlar arasındaki etkileşimin zeminidir fakat aynı zamanda tahakküm kaynağıdır. Bütün simgesel sistemler (*sanat, bilim, din, dil*) gerçeklik anlayışımızı şekillendirir ve toplumsal hiyerarşiyi de oluşturur. Kültür, inançları, gelenekleri, değerleri, dili kapsar ve bireyleri gruplara bağlayan pratikleri içerir (Swartz , 2022: 11).

Pierre Bourdieu'nun kuramı, nesnellik ile öznellik veya birey ve toplum arasında hatalı zıtlığı aşma üzerinedir. Durkheim ve onun sosyal gerçeklik incelemesini nesnellik

tarafı olarak görür ve onların nesnel yapılara odaklanarak aktörleri göz ardı ettiklerini düşünür. Bourdieu, sembolik etkileşimcilerin de yapıyı göz ardı ederek sadece aktöre odaklandıklarını düşünür. Bourdieu'ya göre nesnel yapılar ile aktörler arasında diyalektik bir ilişki vardır. Nesnel yapılar düşünceyi, temsilleri, eylemleri ve aktörü kısıtlar fakat aktörün temsilleri reddedilemez. Son durumda aktörler eylemleriyle yapıları etkiler. Bourdieu nesnelci-özelci ikileminden kurtulmak için pratiğe yoğunlaşır. Pratik, yapı ve aktör arasındaki diyalektik ilişki ile oluşur. Pratik ne özgür irade ile ne de nesnel yapılar ile oluşur. Bu anlamda Bourdieu kendi yönelimini yapılandırmacı yapısallık, yapısalcı yapılandırmacılık veya genetik yapısalcılık olarak tanımlar (Ritzer & Stepnisky, 2019: 139-140).

Bourdieu'da aktörlerin pratik stratejistler olması düşüncesi *habitus* kavramı ile toplumsal yapılara bağlanır. Habitus, tercüme edilebilir bir yatkınlıklar sistemi, yapılandırıcı yapılar işlevi gören, kültürel bilinç dışı, derinlemesine içselleştirilmiş büyük örüntüler, zihinsel alışkanlık, zihinsel ve bedensel algı, beğeni ve eylem şemaları gibi tabirler kullanır. Kavram zamanla, eylemin hem bilişsel hem de bedensel temelini vurgulayan ve alışkanlık haline gelmiş eylemleri de içine alacak şekilde genişlemiştir. Habitus, bireyleri “*düzene dolaysız itaate*” yönlendirerek toplumsal ve ekonomik zorunluluğu erdeme çevirir ve hayat koşullarının pratik olarak sorgusuz kabul edilmesini sağlayarak ekonomik ve toplumsal eşitsizliği meşrulaştırır. Habitus, yatkınlıkları, kaynakları ve önceki deneyimleri çerçevesinde aktörleri başarılı yapma ihtimali en yüksek eylemleri seçmeye yönlendirir. (Swartz , 2022: 144-152)

Bourdieu için siyasal kavramı, kişiler, gruplar veya sınıflar arasındaki ilişkilere etkili olabilecek eylemler veya algılama kapasitesidir ve aynı zamanda bilişseldir. İktidar ilişkileri üzerine oluşturulan her söz her kavram siyasaldır. Bir gerçekliğin çeşitli aktörlerin konumları üzerinden inşa edilmesi siyasi bir çehre kazanır, her toplumsal inşa siyasidir. Hakikat üzerine konuşmak, hakikati tespit etmek veya işaret etmek siyasaldır. Bourdieu'ya göre siyasal alan, yurttaşlara meşru algılama ve ifade etme biçimleri sunmak için gayret gösteren kurumlardan ibarettir ve görece özerk bir alandır. Bourdieu, siyasi alana etki eden özneler olarak tanımladığı siyasi partiler içinde bir grubun veya sınıfın temsili talep etmeyi meşru sayan bir *ethos* da vurgu yapar. Bourdieu'nun tanımıyla bu ethos *sembolik iktidar*, iktidar üzerinden tatbik edilen şiddetin yanlış tanınmasını varsayan bir iktidardır (Çeğin & Ünsaldı, 2022: 91-102).

Bourdieu, *Distinction*'da, toplum içindeki farklı grupları üst, orta veya alt sınıflar üzerinden ayırt eder, yaşam tarzlarına ve sahip olduklarına göre mesleki sınıfları tanımlamaya çalışır. Beğeni kavramı da çalışmasının merkezinde yer alır. Bourdieu, kültürel analizinde çatışma modelini kullanır. Kültür çatışma modelinde kültür sembolik çatışmanın alanı olarak pekiştirilir veya iktidarın uygulandığı bir araç olarak değerlendirilir. Bourdieu, estetik beğeni ve yargı yetisini öne çıkaran bir kültür modeli sunar ve model sembolik şiddet veya tahakküm aracılığıyla anlaşılabilir. Bourdieu, üst sınıfları nitelendiren ve onlarla özdeşleşen *mümtaz beğeni*yi tanımlar ve farklı yaşam tarzlarının farklı beğeniler oluşturduğunu söyler. Bourdieu'nun ortaya koymaya çalıştığı model, alan içindeki kültürel tüketim pratiğini en kapsamlı biçimde ve sistematik olarak gözlemleyip değerlendirme imkânı sunar. Bu beğeniler teorisidir. Beğeniler teorisi, nesnel ve öznel olan arasında diyalektik bir ilişkiyi varsayar (Arun, 2022: 170-171). Sanatsal beğenilerden giyim tarzlarına, yeme-içme alışkanlıklarından dine, bilime, felsefeye kadar bütün kültürel simgeler çıkarları somutlaştırma ve toplumsal ayrımları pekiştirme görevi görmektedir (Swartz , 2022: 18).

Bourdieu sınıf meselesini yeni bir çerçeveye oturtmaya çalışırken kilit bir kavramsal değişikliğe yasanır. Tek tek bireylerin zihninde soyut olarak var olan bir kurgunun o kişilerin dışında fakat üzerlerinde varoluşsal bir doğruluk ve tarihsel bir güç kazanan somut bir gerçeğe dönüşmesine aracılık eden *sosyo-simgesel* bir *simya*. Bourdieu klasik kavramları harmanlayarak, genişleterek birbiriyle bağlantılı özellikleri vurgular. 1-Toplumsal gerçekliğin malzemesi ve heterojenliğin ve eşitsizliğin temeli ilişkilerden oluşur. Toplumsal analizin asıl nesnesi bireyler veya gruplar değil maddi ve simgesel bağlardan oluşan ağlardır. 2- Bourdieu'nun sınıf anlayışı yoğun şekilde *agnostiktir*. Çünkü mücadele, yeniden üretim değil, Bourdieu'nun düşüncesinin merkezinde yer alır ve mücadele toplumsal ayrılığın motorudur. 3-Bourdieu'nun sınıf yorumu, grup oluşumu ve tahakkümün simgesel boyutu ve mekanizmaları vurgulaması bakımından önemlidir. Sınıflar, bütün kolektiviteler gibi sosyal psikoloji, dramaturji ve ikonolojiden oluşan üç katlı çerçevede tanıma ve yanlış tanıma yoluyla ortaya çıkıp yaşar. Toplumsal yaşamın taşıyıcıları ve belirleyicileri olarak sınıflar, yaşam şanslarının ayrımlı dağılımlarına kazınmış verili bir şey değildir. Daha çok rakip alternatiflere karşı hâkim "*toplumsal vizyon ve bölünme ilkesi*" olarak sınıfı dayatmak için mücadele vermeyi gerektiren bir grup oluşumu sonucudur. 4-Bourdieu'nun sınıf yaklaşımı sentetiktir. 5-Bourdieu'nun "*toplumsal sınıfı oluşturan şey nedir?*" sorusuna

verdiği cevap, teoriyi ve araştırmayı kaynaştırması bakımından özgündür. Bourdieu'nun sınıf yapısından toplumsal uzama, sınıf bilincinden habitusa, ideolojiden simgesel şiddete, yönetici sınıfından iktidar alanına değin oluşturduğu kavramların arkasındaki motivasyon somut araştırmayı içeren bulmaca çözümlerine yöneliktir. 6-Bourdieu'nun sınıfı incelemesinin teorik ve ampirik içeriği vardır. Toplumu araştırmak için çoklu mütakabiliyet analizi şeklindeki istatistiksel tekniği devreye koymuştur. (Vacquant, 2022: 203-210). Yeni sınıf paradigmasına göre, sınıf araştırmacılar tarafından doldurulan nesnel ve boş bir kategoriden ziyade, bireylerin sosyal pratikleri ve sembolik araçlarıyla inşa ettikleri bir değişkendir. Bundan dolayı araştırmanın odağında bireysel kimliklerin sınıf sürecinde nasıl şekillendiği sorusu yer alır. Kültürel sınıf analizinde vurgu, sınıf bilincinde değil, belirli kültürel ve sosyal pratiklerin sınıflaşması üzerinedir. Yani sınıfın izleri, kolektif hareketlerde değil, gündelik yaşantımızda, alışkanlıklarımızda, değerlendirme şemalarımızda yani bireysel alanımızda aranmalıdır (Hazır, 2022: 234).

Alan Bourdieu yaklaşımındaki mekânsal metaforlardandır. Alan habitusun işlev gördüğü toplumsal ortamın yapısını belirler. Alan, malların, hizmetlerin, bilginin veya stratejilerin üretildiği, dolaşıma sokulduğu arenaları ve aktörlerin farklı sermaye türlerini biriktirip tekellerine alma mücadelesinde rekabete dayalı konumlarını ifade eder. Alan mücadelesi, ekonomik, kültürel, bilimsel veya dini sermaye gibi belirli sermaye türleri arasında oluşur. Her alan belirli bir *illusio* tipini gerektirir, yani alanın değerli olduğuna dair bir inanç bulunur. Bourdieu'nun “*hiyerarşinin hâkim ilkesi*” olarak adlandırdığı *ekonomik sermaye (servet, gelir, mülk)* dağılımı ve “*hiyerarşinin ikinci ilkesi*” dediği *kültürel sermaye (bilgi, kültür ve eğitim özellikleri)* arasındaki bu temel karşıtlık iktidar alanını şekillendirir. Birbirine rakip iki toplumsal hiyerarşi bulunmasına “*şizmatik yapı*” adını verir (Swartz, 2022: 162-197).

Bourdieu, faillerin eylemlerini nesnel ilişkiler içerisinde somut durumlarda gösterdiklerini açıklar. Bourdieu bu durumda bağlamları açıklamak için “alan” kavramını kullanır. Buna göre her toplumsal formasyon hiyerarşik biçimde düzenlenmiş alan dizileriyle (ekonomi, siyaset, kültür, eğitim) yapılandırılmıştır ve bu alanlar (ekonomi ve siyaset hariç) iç işleyiş ilkeleriyle yapılandırılmış birer mekandır. Alanın içsel yapısı herhangi bir anda faillerin bulunduğu konumlar arasındaki ilişkilerle belirlenir ve bu konumlar değiştiğinde yapısal değişiklik olabilir yani dinamik özellik taşır (Bourdieu, 2023:17). Milliyetçilik kültürel alanda yer almakta,

devlet ve milletle organik ilişkisi üzerinden siyasi alanda da iddiası bulunmaktadır. Milliyetçi bireyler kültürel alandaki konumlarını siyasi alana taşıyabilmekte ve bu alanda da birer fail olarak eylemlerini gerçekleştirebilmektedirler. Kültürel ve siyasi alandaki mücadeleler sonuçta tahakküm oluşturma ve güç elde etmeye yöneliktir.

Fransa’da toplumsal uzamı oluşturmak için toplumun uzamını belirleyen değişik sermaye türlerini dikkate almak gerekliydi. Fransa’da ekonomik ve kültürel sermayenin ağırlığı olduğundan toplumsal uzam üç boyutta düzenlenir. Birinci boyutta eyleyiciler tüm çeşitleriyle toplam sermayelerine göre dağılırlar, ikincisinde ekonomik ve kültürel sermayenin toplam mal varlıkları içindeki payına göre ve üçüncüsünde de sermayelerin zamanla hacim ve yapısındaki değişimine göre. Bu model toplumsal uzamdaki konumların uzamı, o konumdaki bireylerin yatkınlıklarının (yani habituslarının) uzamı ve yatkınlıklar aracılığıyla benimsenen konumların uzamı arasında kurulan denklik nedeniyle bir sınıflandırma ilkesi olarak görülür. Toplumsal uzamın bölgeleri olarak ele alınabilecek sınıflar sadece varlık koşulları açısından değil, kültürel pratikleri, tüketimleri ve siyasal düşünceleri açısından da homojen yapı içerirler (Bourdieu, 2022: 34).

Bourdieu yaklaşımında sermaye kavramı çok önemli yer tutmaktadır. Bourdieu’ya göre, kültürel sermaye *cisimleşmiş* halde (beden ve zihin uzun süreli yatkınlıkları biçiminde), *nesneleşmiş* halde (resimler, kitaplar vb. kültürel mal biçiminde) ve *kurumsallaşmış* halde bulunur. Sosyal sermaye, kurumsallaşmış karşılıklı tanıma ilişkilerinden oluşan veya bir gruba üyelikle üyelerin birlikteliğinin sahip olduğu sermaye desteğini sağlayan fiili veya potansiyel kaynaklar kümesidir. Farklı sermaye türlerinin birbirine dönüştürülmesi yeniden üretimin ve dönüşümün en az kayıpla güvenceye almayı içeren stratejileri taşır (Şahin & Ünal, 2010).

Bourdieu’ya göre kültürel üretim alanında iki sermaye mevcuttur. Birisi biriktirilmiş prestij, şöhret veya şeref payelerinin derecelerini ifade ederek, bilme ve tanıma arasındaki ilişki üzerine kurulu olan “*sembolik sermaye*” diğeri ise, kültürel ilişkilere veya nesnelere özdeşimle yaklaşmasını, onları takdir etmesini, anlamını çözebilmesini sağlayan araçlarla donatan veya içselleştirilmiş bilişsel yetenek olarak toplumsal fail oluşturan “*kültürel sermaye*”dir (Bourdieu, 2023:19). Milliyetçilik bir kültürel sermaye olarak ele alındığında, milliyetçi bireyler duygu ve düşüncelerini, ilk çocukluk yıllarından beri başta aile fertleri, yakın akrabalar, öğretmenler ve kendi mahalle yaşantılarından almışlardır.

Bourdieu, *habitus* kavramında nesnelci ve öznelci analizleri birleştirir ve bu anlamda “*habitus*” ve “*alan*” kavramlarını oluşturur. Bourdieu için *habitus* oyuna dair bir sezme yetisi olarak, eyleyicilerin önceden hesaplanmış olması gerekmeyen ve kurallara uymayan davranışlar gösterebilen bir “*pratik duygusu*”, pratikleri türeten bir yatkınlıklar kümesi, çocukluk yıllarından başlayan zamanla ikinci duygu veya ikinci huy olarak görülen bir telkin sürecinin sonucudur. Failin habitusunun, içerdiği yatkınlıklar hayat boyu “*kalıcıdır*”. Birçok farklı pratikleri türetebildikleri için “*aktarılabildirler*”. Nesnel toplumsal koşullarda telkin süreçlerini barındırmaları anlamında “*yapılandırılmış yapılar*” ve habitusun yatkınlıkları, özgül durumlara uyarlanmış pratikleri türetebildiği için aynı zamanda “*yapılandırıcı yapılardır*”. Aynı toplumsal sınıflara ait bireylerin habitusları da benzerdir (Bourdieu, 2023: 16).

Milliyetçilik, kültürün içerisinde, tarihsellikten, mitlerden, sembollerden ve geleneksellikten güç alarak beslenir. Türkiye’nin toplumsal yapısını genel anlamıyla “*habitus*” olarak ele alabiliriz. İbrahim Yasa 1960’lı yıllarda (akt. Gökçe-1996) Türkiye’nin toplumsal yapısı ile ilgili 1-otoriteye bağlılık ve birincil topluluklara bağlılık, 2-toprağa bağlılık, 3-dinsel ve boş inançlara bağlılık, şeklinde üç özellik belirlemiştir. Bu özelliklerin bireylere yansımaları içe dönüklük, kuşkuculuk ve güvensizlik, bencillik biçiminde üç davranış geliştirdiğini öne sürmektedir (Sungur, 2014: 20). Milliyetçilik, bireylerin davranışlarında kolektif bir bilinç olarak yapılara yaslanır, birey kendi yaratıcılığı (pratik duygusu) içerisinde yaratıcı davranışlar sergileyebilir.

3.4. Sembolik Etkileşimcilik

Sosyolojinin kuruluş ve gelişim dönemlerinde tarih felsefesi ile yanlış çalışmalar yapıldığı gibi toplumun en küçük birimi olarak fert ve onun psikolojisinin de detaylı incelenmesi yanlış bulunmuştur. Yani yalnız makro düzeyde veya mikro düzeyde çalışma yapmak sakıncalı görülmüştür. Çünkü toplum ne bireylerden bağımsızdır ne de sadece bireylerin yığını olarak düşünülebilir. Hem fert hem de fertlerin oluşturduğu düzen önemlidir. Yani her ikisi de esasen birlikte önemlidir. Bu düşünceden hareketle, toplum gibi grift bir yapıyı anlamak sadece makro düzeyde veya sadece mikro düzeyde bir çalışmayla mümkün değildir. Toplumu açıklayabilmek için makro ve mikro düzeyin birlikte ele alındığı, ikisinin iç içe olduğu ve çok faktörlü bilim anlayışı ile gerçekliği açıklamak veya anlamak gerekmektedir (Şenol, 2023: 57-58). Milliyetçilik

duygu ve düşüncesi mikro düzeyde bireylerin kişisel düşünce ve davranışları ile şekillenirken aynı zamanda tarihsel, kültürel yapısıyla makro düzeyde de incelenmesi gereken bir düşüncedir.

Sembolik etkileşimciliğin temel önermeleri şunlardır; 1-insanlar düşünme kapasiteleriyle dünyaya gelirler, diğer canlılarda bu yoktur ve bu kapasite sosyal etkileşimlerle biçimlenir, 2-sosyal etkileşimde olan insanlar anlam ve sembolleri öğrenirler. Bu anlam ve semboller etkileşimleri sürdürmeyi sağlar, 3-insanlar içinde bulundukları durumları yorumlarlar ve anlam ve sembolleri yeniden üretir ve değiştirebilirler, 4-insanların birbiriyle etkileşimde bulunabilmeleri eylemlerin sonuçlarını tahmin etmelerini ve bir seçeneği tercih etmelerini sağlar, 5-eylemler ve etkileşimler iç içe geçmiş örüntüler yeni grup ve toplumları oluşturabilir (Mutluer, 2000: 86-87).

Amerika kökenli bir sosyal psikoloji kuramı olan sembolik etkileşimcilik, anlamların etkileşim yoluyla şekillenmesini inceler. Ele aldığı asıl durum, yakın gözlemler ve içten tanıma yoluyla gündelik yaşamın anlamlarını çözümlemek ve bununla insan etkileşimlerinin temel biçimlerine yönelik bir yorum geliştirmektir. Bu kuramın dört ana noktası bulunmaktadır; 1-insanlar diğer canlılardan ayrı olarak kültür üretirler, 2-etkileşimci açısından toplumsal dünya dinamik ve diyalektiktir. Konumlar, yaşamlar, yaşam öyküleri sürekli değişebilir, oluş sürecindedir, sabit değildir, 3-etkileşimcilik açısından, yalnız birey yoktur. Bütün insanlar sürekli başkalarıyla etkileşim içerisindeyler, 4-etkileşimciler toplumsal yaşamın temel örüntülerini belirlemek için sembollere, süreçlere ve etkileşimlerin ötesine bakmalıdırlar (Marshall, 2021: 647-648).

Milliyetçilik duygu ve düşüncesi kendi bütünselliğini, bulunduğu toplumun kültüründen almaktadır. Kültür, başta dil olmak üzere maddi ve manevi ürünlerini semboller üzerinden oluşturur. Bir millete ait tarihsel olarak geldiği düşünülen veya sonradan toplumun entelektüellerince ortaya çıkarılıp millete ait olan değer ve semboller, milliyetçilik duygusunun pekiştiricileri ve yeniden üreticileridir. Başta milletin bayrağı olmak üzere birçok sembol insanların milli duygularını kabartır, kolektif bir bilinç oluşturur. Bir kişi herhangi bir ortamda yabancı birisi ile birlikte olduğunda o kişiyi tanıyabilecek izler arar. Karşımızdaki kişinin üzerinde belirli bir kimlik belirleyicisi yoksa yabancıyı tanımaya dair ilk bulabileceğimiz işaret aynı dilden konuşabiliyoruzdur. Eğer aynı dili konuşabiliyorsak yabancıyı tanımaya yönelik

birçok veri elde etmiş oluruz. Aynı dili konuşamıyorsak tanımaya dair büyük sorunlarımız var demektir.

3.4.1. Chicago Okulu

Chicago Üniversitesinde 1940'lı yıllarda Kuzey Amerika sosyolojisine egemen olan bir sosyoloji disiplini ve geleneğini oluşturmuştur. Bu gelenek çoğunlukla felsefi pragmatizm, deneyimlerin dolaysız gözlemlenmesi ve kentsel, toplumsal süreçlerin analizine yoğunlaşmıştır. Chicago sosyolojisi doğrudan alan çalışması ve deneysel incelemeye yönelmiştir. Katılımcı gözlem ile örnek olay incelemesi altı çizilen yöntemlerdendir. Bu okul aynı zamanda toplumsal anket araştırmalarının ve cemaat kapsamındaki istatistiki araştırmaların kullanılması ve toplumsal alanların kantitatif haritalarının çıkarılmasının öncülüğünü yapmıştır. Okulun ikinci ana incelemeleri şehir araştırmaları, göç, suç, suç problemleri, toplumsal sorunlarıyla büyüyen şehirler üzerine yapılmıştır. Chicago ekolünde üçüncü tema, sosyal psikoloji üzerine başta Herbert Mead'ın benliğin oluşumu ve Herbert Blummer'in adlandırmasıyla "Sembolik Etkileşim" geleneği üzerine olmuştur (Marshall, 2021: 96-97).

3.4.2. George Herbert Mead

G. H. Mead eylem ve etkileşime odaklanmakla birlikte gruptan, sosyal olgudan yola çıkarak analizi gruptan başlayarak aşağıya doğru ilerletir ve bireysel eylemi grup açısından açıklamaya yönelir, grubu bireysel eylem ile açıklamaz. Bütün parçalardan önce yer alır. Mead kendini psikolojik davranışçılardan ayırt ederek toplumsal davranışçı olarak niteler. İtke-tepki olgusunu kabul etmekle beraber her eylemin bu yöntemle açıklanamayacağını düşünür. Yani basit ifadeyle, zihin bir itkinin uygulanması ve tepki verilmesi arasında devreye girer yani insanlar düşünerek eylem yaparlar. Mead düşüncesinin temel ögesi *eylemin* (sıralı olmasa da) dört aşamada 1- *dürtü*, 2- *algı*, 3- *maniplasyon*, 4- *tamamlama* şeklinde gerçekleştiğini söyler (Ritzer & Stepnisky, 2019: 42-43).

Mead, araştırmalarıyla temel kavramlar oluşturmuş ve incelemiştir. Bunlar; 1-uyumlu bütün (Toplum), 2-etkileşimin ortak ürünü olarak kendilik, (kendilik oluşumunun ilk safhası, çocuk oyunu, ikinci safhası şahsiyetin tamamlanma devresi olan yetişkin oyunu ayrıca kendiliğin bütünlüğünü veren sosyal grup yani genelleştirilmiş bir başkası ve kendiliğin tamamlayıcı öğeleri olarak ferdi ben ve sosyal ben), 3-kendilik ile birlikte oluşan zihin, 4-ferdi ben ile sosyal benin etkileşimi ile oluşan sosyal

kişiliğin gelişmesi, 5-semboollerin bilinçli anlatımı olan dil ve iletişim 6-iletişimin temel dinamikleri olarak ele alınan anlamlar ve semboller (Şenol, 2023).

Sosyal psikoloji mevcut sosyal grubun o grup içerisindeki bireylerin davranışına ve eylemine ne kadar etkili olduğunu araştırır. Bireyin davranışı ait olduğu sosyal grubun davranışına bağlı olarak anlaşılabilir. Sosyal psikoloji açısından toplum (bütün) bireyden (parça) önce gelir. Dil sosyal davranışın önemli bir parçasıdır. İletişim sırasında dile getirilemeyen şeyler jest ve mimiklerle aktarılır. Mimik ve jestlerin ifade edilmesiyle görülen tutum eylemin değerinin ortadan kaybolmasıyla da korunur. Organizmada görülen duygusal haller (korku, öfke, mutluluk) iç organlardaki koşullara ve dolaşımda oluşan değişikliklere tepki veren bir tutumdur. Böylece fiziksel koşullarla psikolojik koşullar arasında ilişki kurulabilir, kişinin davranışı fizyolojik terimlerle açıklanabilir. Yani bedensel mekanizmayla bilinç arasında paralellik kurulabilir (Mead, 2022: 15-30).

Mead'in bir filozof olarak, sosyal psikolojideki etkili teorik sentezi, döneminin dört hakim perspektifini 1-faydacılık, 2-Darwinizm, 3-pragmatizm, 4-davranışçılığı barındırır. Mead, çalışmalarında Wundt'un eylem akışlarının göstergeleri olan “*jestler ve mimikler*” ve “*konusma*” anlayışına önem verir. Wundt çocuklarda konuşma, bireysel bilinç ve zihinsel gelişimin toplumsal çevreyle etkileşim sonucu olduğunu düşünür. Durkheim'in kolektif bilincin önemini vurgulaması gibi, Wundt'da bireylerin davranışlarının zihinsel topluluklar tarafından düzenlendiğini söyler. Zihinsel topluluk fikri Mead'de toplumsal eylem ve organizasyonu düzenleyen “*genelleştirilmiş diğerleri*” veya “*tutumlar toplulukları*” kavramlarına dönüşmektedir (Turner, Beeghley, & Powers, 2021: 461-469).

Mead, zihnin oluşum ilkelerinde bir süreci ele alır. Birey zihin ve benlik sahibi aktörler tarafından oluşmuş bir toplulukta dünyaya gelir. Zihin, benlik ve toplum birbiriyle etkileşim içerisinde olan bir süreci içerir. Zihin ve benlik topluma katılma ile kazanılırken toplum da zihin ve benlik vasıtasıyla yeniden üretilir. Buna göre toplumun birey ve zihin sahibi bireylerden önce olduğu varsayılır. Bu davranışlara sahip olmayan bebekler de ortama uyum sağlamaya çalışır. Mead bu bağlamda bebeklerin sosyalizasyon sürecine dair bir dizi temel özellik belirler; 1-bebekler yetişkin bireylerin ortamına uyum sağlamak için anlamlı hareketlerin etkisine daha çok maruz kalırlar, 2-bir bebek dürtülerini toplum içerisinde karşılamaya çalışırken anlamlı hareketlerin nasıl okunması gerektiğine dair dürtülerinin karşılanmasına daha

fazla değer yükler, 3-bir bebek anlamlı hareketleri yapmayı öğrendikçe kendi ortamında diğerlerinin rolünü alma yeteneği artar ve ihtiyaçlarını karşılama yönünde diğerlerinin tepkilerini öngörebilme kapasitesi artar, 4-bir bebeğin rol alma ve kullanma kapasitesi arttıkça kendisiyle iletişim kurma kapasitesi artar, 5-bebeğin iletişim kapasitesi arttıkça, nesneleri ifade etme, tepkileri engelleme, istediği tepkileri seçme ve böylece uyum sağlama kapasitesi artacaktır, 6-bebek böylece düşünceleri davranışları yaptıkça tepkilerini kontrol eder ve düzenli topluluklar içerisinde diğer aktörlerle işbirliği yeteneği artabilir (Turner, Beeghley, & Powers, 2021: 518).

Zihinsel süreçler merkezi sinir sistemi tarafından ifade edilen bu tutum alanında gerçekleşir, bu alan fikir alanıdır. Gelecekteki sonuçlar hesaplanır ve burası mevcut davranışın kontrol alanıdır, insanların karakteristik özelliği olan akıllı davranış alanıdır. Zihin, şeylerin özellikleriyle ilişki içindedir. Şeylerin içinde bulunan özellikler ve uyarıcılar organizmada mevcut olan tepkiyi çağırır. Zihinsellik, organizmanın bir dizi sembol tarafından aracılıkla oluşan durumla ilişkisidir. Benliğin iletişimdeki miktarı bireyin toplumsal deneyimiyle ilişkilidir. Biz bir insan için bir anlam ifade ederken başka birisi için başka anlamlar ifade ederiz. Benliği ortaya çıkaran şey toplumsal süreçtir. Her türden farklı toplumsal etkiye yanıt veren bir benlik vardır. Çoklu kişilik bir anlamda normaldir. Aslında ait olduğumuz topluluk türünde standart bir benlik vardır fakat bu benlik bölünebilir. Kişiliğin ayrılması fenomeni, bütünsel benliğin kendini oluşturan ve kişinin dâhil olduğu sosyal sürecin farklı yönlerine karşılık gelen bileşik benliğin bölünmesiyle oluşur (Mead, 2022: 136-164).

Mead, bilinci, bir kişi ile anlamlı çevresi arasında oluşan dinamik bir bilgi akışı olarak anlar. Kişiler sürekli diğer kişilerle ortak girişimler içerisindedirler. Kişilerin zihinlerini ve “ben”lerini oluşturan budur. Mead, “ben” (I) ile “ben” (Me) arasında bir ayrım yapar. Ben (I) ve ben (Me) toplumla ilişkilidir fakat “ben” (I) bireyin başkalarının tutumuna karşı tepkisi iken, “ben” (Me) kişinin iletişim yoluyla benimsediği, başkalarının kendisi hakkındaki tutumlarının bir araya getirilip bir bütün oluşturmasıyla oluşur. Yani “ben” (Me) olarak kişi kendisinden bir özne değil bir nesne olarak haberdardır (Coser, 2019: 347).

Mead, benliğin oluşum ilkelerini de açıklamaya çalışır. Zihinsel kapasiteler oluşurken benlik de şekillenir, zihnin gelişimi gibi benliğin de gelişimi bir sürecin sonunda olur. Benliğin oluşum sürecine dair ilkeler; 1-küçük bir çocuk düşünceli davranışlar gösterdikçe anlamlı hareketleri görebilir, daha kolay rol alabilir ve kendisiyle iletişim

kurabilir, 2-böylece kendisini belirli bir ortamda nesne olarak görebilir, 3-küçük çocuk diğerlerinin rolünü almayı öğrendikçe diğerlerin eğilimleriyle ilişki halinde bir nesne olarak görebilir, 4-rolünü alabileceği diğerlerinin perspektifi genelleştikçe çocuk kendini topluluğun normları, değerleri ve inançlarıyla ilişki içinde görür, 5-hem özel hem genel diğerleriyle ilişki içinde bir nesne olarak kendisine ait imgeler düzenli oldukça, çocuk daha bilinçli rol alabilir ve tepkileri daha düzenli gerçekleşir, 6-sonuçta böylece çocuk tepkilerini daha fazla kontrol edebilir ve bulunduğu toplulukta diğerleriyle iş birliği kapasitesi artabilir (Turner, Beeghley, & Powers, 2021: 518).

3.4.3. Erwing Goffman

Goffman, toplumsal davranışların ayrıntılarına bakarak, benlik algısının nasıl kurulduğunun ve pekiştirildiğinin ve karşılığında o benlik algısının kültürün hiyerarşik yapısı üzerine kurulduğu toplumsal kurumları hem yansıttığının hem de nasıl sağlamlaştırıldığının görülebileceğini düşünür. Toplumsal durumlar, “*toplumsal düzenleri doğrulama ve ilan etme*” işlevini gören ritüel için uygun ortam sağlar. Toplumsal bir durumda en ufak davranış bile anlam içerir. Jest, mimik, duruş kendimiz ile ilgili ne düşündüğümüzü diğerlerinin yansımasıyla beraber, kültürel değerler içeren bir düzenlemeye, *sahneye* katkıda bulunur. Goffman bu sahneler için insan davranışlarının *teşhir* olarak düşünüleceğini belirtir (Goffman, 2020: 8).

Erwing Goffman, bireyin her gün karşılaşılan durumlarda kendisini ve faaliyetlerini başkalarına nasıl sunduğunu, başkalarının kendisi hakkında izlenimlerini nasıl yönlendirdiğini ve denetlediğine dair bireyin bir tiyatro sahnesinde performansını sergilediği gibi dramaturjik ilkeleri açıklar. *Dramaturjik teori*, toplumsal yapıyı benlik, aktör, sahne, vitrin gibi kavramlar ile anlamaya çalışan, gündelik hayatı sahnede benliklerini sergileyen bireylerden oluşan bir sistem olarak kabul eder. Kişinin kendini ifade etmesi *verdiği izlenim* ve *yaydığı izlenim* olarak iki tür işaretleme faaliyeti içerir. Başkalarının karşısına çıkıldığında her bir katılımcıdan beklenen, içten duygularını bastırarak kendileri için önemli diğerleri için aynı önemde olmayan konularla ilgili geçici bir kural çizmesine izin verilmesidir. Diğer kişi de kendisi için önemli olmayan fakat başkası için önemli olan konularda sessiz kalır. Böylece bu tür bir etkileşimsel anlayış (*modus vivendi*-karşılıklı anlayış) oluşur. Bir etkileşim, belli bir bireyler kümesinin sürekli birbirlerinin karşısında bulunduğu ortamdaki tüm etkileşimleri içerir. *Performans* belli bir durumda bir katılımcının diğer katılımcılardan herhangi

birini etkilemeye yönelik tüm etkinliklerini içerir. Performans sırasında sergilenen veya oynanılan eylem kalıbı ise “*rol*” olarak adlandırılır. Kişi “*person*” sözcüğünün ilk anlamının *maske* olması rastlantı değildir. Herkesin her zaman her yerde az çok bir rolü oynadığı gerçeğinin kabulü anlamındadır. Kişinin performansının gözlemciler için genel ve değişmez olan kısmına “*vitrin*” denilmektedir. Performansa başlayacak kişi fiziki ortam olarak doğru yere geldiğinde bulunan ortam “*set*” olarak adlandırılır. Bir rutinin sahnelenmesinde iş birliği içerisinde bulunan bireylere “*takım*” denilmektedir. Belli bir performans ile çizilen izlenimle çelişen görüntülerin sergilendiği yere “*sahne arkası*” denmektedir (Goffman, 2021).

Yunanlılar kişinin ahlak statüsünde kötü olan bir durumu ifşa etmek için bedensel işareti içeren “*damga*” terimini ilk kullananlardır. Suçlu veya hain olan kişinin bedeni kazılır veya yakılır böylece törenle kirletilmiş, lekelenmiş olan kişinin kamusal yerlerden kaçınması gerekirdi. Toplum kişileri kategorize eder, toplumsal çerçeveler işaret ettikleri toplumsal bağlamlarda kişilerin kategorilerini belli eder. Kişinin gerçekten dâhil olduğu kategorilere ve sahip olduğu sıfatlara onun “*fiili toplumsal kimliği*” denilmektedir. Bir yabancı karşımızdayken onun dâhil olduğu kişi kategorisindeki diğerlerinden farklı olan ve çoğunlukla beğenilmeyen, istenmeyen tanımlamalara dâhil olduğu yönünde tespitler olabilir ve bunlar kişiyi tehlikeli, kötü, zayıf biri kategorisine sokabilir. Bu durumda karşımızdaki yabancı sağlıklı bir kişi olmaktan çıkıp lekeli, sakat, umursanmaz bir kişiye dönüşebilir. Böyle bir sıfat kişinin itibarına yönelik kapsamlı bir olumsuzluk içerdiğinde bu bir *damgadır*. Böyle kişinin varsayılan ve fiili toplumsal kimliği arasında bir uyumsuzluk çıkar (Goffman, 2022).

4. YÖNTEM

Emile Durkheim'ın *toplumsal olguların (zihnin dışındaki) şeyler olarak incelenmesi* önermesi yönteminin temel önermesidir. Durkheim'da “şey” basit bir düşünceyle kavramsallaştırılamayan ancak gözlem ve deneyle en dışta ulaşılabilen özelliklerinden yola çıkarak en derinlerdeki özelliklerini bilme imkânı bulunan, anlamada zorlanacağımız her nesne “şeydir”. Toplumsal olgular birey üzerinde baskı oluşturmasıyla ayırt edilen bir davranış veya düşünüş şekillerinden oluşan şeylerdir. Baskı kavramıyla anlatılmak istenen bunların bireylerin dışında bir varoluşu gösteren kolektif düşünce ve eylemlerdir. Toplumsal olgu bireylerin etkileşimi içinde yeni bir ürün olarak ele alınan bireylerden bağımsız olarak billurlaşmış halde bizim dışımızda var olur. Anlamı genişletildiği zaman bu varoluş biçimi “kurum” olarak yani kolektif olarak inşa edilmiş inanç ve davranış biçimidir. Eğer kolektif biçimler gerçekten varsa, insanların gücü bu kolektif biçimleri değiştirmeye yetmez ve insanlar zorunlu olarak ona tabi olurlar. Bu anlamıyla sosyoloji kurumları inceler (Durkheim, 2020: 14-30).

Emile Durkheim'ın bilimsel yaşamının üç amaçtan oluştuğu öne sürülmektedir. Bunlar; 1-sosyolojiyi titiz ve ciddi bir bilim olarak kurmak, 2-toplumbilimlerin birlikteliğini sağlayacak temeli oluşturmak, 3-modern toplumların dinlerinin ampirik, rasyonel ve sistematik temellerini oluşturmak. Durkheim, toplumsal dünyayı ahlaki bir varlık olarak görüyor ve sosyal bilimi, insan toplumlarının normatif üst yapısının incelenmesi olarak düşünüyordu. Toplumsal olgular sistematik, karşılaştırmalı örgütlü bir biçimde incelenmeliydi. Durkheim'e göre, sosyolojik yöntem olgulara dayanan tümevarım yöntemidir. Sosyolojik çözümlemenin kurumların (aile vb.), gelenek, kanun, töre denilen tekrarlarla güçlenmiş eylemlere bakılarak yapılması gerektiğini söyler (Tiryakian, 2019: 214-231).

C. Wright Mills'e göre, günümüz insanları gündelik hayatlarında sıkıntılarıyla mücadele etmekte kendilerini kapana sıkışmış olarak hissetmektedirler. Bu insanların farkındalıkları kendi çevreleriyle sınırlıdır ve kendi çevrelerinin dışındaki olaylarda aciz bir izleyici durumundadırlar. Gündelik yaşamlarının gerçekleriyle tarihin gidişatı arasındaki bağlantıyı kuramazlar. Bu çaresizlik duygusu bu insanları kendi özel

hayatlarına çekmekte ve çevrelerine, olan bitenlere karşı duyarsız hale getirmektedir. Bu dönemlerde insanın ihtiyacı olan şey sosyolojik tahayyül gücüne, becerisine sahip olmaktır. Sosyolojik tahayyül, bireylerin meslekleri, iç dünyaları açısından tarihi durumun ne olduğunu bilebilmek, kendi toplumsal konumlarına ilişkin bilinçli olmak, kadın ve erkekleri modernleşme içerisinde net konumlandırabilmek, tarih ve biyografiyi birlikte anlayabilmek, kendi kişisel konumunu yaşadığı dönemin şartları içinde anlamlandırabilmek ve bu doğrultuda geleceğini değiştirebilecek inancı, gücü ve kendi yaşam fırsatlarını değerlendirebilmektir. Sosyolojik tahayyül yetisine sahip olunarak belirsiz kişisel sıkıntılar netleşir, kendi sıkıntılarımızın toplumsal sorunlarla bağlantısı kurulur, kamusal hassasiyet gelişir ve bu sorunların çözümüne katılım sağlanır. Bu anlamda kişisel gerçekliğimizin toplumsal gerçeklikle bağlantılı olduğunun anlaşılması, aklın insan ilişkilerinde büyük rol oynadığını gösteren yegâne özelliktir (Mills, 2022: 13-16).

Auguste Comte göre, matematik ile başlayan bilimler sıralamasında sosyoloji son halkayı oluşturur. Comte, Turgot'dan benimsediği “*üç hal yasası*” ile bilimleri sıralar ve ana niteliği pozitiflik olan matematiği başa geçirir, astronomi, fizik, kimya, biyoloji ve sosyolojiyi pozitifleşme sırasıyla düzenler. Bu sıralamanın özelliği *genelliğin azalması ve karmaşıklığın artmasıdır*. Sıralamada yer alan bilimler kendinden önceki bilimin yönteminden ve sonuçlarından faydalanır. Buna göre sosyoloji, soyutlamayı matematikten, gözlemciliği astronomiden, bileşimi fizikten, çözümleme ve sınıflandırmayı kimyadan, statik ve dinamik kavramlarını biyolojiden almıştır (Freyer, 2021: 239).

Auguste Comte bütün olguların evrensel yasalara tabi olduğunu dolayısıyla sosyal olguların da evrensel yasaları olduğunu, görevinin bu evrensel yasaları bulmak olduğunu düşünmektedir. Comte metodunu fenomenlerle ilişkili koşulları analiz ederek fenomenler arasındaki doğal ilişkileri ve benzerlikleri kurabilmek olarak açıklamaktadır. Sosyal fenomenleri anlayanın en iyi yolunun *gözlem* olduğunu düşünmektedir. Comte, yeni bilim olan *sosyal fizik* için *gözlem, deney, karşılaştırma ve tarihsel analiz* şeklinde dört veri toplama yöntemi kullanılacağını belirtir (Bal, 2019: 70-72).

Biyolojide olan hayat ve düzen biyolojik organizmaların karşılıklı bağımlı parçalarla hayatlarını devam ettiren şekli ile sosyal fizikte düzen ve ilerleme kavramıyla birlikte düşünüldüğünde, Comte'de sosyolojiyi sosyal statik (toplumsal düzenin araştırılması)

ve sosyal dinamik (toplumsal değişme ve ilerlemenin araştırılması) olarak ikiye ayırır. Comte böylece toplumun evrensel yasalarının Newton'cu fizik gibi olduğunu keşfederek sosyoloji çağına girildiğini düşünür (Turner, Beeghley, & Powers, 2021: 45-48).

Durkheim'a göre toplumsal kavramı, toplumda belirli düzeyde yaygınlık gösteren, toplum için az veya çok yararı olan bütün fenomenler için kullanılır. Toplumsal olgular bireyin dışındadır, zorlayıcıdır, bireyin üzerinde denetim sağlar, bireyin eylemini, düşüncesini, hissetmesini biçimlendirir. Hukuki ve ahlaki kurallar, dinsel inançlar, parasal sistemler, bunlara yönelik bireylerin pratikleri toplumsal örgütlenme ile oluşur. Eğitim de aile ve öğretmenler vasıtasıyla toplumsal baskının oluşturulduğu uygulandığı sistemdir. Buna göre, birey üzerinde baskı uygulama gücü olan, bireylerden bağımsız bir varoluşu bulunan, toplumda yaygınlaşmış, sabit veya değil her eyleyiş bir toplumsal olgudur. Durkheim, toplumsal olguların şeyler olarak ele alınmasını önceler. Toplumsal olguların gözlemlenmesine ilişkin kurallar olarak, bütün peşin hükümlerin (kavramların) sistematik biçimde tasfiye edilmemesini, ikinci olarak sosyolojinin atacağı adımın şeyleri tanımlamak olması gerektiğini, üçüncü olarak toplumsal olgu araştırılırken bu olguları kendi tekil ve değişken oluşumlarından yalıtarak incelemesini sağlayacak bakış açısı sahibi olması gerektiğini açıklar. Bir yönteme bağlı olarak ilerleme sağlayabilmek için temel bilimsel dayanakların sağlam ve somut bir zeminde inşa edilmesi gerekmektedir (Durkheim, 2020).

Durkheim, “toplumlarda bütünleşmenin ve düzenin temelini oluşturan nedir?” sorusuyla teorik çalışmasını yapmıştır. Öncelik makro düzeyde bu soruya cevap ararken daha sonra insanların karşılıklı ilişki içerisindeki davranışlarını ve ritüellerini inceleyerek mikro düzeyde inceleme yapmıştır. Durkheim, insanların anlam verdiği ve faaliyetlerini bunlara göre düzenlediği normlar, değerler, inançlar ve semboller sistemiyle ilgilenir (Turner, Beeghley, & Powers, 2021: 353).

Durkheim tam bir muhafazakâr olarak sosyolojisini de çerçeveleyen beş görüş geliştirmişti. Bunlar; 1-toplumun bireye önceliği, 2-insanın arzuları üzerine ahlaki kısıtlılık olması gerektiği, 3-cemaat yapısında otoritenin önemi, 4-toplumda dini değerlere bağlılık, 5-toplumsal ilişkilerin organik özelliği, şeklindedir. Durkheim ontolojik düşünce olarak toplumun bireyden önce geldiğini düşünmekteydi. Durkheim sosyolojiyi, “şeyler” olarak ele alınan toplumsal olguların yani bireylerin öznel değerlendirmelerinin dışında yer alan toplumsal görüngülerin incelenmesi olarak

düşünüyordu. Durkheim'ın toplumsal olgu kavramı, bireyin dışında olan bireyin davranışlarını kısıtlayan, baskı oluşturan toplumsal görüngülerdir. Bu olgular, dini inançlar, hukuki kurumlar, ekonomik sistemler gibi görüngüler ve günümüzde yer alan toplumsal hareketlerdir. Durkheim sosyolojisi bireyi *homo duplex* olarak, biri şiddet dolu ve tutkulu diğeri rasyonel ve arkadaş canlısı olarak iki doğaya sahip olarak düşünür. (Turner, 2022: 153-154).

Zygmunt Bauman'a göre, sosyolojik tahayyülün hammaddesi insan deneyimleri, sonuçta elde edilen ürün ise toplumsal gerçekliktir. Bauman, C. W. Mills'in söz ettiği gibi, günümüz insanların hikâyelerinin zayıfladığını ve insanların kendilerini kapana sıkışmış hissettiklerini bunun sebebinin de kişisel yaşam sıkıntılarının aslında tarihsel olaylarla ve yapısal süreçlerle bağlantılı olduğunu görememelerinden kaynaklandığını belirtir. İnsanların kişisel sıkıntılarının yaşadığı dönemin anlamlandırılmasına yardımcı olmak sosyolojik tahayyülün işidir. Sosyolojik tahayyül bireylerin yaşadığı çağın anlamlandırılmasında bağlamın değerlendirilmesini şart koşar. Değerlendirilmelerin, çalışmaların amacı bağlamı inşa etmektir. Bireylerin anlatılarının geçerliliği nicelik veya enformasyonel olmayıp, anlatısal ve deneyimsel olmasıdır (Bauman, 2023: 11-15).

Alman sosyologlar Max Weber ve Wilhelm Dilthey yorumlayıcı sosyal bilimlerin temellerini atmışlardır. Dilthey, *Einleitung in die Geisteswissenschaften*'da (İnsan Bilimlerine Giriş) adlı eserinde *Naturwissenschaft* (doğa bilimleri) açıklamalarının soyut (*Erklärung*) *Geisteswissenschaft* (insani bilimlerin) açıklamalarını ise tarihsel ortamlardaki insanların gündelik yaşam deneyimini empatiyle anlamaya (*Verstehen*) dayandırır. Weber, sosyal bilimin bir amacı bulunan toplumsal eylemi incelemesi gerektiğini öne sürerek yorumlama çabasını-anlamayı (*Verstehen*) ilke ediniyordu (Neuman, 2014: 130).

Max Weber eylem sosyolojisi ile bir sosyoloji geleneğinin kurucusu olarak, sosyoloji biliminin kültür bilimi olarak hedefinin evrensel yasaları saptamak olmadığını söyler ve yöntem olarak sosyolojiyi *tarihsel bir bilim* olarak tanımlar. Weber'e göre, kavrayıcı sosyolojinin temeli bireyin eylemi olup, bu eylem bireyin öznel anlamı içerisinde yöneldiği ötekinin davranışına göre toplumsal içeriktedir. Weber'in sosyolojisi bu anlamda *toplumsallaşmış edimci* sosyolojidir. Weber, devlet, toplum, grup gibi kolektif kavramların kullanımını kabul etmese bile, toplumsal eylemin yönlendirilmesini açıklarken bu kurumların taşıdıkları değeri kabul eder ve kurumlara

bireysel davranışlardaki etkilerini, kurumlaşmış eylem sosyolojisi olarak açıklar. Weber sosyoloji bilimini, toplumsal faaliyetlerin *yorumlama yoluyla kavrama*, her türlü değer yargısını kabul etmeyerek *aksiyolojik yansızlık* gösterme, anlamın yorumlanmasında *ideal tip* kullanılması ve özellikle Marx'dan farklı olarak, nedensellik zincirleri oluşturarak *çoklu nedenlere* başvurmak ilkeleriyle birleştirir (Fleury, 2009)

Sosyologlar araştırmalarını gerçekleştirirken dikkat edecekleri temel kural, tanımlamaya, anlamaya çalıştıkları şeyin bireysel gerçeklikten daha fazla olabileceğidir. Sosyologlar için araştırmada hedef belirli bir insan topluluğunda bulunan gerçekliğe ulaşmak, onu ortaya koyabilmektir (Newman, 2022: 35).

Araştırma kalite ve şeffaflığına dikkat edilerek tasarlanmış, katılımcılar araştırmanın amacı, olası kullanımları varsa riskleri hakkında taahhütname eşliğinde bilgilendirilmiş, görüşmecilerden sağlanan bilgilerin gizliliği korunmuş, katılımcılar zorlanmadan gönüllü olarak görüşmede yer almış, katılımcılara herhangi bir zarar gelmemesine dikkat edilmiş ve araştırma bağımsız şekilde herhangi bir çıkar olmadan etik ilkelere uyularak yürütülmüştür (Morris, 2023).

4.1. Araştırmanın Yöntemi

C. Glesne'den aktarıldığı üzere, Kant kategorilerini bilişin bir işlevi olarak düşünür ve *biliş* nesneye kendinde olmayan özellikler verir böylece özne nesneye etki eder. Kant'ın epistemolojisi dış gerçekliğin bilgisinden farklı olarak kişilerin kendi gerçekliğini yarattığını söyler. Bu görüş Wilhelm Dilthey, Max Weber ve Edmund Husserl gibi filozoflarca genişletilmiş ve insandan bağımsız bir gerçekliğin olması yadsınmıştır. Gerçekliğe dair bu yorum pozitivizm ve realizmden kaçmak için sosyolojiye bir açılım sağlamıştır. Günümüzde yorumlayıcı paradigmanın ontolojik anlayışı göreceli olup, gerçeklik bireylerin zihinlerinde oluşturulur, yapılandırılır. Gerçeklikler kişilerin deneyimlerine ve bilişsel yapılarına göre şekillenir (Yücel & Kızıkan, 2023: 32).

Nitel araştırma Sosyoloji, Antropoloji, Psikoloji, Felsefe gibi disiplinlerde insan davranışlarını bulunduğu ortamda çok yönlü olarak anlamaya çalışan bir yöntemdir. Nitel yöntemde insan davranışı esnek ve bütüncül yaklaşımla araştırılır ve araştırmaya katılan bireylerin deneyimleri büyük önem taşır. Sosyolojinin bireylerin içinde

yaşadıkları toplumu nasıl algıladıkları, anlamlandırdıkları ve insanlarla nasıl etkileşime girdikleri konularıyla ilgilenmesi nitel yönteme büyük katkı sağlamaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2021:33).

Nitel araştırmalar felsefi açıdan “*yorumsamacı*” özellik olarak özneliği (sübjektifliğe) ilke edinen araştırma türüdür. Nitel yöntemin araştırma desenleri; *kültür analizi-etnografya, olgubilim-fenomonoloji, gömülü kuram, örnek olay çalışması, eylem araştırması, karşılaştırmalı tarihsel araştırma, deney, yarı deney, hikayesel-anlatısal analiz, feminist araştırma, eleştirel sosyal araştırma, biyografi-yaşam hikayesi, bibliyometrik analiz* olarak yer almaktadır (Sığrı, 2021: 64). Araştırmamızda fenomenoloji-olgubilim araştırma deseni kullanılacaktır. Fenomenolojik araştırma deseninde amaç araştırmaya katılan bireyin kendisinde dış dünyaya ait olguları, kendine özgü anlamlarıyla ortaya çıkarmaktır (Sığrı, 2021: 188).

Sosyolojik araştırmalarda toplanan bilgilere, bireylerin bazı sorulara verdikleri cevaplara dayanılarak toplumsal gerçekliğe ulaşılması hedeflenir. Bireylerin eylemlerini ve toplumsal hayattaki olayları tanımlamak, tasvir etmek ve betimlemek için, sayısal olmayan bilgiye, deyimler, semboller, yazılı sözcükler, metinler, gözlemler yoluyla edinilen bilgiler de eklenir. Bu türden araştırmalar nitel araştırmalardır. Nitel araştırmalarda araştırmacılar dışarı çıkıp sahada bireylerin eylemlerini, toplumda olan biteni gözlemlemeye çalışırlar (Newman, 2022: 36-37). Nitel araştırma iyi yapılırsa, mesleki tatbik, akademi, siyaset ve toplumsal düşünmeye dair yeni açılımlar sağlayabilir. İnsanların kendilerini, diğerlerini daha iyi anlayabilmeleri, insan ilişkileri, bağlamlar etkileşimler hakkında bilgi verebilme gücüne sahiptir (Turan, 2021: 21).

Toplumsal dünyayı anlamak için nitel araştırmalarda bağlam önemlidir. Bir toplumsal eylemin anlamı olduğu bağlamla anlaşılır. Bir araştırmada çıkarılan anlam, sonuçlar elde edildiği bağlamdan kopartılırsa çarpıtılmış olur. Nitel araştırmada toplumsal bağlam çalışmanın esasını belirler. Aynı olaylar, davranışlar farklı kültürlerde veya tarihsel dönemlerde daha değişik anlamlara yer verebilir (Neuman, 2014: 234). Tez araştırmasında, milliyetçilik duygu ve düşüncesine sahip bireylerin davranışları *küreselleşme dönemi* bağlamı içerisinde anlaşılmaya çalışılacaktır.

Bilim dünyasında etik ilkesi bütün araştırmaların temel prensibidir. Araştırmalarda *Nuremberg İlkesi* olarak adlandırılan *Bilinçli Onay* araştırmaya katılacak bireylere

araştırmanın konusu ve araştırmadaki rollerine ilişkin samimi bir bilgilendirmeye, özgür iradeleri ile katılımlarının sağlanmasıdır (Yıldırım & Şimşek, 2021: 98). Etik ilkelerin gözetilmediği bir araştırma olsa olsa bir yanılsama sağlayabilir ve günü kurtarma amacı taşır. G. Demir'in (Ertekin vd. akt.) TÜBA'nın (Türkiye Bilimler Akademisi) duyurusunda yer alan *gerçeğe uygunluk, bilimsel araştırmanın zarar vermemesi, sorumluluk ve haklar, yazarlar, kaynak gösterme ve alıntılar, bilim insanı ve akademik etkinlikte etik* başlıkları etik ilkeler olarak ele alınmıştır (Demir, 2022: 83-84). Araştırma esnasında bu ilkeler gözetilerek çalışılmıştır.

4.2. Araştırmanın Amacı

Küreselleşme olgusu toplumsal bir gerçeklik olarak gündelik yaşamımızda tıpkı elle tutulmayan, gözle görülmeyen fakat bizim sürekli varlığını hissettiğimiz bir hava gibi yer almaktadır. Burada *hava* benzetmesi yaşamımızın her anında var olmasıyla ilgilidir. Küreselleşme olgusu dikkate alınmaksızın siyaset, hukuk, sağlık, eğitim, sanat, spor vb. herhangi bir konuda toplumsal bir açıklama yapmak muhakkak eksik bir açıklama, tartışma olacaktır. Milliyetçilik, bireyin toplumsal üst kimliğini oluşturan, dil, kültür, tarihsel geçmiş, din, bayrak vb. değerlerle bireyin kendi yaşadığı toplumla uyumunu sağlayan, bu duyguyu çevresine, topluma gösterdiğinde gurur içerisinde saygı göreceğini bildiği çok güçlü bir fenomen olarak tüm toplumlarda yer almaktadır. Araştırmanın amacı, küreselleşme olgusunun tek bir kültür (Batı kültürü) oluşturmaya yönelik baskısının milliyetçi kişilerde nasıl etkisinin olduğu, milliyetçi bireylerin bu duyguyu törpülemeye yönelik küreselleşme olgusuna karşı günlük yaşamlarında nasıl direnç gösterebildiklerini anlayabilmektir. Araştırma tamamlandığında, milliyetçilik duygu ve düşüncesinin bireylerin gündelik yaşamdaki gösterimleri üzerine saha çalışmasının literatürde yerini alması ve milliyetçilik ölçeği üzerine yapılabilecek çalışmaya yardımcı olması umut edilmektedir.

4.3. Araştırma Sorusu

Araştırma sorusunun belirlenmesinde alanla ilgili kuram ve alan yazın birikimi, araştırmanın kişisel ve mesleğe dönük katkısı ve ele alınan konuda karşılaşılan toplumsal sorunlar olarak üç faktör rol oynar (Yıldırım & Şimşek, 2021: 78-79).

Araştırma sorusu çalışmanın amacına yönelik araştırmada ne öğrenilmek istendiğini ortaya koyan, net, odaklı, özlü açıklamasıyla araştırmanın merkezini oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı ile araştırma sorusu birbiriyle ilişkili tutulmalı, araştırma konusu hedeflenen kitlenin ilgi alanında yer almalıdır (Sığırı, 2021: 107-108).

Araştırma sorusu, günümüz toplumsal gerçeği olarak yaşadığımız küreselleşme döneminin bireylerde milliyetçilik algısını nasıl etkilediğidir.

4.4. Fenomenolojik Araştırma Deseni

Fenomenolojinin kurucusu filozof Edmund Husserl'e göre bireylerin sosyal eylemlerini, deneyimlerini ve gündelik anlamlandırma biçimlerini barındıran “*yaşam dünyası*” (Lebenswelt) doğal sayılan düşünce kalıntıları, toplumsallaşma sürecinde düşünmeden kabul edilen bilgiler ve sembollerle kurulur (Durakpaşa, 2017: 35). Husserl'in *şeylere dönelim* daveti özellikle sosyologlara verilen görme, algılama şekillerimizi, düşüncelerimizi, kültürümüzü sorgulama ve askıya alma davetidir. Bu şekilde nesnelerin bize nasıl göründüklerini bize ait değerler, kültürümüz, bize ait diğer semboller olamadan, arada perde olmadan saptayabilmemiz demektir. Şeylerin ne olduğuna dair bize sorgulamaksızın öğretildiği gibi olmadığını, kültürümüzü araç arasına alarak (*epoche*) incelememiz, saptamamız gerekmektedir. Husserl'e göre şeylerin nasıl göründüklerini saptayabilmek aslında nasıl olduklarını saptamak demektir (Woff, 2014: 545).

Fenomenoloji de (olgubilim), fenomeni (olguyu) aracısız, direkt olarak anlamı ortaya çıkarmak amaçlanır. Fenomenolojide ele alınan konu hakkında yeterli, tam bir bilgimiz bulunmaz. Bunun için ele alınan fenomen (olgu) ayrıntılı, derinlemesine irdelenir ve daha yoğun bilgi elde edilmeye çalışılır. Bireyin yaşamı, çevresi, hayatını anlamlandırış biçimi, etkileşimleri anlamlandırılmaya çalışılır (Sığırı, 2021: 186). Araştırma konularının hepsi olgubilim desenine uymaz. Olgubilim araştırma deseni için, araştırmaya katılacak görüşmecilerin ele alınan olguyu “*bizzat deneyimlemiş*” olmaları gerekir ve elde edilen verilerin derinlemesine analiz edilmesi çok önemlidir. Ayrıca araştırmacı veri analizi sırasında kendi deneyimlerini, bilgi birikimlerini paranteze almalıdır (Yıldırım & Şimşek, 2021: 264). Fenomenolojik araştırma deseninde, ele alınan olgu hakkında farkındalığımız azdır, bu olguyu ayrıntılı ve derinlemesine anlamak için bu yöntemi kullanırız (Sığırı, 2021: 186). Fenomenolojik

araştırma deseninde, araştırmacının konuyla ilgili olarak sahip olduğu önyargılarını kaldırması (*yargıyı askıya almak*), ele alınan fenomene değişik bakış açılarıyla yaklaşma (*havalperest değişim*), fenomenin değişik varyasyonlarını görebilme (*basamaklama-farklı pozlama*), araştırılan fenomeni derinlemesine anlamak için çerçeveleme ve basite indirgeme (*fenomenolojik indirgeme*), ulaşılan her bilgiyi eşit görme (*yataylandırma*) gibi nitel yönteme ilave ilkeleri bulunmaktadır (Sığrı, 2021: 187). Palkinghorne'nin (1989) (akt. Dinçer, Kütük Yılmaz, & Ekşi, 2023: 27) çalışmasında Fenomenolojik araştırmalarda genel olarak araştırmacı şu süreci takip eder; 1-araştırılacak konuyu yaşamış, deneyimlemiş kişilerden elde edilecek belli sayıda betimlemeleri bulmak, 2-bu betimlemelerle analiz sürecine girerek görüşmecinin deneyimini oluşturan temel öğeleri kavrayabilmek, 3-deneyimin doğru, açık ve iyi ifade edilmiş betimlemesini sunan bir araştırma raporu oluşturmak ve bu raporu okuyacak kişide “*bu deneyimi yaşayan kişiyi anlıyorum*” hissini verebilmek.

4.5. Araştırmanın Kısıtları

Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmenin sınırlılıkları; görüşmeye katılan kişi eksik, yanlış bilgi veriyor olabilir, elde edilen bulgular evreni kapsamaz, görüşmeleri ayarlamak maliyetli ve zaman alıcıdır, görüşmeye katılan kişiler rastlantısal olarak belirlenmez, deşifre etmek pahalı ve zaman alıcıdır (Morris, 2023: 26).

Araştırmaya katılım sağlayanlardan 7 kişi ile Ankara’da görüşülmüş 10 kişi ile diğer illerde görüşme yapılmıştır. Araştırmanın maliyeti bu şekilde artmıştır. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmede, görüşmeye katılan kişilere dair olası bir yanlılık olma ihtimali vardır. Görüşme esnasında katılımcının aktardığı bilgilerin, deneyimlerinin bir kontrolü yoktur. Elde edilen bilgiler bireyin anımsadıkları, kendi yargılarıdır. Görüşmeye ayrılan zaman hem araştırmacının hem de görüşmeye katılan kişi için bir kısıt olarak yer almaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2021: 133).

4.6. Veri Toplama Aracı

Araştırma sorusu görüşmede sorulacak soruların rehberi olarak çerçeveyi belirler. Ana temalar, alt sorular ile görüşme detaylandırılır (Morris, 2023: 73-74). Araştırma yarı yapılandırılmış görüşme olarak, 9 ana başlıkta açık uçlu sorular içeren soru kâğıdı

kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Soru kâğıdında, *demografik durum, siyasi düşünce, ekonomi/tüketim, gündelik/rutin davranışlar, kültür/egitim, yabancılar, milliyetçilik duygusu, ilave edebilecekleri konular* ve görüşme esnasında *görüşmeciye ait diğer özellikleri* içeren sorular yer almaktadır. Elbette aynı araştırma sorusu olmak üzere başka bir araştırmacı farklı sorular ile bir araştırma yapabilir. Bu araştırmada güncel konular ile ilgili sorular da sorularak görüşmelerin zenginleştirildiği düşünülmektedir.

4.7. Veri Toplama Yöntemi, Derinlemesine Görüşme

Nitel araştırmalarda çoğunlukla alan araştırmaları yapılmaktadır. Alan araştırmasıyla milliyetçilik duygu ve düşünceleri bireylerin kendi doğal ortamlarında derinlemesine görüşme yapılarak anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Nitel veri toplama yöntemi olarak temel verilerin toplanması amacıyla *Derinlemesine Görüşme* yöntemi seçilebilir (Sığır, 2021: 233). Bu araştırmada veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği uygulanmıştır.

Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme, görüşülen kişilerin hikâyelerini kendi kelimeleri ile anlattıkları, bir soruya ilişkin daha detaylı açıklamaların yapıldığı, karşılıklı sohbet edilerek görüşmeciye hareket serbestliğinin sağlandığı, görüşme süresinin sınırlı olmayıp yaklaşık bir saat veya daha fazla sürebildiği, görüşülen kişinin belirli bir uzmanlığı veya deneyimi hakkında bilgi alındığı bir yöntemdir. Görüşülen kişi araştırılan konuyla ilgili veya konudan sapma olasılığı olması dolayısıyla yarı yapılandırılmıştır. Görüşmeci, araştırmacı ile aralarında oluşan güven ortamında sorulara verdiği cevabı detaylandırabilir ve sohbet iyi bir tartışma ortamı yaratır (Morris, 2023: 20-21).

Görüşme esnasında yarı yapılandırılmış soru kâğıdı kullanılmış, yüz yüze yapılan görüşmelerde ses kaydı yapılmış ve aynı zamanda notlar alınmıştır. Yarı yapılandırılmış soru kâğıdında, görüşmecilerin milliyetçilik düşünceleri, küreselleşme olgusu içinde etkileşimlerini anlama amaçlı ana başlıklar ve alt sorular hazırlanmıştır. Sorular ilk üç görüşmeden sonra bir daha gözden geçirilerek detaylandırılmıştır. Sorular açık uçlu olarak hazırlanmıştır. Sorulara verilen cevaplar fenomenolojik araştırmanın içerdiği bireylerin kendi deneyimlerini içermektedir. Görüşme esnasında görüşmecinin anlatım akıcılığı engellenmemeye dikkat edilmiştir. Görüşmecilere ilk sorular konu içerisine çeken basit sorular olarak hazırlanmış ileriki

sorularda daha derin duygu düşüncelerini açıklayabileceği sorular sorulmuştur. Görüşmeler görüşmecinin evinde, kendi evimde veya görüşmecinin uygun gördüğü bir yerde yapılmıştır.

4.8. Görüşmecilerin (Örneklerin) Seçimi

Araştırma sırasında görüşülecek kişilerin niteliği çalışmanın amacına uygun olmalı ve araştırmaya katkı sağlayabilmelidir (Morris, 2023: 92). Buna göre, çalışma grubunda yer alan kişilerin seçiminde amaçlı örneklem yöntemi ile milliyetçilik duygu ve düşüncesine sahip, araştırma sorusuna uygun, konu hakkında bilgisi, deneyimi olan kişilerden oluşmasına dikkat edilmiştir. Görüşmeciler için hazır bir liste bulunmamaktadır. Mevcut aile, akraba, iş, arkadaş grupları içerisindeki milliyetçi düşünceye sahip, bu duygu ve düşüncelerini davranışlarında, dış görünüşlerinde gösteren bireyler ile görüşülerek araştırmaya davet edilmiştir. İlk birkaç görüşmeden sonra *kartopu tekniği* kullanılarak görüşmecilerden başka görüşmecilere ulaşma konusunda yardım alınmıştır. Araştırmada görüşülecek kişi sayısı için *Glaser* ve *Strauss*’un (1967) geliştirdiği “*veri doygunluğu*” kavramına uygunluk gözetilir, artık görüşmecilerden elde edilen veriler tekrarlanıyorsa görüşme yeterli sayıya ulaşmış demektir (Morris, 2023:107). Fenomenolojik araştırma deseninde ortaya çıkan temaları anlamak ve bulguları doğrulamak amacıyla yeterli veri toplamak için 5 ile 25 arasında görüşme yapılabilir (Sığı, 2021: 187).

4.9. Veri Analizi

Görüşmecilerin ses kayıtlarında yer alan konuşmalar bir program yardımıyla Word ortamında yazıya dökülmüştür. Görüşmelerin yazılı metinleri her sorunun karşılığı alınan cevaplar görüşmecilerin isimlerine göre alt alta sıralanarak Excel tablosuna aktarılmıştır. Görüşmecilerin aynı soruya verdikleri cevaplar değerlendirilerek gerekirse grupta yapılarak içerik analizi yapılmıştır. Veri analizinde *Yönlendirilmiş İçerik Analizi Yaklaşımı* tercih edilmiştir. Tümdengelim kategorisi uygulaması olarak bu yaklaşım, kavramsal bir teoriyi genişletmek, değişkenler arasındaki ilişkiler hakkında bilgi sağlamak için kullanılmaktadır (Sığı, 2021 :301).

Nitel araştırmalarda verinin içerdiği anlamın analizi esastır ve bu şekliyle alan yazında “*içerik analizi*” olarak tanımlanır. Ravindran’dan (2019) aktarıldığı haliyle, nitel veri

analizinde “tümdengelimci analiz” ve “tümevarımcı analiz” olarak iki yöntem vardır. Tümevarımcı (*inductive*) analizde verilerden çıkan anlamlar ile analizin amacı belirlenirken tümdengelimci (*deductive*) analizde araştırma öncesinde oluşturulan kavramsal  er eve içerik analizini belirler. T mdengelimci analizde kuramsal  er eve araştırmayı yönlendirir ve araştırma sorularına bu kavramsal  er eve içerisinde yer verilir. Araştırmanın bu yapısı araştırmanın tasarımında, veri toplama aşamasında bir yön belirler ve veri analizinde önemli kolaylık sağlar. T mdengelimci veri analizi, *kavramsal çerçevenin oluşturulması, araştırma sorularının belirlenmesi, veri toplama (görüşme vb.), kavramsal çerçeveye bağlı veri analizi* olmak üzere dört aşamada yürütülür (Yıldırım & şimşek, 2021: 240-241).

Küreselleşmenin homojen bir kültür oluşturmaya yönelik  n kabul  araştırma sorusunun omurgasını oluşturmaktadır. Küreselleşme bu özelliği ile milliyetçi duygu ve düşüncesine sahip bireylerin tutum ve davranışlarını nasıl etkilediği, verilerin kodları olarak kabul edilen soru başlıkları olarak ele alınmıştır.

Veriler metne aktarılırken fenomenolojik araştırma desen çalışmasının özelliği olarak görüşmecilerin deneyimleri aynı şekilde, müdahale edilmeden metne aktarılmıştır. Bu şekilde görüşmecilerin düşünceleri ve duyguları tam olarak metne aktarılmış, araştırmanın zengin bir içerik kazanması düşünülmüştür. Nitel araştırmalarda i  geçerliliğin göstergesi *inanırlıktır* (Eroğlu & Nacarog lu, 2023: 318). İnanırlık için, görüşmecilere görüşme öncesinde kavramsal  er eve açıklanmış,  n yargılardan uzak durulmuş, görüşmecilerle önceden iletişim sağlanarak etkileşim sağlanmaya çalışılmıştır.

5. BULGULAR

Görüşmeler 30 Ekim 2023 tarihinde başlamış aralıklarla devam ederek on yedi görüşmenin sonuncusu 13 Nisan 2024 tarihinde yapılmıştır. Görüşmeler çoğunlukla ev ortamında bazen de görüşmecilerin işyerinde gerçekleştirilmiştir. Toplamda on yedi görüşme yapılmış, yedi görüşme Ankara’da, iki görüşme Bayat/Çorum’da, iki görüşme Çorum/Merkezde, iki görüşme Merzifon’da, iki görüşme Eskişehir’de, bir görüşme Tokat’ta ve bir görüşme de Gaziantep’te yapılmıştır. Görüşmelerin farklı illerde o yörenin kültürünü taşıyan kişilerle yapılmasının, milliyetçilik gibi kültürel etkinin ağırlıklı olduğu bir konuda yerel kültürlerin (habitusların) etkilerini göstermesi açısından araştırmayı zenginleştirdiği düşünülmektedir.

Görüşmeler için yaklaşık 3.000 km yol kat edilmiştir. Görüşmeler ses kaydına alınmış sonrasında yazıya dökülmüştür. Görüşmelerin ses kaydı yaklaşık 24 saat (1.433 dakika) olmuştur. Bir görüşme ortalama 1 saat 25 dakika sürmüştür. Ses kayıtları bir program ile word belgesi olarak yazıya dökülmüş ve toplam 235 sayfa doküman elde edilmiştir.

Görüşme başlamadan önce görüşmecilere çalışmanın kapsamı hakkında bilgi verilmiş, gönüllü olarak katılım sağlandığına dair “*Katılım Öncesi Bilgilendirilmiş Gönüllü Formu*” düzenlenerek imza altına alınmıştır. Görüşmelerin çoğunluğu ev ortamında ve görüşmecilerin iş yerlerinde özel odada gerçekleştirilmiş, görüşmeyi olumsuz etkileyecek dışarıdan bir müdahale olmamıştır. Görüşmelerin hepsi samimi bir havada gerçekleşmiştir. Ev ortamında yapılan görüşmeler esnasında aileden diğer fertler de bazı sorulara cevap vermişler, fikirlerini beyan etmişlerdir. Milliyetçilik konusu, siyasi içeriği nedeniyle de kendisini milliyetçi görmeyen diğer bireyler için bile cezbeden bir konudur ve ilgi çekmektedir. Bu yönüyle planlanabilseydi odak grup görüşmesi de gerçekleştirilebilirdi. Milliyetçilik başlığında odak grup görüşmesi ile de güzel ve etkili bir çalışma yapılabileceği düşünülmektedir. Görüşme esnasında özellikle konu başlığı yabancılar olduğunda ortamda bulunan diğer aile bireyleri de kendi deneyimlerini, düşüncelerini heyecanla dile getirmişlerdir.

5.1. Demografik Özellikler

Görüşmecilerin en genci 42 yaşında en yaşlısı 71 yaşında ve görüşmeciler ortalama 54,5 yaşındadır. Görüşmecilerin meslekleri, Devlet memuru 6 kişi, emekli devlet memuru 2 kişi, ev kadını 2 kişi, iş insanı 4 kişi ve işçi 2 kişidir. Görüşmecilere ait demografik tablo aşağıda (çizelge 5.1) yer almaktadır.

Çizelge 5. 1. Görüşmeci demografi tablosu

Görüşmeci Sıra No	Meslek	K/E	Yer	Tarih	Yaş	Eğitim	Görüşme Süre (Dakika)	Görüşme Yazı (Sayfa)
1	Devlet Memuru (Eczacı)	E	Ankara	30.10.2023	47	Yüksek Lisans	51	7
2	Devlet Memuru (Ziraat Müh.)	E	Ankara	21.12.2023	56	Lisans	54	9
3	Özel Sektör (İşçi)	K	Ankara	16.01.2024	60	Lise	40	5
4	Devlet Memuru (Öğretmen)	E	Ankara	23.01.2024	55	Lisans	87	10
5	Devlet Memuru (Yük. Ziraat Müh.)	E	Ankara	8.02.2024	60	Yüksek Lisans	85	14
6	Devlet Memuru	E	Ankara	23.02.2024	55	Ön Lisans	36	4
7	Ev Kadını	K	Çorum	2.03.2024	58	Lise	85	14
8	Emekli Memur (Öğretmen)	E	Çorum	2.03.2024	60	Lisans	72	11
9	Ev Kadını	K	Bayat	3.03.2024	52	Lise	129	22
10	İş İnsanı (Esnaf)	K	Bayat	3.03.2024	42	Ortaokul	67	14
11	Ev Kadını	K	Merzifon	4.03.2024	51	İlkokul	132	25
12	Emekli Memur	K	Merzifon	4.03.2024	48	Lise	135	24
13	İş İnsanı (Dershaneci)	E	Tokat	5.03.2024	62	Lisans	123	21
14	Devlet Memuru (Yük. Ziraat Müh.)	K	Ankara	8.03.2024	46	Yüksek Lisans	111	19
15	İş İnsanı (Fabrikatör)	E	Eskişehir	16.03.2024	71	Yüksek Lisans	45	6
16	Özel Sektör (İşçi)	E	Eskişehir	16.03.2024	58	Lise	79	13
17	İş İnsanı (Tüccar)	E	Gaziantep	13.04.2024	46	Lise	102	17
Toplam/Ortalama					54,5		1.433	235

Görüşmeciler 7 kadın 10 erkek olmak üzere 17 kişidir. Görüşmecilerin eğitim düzeylerine ait tablo (çizelge 5.2) aşağıdadır.

Çizelge 5. 2. Görüşmecilerin eğitim durumu

Görüşmecilerin Eğitim Durumu	
Eğitim	Kişi Sayısı
Yüksek Lisans	4
Lisans	4
Ön Lisans	1
Lise	6
Ortaokul	1
İlkokul	1
Toplam	17

Derinlemesine görüşmeye ait dokuz ana başlıkta soru kâğıdı oluşturulmuştur. Demografik sorularla beraber, siyasi düşünce, ekonomi/tüketim, gündelik/rutin davranışlar, kültür/egitim, yabancılar, milliyetçilik duygu ve düşüncesinin sosyal çevredeki yansımaları, milliyetçilik kavramının ne anlam ifade ettiği ve görüşmeciye ait dış görünüş ile ilgili sorular sorulmuştur. Sorular alt başlık sorularıyla zenginleştirilmiştir.

Görüşmeler ses kaydına alınmış sonrasında yazıya çevrilmiştir. Görüşmeye ait anlatılar excel tablosunda her soruya karşılık listelenerek analiz edilmiştir.

5.2. Siyasi Kimlik ve Oy Verme

Görüşme yapılan katılımcılardan beşi siyasi partilere üye olmuş veya üyelikleri hala devam eden ve on ikisi ise siyasi parti üyeliği olmayan kişilerdir. Görüşmecilerden altı kişi devlet memuru olduklarından siyasi parti üyelikleri zaten mümkün değildir. Siyasi parti üyeliği olanlar emekli devlet memuru, bir ev kadını, bir işçi, iki iş insanı/tüccar olmak üzere beş kişidir. Katılımcılar siyasi partiye üye olma düşüncesini desteklemektedirler.

Milliyetçilik düşüncesi veya milliyetçi olma duygusu katılımcıların tamamı tarafından siyaset ve siyasi partilerle ilişkilendirilmektedir. Millet ve milliyetçilik tanımları, görüşleri, eleştirileri sürekli siyasi parti veya partiler üzerinden yorumlanmıştır.

Kullanılan kavramların dağılımı aşağıdaki siyasi kimlik-ölçek tablosu (çizelge 5.3) ve siyasi kimlik kullanılan kavram tablosu (çizelge 5.4) yer almaktadır.

Çizelge 5. 3. Görüşmeci siyasi kimlik ölçek tablosu

Sıra No	Siyasi Kimliği Tanımlayan Kavramlar	Sağ/Sol Ölçek
1	Atatürkçü, Demokrat, Milliyetçi, Sosyalist	Sol 3
2	Atatürkçü, Milliyetçi, Ülkücü	Sağ 4
3	Atatürkçü, Milliyetçi, Solcu, Sosyalist	Sol 2
4	Atatürkçü, Demokrat, Liberal, Milliyetçi, Sağcı, Ülkücü	Sağ3
5	Atatürkçü, Demokrat, Milliyetçi, Ülkücü	Sağ sol ayrımını kabul etmiyorum.
6	Atatürkçü, Demokrat, Milliyetçi, Muhafazakâr, Ülkücü	Sağ 3
7	Atatürkçü, Demokrat, Liberal, Milliyetçi, Solcu, Sosyalist,	Sol 3
8	Atatürkçü, Demokrat, Milliyetçi, Ülkücü	Sağ 3
9	Atatürkçü, Demokrat, Liberal, Milliyetçi, Solcu, Sosyalist,	Sol 2
10	Atatürkçü, Demokrat, Liberal, Milliyetçi, Sağcı, Solcu	Sağ 1, Sol 3
11	Atatürkçü, Demokrat, Milliyetçi, Muhafazakâr, Sağcı,	Sağ 2
12	Atatürkçü, Demokrat, Liberal, Komünist, Milliyetçi, Solcu, Sosyalist,	Sol 2
13	Atatürkçü, Demokrat, Liberal, Milliyetçi, Muhafazakâr, Sağcı, Ülkücü	Aşırı sağ.
14	Atatürk Milliyetçisi, Demokrat, Liberal, Ülkücü	Merkez, 0
15	Atatürkçü, Demokrat, Milliyetçi, Sağcı, Ülkücü	Sağ 1
16	Demokrat, Liberal, Milliyetçi, Muhafazakâr, Sağcı, Ülkücü	Sağ 2
17	Atatürkçü, Liberal, Milliyetçi, Sosyal Demokrat,	Merkez, 0

Görüşme yerel seçimlerin öncesinde yapıldığından, katılımcılar görüşmeye oldukça hevesli olmuşlar, heyecan ve keyifle görüşmeyi sürdürmüşlerdir. Görüşmecilerden siyasi kimliklerinin tarifi istenmiş ve önerilen siyasi kavramlardan (Liberal, Demokrat, Solcu, Sağcı, Muhafazakâr, Sosyalist, Milliyetçi, Siyasal İslamcı, Komünist, Atatürkçü, Köktendinci, Ülkücü ve Diğer) hangisi/hangilerinin yer aldığı sorulmuştur. Görüşmecilere ayrıca liberal görüşü merkezde kabul ederek sağa veya sola doğru en

fazla beş birim olarak ölçek yapıldığında siyasi kimliğinizi nasıl puan verirsiniz diye soru yöneltmiştir.

Görüşmeciler siyasal kimliklerini ifade ederken ortalama beş kavram kullanmışlardır. Siyasi kimlik ifadesinde iki görüşmeci (en çok) yedi kavram, bir görüşmeci ise (en az) üç kavram kullanmıştır. Siyasi kimliğin ifadesinde Siyasal İslamcı ve Köktendinci kavramları kullanılmamıştır.

Çizelge 5. 4. Siyasi kimlik kullanılan kavram tablosu

Siyasi Kimlik Kavramı	Kişi Sayısı
Atatürkçü	15
Atatürk Milliyetçisi	1
Demokrat	14
Komünist	1
Liberal	8
Milliyetçi	16
Muhafazakâr	4
Sağcı	6
Solcu	5
Sağ/Sol	1
Sosyal Demokrat	1
Sosyalist	5
Ülkücü	9

Kullanılan kavramlardan en fazla kullanılan ilk beş kavram esas alındığında görüşmeye katılan on yedi kişinin siyasi kimliklerini açıklamak için Milliyetçi, Atatürkçü, Demokrat, Ülkücü ve Liberal kavramlarını kullandığı görülmektedir.

Atatürkçü olma, siyasi kimlik ifadesinde ilk söylenen kelimelerdendir. Görüşmeciler Atatürkçü olmayı ifade ederken gururla, coşkuyla, kendinden emin olarak bu terimi kullanmaktadırlar. Atatürkçü olmak; milletini, vatanını, bayrağını sevmek, ona ait bir figürü herhangi bir yerde taşıyıp göstererek gurur duymak, milli bayramlarda onun

ismini marşlarla söylemek, ona saygıda bulunmak milli coşkuyu hissederek göstermek anlamına gelmektedir. Bir görüşmeci Atatürk ile ilgili şöyle konuşmuştur;

“Atatürk ile ilgili milliyetçilik deyince bilmiyorum ama Atatürk'ün ilkeleri, konuşmaları sadece o geliyor aklıma, başka bir şey değil. İnandığım tek gerçek düşünceler Atatürk'te. Arabamın arka camında Atatürk imzası, yine arka camında Atatürk'ün resmi, Türk bayrağı, anahtarlığım da kesinlikle Atatürk imzalı anahtarlığım vardır. Atatürk imzası, resmi, çıkartmaları vardır, Türk bayrağı vardır, anahtarlığım bile Atatürk imzalıdır. Arabamın anahtarlığı, Atatürk resmi, imzası kesinlikle hayatımın bir parçası” (Kadın, 60 yaşında, Görüşmeci 3).

Bir görüşmeci de Atatürkçülük düşüncesini sağ sol kavramlarından ayrı tutup, idealize ederek şöyle demektedir;

“Ben şu anki sağ ve sol kavramlarının günümüze uyarlanmış halinin olduğunu düşünmüyorum. Atatürk milliyetçiliği olarak kendimce düşündüğüm için, sonucu oraya çıkaracağım yani. Çünkü ben Atatürk'te ikisinin de olduğunu düşünüyorum. Okuduğum, araştırdığım, gördüğüm kadarıyla benim sevdiğim Atatürk ikisinden de (solculuk-sağcılık) bir şeyler almış” (Kadın, 46 yaşında, Görüşmeci 14).

Demokrat, siyasi kavramlarda çok kullanılan kavramlardandır. Demokrat ve liberal kavramları daha çok siyasette merkeze yapılan bir vurgu olarak söylenmektedir. Sosyal demokratlık kavramı ise bir görüşmeci tarafından kullanılmıştır. Görüşmeciler Liberal kavramının anlamını tam olarak açıklayamamaktadır. Siyasi liberalizm kavramının açıklanmasıyla liberal olmayı kabul etmektedir.

Milliyetçilik kavramını bir görüşmeci Atatürk milliyetçiliği olarak ayrı kullanmış ve diğer on altı görüşmeci milliyetçiliği siyasi kimlik içerisinde tereddütsüz kullanmıştır. Milliyetçilik kavramı; vatanseverlik, bölünmez bütünlük, bayrak, ülkü, birlik-beraberlik ile birlikte kullanılmaktadır. Milliyetçilik, seçim zamanı sadece siyasi partilere oy vermede bir düşünce-ideoloji gerekçesi olmayıp bir yaşam anlayışı, toplumsal kimlik, bir amaç, gurur kaynağı, duygu hali ve kültürel bir olgu olarak ifade edilmektedir. Bir görüşmeci Milliyetçiliği şöyle anlatmaktadır;

“Milliyetçi olan toplumdur, vatana sahip çıkandır, çevrecidir, ayrımcılık yapmayandır. Vatan hainliği yapılmadığı sürece milliyetçi olunabilir. Milliyetçi 10 Kasım'ta, Cumhuriyeti, Vatani bilen insanlardır. Milliyetçi çalışkan olmasını bilen insandır” (Erkek, 62 yaşında, Görüşmeci 13).

Görüşmeciler Milliyetçiliğin bir partinin tekelinde olmadığını diğer partilerin de bu düşüncüyü sahiplendiğini ve bu düşüncüyü desteklediklerini ifade etmektedir.

Görüşmeciler tarafından *Ülkücülük* Milliyetçiliğin bir parti ile ilintili olarak daha yoğunlaşmış bir düşünce olduğu ifade edilmektedir. Milliyetçilik bir duygu ve düşünce

hali iken Ülkücülük bir hareket ve eylem anlayışı olarak düşünülmektedir. Bir görüşmeci Ülkücülüğü şöyle anlatmaktadır;

“Ülkücü hareket ne diyor? İslam'ın ahlak ve fazileti. İslam'ın ahlak ve faziletini unutmayan, onu yaşayan bir insan hata yapmaz. O çabayı veren bir insan hata yapmaz. Türklüğün gurur ve şuuru. Türk olduğuna inanan bir insan kesinlikle vicdanı elden bırakmaz. Bu ikisini birleştirdiğin zaman insanın hası ortaya çıkar” (Kadın, 48 yaşında, Görüşmeci 12).

Sağcı veya solcu olmak siyasi kimlik tanımlanmasında çok kolaylık sağlamaktadır. Sağcı veya solculuğun günümüzde kalmadığı bu kavramların 12 Eylül 1980 öncesi siyasi kimlikleri açıklayabildiği fakat günümüzde sağ veya sol kavramların siyasi kimliği açıklamada yetersiz olduğu da ifade edilmiştir. Görüşmecilerden on bir kişi kendisini sağcı veya solcu olarak tanımlarken bir görüşmeci hem sağcı hem de solcu olduğunu ifade etmiştir. Sağcılığını vatanını, milletini, bayrağını sevmek olarak açıklarken, solculuğunu Atatürkçü olmak ve eşitsizliğe, fakirliğe, sömürüye karşı olmanın bir gereği olarak ifade etmektedir. Bir görüşmeci sağ ve sol kavramları kabul etmeyip şöyle demektedir;

“Vatanın bütünlüğüne ilişkin siyasi kimlikleri kabul ederim. İdealist bir insanım. Vatanın bölünmez bütünlüğü benim için esastır. Kurtuluş savaşı sırasında dedem Haymana'da şehit olmuştur. Sağ, sol ayrımına karşıyım, bu ayrım emperyalist güçlerin bir oyunudur ve bizi bölmek amaçlanmaktadır” (Erkek, 60 yaşında, Görüşmeci 5).

Siyasi kimliğinde sosyalist ve komünist kavramlarına yer verenler aynı zamanda solcu olarak da kendilerini tanımlamaktadır. Sosyalistlerin ve komünistlerin vatanseverlikleri, toprağımızın, derelerimizin, madenlerimizin korunması üzerine olan hassasiyetlerinden kaynaklanmaktadır. Görüşmecilerin milliyetçilik açısından sosyalist/komünist kavramlarına özellikle yer verdikleri konu vatan topraklarının yabancılar tarafından çeşitli yöntemlerle işgal edildiği düşüncesidir.

Siyasi kimliklerinde muhafazakarlığa yer verenler bu kavramı sağ düşünce içerisinde ifade etmektedir. Bir görüşmeci muhafazakarlığı dinsel tutucu olmaktan ayırıp örf adetlerin yerine getirilmesi olarak geleneksel olma ile eş tutarak şöyle demektedir;

“Çok muhafazakâr bir insan değilim. Ama dinin emrettiği şeyleri elimden geldiği kadar yapmaya çalışıyorum. Yani bağınaz bir muhafazakarlığım yok. Sadece din ekseninde muhafazakarlık olmaması lazım. Gelenek görenekleri yerine getirmek de bana göre bir muhafazakarlıktır. Yani muhafazakâr deyince sadece dini unsurları ele almamak gerektiği kanaatindeyim. Yani şuradaki soru muhafazakarlığı sadece din boyutunda ele alıyorsa muhafazakâr değilim. Ama muhafazakarlığı tüm

yaşam biçimi olarak ele aldığımız zaman evet ben de muhafazakâr bir insanım. Yani geleneklerime bağlıyım, bunları gözetirim” (Erkek, 55 yaşında, Görüşmeci 4).

Siyasi kimliklerin ifadesinde sağ ve sol kavramları temel bir görüş ayrımı içermektedir. Fransız ihtilali sonrası çıkan sağ/sol kavramı ideolojik bir şema olarak siyasi düşünceleri ifade etmektedir. Görüşmecilerden merkezde liberal düşünce “sıfır”, sağa ve sola doğru beş puan olmak üzere tasarlanan bir ölçekte yerlerini belirtmeleri istenmiştir. Siyasi kimlik ölçeği dağılım tablosu (çizelge 5.5) aşağıdadır. Bir katılımcı sağ/sol ideolojik ayrımına karşı olduğunu belirtmiştir. Bir görüşmeci hem sağdan hem de soldan puanlama yapmıştır. Bu görüşmeci şöyle demektedir;

“ben hem solcuyum hem sağcıyım. Hem solcuyum hem sağcıyım derken sağcıyım sağ taraftaki insanların görüşlerine saygılıyım. Fikirlerinin bundan %70'ine hani yakınım. Sol'a dair düşüncelerim eşitlik, insan hakları. Aynen bana daha çok hitap ediyor. Emek, emeğin karşılığının verilmesi. Yani sol dediğimiz zaman bu değerler var, sağ 1, sol 3 puan olarak değerlendiriyorum” (Kadın, 42 yaşında, Görüşmeci 11).

İki görüşmeci kendilerini merkezde kabul etmiştir.

Çizelge 5. 5. Siyasi kimlik ölçeği dağılım tablosu

Siyasi Kimlik Ölçeği	Kişi Sayısı
Sağ 5	1
Sağ 4	1
Sağ 3	3
Sağ 2	2
Sağ 1	1
Sol 3	2
Sol 2	3
Merkez	2
Sağ/Sol Birlikte	1
Sağ/Sol Kabul Etmeyen	1

Kendilerini sağ siyasi düşüncenin içinde kabul edenlerin ortalaması 2,9 ve sol siyasi düşünce içinde kabul edenlerin ortalaması 2,4 olmaktadır.

Görüşmecilere yöneltilen sorulardan birisi de “*seçimlerde yalnızca milliyetçi sytlemlerde bulunan kişi veya partilere mi oy verirsiniz?*” şeklindedir. Milliyetçi sytlemlerde yani vatanın bölünmezliği, birlik beraberlik, yurtseverlik vb. vurguları yapmayan partilere görüşmeciler oy vermemektedir. Milliyetçi sytlemler, belirli bir siyasi görüşte olma ve alışkanlıklar partilere oy vermede etkili olmaktadır. Bununla beraber sadece milliyetçi sytlemler oy verme nedeni olmamaktadır. Özellikle siyasilerin güvenilir kişiler olması, geçmiş dönemlerdeki yaptıkları, ekonomik czmlerin sunulması, özgürlükçü olma, yabancılar konusu, vb. gibi cok konuda değerlendirme yapılarak oy tercihi yapılmaktadır. Oy vermede cok faktörlü değerlendirme yapan bir görüşmeci şöyle söylemektedir;

“Büyük oranda benim ideolojimi temsil eden insanları seğerim. Ancak böyle bir şekilde kendimi de sınıflandırmak istemiyorum. Muhakkak ki ekonomik ya da özgürlükçü diğer konulara da bakarım” (Erkek, 56 yaşında, Görüşmeci 2).

Aynı şekilde başka bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Bana ne verdiğine bakarım. Benim vatanıma, milletime ne türlü faydası olabilecek. İnsana insan değeri veren siyasetçilerin her zaman yanındayım. Fikirleri, kişiliği, aile yapısına dikkat ederim. Geçmişi nasıl mesela. Vaatlerine bakarım” (Kadın, 42 yaşında, Görüşmeci 11).

Yine aynı şekilde bir görüşmeci şöyle demektedir;

“Milliyetçi sytlemler bizim için önemli yani. Evet. Milliyetçi söyleme dikkat ederim ama oy vermedeki motivasyonun gerisinde sadece bu milliyetçi söylem yoktur herhalde. Yok tabii. Demokrat olması lazım. Daha da özgürlükçü olması lazım” (Erkek, 71 yaşında, Görüşmeci 15).

Milliyetçi söylemi esas alan görüşmeci şöyle söylemektedir;

“Yani ben kendimi bildim bileli milliyetçiyim. 40 yaşına kadar belki de Türkiye genelinde lkc olarak milliyetçi olarak lanse edilen partiye sytlemleri ne olursa olsun oy vermişimdir. Zaten oy verdiğim parti de genel olarak milliyetçilik kavramını ön plana çıkarmıştır” (Erkek, 55 yaşında, Görüşmeci 4).

Aynı şekilde bir görüşmeci milliyetçi söylemi esas alarak şöyle söylemektedir;

” şu anda Milliyetçi bir parti olarak.....Partisi'nin sytlemleri milliyetçi bir söylem olduğuna göre biz de ona oy veriyoruz. şimdi sytlemleri milliyetçi olacak ama onun altını dolduracak. Yani işte ekonomik politikaları, milli eğitim politikaları, devlet politikalarıyla birlikte liyakate de dikkat etmesi lazım. Yerel yönetimler için için ehli siyasetçiler lazım” (Erkek, 62 yaşında, Görüşmeci 13).

Milliyetçilik düşüncesinin bazı partilerin tekelinde olmasından rahatsızlık duyan görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Bu söylemlere itibar etmiyorum artık. Ben kendi adıma söyleyeyim. Yani insanların milli duygularının bu şekilde siyasallaştırılması benim hoşuma gitmiyor. Milliyetçilik gibi bir duyguyu bir siyasi partinin tek eline indirgemeyi tasvip etmiyorum. Solcu bir parti de kendisini milliyetçi duygularla ifade edebiliyor. Milliyetçiyim diye bir parti de bunu söylüyor. Son zamanlarda, nasıl anlatayım, milli görüş adı altında gene aynı duygularla sahip çıkıyorlar. Böyle olunca da milliyetçilik dediğimiz bu siyasal fikir bir siyasi partinin tek elinde olmamalı” (Erkek, 60 yaşında, Görüşmeci 8).

Araştırmaya katılan görüşmeciler, milliyetçiliğin kendileri için, hayatı anlamlandırmada, toplumsal olarak saygı talep etmede, toplumdaki bütün diğer birey, grup veya kurumlarda olan etkileşimlerinde çok önemli yer tuttuğunu ifade etmiştir. Bireysel olarak milliyetçilik kimliği oluşturmak, o kimliği davranış ve tutumlarında göstermek, milliyetçiliğin kendi içerisindeki değerleri yaşamak, devam ettirmek kimi zaman da bunu hayatının gayesi görüp siyasi boyutta “*dava insanı*” olmak, milliyetçiliğin bir işlevi olarak düşünülmektedir. Bu duygu ve düşünceler, milliyetçiliğin bireyin kendini ifade etmesinde işlevsel olduğunu göstermektedir.

Ülkemizde de milliyetçilik her ne kadar kültürel biçim içerse de siyasi alan içerisinde ifade edilmekte, toplumu yönetmeye talip olanlar tarafından güçlü argümanlarla kullanılmaktadır. Araştırmaya katılan görüşmecilerin hemen hepsi milliyetçiliği siyasi kimlik içerisinde değerlendirmiştir. Milliyetçilik kimliğine ait *kültürel sermaye*, yoğun *sembolik sermaye* taşımakta ayrıca ister seçmen isterse siyasetçi olarak siyasi sermayeye ve devamında ekonomik sermayeye rahatlıkla dönüşebilmektedir. Araştırmaya katılan görüşmeciler milliyetçi kimliklerini, muhakkak bir seçmen olarak ve geçmişte veya halen siyasi bir partiye üye olarak *siyasi sermaye* olarak da kullanmaktadır.

5.3. Ekonomi, Tüketim

Bireylerin gündelik yaşam içerisinde ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ekonomik davranışları genel olarak maksimum fayda üzerine kuruludur. Milliyetçilik düşüncesine sahip bireylerin ekonomik davranışlarında toplumun ve/veya ülkenin de faydasına olacak davranışlar sergileyeceği düşünülür. Küreselleşme kavramının temelinde kapitalizm ve ekonomik ilişkiler vardır. Küreselleşme döneminde ekonomik davranışlarda bireysel fayda mı toplumsal fayda mı gözetilmektedir? Bu durumu açıklığa kavuşturabilmek için görüşmecilere bazı ekonomik davranışlarla ilişkili sorular yöneltilmiştir. İlk olarak “bir ürün alırken üretim yerini (menşei ülkesini)

kontrol eder misiniz?” diye sorulmuştur. Görüşmecilerden sekiz kişi Türk malı ürünleri eğer aynı kalitede ise tercih edeceklerini söylemiştir. Diğer dokuz görüşmeci Türk malı olması şartını düşünmediklerini söylemiştir. Bu şekilde bir görüşmeci şöyle yorum yapmaktadır;

“Türk malı olmasını tercih ederim, ayrıca kaliteli olmasına da dikkat ederim. Yani Türk malı deyip de kalitesiz bir şey alacak halim yok. Bu ekonomik milliyetçiliktir” (Erkek, 71 yaşında, Görüşmeci 15).

Yine bir görüşmeci Türk malı ile ilgili şöyle konuşmuştur;

“Çocukluğumuzda bize yerli malı kullanmanın önemi anlatıldı. Milliyetçilik duygusu ile hareket ederek yerli malı kullanmayı tercih ediyorum” (Erkek, 56 yaşında, Görüşmeci 2).

Gıda ürünlerinde Türk malı olmasını isteyen bir görüşmeci şöyle demektedir;

“Gıdada özellikle menşesine bakarım. Yerli üretim olmazsa gıda olarak söylüyorum bunu. Kesinlikle almam. Yabancı mal tercih etmiyorum. Ama diğer türlü ürünlerde kalite ararım” (Kadın, 60 yaşında, Görüşmeci 3).

Yabancı markaları almama/boykot etmede siyasi faktörler de etkili olmaktadır. Bir görüşmeci Gazze olaylarını belirterek şöyle konuşmuştur;

“Gazze’de yaşanan olaylara kadar genel olarak kontrol ettiğim söylenemez. Gazze olayıyla birlikte tepki olarak yani İsrail menşeli malların boykotuna katılıyorum. Ama bu olay olmasa aldığım üründe illa Türk malıdır diye bir ayırım yok” (Erkek, 55 yaşında, Görüşmeci 4).

Aynı şekilde bir görüşmeci protesto etmeyi şöyle anlatmıştır;

“Yok ürünlerin menşesine bakmıyorum. Türkiye’de mi üretilmiştir diye öyle bir alışkanlığım yok. Yani Coca Cola ile ben protesto etmiyorum. Coca Cola alıp içiyorum. Öyle bir protesto falan yok. Bunu yapmama sebepim de çok basit protestolar olduğu için. Asıl köklü işte İsrail’e ticaret yapıyoruz. Yahudi mallarını düşündüm. Onları almam. Onun dışında ne varsa alırım yani. Yahudi’ye gitmesin diye” (Erkek, 58 yaşında, Görüşmeci 16).

Küresel ekonomik sisteme eleştirel bakan bir görüşmeci şöyle demiştir;

“Alacağım ürünlerin menşesine bakmıyorum. Önceden bakıyordum şeker falan da artık bakmıyorum. Şeker fabrikalarımız satıldı. Şimdi şeker de dışarıdan ithal edildiği için artık hangisine bakayım diyorum yani neye bakacağım? Kâğıt fabrikamız vardı, kapandı” (Kadın, 48 yaşında, Görüşmeci 12).

Görüşmecilerde tüketici davranışları olarak bir mal alırken, ürün kalitesi ilk dikkat edilen husus olmaktadır. Kalitesiz olsa da Türk malı diye ürün alınmamaktadır. Gıda

ürünlerinde daha çok Türk malı aranmaktadır. Yabancı gıda ürünleri çoğunlukla tercih edilmemektedir.

Görüşmecilere tatillerini nasıl geçirdikleri sorulmuştur. Görüşmeciler büyük oranda tatillerini sahil yerlerinde ve devamında memleketlerinde geçirmek istediklerini söylemiştir. Dört görüşmeci sadece memleketinde geçirmek istediğini söylemiştir. İki görüşmeci ekonomik imkânı olduğundan yabancı ülkelerde tatil yaptığını söylemiştir.

Küresel dünyanın en önemli özelliklerinden birisi de market raflarının birçok ülkenin malları ile dolu olmasıdır. Piyasada yer alan ürünlerin etiketleri o ürüne dair birçok bilgi içerir. Ürünün kendisine ait bilgilerle beraber, hangi ülkenin malı olduğu ve marka tüketiciler için çok önemlidir. Ürün ambalajı üzerindeki resimler, şekiller, rumuzlar tüketiciye yoğun bilgi veren semboller taşır. Marka, bir ürüne dair niteliklerini içeren bir semboldür ve tüketiciler için ürüne ait kalıp bir şema sunar. Araştırmada yer alan katılımcılar, bir ürün alırken Türk malı olmasına ve kalitesine dikkat etmektedir. Aynı kalitede ürün için Türk malı olması tercih nedenidir. Ürün etiketlerinde yer alan ülke rumuzları (semboller), tüketim davranışımızı etkilemekte, kendi ülkemizin malı ise satın alınmakta, herhangi bir nedenle protesto etmek istediğimiz bir ülkenin malı ise o mal alınmamaktadır. Katılımcılar ürün alımlarında yerli ürünleri aldıklarını, özellikle siyasi hasmımız gibi olan ülkelerin mallarını ise protesto amaçlı almayabileceklerini ifade etmiştir.

5.4. Milliyetçilik Duygusunu Gösteren Gündelik Rutin Davranışlar

Milliyetçilik duygusu yüksek olan kişiler gündelik hayatlarında bu duygularını dışarıya vurmak istemektedir. Görüşmecilere milliyetçilik duygu ve düşüncelerini yansıttıkları gündelik davranışları ile ilgili bir grup soru yöneltilmiştir. İstiklal marşı okunurken saygı duruşunda bulunma, milli bayramlarda bayrak asma, vücudun görünen bir yerine milliyetçilik sembolü olabilecek dövme yaptırma, evlerinde, işyerlerinde, arabalarında milliyetçilik sembolü olacak bir figür vb. bulundurma bulundurmadıkları, milli maçları takip edip etmedikleri, başka bir ülkede yaşamayı isteyip istemedikleri ve sosyal medya kullanımları ile ilgili sorular yöneltilmiştir.

İstiklal marşı millet kavramında bayrak ile beraber en önemli sembollerdendir. Görüşmecilerin hepsi istiklal marşına ayrı bir önem vermektedir. İstiklal marşı okunurken saygıda bulunmak o an nerede olunursa olunsun mutlaka yapılması gereken

bir davranıştır. Görüşmecilerin büyük kısmı istiklal marşı okunurken ayağa kalkmayanları uyardıklarını söylemektedir. Görüşmeciler istiklal marşıyla ilgili olarak coşkuyla konuşmuştur. Bir görüşmeci şöyle demektedir;

“Kesinlikle saygı duruşunda bulunurum. Beraberinde de söylerim. Beni de çok duygulandırır bu. Bunu söylemek benim için büyük gururdur. Çocukluğumdan beri andımız, istiklal marşı ve bize okul döneminde öğretilen Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi hala hafızamda, söylendiği zaman mutlaka arkadan aynı şekilde ben de tekrar ederim. Bayrak gördüğümde dayanamam” (Kadın, 60 yaşında, Görüşmeci 3).

Bir görüşmeci istiklal marşı ve milliyetçiliği şöyle birleştirmektedir;

“İstiklal Marşı’ndan etkilenmiyorsan bu ülkenin adamı değilsin zaten. Geçmişini iyi bileceksin. Bir şeyin özü önemli. Yani İstiklal Marşı bu milletin bir özü gibidir. Bağımsızlık olmazsa bir şey olmaz zaten. Yani ülken bağımsız değilse zaten millet de değilsin. Milliyetçi olsan ya da bağımsız değilsen, senin bütün köklerini keserler” (Erkek, 71 yaşında, Görüşmeci 15).

İstiklal marşı okunurken saygı duruşunda bulunmayanlar için görüşmeciler şöyle demektedir;

“Kesinlikle benim bu kırmızı çizgim İstiklal Marşı’nda saygı duymayan insanlara karşı da agresifleştiğimi düşünüyorum. Bunu net olarak yazabilirsiniz. Yani İstiklal Marşı’nda ayağa kalkmayan insanları uyarırım” (Erkek, 56 yaşında, Görüşmeci 2).

Milli bayramlarda balkona bayrak asmak, vücudun görünen bir yerine milliyetçilik sembolü olabilecek dövme yaptırmak, arabaları resim, yazı, bayrak ile donatmak, evde, ofiste aynı şekilde tablo, resim, bayrak, figür bulundurmak milliyetçilik duygularını başka insanlara gurur ile gösterebilecek yöntemlerdir. Görüşmecilere bu konuda sorular sorulmuş, kullanılan objelerin fotoğrafları çekilmiştir (EK.1 Resimler). Görüşmecilerde bu şekilde çok çeşitli, zengin materyaller bulunduğu görülmüştür.

Görüşmeciler, milli bayramlarda evin balkon veya camlarını bayrakla donattıklarını söylemektedir. Milli bayramlarda bayrak asmak milli bir görev gibi düşünülmekte ve sevinç ve gurur ile yapılmaktadır. Bir görüşmeci gururla anlatmaktadır;

“Evet milli bayramlarda bayrakla kalmıyoruz. Atatürk’ün resmi büyük bayraklar, bunlarla balkonları donatıyoruz. Yani tek bir bayrak asmakla yetinmiyoruz” (Kadın, 52 yaşında, Görüşmeci 9). Bir görüşmeci şöyle demektedir; *“Milli bayramlarda balkonlara bayrak asıyoruz. Hepimiz ailecek asıyoruz. Hem de çok büyük bayrak asıyoruz. Ay yıldızın rengi, şehitlerimizin kanının rengi. Bize geçmişimizi hatırlatıyor”* (Kadın, 48 yaşında, Görüşmeci 12).

Bir görüşmeci bayrak asmayı milletle bir tutarak şunları söylemektedir;

“Her zaman bayrak asarım. Bizim için devlet ve millet olmak önemlidir. Millet unsurunu taşımayan insan ihanet edebilir. Devlete millete kesinlikle sadakatle bağlı olmamız lazımdır. Bir siyasi partiye bağlılık değil devlete bağlılık olmalıdır. Etnik yapı ne olursa olsun ülkemizin ve milletin bütünlüğü düşünülmelidir” (Erkek, 60 yaşında, Görüşmeci 5).

Milliyetçilik sembolü olabilecek dövme konusunda 8 görüşmeci kesinlikle yaptırmayacağını, bu kişilerden 3’ü de bunun dinen uygun olmadığını söylemiştir. Altı görüşmeci bu konuda tarafsız kalmıştır. Üç görüşmeci dövme yaptırabileceklerini söylemiştir. Görüşmeciler dövme yerine daha çok bayraklı rozet kullanmayı önermiştir.

Görüşmeciler arabalarında da milliyetçilik sembolü zengin objeler kullanmaktadır. Bunlar arabaların camına asılan bayraklar, ay yıldız çıkartmalar, ay yıldız kokular, Atatürk imzalı çıkarmalar, Atatürk resimleri, Atatürk kokuları, üç hilal maskotlar, Atatürk imzalı maskotlar, bayrak maskotlar, Kurt Gökboru flamalar, özel yazılı AY trafik plakaları gibi objelerdir. Bir görüşmeci Nogay Türklerinden olduğunu söyleyerek şöyle demiştir;

“Biz Nogay’ız (Dağıstan Kafkasya Nogay Türklerindenz). Bizim Kanatlı Kurt Gökboru denilen mavi renkli flamamız vardır. Bu flamayı arabama takarım” (Erkek, 55 yaşında, Görüşmeci 6).

Görüşmeciler evlerinde, işyerlerinde de çok zengin objelerle milliyetçilik duygularını yansıtmaktadır. Bunlar, duvara asılan bayrak, bayrak tablo, bayraklı saat, Atatürk portresi, Atatürk resimleri, Atatürk puzzeli, Atatürk minyatürü, Atatürk Kocatepe resmi, heykelcik, Türk Büyüklerinin, Osmanlı Padişahların resimleri-figürleri, Fatih Sultan Mehmed Ahidnamesi, figürleri, Çanakkale savaşı minyatürleri, Yeniçeri minyatürleri, zırh minyatürleri, Göktürk tablosu, ata binen Kürşat tablosu, Osmanlı Arması, kurt başı minyatürleri, üç hilalli eski tip radyolar, **KFYF** yazılı şapkalar, yüzükler, kurt başı duvar resimleri bulunmaktadır. En ilginç olanlardan biri, Türk Milliyetçilerinin kızıl elması sayılan Turan ülküsünün somut hali bir içme suyu şişesidir. Bir görüşmeci bu objeler ile ilgisini şöyle anlatmaktadır;

“Ben bu objelerin hastasıyım. Benim iş yerimde hepsi de var. Kılıç da vardı bir arada da buraya getiremedim daha da getireceğim. İş yerimde bu yazılanların hepsi fazlasıyla var. Bu yazılanların yanı sıra yay, ok ve sadak da vardır” (Erkek, 55 yaşında, Görüşmeci 4).

Bayrak milliyetçiliğin en güçlü sembollerindendir. Bayrak hem millet hem de devletin sarsılmaz bir sembolüdür. Bayrak seküler din olarak da kabul edilen milliyetçilik duygusunun, kendimizi ait hissettiğimiz millete ve devlete ait kutsal bir semboldür.

Bütün dünyadan insanların bulunabileceği çok kalabalık bir kentin meydanına belirli ülkelerin bayraklarını göndere çeksek, o meydana gelen insanlar hiçbir şey söylenmeden kendi ülkesinin, milletinin bayrağı altında toplanırlar. Bayrak bu anlamda seküler kutsal bir sembol olarak zihinlerimizde yer almaktadır. Araştırmada yer alan katılımcılarımız Türk bayrağına gönül bağıyla bağlıdır. Milli bayramlarda evlerin balkonlarına bayrak asma, çalışma ofislerinde bayrak bulundurma, milli maçlarda bayrak sallama, bayrak rozet takma, arabalarının herhangi bir yerinde bayrak bulundurma yoğun olarak tercih edilmektedir. Katılımcılar yurt dışına çıktıklarında Türk bayrağı gördüklerinde içlerinin bir hoş olduğunu, çok duygulandıklarını dile getirmiştir.

Görüşmecilerden bir kişi, yaz tatilinde denizin içinde derinlere dalarak (aslında dalgıç veya profesyonel yüzücü değildir) Türk bayrağı ile fotoğraf çektiği, bir diğer görüşmeci istiklal marşı esnasında saygı duruşunda bulunmayanları sertçe uyararak çatışmaya girebilmiştir. Milliyetçi bireyler geleneksel toplum kurallarına uyma ile birlikte beklenen davranışlardan daha farklı tepkiler gösterebilmektedir.

Milli marşlar, içeriğini tarihi büyük olaylardan, duygulardan almış, millete, devlete ait yoğun bir sembol olarak içselleştirilen kültürel ürünlerdir. Milli marşlar bayrak gibi bütün devletler için ayırt edici, kimliği ifade edici semboldür. İstiklal marşı, Türk milletinin, devletin milli marşıdır. Görüşmeciler istiklal marşımızı duyduklarında örneğin bir mahalle okulunda bayrak töreninde denk geldiklerinde oldukları yerde durup saygı duruşunda bulunduklarını söylemiştir. Çoğunlukla bayrak olur fakat bayrak olmasa bile milli marşın duyulması ile (iletişim ile) etkileşim olur ve insanlar hazır ol durumuna geçerek milli marşın sonuna kadar saygı duruşunda bulunurlar. Katılımcılar için milli marшта saygı duruşunda bulunmak esaslı bir milli görev gibidir. Bu görevi yerine getirmeyenler için birçok görüşmeci saygı duruşunda bulunmayanları uyurabileceğini söylemiştir.

Spor karşılaşmalarında bir kulübün taraftarı olma “biz” duygusunu bize en fazla yaşatan olgulardandır. O kulübe ait renkler, armalar kimliğimizin bir parçası olarak yer almaktadır. Milli maçlar da üst kimliğimizin ortak sembollerle ifade edildiği, o kimliğe, milletimize ait gururun, coşkunun büyük bir heyecan içerisinde, kalabalıklarla birlikte sergilendiği ortamlardır. Milliyetçi duygunun belki de en saf hali, savaş zamanı cephede bir emirle siperden çıkarak, canını hiçe sayıp ölüme koştüğünü bilerek düşmana karşı saldırıya geçmektir. Bu şekilde canını ortaya koymak

muhtakak yüksek bir vatan ve millet sevgisine sahip olmayı gerektirir. Günümüzde dünyada yer yer kontrollü çatışmalar olsa da artık büyük sıcak savaşlar yaşanmamaktadır. Devletlerin küresel anlamda mücadeleleri daha çok ekonomik alanda, enerji sahalarına sahip olmada kendini göstermektedir. Bununla beraber dünyada saygın bir yer edinmenin, ait olduğun milletin gururunu taşımanın ve bunu göstermenin etkili bir yolu da spor müsabakalarında milli maçlardır. Milli maçlar, milli marşlar, bayraklar, folklorik sembollerin sergilendiği en azından kurallarıyla eşitlikçi ortamlardır.

Milli maçlar televizyondan yayın zamanı öncesinde formalar, bayraklar, yüz boyamalar, bantlar, değişik figürler ile hazırlık yapılarak ve her zamankinden biraz daha kalabalık olmak üzere evlerde, kahvelerde, kafelerde, şehirlerde çeşitli kurumların hazırladığı büyük ekranların olduğu kent meydanlarında seyredilmektedir. Özellikle maçın galibiyetle bitmesi halinde marşlar, kornalar, şarkılar eşliğinde yürüyüşler, konvoylar yapılarak heyecan ve gurur toplu halde sergilenir ve insanlar coşku, gurur ve mutlulukla evlerine dönerler.

Görüşmecilere milli maçlar ile ilgili düşüncelerine dair soru yöneltilmiştir. Görüşmecilerin hepsi milli maçları büyük oranda heyecanla takip ettiklerini söylemiştir. Milli maçlarda duyduğu milliyetçilik ve üstün olma duygusunu bir görüşmeci şöyle anlatmıştır;

“Milli maçları heyecanla izlerim. Benim için milli maçlar onur meselesi. Onur, gurur. Bir de üstünlük meselesi. Başka devletlere karşı üstün olma arzusu. Gelişmişliği gösterme arzusu. Hepsi olarak ele alıyorum, yani zaten ülke gelişmişse bütün spor dalların gelişmiş oluyor. Spor ile ekonomi de gelişiyor. Onun için spor da bir eğitim meselesidir. Eğitimin güçlü olursa sporun da güçlü oluyor” (Erkek, 71 yaşında, Görüşmeci 15).

Milli maçların toplumsal coşkusu ülkemiz kadın milli voleybol maçlarında çok büyük bir keyif, heyecan ve gururla takip edilmiştir. Kadın voleybol milli takımında Küba’dan Vargas isimli oyuncu milli takımımızda oynamıştır. Bir görüşmeci bu maçlarla ilgili şöyle konuşmuştur;

“Milli maçları hiç kaçırmayız. Şimdi, bizim voleybol takımımızda, finalde kazandık ve müthiş bir gurur, müthiş bir ulusallık rüzgârı vardı. Kadın, erkek, çoluk-çocuk. Şimdi burada Vargas milli takımda oynaması çok enteresan. Sonuçta Vargas’ın bir tarafı Türk” (Kadın, 52 yaşında, Görüşmeci 9).

Kadın voleybol milli takımımız 3 Eylül 2023 tarihinde Avrupa Birliğinin başkenti olan Brüksel’de şampiyonluk maçında Sırbistan kadın voleybol milli takımı ile

karşılaşmıştır. Final maçının oynandığı spor salonuna Avrupa’da bulunan Türkler hücum etmiş salon hınca hınç dolmuştur. Türk seyirciler maç boyunca yüzlerce bayrak sallayarak, kırmızı beyaz formalar giyerek, yüzlerini bayraklarla boyayarak, marşlar okuyarak, “Türkiye-Türkiye” diye tempoyla bağırarak coşku ve heyecanlarını doruklara çıkarmışlardır. Maç çok çekişmeli geçmiş ve Türkiye kadın voleybol milli takımı Sırbistan’ı 3-2 yenerek Avrupa şampiyonu olmuştur. Maçın bitiminde Türk milli takımı sahadan hemen ayrılmamış seyirciler ile birlikte “erik dalı” müziği eşliğinde oyun oynamışlardır. Türkiye’de ve Avrupa’nın birçok kentinde Türkler sokaklara taşmış, konvoylar, kornalar, marşlar eşliğinde, milli gurur ve coşku bütün Avrupa’da ve Türkiye’de yaşanmıştır. Milliyetçilik duygularının doruk noktasına çıktığı maç sonunda küreselleşmenin etkisi, maçı kazanan Türk milli takımına 500.000 Euro ikramiye verilmesi ayrıca maçın en iyi oyuncusu (MVP) seçilen Türk milli takımı oyuncusu Melissa Teresa Vargas Abreu’nun Küba asıllı olmasıyla görülmüştür.

Küreselleşmenin bir özelliği de insanların mobilitelerinin artmasıdır. Ekonomik imkanların elverdiği ölçüde insanlar başka ülkelere yerleşip hayatlarını orada yaşamak istemektedir. Zorunlu bir göç nedeni olmadan kendi ülkeden ayrılıp başka ülkede yaşamayı istemek önemli bir karardır. Ülkeye ve milletine bağlılığın bir göstergesi olarak “imkânınız olsa başka bir ülkede özellikle gelişmiş Batı ülkelerinde yaşar mıydınız?” sorusu görüşmecilere sorulmuştur. Görüşmecilerden iki kişi hariç bütün görüşmeciler başka bir ülkede ömür boyu yaşamayı kabul etmemiştir. Ülkemizin zaten çok güzel olduğu bu güzelliklerin bize ait olarak burada yaşamının çok değerli olduğu dile getirilmiştir. Görüşmeciler yabancı ülkelerde yaşamayı istememenin başka yönlerini de vurgulamıştır. Örneğin bir görüşmeci başka bir ülkede yabancı, ikinci sınıf insan olarak değer görmeyen çok kötü bir şey olacağını söylemiştir. Görüşmeci şöyle demiştir;

“Yok başka bir ülkede yaşamayı istemem. Ekonomik olarak çok imkânın olmasına rağmen öyle bir arzum olmamıştır. Bizim ülkemiz hepsinden güzel ve değerlidir. Başka ülkelerde ikinci sınıf vatandaşı olacağım. Kendi ülkemizde yaşamak, oturmak çok daha iyi. Yani ülkemizi beğenmeyen, gitmek isteyen insanlarımızı anlayamıyorum. Yabancı bir ülkede her zaman ikinci sınıf adamsınız yani, bu çekilir bir şey değil” (Erkek, 71 yaşında, Görüşmeci 15).

Görüşmecilerin büyük bir kısmı yabancı ülkeleri turistik olarak gezip görmeyi keyifli olacağını fakat orada yaşamayı istemediklerini, bazı görüşmeciler de yabancı ülkelerde iş icabı üç beş ay kalabileceğini belirtmiştir. Bu sürenin iş gereği kullanılmasıyla birlikte başka kültürleri tanıma, turistik gezi olarak da

değerlendirilmesinin güzel olacağı söylenmiştir. Bir görüşmeci başka bir ülkeye gidip yerleşmenin cesaret isteyen bir şey olduğunu bunu yapamayacağını söyleyerek şöyle konuşmuştur;

“Hayır yabancı ülkede yaşamak istemem. Tatil amaçlı gezmek için gidebilirim. Dışarıda yaşamak, dışarıyı bilmek korkutucu. Yabancı ülkelerde yaşamak çok riskli. Kim gidecek şimdi oraya O kadar şey var ki hesap etmem gereken, hem ailemden de ayrı kalacağım, yani o şeyleri pek cesaretle karşılayamıyorum. Ben cesaret edemem herhalde” (Kadın, 48 yaşında, Görüşmeci 12).

Görüşmecilerden iki kişi yabancı ülkede yaşamayı isteyebileceklerini söylemiştir. Yabancı bir ülkede yaşamayı istemenin gerekçesi kendi ülkemizdeki sosyal ve ekonomik özgürlüklerin yetersiz olduğu, muhafazakâr bir toplumumuz olduğu, özgürlükçü bir ülkede yaşamının daha mutluluk verici bir şey olduğunu söylemiştir. Bir görüşmeci düşüncelerini şöyle aktarmıştır;

“İmkânım olsa başka bir ülkede yaşamayı isterdim. Çünkü artık ülke zorluyor. Dediğim gibi ülke yabancılarla dolduğu için sen özgür değilsin artık. Mesela benim şu an bulunduğum yer muhafazakâr küçük bir ilçe. Yani her şeyi istediğin gibi giyemiyorsun, yaşayamıyorsun. Yani artık toplum baskısı da var biraz. İstemedi onlara uyuyorsun. Ama özgürce giyinmek, yaşamak, gezmek tabii ki isterim. Yani başka ülkede yaşama isteğinin gerisinde Türkiye'deki özgürlüklerin az olduğunu, mahalle baskısının çok olduğunu, bunun da siyasi güçler tarafından da istendiğini dolayısıyla toplumsal baskı yerine yabancı ülke de olsa daha özgürlükçü bir toplumda yaşamayı istemekteyim” (Kadın, 52 yaşında, Görüşmeci 9).

Küreselleşme, dünyadaki bütün ülkeleri bir şekilde ekonomik olarak bütünleşmeye yöneltmektedir. Küreselleşmenin tanımını yaparken ekonomiye yapılan vurgu kadar iletişim ve ulaşımdaki teknolojik gelişmelerin insanları birbirlerine yakınlaştırması da yer almaktadır. İletişimde teknolojik gelişmeler artık internet çağında olduğumuzu, bütün gündelik hayatımızda internetin hava, su gibi yer aldığını göstermektedir. İnternetin cep telefonlarında yer almasıyla değişik dijital platformlarda insanlar sosyal medyayı yoğun olarak takip etmektedir. Bu anlamda artık Küreselleşme tanımına yeni bir öge olarak sosyal platformları kullanabilme olanakları ve yeteneklerinin artması olgusunu da ekleyebiliriz. Sosyal medyada milliyetçi düşüncede olan özel grupların kurulması ve paylaşım yapılmasıyla ilgili olarak görüşmecilere bu gruplara katılımları sorulmuştur. Görüşmecilerden on kişi sosyal medyayı düzenli takip etmediğini bu çeşit milliyetçi gruplara üye olmadığını söylemiştir. Sosyal medya gruplarına üye olup aktif olarak takip eden yedi görüşmeci vardır. Gruplara üye olan beş görüşmeci aynı zamanda kendi düşüncelerini veya beğendikleri paylaşımları ayrıca kendileri de

paylaştıklarını söylemiştir. Bir görüşmeci sosyal medyayı takip etmediğini çoğunlukla köyde yaşadığını sonradan çocuklarının ilçede okuması için ilçeye taşındıklarını anlatırken köyden kente göç etmenin, köy yaşamından ayrılmanın zorluğunu şöyle anlatmıştır;

“Köyden taşındık, çocuklarımız da küçük daha. Bakkala ekmek almaya gidiyoruz ya merak ettik nasıl oluyor diye. Çünkü köyde ekmeği kendimiz yapıyorduk. İlçede kiralık eve taşınmıştık. Bir gün ben ekmek almaya bakkala gittim. Aslında bakkal ekmeğini yemezdim. Ağlaya ağlaya gittim bakkala. O ekmeği almak bana bir zor geldi, bir zor geldi. Hiç ekmek almazdık hep kendimiz yapar pişirirdik köyde. O çok ağrıma gitti. Köy yaşamınızın değiştiğini net olarak gördük” (Kadın, 51 yaşında, Görüşmeci 11).

Milliyetçilik duygu ve düşünceleri içeren semboller, siyasi partilerce ve siyasi kişilerce yoğun kullanım içermektedir. Katılımcılardan siyasi bağlantıları olan kişiler milli sembollerin dışında, tarihi, mitolojik Türk milletine ait semboller, işaretleri, figürleri giysilerinde, arabalarında, evlerinde, işyerlerinde bulundurmakta ve bunlardan gurur duymaktadır. Siyasi alan semboller üzerinden yürütülmekte, siyasi partilerce belirli işaretler, semboller kullanılarak kendi partilerinin taraftarı olmak için kişiler ikna edilmeye çalışılmaktadır.

5.5. Kültür, Eğitim

Küreselleşmenin toplumlarda homojen bir kültür oluşturma etkisinden söz edilmektedir. Özellikle Batı ülkelerinin gelenekleri, adetleri, yeme, içme, giyim, aile ilişkileri vb. kültürel olgular diğer ülkelerin kültürlerinde yer edinmektedir. Küreselleşmenin kültür-eğitim üzerinde etkisi görüşmecilere bazı alt başlık sorularla belirlenmeye çalışılmıştır. Ailelerde çocuklara isim verilmesinin kültürel bir yönü bulunmaktadır. Yeni doğan çocuklara ebeveynlerin mi yoksa ailenin daha büyüklerinin mi isim verdikleri ayrıca isimlerin nereden esinlenerek verildiği öğrenilmeye çalışılmıştır. İki görüşmeci isimleri büyükbaba veya anneannenin verdiğini, diğer görüşmeciler ise kendilerinin verdiğini söylemiştir. İsimlerin öz Türkçe olmasına, tarihi kişilikler olmasına, Türk büyüklerinin isimleri olmasına, kulağa hoş gelen, anlamı güzel olan, bir filmde veya bir şiirde yer almış veya aile büyüklerinin isimleri olmasına özen gösterilmiştir. Görüşmecilere ait çocukların isimleri şöyledir; Kerem, Işıl, Belinay, Çağatay, Hazal, Kutay, Batuhan, Yunus Emre, Hilal, Furkan, Kaan, Alper, Oğuz, Özge, Merve, Burak, Dilan, Hüseyin, Halim, Latife, Melike, Ümmügülsüm,

Mehmet Akif, Tuğba, Esmâ, Ceylin, Cesur, Selin, Gökçe, Alparslan, Alper, Oğuz, Zeynep, Halit, Kubilay Paşa. Bir görüşmeci çocuklarına isim vermesini şöyle anlatmaktadır;

“Türk tarihindeki Mitoloji kahramanı, genelde dini ve milli isimler. Zaten oğullarımın adları hem Furkan hem de Kaan” (Erkek, 55 yaşında, Görüşmeci 6).

Çocuklarına isimlerini büyüklerinin verdiğini söyleyen bir görüşmeci şöyle söylemektedir;

“Vallahi o zaman bizim cahilliğimize denk geldi, büyükler verdi çocuklarımızın isimlerini. Bize hiç söz hakkı bile verilmedi. Verilseydi eğer çocukların isimlerini ben verirdim. Kaynatam kaynanam var onların sözü geçerdi. Onlar da çocuklarımıza isim verirken kendi büyüklerinin isimlerini verdi” (Kadın, 42 yaşında, Görüşmeci 10).

Yine bir görüşmeci çocuklarına isimleri büyüklerinin verdiğini şöyle anlatmaktadır;

“İsim verme hikayesi Ümmügülsüm’ü dedesi koydu. Peygamber Efendimizin kızının adı diye. Mehmet Akif’i amcasıyla dedesi koydular. Hem dedesinin adı Mehmet, Mehmet Akif’i ama Mehmet Akif’in ismini çok seviyorum istiklal marşımızın da yazarı ya. Ben onun ismini çok seviyorum. Esmâ’yı da babası koydu herhalde ben hiç bilmiyordum” (Kadın, 51 yaşında, Görüşmeci 11).

Bir görüşmeci de çocuklarına isim verirken Türkçe isimlerine dikkat ettiklerini şöyle anlamaktadır;

“Eşimin adı Alparslan. Bazıları şey diyor bize, eşimin adı Alparslan benim ismim de Ülkü ya, kızım da Gökçe. Katalogdan seçilmiş gibisiniz. Ama Gökçe’nin ismini koyarken Gökçe Bilge benim fikrim. Kesinlikle Arapça, Farsça olmamasına, Türkçe olmasına dikkat ettik. Şimdi benim de eşimin de kırmızı çizgimizdi Türkçe isim. İlla bir Türk kahramanın ismi olacak şeklinde falan değil fakat Türkçe bir isim olması. Babam da benim ismini Ülkü koymasının sebebi tamamen Atatürk kaynaklı aslında. Atatürk’ün manevi kızının adıydı Ülkü” (Kadın, 46 yaşında, Görüşmeci 14).

Toplumda kendimizi ifade etmemiz ilk önce üst kimliğimizi yani hangi milletin ferdi olduğumuzu bir şekilde açıklamak ile başlar. Kendi ülkemizde, kendi toplumumuzda ise buna ihtiyaç duyulmaz. Diğer insanlarla aynı dilden konuşmamız üst kimliğimiz hakkında da yeterli bilgiyi verebilmektedir. Araştırmamıza katılan bireyler kendi dilimiz Türkçe konusunda ortak bir hassasiyet göstermektedir. Özellikle bir çeşit geleneksel tavır içeren çocuklara isim verme konusunda ebeveyn olarak öz Türkçe isim verilmesi konusunda mutabıktırlar. Bir ebeveynin çocuğuna öz Türkçe isim veya Türk tarihinden, kültüründen esinlenip isim verilmesi ebeveynlerin milliyetçilik duygu ve düşüncelerini açıklamak bakımından güçlü bir sembol kullanımıdır. Çocukların

sadece eğitim ve mesleki gelişim için yurt dışında bulundukları zaman yabancı dil konuşmaları görüşmeciler tarafından uygun bulunmaktadır.

Küresel dönemde iletişim teknolojisinin gelişmesiyle insanların dünyada geçerli olan yabancı dillerden en az birini bilmeleri için ebeveynler çocuklarının eğitim süreçlerinde yabancı dil öğrenmelerini istemektedir. Dil, çoğu millet tanımının içinde yer alan, tarihsel geçmişe ve kültüre vurgu yapan en önemli olgudur. Kendi milletimizden bahsederken aslında konuşabildiğimiz, anlaşılabildiğimiz, iletişim kurduğumuz insanlardan bahsederiz. Dil bu yönüyle millet kavramının en önemli bileşeni olarak yer alır. Milliyetçilik duygusunu yüksek yaşayan insanlar için kendisinin ve/veya çocuklarının yabancı dil öğrenme zorunluluğu küresel dönemin kendi iç dinamikleridir. İnsanlar çocuklarına öz Türkçe isimler vermeye çalışırken bir yandan da çocuklarının yabancı dil öğrenmeleri için para, zaman ve emek harcamaktadır. Bu durumu anlayabilmek için görüşmecilere çocuklarının yabancı dil öğrenmeleri ve çocuklarının yabancı bir ülkede yaşamalarını isteyip istemedikleri sorulmuştur.

Görüşmecilerin tamamı çocuklarının yabancı dil bilmelerinin gerekli olduğunu söylemiştir. Bir görüşmeci eğitim için gerekli olduğunu belirtip şöyle demiştir;

“Evet çocuğum en az bir yabancı dil bilmelidir. Çünkü Türkçe kaynaklar çoğu zaman yetersiz kalıyor. Akademik olarak ilerlemek isterlerse veya yurt dışında bir iş yapmak isterlerse elbette yabancı dil gerekli olacaktır” (Erkek, 47 yaşında, Görüşmeci 1).

Diğer görüşmeci İngilizcenin gerekli olduğunu belirtip şöyle demiştir;

“Özellikle şu anda maalesef dünya dilidir İngilizce. Bundan uzak kalıp da kültürlü bir çocuk düşünemezsiniz. Üniversite tahsili yaptırıyorsanız çocuğunuza, yüksek lisans, doktora yabancı dil gerektiren bir şey, en az bir yabancı dil mutlaka bilmesi gerekir diye düşünüyorum” (Erkek, 56 yaşında, Görüşmeci 2).

Bir görüşmeci en az bir yabancı dil bilinmesi gerekir deyip şöyle konuşmuştur;

“Evet, çocuklarımıza bir yabancı dil fazla olmaz. İki yabancı dil kesinlikle çocuklarımız bilmeli. Çünkü bir dil bir millet, bir dil bir insan şeklinde düşünüyorum. Çocuklarımız artık çok fazla dışarıya açıldığı için, çok fazla yabancı insanlarla diyalogları ve sosyal medyada birlikte olduğu için dil bilmeden ilişkilerin çok zayıf olacağını düşünüyorum. Kesinlikle ve kesinlikle bir yabancı dili mükemmel bir şekilde konuşmaları gerekir” (Kadın, 60 yaşında, Görüşmeci 3).

Yabancı dil bilmenin günümüzde gelişmeyle ilgili olduğunu söyleyen bir görüşmeci şöyle devam etmiştir;

“Globalleşmiş dünyada kesinlikle ve kesinlikle yabancı dil bilinmesi düşüncesine katılıyorum. Hatta daha fazla da yabancı dilleri bilmeleri ülkemiz için daha yararlı işler yapabilecekleri bilimsel olarak birçok ürün, birçok yenilik yapıp ülkeyi ileriye götürmeleri için şart olduğunu düşünüyorum” (Erkek, 55 yaşında, Görüşmeci 4).

Yabancı dil bilmenin ülkemizde işe girmede önemli bir özellik olduğuna vurgu yapan bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Çocuklarımızın bir yabancı dil bilmesi düşüncesine katılıyorum. Günümüzde şu anki iş hayatlarında yabancı dil bilinmesi istenmektedir. Bir işe girerken mesela dil var mı diye soruluyor. Dolayısıyla iş bulmaları için yabancı dillerinin olması gerektiğine inanıyorum. İş hayatı ve mesleki gelişiminde yabancı dil olarak İngilizce, Fransızca uluslararası geçerli olan dillerin öğrenilmesi lazım. Kendi iş hayatları için yabancı dil bilmeleri çok önemli” (Kadın, 42 yaşında, Görüşmeci 10).

Çocukların eğitim veya başka sebeplerle yurt dışına gittiklerinde yabancı dil bilmenin gerekli olduğunu söyleyen bir görüşmeci şöyle söylemiştir;

“Yurt dışında daha rahat eder. Hem rahat eder hem de farklı kültürlerden insanlarla diyalog kurar. Büyük kızım da bu arada Türk Dili Edebiyat Öğretmeni oldu, yeni aldı diplomasını. Bir de farklı kültürleri tanınması, farklı kültürlerdeki insanlarla iletişim kurabilmesi için gerekli diyorum” (Kadın, 48 yaşında, Görüşmeci 12).

Günümüz ticari hayatında yabancı dil bilmenin zorunlu olduğunu söyleyen bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Bu olay (yabancı dil bilinmesi zorunluluğu) kendi dilini dünyaya hâkim kılasıya kadar böyle olacaktır, mecbursun zaten. Ne zaman ekonominle, silahlı gücünle dünyaya hâkim olursan o zaman onlar da senin dilini öğreneceklerdir. Ticaret yapmak için yabancı dil şart. Yabancı dil öğretilmesi daha çok mesleki ya da eğitim anlamında olmalıdır. Ekonomik açıdan da ticaret açısından da bilim açısından da yabancı dil bilinmesi gerekir. Yoksa diğer ülkelerle ticaret yapamazsın, ekonomik ilişkilerini sürdüremezsın” (Erkek, 71 yaşında, Görüşmeci 15).

Küreselleşme dönemi ülkeler arasında mobilitenin artmasıyla da kendini göstermektedir. Özellikle zorunlu olan savaş ve afet ile ilgili göçlerin haricinde ekonomik gerekçelerle güney yarıkürenin gelişmemiş ülkelerinden Kuzey yarıkürenin ekonomisi gelişmiş ülkelere bir göç yaşanmaktadır. Bu göçlerin sonuçlarından birisi de örneğin Avrupa Birliği ülkelerinde siyasi olarak değişimlerin yaşanmasıdır. Göç olgusu, göç eden insanlara büyük zorluklar içerdiği gibi göç alan ülke vatandaşlarına da ekonomik, sosyal, kültürel birçok sorunlar doğurmaktadır. Bu çerçevede özellikle kültürel açıdan çok farklı ülkelere yapılan göç, küreselleşmenin etkilerinden biridir ve millet kavramının önemli bileşenlerinden biri olan kültür de bireyleri değişikliğe zorlayabilir. Görüşmecilere “çocuklarınızın yabancı ülkelere yaşamalarını ister

misiniz?” sorusu ile sahip olduğu kültüre yabancı etkinin olması hakkındaki görüşleri istenmiştir. Görüşmecilerden birisi çocuklarının yabancı ülkede yaşamasını kesinlikle istemediğini söylerken diğer bütün görüşmeciler çocuklarının yabancı ülkede yaşayabileceğini söylemiştir.

Çocuklarının yabancı ülkede yaşamasını kültürel açıdan olumsuz olacağı için istemeyen görüşmeci şöyle söylemektedir;

“Ben çocuklarımın yabancı ülkede yaşamasını istemezdim. Bu benim kişisel görüşüm. Şöyle ki, çocuklarınızı yurt dışına gönderdiğiniz zaman mutlaka orada bir evlilik yapacaktır. Türk bir insanla evli bile olsa orada çocuğunuz, torununuz büyük oranda o ülkenin kültürüyle yaşayacak. Böyle bir kültürde de çocuklarda sorunlar olacağını düşünüyorum ve bunu da gözlemlediğim birçok tanıdığım ve çocukları var bu şekilde. Kimliksiz nesil herkes için zararlıdır. Örneğin İngiltere'ye gönderdiniz, eğer İngiliz okulunda okutursanız orada yetişen çocuk ne Türk'tür ne İngiliz'dir. Onun için bu konuda ben kesin kararlıyım” (Erkek, 56 yaşında, Görüşmeci 2).

Yabancı ülkede yaşamanın çocuğunu mesleki açıdan geliştireceğini ve ekonomik olarak iyi olacağını düşünen bir görüşmeci şöyle söylemiştir;

“Çocuğum mesleki açıdan kendini geliştirecek ise evet yabancı ülkede yaşamasını isterim ve desteklerim. Ama yine seçtiği meslek kendi ülkemde, Türkiye'de bunu yapabilecek olanak var ise, bize faydalı olabilecek durumdaysa Türkiye'de kalıp daha yararlı olmasını, kendi milletine daha faydalı olmasını tercih ederim. Ama şu zamanda yurt dışının ekonomik olarak bir cazibesi var. Tabii maddi gelir düşüncesi etkili olursa tercihini o yönden yana kullanırsa da yine o şekilde de desteklerim. Ama şu anki benim düşüncem, çocuğumun Türkiye'de çalışıp mesleğin en güzel şekilde burada icra etmesi istediğim tek şey” (Kadın, 60 yaşında, Görüşmeci 3).

Bir görüşmeci insanın hayatının kadere bağlı olduğu düşüncesiyle şöyle konuşmuştur;

“Ben her namaz duasından sonra, her namazdan sonra şöyle bir dua ediyorum diyelim. Ya Rabbim evladımı vatanına, milletine, ana babasına ve tüm ümmeti Muhammed'e hayırlı bir evlat olmasını nasip eyle diyorum. Bu duayı gerçekleştirecekse oğlumun nerede olursa orada yaşamasına olumlu bakabiliyorum” (Erkek, 55 yaşında, Görüşmeci 4).

Çocuğunun yurt dışında yaşamasını ekonomik açıdan değerlendiren bir görüşmeci şöyle söylemiştir;

“Ekonomik olarak düşündüğümüzde, belki şu anda o açıdan dolayı isteyebilirim. Fakat sonuçta hiç kimsenin yurdunu terk etmesini istemem Sonuçta bu çocuklarımın kendi tercihidir. Bana sorsalar gitmelerini istemem. Çocuklarım çeşitli nedenlerle illa gideceğim derse kendileri bilir” (Erkek, 55 yaşında, Görüşmeci 6).

Çocuklarının yurt dışında yaşamalarını ekonomik olduğu kadar ülkemizin muhafazakâr yapısından dolayı özgürlüklerin kısıtlı olmasına bağlayan bir görüşmeci şöyle söylemektedir;

“Burada yabancı ülke dediğimiz özgürlükleri içeren bir ülke, çoğunlukla batılı ülkeler. Yani mahalle baskısı dediğimiz muhafazakâr yapısı olmayan bir ülke. İkincisi ekonomik yönden belli bir refah göstergesi olan bir ülke. Bizim çocuklarımızın diploması var ama hak ettiği bir maaşı alamıyor ülkemizde. Çocuklarımız ekonomik yönden iyi bir gelecek göremiyorlar ülkemizde. Bunlardan dolayı çocuklarımız isterlerse yabancı ülkelere yerleşsinler. Bu kadar basit yani” (Kadın, 52 yaşında, Görüşmeci 9).

Çocukluğunda söz hakkı olmadığını günümüzde ise kararların çocuklar tarafından özgürce verilebildiğini söyleyen bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Çocuklarımın hayatına karışamam. Kendileri isterlerse gitmelerine bir şey diyemem. Artık yaşları büyük olduğu için çevrelerinde gördükleri, öğrendikleri onlara mantıklı gelir. Şu ana kadar hiç böyle bir konumuz söz konusu olmadı ama o zaman da engel olur muyum? Bilemedim, fakat kendi hayatları olduğu için engel olmam.. Bizim zamanımız gibi değil. Benim dediğim değil de, kendi kararlarını kendileri vererek hayatlarını kursunlar. Kendim de hayatıma çok kişiyi karıştırmayı sevmem. Ben kendi çocuklarımı çok rahat ve özgür yetiştirdiğim için kararlarına karışmam. Türkiye vatanımız her tarafı altın yani. Türkiye benim için en büyük değerdir” (Kadın, 42 yaşında, Görüşmeci 10).

Sadece belirli sürelerde çalışmak için çocuklarının yurt dışına yerleşmesini kabul edecek olan görüşmeci şöyle söylemiştir;

“Çocuklarımın yurt dışına gitmesi yerleşik olarak değil de, iş için belirli süre olursa isterim. Sürekli oraya yerleşmesini, orada ömür boyu kalmasını istemem. Kısa süreli işleriyle çalışmasıyla alakalı olabilir” (Kadın, 48 yaşında, Görüşmeci 12).

Çocuklarının yurt dışında mesleki eğitim için kalıp sonrasında ülkemize dönmesini isteyen bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Ben çocuklarımın yurt dışında yaşamasından daha ziyade bilimsel çalışmalarını, eğitimsel çalışmalarını, donanımlarını eğer kendi ülkemizde karşılayamıyorsa bunları yurt dışında, daha donanımlı yerlerde yapıp ondan sonra da gelip kendi ülkesinde hizmet yapmasından yanayım. Yani mesleki gelişim için bu yurt dışında yaşama konusuna olumlu bakıyorum. Fakat bu süreli olmalı, ömür boyu kendi çocuklarımızın, vatandaşlarımızın, yani hele hele de beyin göçü olacak şekilde yurt dışına yerleşmesini istemiyorum. Bunun önlenmesi gerekir. Zeki, başarılı, mesleğinde iyi olan insanlarımız başka ülkelere örneğin Amerika Birleşik Devletleri’ne, Avrupa ülkelerine yerleşiyorlar. Bu ülkemiz için çok önemli bir kayıp” (Erkek, 62 yaşında, Görüşmeci 13).

Çocuklarına olan bağlılığına vurgu yapan bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Ben çocuklarımı her anne baba gibi çok severim, dolayısıyla dibimden ayrılmasını istemem. Aslında Türkiye’de başka bir ilde bile yaşamasını istemem. Fakat öyle mutlu olacaksa tabi ki isterim. Türkiye’nin ekonomik şartları malum. Bütün gençlerimiz, bırak gençleri bak doktorlarımız kaçıyor, başka ülkelere gidiyor. Geleceklerinde umut görmedikleri için gitmek zorunda kalıyorlar” (Kadın, 46 yaşında, Görüşmeci 14).

Görüşmecilere küreselleşme sürecinin tüketim, iletişim, medya vb. etkileri ile bütün toplumlarda homojen kültür oluşturma yönündeki düşünceye katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Görüşmecilerden on dört kişi bu düşünceyi doğru bulurken iki görüşmeci küreselleşme etkisinin kısmen olabileceğini ve bir görüşmeci ise küreselleşmenin etkisinin olamayacağını söylemiştir. Küreselleşmenin kültür etkisini Z kuşağı ile yorumlayan bir görüşmeci şöyle söylemektedir;

“Bu düşünceye büyük oranda %70 katılırım. Küreselleşme kaçınılmaz bir olgu olduğu için çok düşünmüyorum üstüne. Yeni nesil, özellikle Z kuşağı hemen hemen her ülkede bana sanki çok birbirine benziyormuş gibi geliyor. Ama bizim ülkenin şartlarının zorluğu nedeniyle Türk gençlerinin daha zor durumda olduğunu, istedikleri gibi yaşayamadıklarını düşünüyorum. Ben on sekiz yaşıma geldiğimde artık hayatımı kendi başıma idame ettirebileceğimi düşünürken şimdiki Z kuşağının ailesinden ayrı yaşayamayacağını düşünüyorum. Ben Z kuşağının sosyal medyaya, tüketime kapıldıklarını düşünüyorum. Z kuşağının daha tüketime yönelik bir kuşak olduğunu, devlet gibi, milliyetçilik gibi tarzlarının olmadığını düşünüyorum” (Erkek, 47 yaşında, Görüşmeci 1).

Küreselleşmenin kısmen etkili olduğunu düşünen görüşmeci şöyle söylemiştir;

“Küreselleşmenin kültürü homojenleştirici etkisi olduğunu kısmen olabilir diyorum ama kısmen de küreselleşmeden biz işimize geleni çıkarabiliriz diye düşünüyorum. Örneğin biz bu küreselleşme sayesinde şu anda kendi kardeşimiz dediğimiz ülkelerle bir araya geldik. Ortak kültürlerimizi birlikte yaşatabiliriz. Dilimiz farklı olsa da ortak kültürle küreselleşme kavramını Türk dünyası için kullanabiliriz” (Erkek, 56 yaşında, Görüşmeci 2).

Küreselleşmenin kültürel etkisinin olmayacağını söyleyen bir görüşmeci şöyle demektedir;

“Ben bu düşünceye katılmıyorum. İletişim teknolojisinin gelişmesiyle herkes kendi kültürünü başka kültürden olan kişilere gösterebilmektedir. Çok fazla kültür ve çok fazla millet var, bu yüzden homojen kültür ve tek millet olması zor görünüyor” (Kadın, 60 yaşında, Görüşmeci 3).

Küreselleşmenin homojen kültür oluşturma etkisini olumsuz olarak gören bir görüşmeci şöyle söylemiştir;

“Hamburger, pizza gibi yemek kültürü, Levis kot pantolon, Adidas ayakkabı vb. aynı markaları giyme, aynı televizyon platformlarını izleme, evet bunlar kültürü homojenleştirici tüketim alışkanlıkları dolayısıyla bu düşünceye katılıyorum. Yani şu an dünyanın gidişi bu yöndedir. Bir elli sene sonra tek

bir millet olacak belki de. Milliyetçiliği iyice böyle törpüleyecek. Küreselleşmenin bu etkisini ben olumsuz olarak görüyorum tabii ki” (Erkek, 55 yaşında, Görüşmeci 4).

Küreselleşmenin kültürel etkisini yeni nesil üzerinden olumsuz değerlendiren bir görüşmeci şöyle demektedir;

“Küreselleşme ile çocukların hepsi aynı şeyleri yapmakta, düşünceleri bile birbirine benzemektedir. Çocukların çoğuna sorsan tek din, tek bayrak, tek devlet, ne bileyim mesela aile kavramı onlar için pek bir şey ifade etmiyor. İletişimleri oldukça fazla, daha küresel bir kültür ortamındalar. İstedikleri şeyi benimsiyorlar. İlla ben Türk olayım, Laz olayım, Çerkez olayım diye düşünmüyorlar. Dünya vatandaşı gibi oldular” (Erkek, 55 yaşında, Görüşmeci 6).

Küreselleşmenin milliyetçilik duygusunu ortadan kaldıramayacağını düşünen bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Küreselleşme ile ilgili bu gidişatın olumsuz olduğunu düşünüyorum. Fakat ben herkesin kendi özünde kendi kültür değerlerinde belli bir süre sonra küreselleşme zincirini kıracağını düşünüyorum. Çünkü mevcut durum böyle görünse de insanlar bir gün mutlaka kendi özüne, öz benliğine, değerlerine dönmeyi ister. Bunun engellenebileceğini zannetmiyorum” (Erkek, 60 yaşında, Görüşmeci 8).

Küreselleşmenin kültürel etkisinden endişelenen görüşmeci şöyle söylemektedir;

“Küreselleşmenin tek kültür oluşturma düşüncesine katılıyorum. Ve endişe duyuyorum. Çünkü, üç çocuk annesiyim. Diyorum ki biz bugünleri, kendi dönemimizi tatlı tatlı yaşadık, geçirdik fakat yarın bir gün benim çocuklarım böyle yaşayacak mı? Yok yani öyle olamayacağını düşünüyorum. Dolayısıyla tabii ki endişeliyim. Çocuklarımızın gelecekleri nasıl bir yöne gidiyor? Ucunu göremediğimiz bir gelecek var. Artık yabancılaşma çok. Herkes her yeri ele geçirmiş bir şekilde yani.” (Kadın, 42 yaşında, Görüşmeci 10).

Küreselleşmeye olumlu yönden bakan bir görüşmeci şöyle söylemektedir;

“Küreselleşmenin tek kültür oluşturmaya çalışması ile insanlar birbirine yakınlaşmaktadır. İnsanlar birbirlerine yakınlaşarak birbirlerini tanımaya çalışıyorlar. Fakat homojen tek bir kültür oluşturmaları mümkün değil gibi görünüyor. Kültürel yakınlaşma ile, insanların savaştan, çatışmalardan şundan bundan kurtulacağını düşünüyorum” (Erkek, 71 yaşında, Görüşmeci 15).

Küreselleşme kavramının odak noktası ekonomidir. Malların ve küresel sermayenin sınır tanımaksızın bütün dünyaya ulaşması, ticareti kolaylaştıran ekonomik anlaşmalar, yeni teknolojilerin üretimi ve hizmet sektörünün kolaylaştırıcı ve kapsayıcı özellikleri küreselleşme olgusunda ekonomik ilişkileri birinci sıraya çıkarmaktadır. Bu sistemde insanlar sürekli koşuşturmakta, zamanın kullanımı son derece önemli hale gelmektedir. Zaman ve ekonomi ilişkisi biri diğerkinin yerine geçecek şekilde bütünleşmiştir. Ülkemizde erkekler için askerlik yapmak vatani bir görevdir ve zorunludur. Erkekler çoğunlukla eğitimlerini bitirip özellikle yüksek

öğrenim sonrasında iş hayatına atılmadan askere gitmektedir. Zorunlu askerliğin süresi yıllara göre kısalsa da bu dönemde erkekler askerlik ödevlerini en kısa sürede bitirerek iş hayatına atılmayı istemektedir. Askerlik olgusu bizim toplumumuzda çok önemli kültürel özellikler taşımaktadır. Türkler tarihlerinde Orta Asya'dan itibaren at üzerinde savaşarak yeni yerleri fethetmişler, yerleşmişler, askerlik becerileri ile yaşamışlar, yönetmişlerdir. “Her Türk Asker Doğar” özdeyişi herkesçe bilinmektedir. Asker ocağı “peygamber ocağı” şeklinde tasvir edilmiştir. Askerlik tarih boyunca Türklerin künyesi, referansı olmuştur. Askere mazeretsiz gitmeyen erkeklere iyi gözle bakılmamıştır. Askere gitmeyenlere kız verilmemiştir. Askere gitmek erkekler için, sorumluluk sahibi olabilme, aile kurabilme, çoluğa çocuğa bakabilme, işe girmek, yönetici olabilmek için çok önemli bir referans olma özelliği taşımaktadır. Ülkemizde özellikle yabancı ülkelerde yaşayıp, çalışan Türk vatandaşları için bir kolaylık sağlamak üzere çok kısa süreli olacak şekilde bedelli askerlik uygulaması getirilmiş ve daha sonradan Türkiye’de bulunan vatandaşları da kapsayacak şekilde yasal düzenleme genişletilmiştir. Askerliğin kültürel kodları ile günümüzün küreselleşme olgusu çatışma halindedir. Milliyetçi duygu ve düşünceye sahip görüşmecilerin bu konuda neler düşündüklerini öğrenmek için “kendiniz ve/veya çocuklarınızın bedelli askerlik yapmasını ister miydiniz?” şeklinde soru yöneltilmiştir. Askerliğin sorumluluk sahibi olmada önemli bir tecrübe yaşattığını düşünen bir görüşmeci şunları söylemiştir;

“Gerçekten ailenin dışında başka bir hayatın olduğu, değişik bir yaşamın olduğu, başka insanlarla yardımlaşmanın, yardım etmenin veya yardım almanın normal olduğu, çok farklı bir ortam. Orada kendi başınasın, kendi sorumluluğunu alıyorsun. Ama yeni nesil sorumluluk alamayan, günlük yaşayan çocuklar olduğu için askerlikte çok zorlanacağını düşünüyorum. Askerliğe gitsin, o ortamları görsün ama kısa dönem bence ideal bir süre gibi. Orada daha fazla kalması zaman kaybı, özellikle iş yaşantısına geç girme” (Erkek, 47 yaşında, Görüşmeci 1).

Bedelli askerliğin Türk töresine uygun olmadığını düşünen bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Bedelli askerliği istemiyorum. Tavsiye etmiyorum. Askerlik Türk devletinin daha doğrusu Türk kelimesinin sadece devleti kastetmeden Mete Han'dan beri gelen bir töremizdir. Türkler ordusuyla birlikte entegre olmuş bir millettir. Türkler ilk Orta Asya'da devlet olarak ortaya çıktıkları zaman eşleriyle birlikte at binmiş, kılıç kuşanmış, ok atmış bir millettir. Askerlik Türklerin ruhu, yaşam biçimi, töresidir” (Erkek, 56 yaşında, Görüşmeci 2).

Bir görüşmeci askere gitmenin vatanına sahip çıkmak olduğunu düşünerek şöyle söylemiştir;

“Çocuğumun bedelli askerlik yapmasını istemem. Çünkü vatanını korumak ya da o milli duyguları askeri grup içerisinde, silah altında ya da o eğitim içerisinde birebir almasını tercih ederim. En azından bir silahlı çatışmayı, silah kullanmasının zorunlu olduğu hallerde ne yapacağını bilmesi lazım. O askeri formayı giymeden insanlar çok fazla milletine, toprağına, vatanına sahip çıkmazlar. Çok ucuza gelir o zaman o vatan toprağı onlara” (Kadın, 60 yaşında, Görüşmeci 3).

Günümüz şartlarında askerlikte geçen zamanın iş hayatında önemli olduğunu düşünen bir görüşmeci şöyle söylemiştir;

“Kendim normal yedek subay olarak 15 ay askerliği severek yaptım. Çocuğumun da normal askerlik yapmasını isterdim. Fakat bedelli askerlik yapmasını da uygun buldum. Çünkü o dönemde mesleğinde çalışarak bu ülkeye askerlikte geçen sürede yapacağı hizmetlerden daha fazla hizmet yapabileceğini düşünüyorum” (Erkek, 55 yaşında, Görüşmeci 4).

Normal sürede askerlik yapmanın doğru olduğunu düşünen fakat günümüzde bedelli askerlik uygulamasının da iş hayatına kolaylık sağladığını düşünen bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Ben bedelli askerliği istemezdim. Yöneticilerimiz istiyorlar. Şimdi benim çocuğum dese ben bedelli yapacağım parasını ben vermem. Kendisi kazanıp ödesin isterim. Bizim dönemde 18 ay askerlik yaptık. Bedelli askerlik sadece bizim yaşlarımızda yurtdışında Almanya’da diğer ülkelerde yaşayan Türk vatandaşları için çıkarıldı. Dönemler halinde uygulanırdı. Biraz da ekonomik ihtiyaçtan uygulandı. Şimdilerde genç erkekler iş hayatıyla askerlik üst üste gelip çakıştığı zaman sorun oluyor. Dolayısıyla zaman sıkışınca bedelli askerliği gençler istiyorlar. Zaten şu anda askerlik hemen hemen profesyonel ordu şeklinde yapılıyor. Hani doğrudan insan gücüne dayalı bir ordu kavramı yok şu anda. Fakat mesela dediğim gibi işe girmişse, 6 ay askerlik yapsın işten geçici olarak çıkartılsın ve geldiği zaman tekrar başlayabilsin” (Erkek, 55 yaşında, Görüşmeci 6).

Zorunlu askerliğe hümanist düşünce ile karşı olduğunu belirten bir görüşmeci şöyle söylemektedir;

“Yani bedelli askerlik olmasını isterim. Benim elimde olsa zorunlu olarak kimseyi askere göndermem. Askerlik profesyonel ordu şeklinde olsun. Herkes kendi işini yapabilsin. Zorunlu askerlik özgürlüğü kısıtlayan uygulama. Bir insanın, bir erkeğin zorunlu askere gitmesinin o millete bağlılıkla açıklanacak bir kavram olduğunu düşünmüyorum. Ben vatanseverlikle eş tutmuyorum. Zaten “zorunlu” olması vatanseverlikle alakalı değil. Askerliği milliyetçilikle eş tutmuyorum. Herkesin askere gitmesi milliyetçilik değil. Vatanını sevmenin ölçüsü erkeğin askere gitmesi olmamalı” (Kadın, 52 yaşında, Görüşmeci 9).

Askerliğin vatan savunmasını bilmek olduğunu düşünen bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Bedelli askerliği istemem, buna çok karşıyım. Erkek askere gitmeli, görüp yaşamalı. Askere gidince vatani savunmayı görsün, öğrensin. Yani, vatan borcu nasıl ödeniyormuş, dışarıdan konuşulduğu gibi olmadığını görsün. Zaten süresini azalttılar, indire indire altı aya indirdiler” (Kadın, 42 yaşında, Görüşmeci 10).

Bedelli askerlik uygulamasının zengin fakir ayrımı yaptığını düşünen bir görüşmeci şöyle söylemektedir;

“Çok üzülüyorum bedelli askerliğin olmasına. Sadece zengin çocukları bedelli askerlik yapıyorken ekonomik durumu iyi olmayan fakir insanlar tam askerlik yapıyorlar. Askerliğin Peygamber ocağı olduğunu unutmayalım. Türklerin kaç bin yıllık tarihinde askerlik kültürü de var. Dolayısıyla bizim askerlikte aradığımız şey milliyetçilikle alakalı. Askere gidene artı bir değer katıyoruz.” (Kadın, 48 yaşında, Görüşmeci 12).

Askerliğin vatan görevi olduğunu düşünen bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Ben bedelli askerliğin tamamen kalkmasını istiyorum. Biz kendimiz millet olarak herkesin askerliğinin normal süresinde vatan için yapılmasını, o duyguları yaşamasını istiyoruz. Askerliği vatan severlik olarak düşündüğümüzde torpilli torpilsiz, bürokratin çocuğu, zengin fakir herkesin çocuğu hiçbir ayrım yapılmadan eşit şartlarda, eşit sürelerde askerliği yapmasından, kurallara uymasından yanayım” (Erkek, 62 yaşında, Görüşmeci 13).

Günümüzde bedelli askerliğin normal olduğunu düşünen bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Bedelli askerlik uygulamasını isterim. Artık yaşam şartları insanları zorlamaktadır. Tüm dünyada askerlik de paralı meslek gibi yapılıyor. Eskiden savaş zamanları gidiyorlarmış yıllarca askerde kalıyorlarmış. İhtiyaca göre olması gerektiğini düşünüyorum. Yani bir ihtiyaç yoksa gidip aylarca hiçbir şey yapmayan bir genç insanın orada durmasına gerek yok. Bedelli askerlik yapabilir. İhtiyaç olduğu anda asker alınabilir. Ben karşı değilim bedelli askerliğe yani” (Kadın, 46 yaşında, Görüşmeci 14).

Bedelli askerliğin kısmen olabileceğini düşünen bir görüşmeci şöyle söylemektedir;

“Bedelli askerliğe karşıyım fakat bu zenginler daha çok faydalanacağı içindir. Hani zenginimiz bedel öder, askerimiz fakirdendir denilir ayrıca askerliğini yapmayana adam gözüyle bakılmaz, kız verilmez denilir. Toplumumuzda geleneksel değerlerimiz içerisinde askerliğe bu şekilde bakılır. Bedelli askerlik kimler için olmalı tartışılmalıdır. Okumuş doktor, avukat olmuş, bir nevi askerliğini yapmış diye düşünürüm. Devletimizin böyle insanlara toleranslı davranması lazım. Bu insanlar askerlikte mesleklerini yapıp vatan borcunu bu şekilde ödesinler. Askerliğin sadece parası olan için kısa yapılmasını doğru bulmuyorum” (Erkek, 46 yaşında, Görüşmeci 17).

Millet kavramı pek çok düşünür tarafından tartışılan, standart tanımı olmayan bir kavramdır. Tartışma esas olarak *millet tanımında nesnel özellikler mi yoksa öznel*

özellikler mi yer almalıdır şeklinde olmaktadır. Bireyler ait olduklarını düşündükleri millet içerisinde kuşkusuz her iki özelliğe de yer vermektedir. Bu şekilde düşünüldüğünde, bireylerin gündelik hayatta edindikleri deneyimler millet kavramının sosyal yapıdaki yerine dair ipuçları vermektedir. Millet tanımında yer alan unsurların neler olabileceğine dair fikir edinmek üzere görüşmecilere “*Millet kavramı açıklanırken sizce aşağıdakilerden hangilerine yer verilmelidir?*” şeklinde soru sorulmuştur. Cevap olarak birden fazla seçenek olabilecek şekilde *Kültür, Dil, Din, Tarihsel Geçmiş, Vatan/Yurt, Devlet, Kan bağı/etnisite, Gelecekte Birlikte Olmak İsteği, Yasalara Bağlı Vatandaşlık* olmak üzere 9 seçenek önerilmiştir. Görüşmeciler bazı kavramları doğrudan tereddüt etmeden kabul ederken bazı kavramlara yer vermede kararsız kalmışlardır. Bu araştırmada Millet tanımında yer alabilecek dokuz kavram ele alınmıştır. Elbette daha farklı seçenekler de oluşturulabilir. Alınan cevaplara göre oluşturulan millet tanımında yer alabilecek kavramlara ait tablo (çizelge 5.6) aşağıda yer almaktadır.

Çizelge 5. 6. Millet Tanımında Yer Alabilecek Kavramlar Dağılım Tablosu

Millet Tanımında Yer Alabilecek Kavramlar	Tercih Eden Görüşmeci Sayısı
Kültür	16
Vatan/Yurt	15
Dil	16
Devlet	16
Din	6
Gelecekte Birlikte Olma İsteği	8
Tarihsel Geçmiş	10
Yasalara Bağlı Vatandaşlık	6
Kan Bağı	1

Millet tanımında yer alabilecek kavramlarda ilk beş sırayı *Kültür, Dil, Devlet, Vatan/Yurt* ve *Tarihsel Geçmiş* almıştır. En düşük tercih edilen kavram *Kan Bağı* olmuştur.

Bir görüşmeci millet kavramı üzerine şöyle söylemiştir;

“Türk milleti kavramında aynı toprak parçasını paylaşma fikrine katılmıyorum. Aynı toprak parçasında olma fikri az gelir yani. Belirli bir toprağın dışındaki Türkler de millet kavramına girmeli. Örneğin bütün emeğini yaşamını birikimini Alman devletinde Almanya'nın gelişimi, üretimi için harcayan işçilerimiz var. Onlar Almanya topraklarında yaşıyorlar ve bizim kadar Türk milletinin

fertleridir. İslamiyet veya Müslümanlık ve Türk düsturu doğrultusunda yetiştik. Milletimizin olmazsa olmazlardan biri Müslümanlıktır. Dinin milletin tanımında kesinlikle yer alması gerekiyor. Türk üst kimlik olarak kullanılması gerekiyor” (Erkek, 55 yaşında, Görüşmeci 4).

Bir görüşmeci Millet tanımında Devlet kavramına vurgu yaparak şöyle söylemiştir;

“Hepimiz Devlet denildiğinde biliyoruz ki Türklerde devlet deyince akan sular durur. 16 tane devlet kurmuşuz 17 devletin 16’sını yıkmışız. Tarihimizde Devletsiz bir millet yok. Derler ki iki tane Yahudi yan yana gelse şirket kurar iki Türk yan yana gelse devlet kurar. Milletimizin yapısında devletçi bir yapı var. Bilge Kağan’ın Tonyukuk’a yazdırdığı Orhun Anıtlarında “Aç Milleti Tok Kıldım, Halkıma Huzur Mutluluk Getirdim” sözleri yer almaktadır. Biz Milliyetçiliği Fransız ihtilalinden aldık dersek geçmişimize, tarihimize haksızlık etmiş oluruz. Orhun anıtlarında yer alan sözler efsane değildir. Bu sözler dikili taşlarda yer alan hepsi gerçek tane tane yazılmış Türk tarihimizdir” (Erkek, 60 yaşında, Görüşmeci 8).

Bir görüşmeci Atatürk’ün millet tanımına vurgu yaparak şöyle konuşmuştur;

“Milleti birbirine bağlayabilmek, bir arada tutabilmek için, Atatürk “Ne Mutlu Türküm Diyene” derken bu birlikteliği amaçlamıştır. Atatürk’ün Türk milleti kavramında. Milliyetçilik bir duygu, bir bağlılık hissi olarak ortaya çıkmaktadır. Çanakkale savaşında Atatürk vatan toprağını savunmanın, vatan toprakları için düşünmeden ölüme gitmenin, Türk milletinin bir evladı olmanın örneğini vermiştir. Ülkemizdeki değişik etnik gruptan olan insanlar bu toprakları çok rahat vatanları olarak görüyorlar. Çünkü Kürtler, Lazlar, Çerkezler kimler varsa bu toprağın çocukları üst kimlik olarak Türk milletinin öz ferdidirler. Bence sadece vatandaşlık kavramı sorunlu bir kavram. Bizim milliyetçilik duygusunu içeren bir duygu vatandaşlık kavramını açıklayamıyor. Vatandaşlık kavramı daha çok devletle olan o idari ilişkiyi açıklıyor. Millete ve o vatana bağlılığı açıklamada yetersiz kalıyor” (Kadın, 52 yaşında, Görüşmeci 9).

Bir görüşmeci millet tanımında “dil” ve “kültür” kavramının yerini anlatırken şöyle söylemektedir;

“Millet dille başlar. Biz önce dilimizi kaybettik zaten. Dilin bölünmesiyle başlar milletin bölünmesi. Ben de şunu söylüyorum. Atatürk imparatorluktan bir millet oluşturmaya çalışmıştır ve bunu başarmıştır. Türk milletinin tarihi çok uzun bir geçmişe dayanır. Kültür derken ortak bir kültürden bahsederiz fakat kültür de ayrılabilir, yöresel kültür diye bir şey bile var. Oradaki kültür yanlış anlaşılmalı sadece Türk kültürü değil, milleti oluşturan kültürlerden birisi. Temelinde bir ortak geçmiş de var. Ortak geçmiş olmadan da millet olunamıyor zaten” (Kadın, 46 yaşında, Görüşmeci 14).

Diğer bir görüşmeci Türkçenin önemine vurgu yaparak şöyle konuşmaktadır;

“Her devletin dili olur. En önemli konu dildir. Birliği sağlayan dildir. Kültür birliğini sağlayan insanları birbirine bağlayan dildir. Yani iletişimidir. Milleti millet yapan en büyük unsur dildir. Millet derken devleti de söylüyorum, devleti de işaretliyorum. Kültür ve dil birliği ülkeyi bütünleştirir” (Erkek, 71 yaşında, Görüşmeci 15).

Görüşmecilerin ortak millet tanımında ilk *sıralarda Kültür, Dil, Devlet, Vatan/Yurt ve Tarihsel Geçmiş* yer almaktadır. Kültür denildiğinde aslında sadece tek bir kültürden bahsedilmemektedir. Özellikle Anadolu'nun bütün yörelerinin kendine has farklı özellikleri kabul edilerek bir kültür kavramı oluşturulmaktadır. Kültür kavramının içerisinde Türkçe temel özellik olarak görülmektedir. Türkçe dilinin varlığı konuşulan diğer yöresel dilleri, insanların ana dilini reddetmemektedir. Türkçe dilinin konuşulması, bilinmesi daha çok Devlet kavramıyla, vatandaşlık ile yani yasal düzenlemelere vurgu yapılarak değerlendirilmektedir. Devletin yazışma dilinin Türkçe olması, milletin dili ile bütünleşerek bölünmez bütünlük olarak ele alınmaktadır. Türkçenin önemi ayrıca eğitimde de kendini göstermekte ve eğitimin dili Türkçe olarak yine devlet kavramıyla bütünleşmektedir. Üst kimlik olarak Türk milletinin yer aldığı toplumsal yapıda değişik etnik yapıların varlığı bir zenginlik olarak ele alınmakta ve değişik etnik yapıda olan bireylerin ana dillerini konuşabilmeleri bu zenginliğin ileriki zamanlara taşınması, sürdürülmesi anlamına gelmektedir. Vatan/yurt kavramı milliyetçilik tanımında istisnasız yer almakta fakat vatan topraklarında yaşamayan Türk milleti fertlerinin kavramın dışında kalmaması için itina gösterilmektedir. Vatan/yurt kavramı milliyetçilik duygusunun en çok yoğunlaştığı bileşendir. Vatan sadece belirli bir toprak parçasına (isterse turan ülküsü gibi olsun) vurgu yapmamaktadır. Vatan/yurt denildiği zaman tarihsel geçmiş, milletçe yaşanan zorluklar, verilen mücadeleler, efsaneler, kahramanlıklar bütün duygular ifade edilmektedir. Şair Mithat Cemal Kuntay'ın "*On Beş Yılı Karşılarken*" isimli şiirinde yer aldığı gibi,

"Bayrakları Bayrak Yapan Üstündeki Kandır,

Toprak Eğer Uğrunda Ölen Varsa Vatandır"

denilerek bir toprağın vatan olması için çok çetin mücadeleler sonucu milletin kanını, canını feda etmesi vurgulanmaktadır.

Tarihsel geçmişe sahip olmak aslında aynı kültüre sahip olmayı içermektedir. Aynı tarih dediğimizde, Türk milletinin çağlar boyunca yaşadığı zamanlar anlatılmak istenmektedir. Gelecekte birlik olma isteği ise ben sizinle veya hep birlikte yaşamaktan memnunum ve bunun ebediyete kadar sürmesini istiyorum demektir. Gelecekte birlikte olma isteği duygusal bütünlüğü ve bir arada yaşamaktan mutlu olduğumuzu göstermektedir. Yasalara bağlı vatandaşlık kavramı, bu ülkenin vatandaşı olarak bu

milletin de bir ferdi olmayı ve bundan mutluluk duymayı kabul etmek demektir. Vatandaşlık kavramı, devlete bağlılık, yasalara saygı duyma, vatandaşlık ödev ve sorumluluklarını yerine getirme taahhüdünü içermektedir.

Dinin bir kısım görüşmeci tarafından millet tanımında yer alması kabul edilirken bunun nedeni aslında kültürel olarak ele alınması ve tarihsel bir geçmiş içinde dinin değerlendirilmesi olarak görülmüştür. Tarihsel dönem içerisinde Müslüman olmayan Türklerin varlığı ile millet tanımında dinin mutlaka yer alması fikri kabul edilmemektedir. Görüşmecilerce Millet tanımında *kan bağı* olması gerektiği kabul edilmemektedir. Özellikle küresel olarak değerlendirdiğimiz dönem için kan bağıni milletın bir bileşkesi olarak aramak görüşmeciler tarafından kabul edilmemiştir.

Bireyin kendisini ait hissettiği millete olan bağlılığını gösteren milliyetçilik duygusu çoğunlukla küçük yaşlardan itibaren aile ile birlikte edinilir. Bireylerin sosyalizasyon döneminde milliyetçilik duygusunu edinmelerine yönelik olarak görüşmecilere soru sorulmuştur. Görüşmecilere “Çocukluk döneminizde ve/veya okul döneminizde sizde milliyetçilik duygusu oluşturan ve sizi etkileyen ebeveyn/akraba/öğretmen oldu mu?” şeklinde soru sorularak milliyetçilik duygusunun kaynağı olabilecek, kişi, olay vb. etkenler hakkında düşünceler öğrenilmeye çalışılmıştır. Ailede ebeveynler, akrabalar, okul döneminde öğretmenler milliyetçilik duygusunu bir şekilde oluşturan kişiler olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte belirli anma günleri, toplantılar, yürüyüşler de çocukluk döneminde milliyetçilik duygusunu yerleştiren olaylar olarak aktarılmıştır. Bir görüşmeci milliyetçilik duygusunun oluşmasında dayısının etkisini şöyle anlatmaktadır;

“Dayımı çok severim. Çocukken çok ilgilenirdi benimle. Kendisi seksenli yıllarda sağcı, ülkücü olayları olan bir kişiydi. O yüzden çocukluğumdan itibaren belli bir yaşa kadar sempati duydum ülkücülere. Bir tarihte Erciyes’te kurultaya gittik. Çok güzel ve değişik bir ortamdı. Silahlar vardı havaya ateş ediliyordu. Ben o ortamdan çok etkilendim. O yüzden bir dönem ülkücülere çok sempati duydum” (Erkek, 47 yaşında, Görüşmeci 1).

Bir görüşmeci öğretmeninin etkisini şöyle anlatmaktadır;

“Benim ilkokul öğretmenim Sosyal Demokrat biriydi. Sosyal Demokrat derken, yüreğinde gerçekten Atatürk milliyetçiliği taşıyan Türk milliyetçiliğine ters olmadığını düşündüğüm bir öğretmen. Böyle bir öğretmende yetiştim. Lisede tarih öğretmenimin etkisinde kaldım” (Erkek, 56 yaşında, Görüşmeci 2).

Bir görüşmeci lise öğretmenine vurgu yaparak şöyle konuşmuştur;

“Bizim o dönemde yani 1980 ihtilali sonrasında özellikle milli güvenlik dersine asker öğretmenler gelirdi. Onların Atatürk anlatımları, sonra tarih öğretmenlerinin Atatürk anlatımları, Çanakkale Savaşı, Kurtuluş Savaşı Atatürk’ün bugüne kadar kazandığı zaferler ve devrimlerin, yeniliklerin anlatılması tabii ki beni o zaman da çok etkilemişti” (Kadın, 60 yaşında, Görüşmeci 3).

Bir görüşmeci milliyetçiliğini çocukluğunda yetiştiği ortam aile, mahalle sakinleri ile bağlantı kurarak şunları söylemiştir;

“Ben kendimi bildim bileli çok sevdiğim, mensubu olmaktan mutluluk duyduğum bir görüştür bu milliyetçi olmak. Nasıl milliyetçi olduğumu ben de bilmiyorum. İnsanın yemek yemeyi veya herhangi bir şeyi örneğin yürümeyi öğrenmesi gibi bir şey oldu benim için milliyetçi olmak. Burada belli bir olay yok ama bu fikrin oluşmasında belki babamın çok iyi bir milliyetçi olması etkili olmuştur. Odamızda asılan, arka fonunda üç hilal, önünde kocaman bir Bozkurt’un olduğu bir duvar halısı vardı evimizde. Bir duvar halısı önünde bir kurt. Evet, bozkurt. Bu duvar halısı aklımda öyle sabit kalmış, yer etmiştir” (Erkek, 55 yaşında, Görüşmeci 4).

Bir görüşmeci ninesinin hatıralarını dinlerken nasıl etkilendiğini şöyle anlatmaktadır;

“Bizim dedemiz Kurtuluş Savaşı zamanında Haymana’da, şehit olmuştur. Ninem aklına geldiğinde dedeme içli içli ağlardı hep. Vatan, millet kavramı bu havayla içimize işlerdi. Rusların işgalleri, Kurtuluş Savaşında yaşanan acılar, vatansız kalma korkusu, devletin ve milletin ne demek olduğunu bize öğretmiştir” (Erkek, 60 yaşında, Görüşmeci 5).

Aynı şekilde dedesinden dinlediği hikayelerden etkilen bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Yatılı okulda arkadaş çevremizden, genelde öğretmenlerimiz ve abilerimizden de etkilendik. Yatılı okuduğumuz için etkili abilerimiz vardı bizim. Gelip giderlerdi. Dedem rahmetli Kurtuluş Savaşı hikayelerini anlatırdı. Kurtuluş Savaşı’nda doğudaki Ermeni mezalimiyle ilgili ya da Kafkas göçleriyle ilgili çok değişik hikayelerden bahsederdi. Dedem eski Halk Partiliydi, milliyetçi duyguları yüksekti” (Erkek, 60 yaşında, Görüşmeci 8).

Bir görüşmeci kendi inandığı mezhebi doğrultusunda ailesinin etkisini şöyle anlatmaktadır;

“Milliyetçilik duygum öğretmenlerimden kaynaklanmadı. Ondan önce ailemde böyledir. Alevi kültüründe yetiştiğimiz için ailemiz daha anlayışlı, daha rahat, daha özgür şekilde yetiştirmiştir. Bizim kendi kültürümüzde, alevi kültürümüzde zaten küçüklükten itibaren görüyorsunuz, bu duyguları yaşıyorsunuz. Milliyetçilik kavramıyla normal aile kültürü, çevremiz hepsi bir arada oluyor. Biz öz Türkler olduğumuz için zaten doğal olarak milliyetçiyiz. Çünkü Türkiye’deki öz Türkler alevilerdir. Biz Türk olarak kendimizi en milliyetçi sayarız. Fakat bu Turancı milliyetçiliği anlamında değildir. Bizim kültürümüzde sen doğuştan Türklüğünü aile tarafından edinirsin, onun bilincinde olursun. Yedi yaşında, yetmiş yaşında da, o bilincini biliyorsun. Sen Türk olduğunu alevi olduğunu biliyorsun” (Kadın, 52 yaşında, Görüşmeci 9).

Bir görüşmeci okul öğretmeninden nasıl etkilendiğini şöyle anlatmaktadır;

“Ben doğma büyüme Ankara’lıyım. Okul müdürümüz vardı. Ben o duyguyu ilk onda böyle hissettim. Okulda ikinci sınıfa veya üçüncü sınıfa gidiyorum. Bir gün istiklal marşında ağladığını gördüm ben müdür öğretmenimin. Sonrasında bir konuşma yapmıştı. Fakat böyle var ya çok duygulu çok coşkulu bir konuşmaydı. Hiç unutmam bu olayı. Öğretmenimin böyle sesi titreye titreye içli içli konuşması, ağlaması beni çok etkilemişti. O konuştuğça ben de kendi kendime ağladığımı biliyorum. Sonra öğretmenim geldi, böyle gözümden yaşlarımı sildi. Hay Allah’ım böyle olunca var ya, daha çok ağlamaya başlamıştım. O müdürümüzden o zaman çok etkilenmiştim” (Kadın, 42 yaşında, Görüşmeci 10).

Vatan, millet, bayrak duygularını annesinden alan bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Annem bayrağımızı, vatanımızı, çok severdi. Milli bayramlarda uçakların uçmasından çok mutlu olur, Allah’ım milletimizi, devletimizi koru diye dua ederdi. Ben o zaman anlamazdım. Annem dua ederdi ama ben anlamazdım. Milli bayramlarda, piyesler yapılacak, şiirler okunacak, çocuklar oyun oynayacak, coşkuyla bayram kutlaması yapılacak diye okula giderdi. Aslında annemin okuma yazması da yoktu. Demek ki bir görüşü, düşüncesi, milliyetçilik duygusu varmış içinde” (Kadın, 51 yaşında, Görüşmeci 11).

Milliyetçilik duygusunu edinmede babasının etkisini bir görüşmeci şöyle anlatıyordu;

“Babamdan çok etkilendim. Daha doğrusu ben babamın milliyetçilikle ilgili kitaplarını okuya okuya edindim bu düşünceleri. Bizim evde kocaman bir kitaplığımız vardı. Yaşar Kemal, Tevfik Fikret, Namık Kemal gibi birçok yazarın kitapları vardı. Onların hepsini okumuştum babam. Ben de bu kitapları okuyarak okuma alışkanlığı edindim. Biz Aksaray’da yaşıyorduk. Doksanlı yıllarda bazen akrabalar, babamın arkadaşları Erciyes’te toplanırdık. Erciyes’teki o kurultaya Türk Cumhuriyetleri temsilcileri gelirdi, 23 Nisan bayramı gibi olurdu. O zamanlar cep telefonu falan yok. O zamanın şartlarında tanıdıklarımızı yolda beklerdik. Mesela denilirdi ki Mustafa nerede kaldı? Bu yaşananlar, birliktelik, birbirinden sorumlu olma. O zaman her şey birlikte yapılır, bir şey yiyorsanız öteki de yiyordu. Bizim soframızda ne varsa ötekinin sofrasında da o vardı. Veya bizde bir şey yoksa onda da yoktu. Mesela bunları ortaklaşa yapmak, bunların hepsi de bir milliyetçiliktir” (Kadın, 46 yaşında, Görüşmeci 14).

Küreselleşme, meta üretimi, ticaret, finansın serbest dolaşımı, iletişim, ulaşım, teknoloji, medya ve pek çok bileşeni ile dünya üzerinde toplumlarda yoğun değişime neden olmaktadır. Ülkemiz, stratejik coğrafi konumu, ekonomik olarak gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alması, Batı ve Doğu arasında ekonomik ve kültürel köprü olması küreselleşmenin etkilerini güçlü şekilde göstermektedir. 1970’li yıllarda kapitalizmin krize girmesi ekonomik anlamda refah politikası izleyen ülkemizi de etkilemiş ve 1980 yılında 12 Eylül Askeri ihtilali ile Batı ekonomilerine entegre olmak için ekonomide neoliberal kararlar alınmış ve uygulanmıştır. 1960’lı yıllarda başlayan iş bulabilmek için köyden kente göç olgusu ile kent nüfuslarının artması Batılı anlamda

kentli kültürünü oluşturmaya başlamış, yoğun nüfus artışının devam etmesi ve neoliberal sistemin ekonomik eşitsizliği arttırması, ülkemizde kültürel olarak değişim yaşanmasına neden olmuştur.

Ülkemizde 1980’li yıllardan bu yana görülen toplumsal değişimde, ekonomik entegrasyon çabaları, ulaşım ve iletişimdeki teknolojik gelişmeler, medya, tüketim alışkanlıklarının değişmesi vb. kültürel değişimi de getirmiştir. Aslında ülkemizde Batılılaşma (modernleşme) çabaları on sekizinci yüzyıldan itibaren başlamıştır. Eğitim, hukuk, siyasal yönetim ve askeri anlamda yoğun Batılılaşma (modernleşme) çalışmaları görülmüştür. Fakat ekonomideki yapısal bozukluklar sermaye birikim süreçlerini doğru oluşturmamış, Batı ekonomik sistemine entegre olabilmemizi sağlayacak finans sermayesi yetersiz kalmıştır. Ülkemiz, son kırk yıl içinde hızlı bir toplumsal değişim göstermiş, kültürel değerler de yer yer erozyona uğramıştır.

Mübeccel Belik Kıray, yapısal işlevselci sosyoloji anlayışı içeren “*Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*” isimli çalışmasında, toplumsal değişim hızlı olduğunda, kurum ve değerlerin aynı hızla değişmediğini dolayısıyla bir açıklık oluştuğunu ve bunun toplumsal çözülmeye ve buhrana neden olduğunu söyler. Bu açıklığı önlemeye, toplumu denge halinde tutmaya yarayan *Tampon Mekanizma* kavramından söz eder. Ereğli’de toplumsal çözölmeyi engelleyen tampon mekanizma “*aile*”dir (Kaçmazoğlu, 2017). Ülkemizde küreselleşme ile hızlı bir toplumsal değişim gözlenmekte, kültürün homojenleşmesi (Batı’ya ait kültürün yerleşmesi) olgusu ile sahip olduğumuz kültürün, değerlerimizin olumsuz etkileneceği, toplumsal çözönmelerin olabileceği endişesi taşınmaktadır. Küreselleşmenin bu olumsuz etkilerine karşı (analoji oluşturacak şekilde) *tampon mekanizma* olarak *milliyetçiliğin* etkili olabileceği düşünülmektedir. Milliyetçiliğin omurgası, kendini ait hissettiğin millete ait değerlerin, kültürün muhafazasıdır. Küresel kültürün yoğun baskısı, milli değerlere ve kültüre sarılarak azaltılmaktadır. Küresel kültür unsurları (maddi, manevi) kimi zaman milliyetçi düşüncedeki bireylerce kabul edilmemekte veya heterojen (melez) bir yapı oluşturulup “*küyerelleşme*” olarak etkisi azaltılmakta, yerel motifleri içermesi sağlanmaktadır. Araştırmaya katılan görüşmecilerde, Batı’ya ait kültürel değerlerin çoğunun kabul edilmediği görölmektedir. Tüketici davranışlarında yerli ürünlerin ağırlıklı olarak tercih edilmesi, Türkçe kullanmaya özen gösterilmesi, Türk isimlerinin çocuklara verilmesi, ülkemize gelen yabancılara karşı kültürel maddi

manevi değerlerin korunması, milli kültüre ait başta bayrak olmak üzere birçok değere saygı gösterilmesi sayılabilir.

Araştırmaya katılan kimi görüşmeciler babalarının milliyetçi olduklarını ve çok etkilendiklerini, kimisi annesinin, dayısının etkili olduklarını yine büyük kısmında okuldaki ğretmenlerinin ve yaşadıkları mahalledeki komşular, arkadaşların etkili olduklarını söylemiştir. Bu ortam içerisinde (*habitus*) bu düşünce bireylerde kalıcı olmuş ve aynı şekilde bu bireyler de kendi pratiklerini, düşüncelerini çocuklarına, çevrelerine aktarmışlardır. İki görüşmeci çocukken aileleriyle beraber Erciyes Dağında düzenlenen, bütün tanıdıkların, akrabaların, komşuların keyifle bir piknik havasında katıldıkları Zafer Kurultayından nasıl etkilendiklerini anlatmaktadır. Bu toplantıda çocukların gördüğü, yaşadığı kolektif bir şuur, bir habitustur. Milliyetçilik duygu ve düşüncesi toplumsal olma vasfıyla, bireylerin kimliklerine yansır ve bu bireyler milliyetçilik kimliklerinden kendilerine şeref payesi çıkarırlar. Bu şeref payesi milliyetçi bireyler için *sembolik sermaye* zelliğini taşımaktadır.

Askere gitmek, asker olmak, askeri üniformalı resim çektirmek, kültürel bir değer olarak vatani hizmette bulunmak, milliyetçiliğin erkekler için sembolik bir taşıyıcısıdır. Askerlik anıları güzel hatıralar olmakla beraber, vatan görevini yapmış olmanın gururunu da taşıtır. Katılımcılar kendilerinin veya çocuklarının askere gitmesini -her ne kadar ekonomik, mesleki zorunluluktan bedelli askerlik tercih edilse bile- bir milliyetçilik sembolü ve kültürel değer olarak kabul etmektedirler. Askerliğe dair bir sembol, vatana ve millete borcunu ödemenin, milliyetçi vatansever olmanın en önemli sembollerindendir.

5.6. Yabancılar

Küreselleşme olgusunun ön plana çıkardığı etkileşimlerden başlıca olanlarından birisi de yabancılar konusudur. Küreselleşme, finansın ve sermayenin sınırsız dolaşımı ile birçok ülkede yatırım yapmaktadır. Küreselleşme emek maliyetini düşük tutmak adına bir ülkeden diğer ülkelere emek/işçi transferi yapmaktadır. Dünya nüfusu hızla artmaktadır. Nüfus artışının etkisi bütün dünyada emlak fiyatlarını da arttırmaktadır. İnsanlar kişisel servetlerini korumak için emlak yatırımlarını turistik potansiyeli yüksek ülkelerden ev, arsa alarak yapmaktadır. Başka bir ülkeden belirli miktarın

üzerinde emlak alınarak aynı zamanda o ülkenin vatandaşı olma hakkı da elde edilmiş olmaktadır. Bu uygulama da yabancı ülkelere ev alınmasını teşvik etmektedir.

Küreselleşme silah endüstrisini desteklemek adına değişik coğrafyalarda sıcak çatışmalar, yer yer iç çatışmalar çıkarmakta ve bunun sonucu olarak da yoğun mülteci göçleri meydana gelmektedir. Mülteciler özellikle güvenlik açısından kendi ülkelerinden daha iyi şartlara sahip ülkelere yerleşip geri dönmemektedir. Belirli başlıklarda açıklanmaya çalışılan yabancılar, bir ülkede/şehirden sayısal olarak belirli bir oranı geçtiğinde ekonomik, demografik, kültürel, sosyoekonomik, güvenlik gibi birçok soruna neden olmaktadır. Küreselleşme özellikle birçok gelişmiş batılı ülkede yabancılar sorununu çok yakından yaşamaktadır. Küreselleşmenin yabancılar sorunu oluşturması bütün ülkelerde milliyetçilik akımlarını güçlendirmektedir. Milliyetçilik duygusu ev sahibi ülkenin vatandaşlarında olduğu gibi bir şekilde diğer ülkeye yerleşen yabancılar da yükseliş göstermektedir. “Biz” ve “onlar” yan yana iken milliyetçilik gerekli motivasyonunu yoğun şekilde sağlamaktadır.

Araştırmada görüşmecilere yabancılar için düşüncelerini öğrenmek için bazı sorular sorulmuştur. Mültecilere ait düşünceleri için “*Türkiye’deki mülteciler ve sığınmacılar ülkelerine geri dönmelidir*” düşüncesine katılıyor musunuz? şeklinde soru sorulmuştur. Ülkemiz son yıllarda Suriye’den, Irak’tan, Afganistan’dan ve başka ülkelere birkaç milyon kişiden oluşan çok sayıda mülteci göçüne maruz kalmıştır. Gelen mülteciler yaşamak için ülkelerinden çok zor şartlarda gelmişlerdir ve misafir olarak ülkemizde elinden geldiğince iyi şartlar sağlanmıştır. Mülteciler uzun yıllardır ülkemizdedir ve geri dönmeyip büyük bir kısmı vatandaşlığımıza geçmektedir. Görüşmeciler mültecilerin sorunlarını; sürekli bir güvenlik endişesi oluşturdukları, kültürel olarak bize uyum sağlamadıkları, devletimizin kendi vatandaşlarına nazaran sosyal güvenlik açısından mültecileri daha çok faydalandırdıklarını, demografik yapının hızla bozulduğunu, ucuz işgücü oluşturarak kendi vatandaşlarımızın işsiz kalmalarına neden olduklarını ve ekonomik olarak bütçeden mültecilere büyük harcamalar yapıldığı şeklinde ele almaktadır.

Mültecilerden güvenlik endişesi duyan bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Mültecilerin evlerine geri dönmesi düşüncesine katılıyorum. Ülkelerine geri dönsünler, ellerinde bıçak taşıyorlar çünkü. Bir tarihte Suriyeli bir adam vardı, kardeşleri de burada parka gelip oyun oynuyorlardı. Bu adam bir gün cebinden bıçak çıkartmıştı, çok korkmuştuk. Korkutuyor işte. Ayrıca mülteciler yüzünden ülkemizde pahalılık oluyor. Yani gelen mülteciler çok kalabalık. Hani bir de

“biz çoğalıyoruz, Türkiye'yi alacağız, ele geçireceğiz” diye konuşuyorlar. Korkutuyorlar beni” (Kadın, 51 yaşında, Görüşmeci 11).

Bir görüşmeci de güvenlik endişesini şöyle dile getirmiştir;

“Mültecilerin dönmesini istiyorum. Mülteciler ile alakalı olarak, Avrupa'da birinci öncelik asayiş, güvenlik olarak görülüyor. Bizde de bu güvenlik endişesi var. Mesela dün birisiyle görüşürken küçük kızı, ortaokul yaşlarında Suriyeli birisinin parkta bıçak çıkardığını görüp korkmuş. Mülteciler yanlarında bıçakla dolaşıyor. Avrupa'da mültecilerle ilgili olarak birinci sırada güvenlik geliyor, bizde birinci sırada daha çok ekonomi ve kültürel uyumsuzluk var. Yani ekonomik kriz zamanında devlet bütçesinden onlara çok fazla harcama yapılmakta. Can güvenliği konusunda örnek olarak biraz ileride bir park var. Akşam, gece oraya yabancılar geliyor, birbirlerine bıçak çekip, fuhuş vb. pazarlık yapıyorlar. Yani ekonomik, kültürel, ahlaki, işte güvenlik, can güvenliği diyelim birçok sorun yaratıyorlar” (Erkek, 62 yaşında, Görüşmeci 13).

Bir görüşmeci mültecilerin sayıca çok olduğunu ve ekonomik ortamın kötü olduğunu belirtip şöyle konuşmuştur; “

“Gelenin hepsi gitsin demek biraz zorbalık gibi olur. Bence mültecilerin gitmesinden ziyade ülkemize girişlerini de kontrollü ve standartlarda belirlemek lazım. Yani kapıyı açık bırakınca ısığı gören geliyor gibi. Öyle olmaması lazım. Avrupa ülkelerinde benim bildiğim kadarıyla gelenleri seçiyorlar. Üstelik hangi meslektan insan ihtiyacı varsa o kişileri alıyorlar. Bu saatten sonra gelenlerin hepsini göndermek onlara da haksızlık olur. Gelmelerini kontrol etmek gerekir. Ekonomimiz açısından bu kontrolü yapmamız gerekir” (Erkek, 55 yaşında, Görüşmeci 6).

Mültecilere çok fazla hak tanındığını düşünen bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Mültecilerin ülkelerine dönmelerini istiyorum. Çünkü artık onların burada olmaları sığınmacılık olayını çoktan geçti. Bizde tamamen siyasi amaçlı olarak kullanıldığını düşünüyorum. Mülteciler dönsünler ülkelerine. Bayramda bayramlaşmaya evlerine gidiyorlar ya, gidince kalsınlar orada. Bilirsiniz önce can sonra canan diye bir laf var ya, önce benim kendi ülkem, kendi vatandaşım, bu ülkede üreten, çalışan, vergi ödeyen, benim ülkem vatandaşımın hakları korunmalı, önceliği olmalı. Mülteciler benim önüme geçmemeli. Benim hastanede randevum var, onlar için ayrı bir birim var, benden önce onlar muayene oluyorlar. Seçim zamanı oy kullanacaklar, bunu kabul etmiyorum” (Kadın, 46 yaşında, Görüşmeci 14).

Yurdumuza gelen mültecilerin bizim kültürümüze uyum sağlamadıklarını düşünen bir görüşmeci şöyle söylemektedir;

“Mülteciler evlerine geri dönmeli düşüncesine katılıyorum. Mülteciler, sığınmacılar Suriyeliler, Afganlar Iraklılar çok kalabalıklar. Onların örf ve adetlerinden kaynaklı sıkıntılar var. Mülteciler tutucu ve muhafazakârlar. Kendi kültürlerini buraya getirmelerinden rahatsızım ben. Giyim olsun, kuşam olsun. Hepsi içinde yani. Ben İstanbul'a sık gittiğim için karşımda hep görüyorum, onların örf ve adetleri yaşantıları bize uymuyor. Mesela giydikleri kıyafetler otobüsün her tarafını süpürüyor.

Kıyafetlerden rahatsızım. Mesela otobüste çok denk geliyorum, sıraya girmek, yer vermek, saygılı davranmak yani kent kültürleri yok. Ayrıca toplu ulaşım onlara bedava, ücretsiz her yere gidebiliyorlar. Tüm otobüsler tıkım tıkım, çoluk çocuk doluyor. Hastaneler de keza öyle. Ben bunu kabul etmiyorum” (Kadın, 52 yaşında, Görüşmeci 9).

Bir görüşmeci kültürel farklılığa vurgu yaparak şöyle söylemektedir;

“Evet kesinlikle mültecilerin ülkelerine geri dönmelerini istiyorum. Kültürel olarak çok farklıyız. Biz tarihimize, milletimize, devletimize bağlı insanlarız. Biz bir savaş çıksa ülkemizi, vatanımızı terk etmeyiz. Ayrıca onların kadınlarına, çocuklarına verdikleri değer, kültürel yaşayış şekilleri bize uymuyor. Bizden çok farklı temizlik anlayışları, ahlakları, yaşam şekilleri, yemek kültürleri var. Hiçbiri bizim kültürümüze uymuyor” (Kadın, 48 yaşında, Görüşmeci 12).

Bir görüşmeci mültecilerden geleceğe dair endişe duyup şunları söylemiştir;

“Evet mültecilerin geri dönmesi düşüncesine katılıyorum. Yabancılar, mülteciler demografik yapımızı bozuyorlar ve ileride topraklarımız için hak iddia edebilirler. Dışardan mülteci vb. gelen yabancıları belirli bir oranda tutmak gerekir. Devletimizin bu konuya dikkat etmesi gerekir” (Erkek, 60 yaşında, Görüşmeci 5).

Mültecilerin gönderilme koşullarından bahseden bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Türkiye'deki mülteciler, sığınmacılar ülkelerine geri dönmelidir. Fakat bu insanların ülkelerine döndürülürken dünya genelinde uygulanan insan haklar, normları doğrultusunda, insani şartlarda gönderilmeleri gerekmektedir. Uygun koşullar oluştuktan sonra geri dönüşler yapılmalıdır. Bu şartlar oluştuğunda gitmek istemeyenler, ülkesine dönmek isteyemeyenlerin ise zorla sınır dışı edilerek gönderilmesi gerekmektedir” (Erkek, 55 yaşında, Görüşmeci 4).

Ülkemizdeki mültecilerin (yabancılar) varlığı, mültecilere ekonomik, sosyal pozitif ayrımcılık yapıldığının düşünülmesi, gündelik hayatta ister istemez bir araya geldiğinde çatışmalara yol açmaktadır. Milliyetçilik bu yönüyle yani bozuk işlev göstermesi halinde bile işlevsel özelliğini kaybetmediği düşünülmektedir.

Küreselleşme döneminde bir ülkenin vatandaşlarının başka ülkelere emlak alması yaygınlaşmıştır. Bu şekilde bir gün evinizin kapısını açtığınızda karşı komşunuzun başka bir ülkeden yabancı birinin olması her zaman mümkündür. Başka ülkelere ev, arsa satın almanın yaygınlaşması “biz” ve “öteki” duygusunun gün içerisinde çok sık hissedilmesine neden olacaktır. Görüşmecilere “Yabancılar ülkemizde ev, arsa, gayrimenkul satılmalı mıdır?” şeklinde soru sorularak bu konu hakkındaki düşünceleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Görüşmecilerin tamamı yabancılar ve özellikle mülteci olarak bulunanlara arsa, arazi, toprak satışını uygun bulmamaktadır. Mültecilerin arazi

edinmelerinin ileri zamanlarda sorun çıkaracağını düşünmektedir. Bir görüşmeci geleceğe dair karamsarlığı için şunları söylemiştir;

“Yabancılar ev, arsa kesinlikle satılmamalıdır. Yabancılar mülk ediniyorlar ve sayıları da artıyor. Bu anlamda da tarihsel, siyasi bir talepleri olabilir. Ya da orada kendi içimizde ayrıca bir oluşum çıkarabilirler” (Erkek, 47 yaşında, Görüşmeci 1).

Bir görüşmeci mültecilere mülk satışını kabul etmeyerek şöyle konuşmuştur;

“Hayır, mültecilere kesinlikle ev, arsa satılmamalı. Sonrasında bizden daha çok toprak ve hak sahibi oluyorlar. Bizim topraklarımızın, bizim mülkümüzün bir başkasına ait olmasını kabul edemiyorum, hazmedemiyorum. Kanıma dokunuyor açıkçası. Bu kadar rahat yaşadıkları yerde mülk sahibi olunmamalı zaten” (Kadın, 60 yaşında, Görüşmeci 3).

Yabancılar toprak satışını istemeyen bir görüşmeci şöyle söylemektedir;

“Mültecilere toprak satılmamalıdır. Üst kullanım hakkı verilebilir fakat satış yapılmamalıdır. Devlet olarak istediğiniz zaman geri almak şartıyla bedeli karşılığında kullanım hakkı verilebilir” (Erkek, 55 yaşında, Görüşmeci 6).

Bir görüşmeci yabancılar toprak satışına karşı çıkışını şöyle açıklamaktadır;

“Yabancılar ev, arsa satılsa da belirli kurallar çerçevesinde olmalıdır. Kan dökerek aldığımız toprakları parayla satamayız” (Kadın, 58 yaşında, Görüşmeci 7).

Aynı duyguyla bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Yabancılar kesinlikle ev, toprak satılmamalıdır. Satış yerine kullanım hakkı verilmelidir. Toprağımızı satacağsak o zaman atalarımız bu topraklar için neden canını feda etti? Atalarımız neyin mücadelesini verdi? Kurtuluş savaşı kimler için yapıldı? Bir karış toprağımızı vermeyiz diyoruz fakat satıyoruz. Bunu kabul etmiyorum” (Erkek, 60 yaşında, Görüşmeci 8).

Mültecilere toprak satışına karşı çıkan bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Mültecilere konut, arazi satılmamalı. Ben gidip alabiliyor muyum onların vatanından? Bilmem kaç yıl çalışacağım, bilmem ne yapacağım da ondan sonra satış yapıyorlar. Onlar bana kolaylıkla mı veriyorlar ki onlar benim ülkeme kolayca yerleşiyorlar. Benim ülkemde de sınır olmalı, şartları zor olmalı. Gelsin benim vatanımdan onlar kolayca ev alsın. Benim ülkemde de o kadar kolay olmamalı” (Kadın, 42 yaşında, Görüşmeci 10).

Bir görüşmeci yabancıların aynı yerde yerleşmelerini istemeyerek şöyle konuşmaktadır;

“Yabancılar belirli şartlarla mesela devlet istediği zaman el koyacak şekilde ev, arazi satışı olabilir. Yabancıların yönetimde söz hakları olmamalı. Kendi muhtarları, kendi belediye başkanları olmamalı. Böyle şeyler var şimdi. Örneğin Didim’de İngiliz mahallesi vardı. Ona karşıyım ben. Toprak veriyoruz ya resmen yabancılar” (Kadın, 46 yaşında, Görüşmeci 14).

Küresel dönemde sermaye sahipleri yatırım şartları uygun olduğunda istedikleri ülkelerde ticari yatırım yapmaktadır. Bu şekilde birçok yabancı yatırımcının bir ülkede faaliyeti olmaktadır. Bu yatırımlar o ülke ekonomisi için (örneğin istihdam sağlaması) olumlu bir gösterge olmakla beraber yanında bazı sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bu durumu anlayabilmek için görüşmecilere, “*Yabancı şirketler istihdam sağlamak koşuluyla ülkemizdeki orman, deniz kenarı, tarihi vb. alanları fabrika, maden ocağı, santral, otel vb. şekilde kullanabilmelidir düşüncesine katılıyor musunuz?*” şeklinde soru sorulmuştur. Görüşmeciler yabancıların kâr elde ettikten sonra doğaya zarar vermelerini, havamızı, akarsularımızı, toprağımızı kirletmelerini kabul etmemekte bu şekilde kullanıma karşı çıkmaktadır. Bir görüşmeci yabancı yatırımları istemediğine ilişkin şöyle konuşmuştur;

“Maden ocaklarını hiçbir şekilde yabancılara veremezsiniz. Enerji santralini yabancılar yapmamalı. Fabrika kurulmasıyla ilgili olarak şartları devletçe belirlenip, lehimize olduğu sürece kısıtlı olarak fabrika açtırabilirsiniz. Örneğin bir otomobil fabrikası ise bir Türk şirketiyle %50, %50 ortak olacak şekilde anlaşılması lazım. Turistik otel açılmasında Türk menfaatlerinin dışında faaliyet gösterecek bir otel olmamalı, örneğin otele giden bir Türk vatandaşı dışlanıyorsa ben o oteli orada istemiyorum” (Erkek, 56 yaşında, Görüşmeci 2).

Yabancı yatırımcı yerine Türk yatırımcı isteyen bir görüşmeci şunları söylemiştir;

“Yabancı şirketleri bu şekilde istemiyorum. Yabancı şirketler dediler ki biz Türkiye’de istihdam sağlayacağız, bin kişilik iş sahası açacağız. Bunun için de şurayı, şu deniz kenarını, bu tarihi yeri, şu ormanı bize verin. Hayır, buna ben karşıyım. Çünkü bunları işletebilecek, bizim kendi milletimizden de pek çok insan vardır. Bu işi biz kendimiz neden yapmıyoruz da onlara yaptıralım? Bunu bizler daha güzel işletip, daha güzel verimli ve üretimi kendimiz yapabilecek bir düzeye getirebiliriz” (Kadın, 60 yaşında, Görüşmeci 3).

Liberal ekonomide yabancı yatırımcı olabileceğini fakat çevre korumanın devlet kontrolünde olması gerektiğini düşünen bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Biz ülkemizi liberal ekonomiye dayalı olarak biliyoruz. Liberalizmde yabancı yatırımcı var. Ama özellikle tarihi, turistik, orman varlığı, hariç, teknolojilerini ülkemize getirip, teknolojik anlamda ileri seviyeyi, devletin yasalarına uygun şekilde faaliyet gösteren yabancı sermayeye karşı değilim” (Erkek, 55 yaşında, Görüşmeci 4).

Yabancı şirketlerin doğamızı kirlettiğini düşünen bir görüşmeci şunları söylemiştir;

“Yabancıların istihdam sağlayacağız, güzel şeyler yapacağız, üretimi arttıracamız gibi sözlerinin doğru olmadığını düşünüyorum. Yabancı şirketlerin fabrika kurmaları olabilir fakat doğal kaynaklarımızı kullanıp ormanlarımızı talan etmeleri, dağı ovayı zehirlemelerini onaylamıyorum” (Erkek, 60 yaşında, Görüşmeci 8).

Aynı şekilde yabancı yatırımcıların doğayı zehirlediğini düşünen bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Kesinlikle yabancı şirketleri hele maden şirketlerini istemiyorum. Güzelim ormanlarımızın yok edilmesine karşıyım. İsterse o ormandan gramı gramına her adımda beş yüz kilo altın çıksın. Ormanları yok ettik, o yüzden yağmur yağmıyor kar yağmıyor. Her taraf, ekolojik sistem, mevsim döngüsü bozuldu. Her madenden elmas, altın çıkarsalar da hayır kabul etmiyorum. Bir tane ağaç dahi kesilmemelidir. Gördük işte madenlerde siyanür kullanılmasını. Erzincan İliç ne oldu? Doğayı zehirlediler. O toprak eski haline döner mi?” (Kadın, 48 yaşında, Görüşmeci 12)

Ülkemizin konumu jeopolitik olarak çok önemlidir. Tarih boyunca topraklarımız üzerinde onlarca devlet kurulmuş, birçok ülke bu toprakları ele geçirmeye çalışmıştır. Günümüzde de ülkemizin jeopolitik konumu özellikle enerji yatakları, Avrupa’ya komşu olma ve askeri, siyasi nedenlerle önemini arttırmaktadır. Görüşmecilere *“Yabancı ülkeler, ülkemizi ele geçirmek için uğraş vermektedirler, düşüncesine katılıyor musunuz?”* şeklinde soru sorularak düşünceleri öğrenilmeye çalışılmıştır. İki görüşmeci hariç on beş görüşmeci yabancıların özellikle ekonomik faaliyetlerle ülkemizi ele geçirmeyi düşündüklerini söylemişlerdir. İki görüşmeci ise bütün ülkelerin ekonomik mücadelede benzer davranışlar sergilediklerini söylemiştir.

Başka ülkelerin ülkemizi ele geçirme düşünceleriyle ilgili olarak bir görüşmeci şöyle söylemektedir;

“Evet diğer ülkelerin böyle bir düşünceye sahip olduğu fikrine katılıyorum. Çünkü Türkiye konumu itibariyle öyle stratejik bir noktada ki herkes Türk hava sahasını ya da deniz sahasını kullanabilmeyi istiyor. Orası olmadan hiçbir yere geçişin olmayacağını herkes çok iyi biliyor. Ülkemiz bu sebeplerle kilit noktası olduğu için Türkiye’ye sahip olmak adına herkes her yerden ekonomik, siyasi, kültürel bir şekilde ülkemize saldırıyor” (Kadın, 60 yaşında, Görüşmeci 3).

Başka ülkelerin ekonomik olarak bizi ele geçirmeye çalıştıklarını düşünen bir görüşmeci şunları söylemiştir;

“Bu düşüncenin doğru olduğunu düşünüyorum. Örneğin Bank Trakya’daki çiftçilerimizin borçlarından dolayı topraklarının %60’ı üzerine şu anda ipotek koymuş durumda. Bu bank İngiliz bankası. Yani adam senin Trakya’na ipotek koymuş. Ekonomik olarak ele geçiriyorlar bizi” (Kadın, 52 yaşında, Görüşmeci 9).

Bir görüşmeci benzer şekilde şunları söylemiştir;

“Diğer ülkeler ülkemizi ele geçirmek için uğraş veriyorlar. Şöyle yapıyorlar. Ele geçirmek için artık sadece toprak almaya çalışmıyorlar. Milli eğitimde, ekonomide kesinlikle ele geçirildiğini

düşünüyorum. Bizi ele geçirmek için sıcak savaş yapmıyorlar, başka yöntemleri kullanıyorlar” (Kadın, 46 yaşında, Görüşmeci 14).

Yabancıların ülkemizi ele geçirme düşüncesine katılmayan bir görüşmeci şunları söylemiştir;

“Böyle bir düşünceye yok, katılmıyorum. Dış güçlere inanmıyorum. Her ülke kendi çıkarı doğrultusunda bir şeyler yapıyor. Ama öyle ülkeyi ele geçirme gibi bir dertleri olduğunu düşünmüyorum. Bütün devletlerin birbirlerine karşı ekonomik, siyasi mücadeleleri var” (Erkek, 47 yaşında, Görüşmeci 1).

Küresel dönemin milliyetçilik düşüncesini, duygusunu törpülediği düşünülen olgulardan birisi de Avrupa Birliği gibi üst siyasi oluşumlardır. Üst kimlik olan millet kavramının daha üstünde bir kimlik edinilmesi bireyler tarafından kabul görmemektedir. Avrupa Birliği üye ülke vatandaşları kendilerini ait oldukları millet üzerinden tanımlamaktadır. Avrupa Birliği ekonomik ve siyasi birliği ifade etmektedir. Ekonomik yasalarda birliktelik sıradan vatandaşlara ayrıca bir üst kimlik oluşturmamaktadır.

Ülkemiz Avrupa Birliğine aday ülkelerdendir. Avrupa Birliğine üye olmak için başta ekonomik olmak üzere pek çok yasal mevzuat düzenlemesi devletimiz tarafından yapılmaktadır. Avrupa Birliğine tam üye olmamız ile ilgili olarak görüşmecilerimize *“Ülkemizin Avrupa Birliğine tam üye olarak kabul edilmesini ister misiniz?”* şeklinde soru sorularak düşünceleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Görüşmecilerden on bir kişi Avrupa Birliğine üye olmayı desteklerken, iki görüşmeci kararsız kalmış, beş görüşmeci ise Avrupa Birliğine üye olmayı uygun bulmamıştır. Avrupa Birliğine üye olmayı isteyen görüşmeciler, ekonomik açıdan daha gelişeceğimizi, insan hakları ve yasalara uyum konusunda iyi olacağımızı, Batılılaşma çabalarımızın devam edeceğini gelecekte çocuklarımızın daha iyi şartlarda yaşayacaklarını düşünmektedir. Avrupa Birliğine üye olmanın iyi olmayacağını düşünen görüşmeciler, üye ülkelerin Hristiyan olduklarını dini inanç bakımından ve kültürel olarak sorun olacağını düşünmektedir.

Bir görüşmeci Avrupa Birliğine üye olmamızın birçok konuda iyi olacağını düşünerek şöyle konuşmuştur;

“Avrupa Birliğine üye olmamızı isterim. Türkiye'nin Avrupa'ya doğru yüzünü dönmesi gerektiğini düşünüyorum. Avrupa'nın insan hakları, hukuk normları çok gelişmiş durumda. O yüzden Avrupa ülkelerindeki hakların, özgürlüklerin ülkemizde de olmasını istiyorum. Zaten şu an öyle bir bıçak sırtı durumdayız ki ya Batı ya da Orta Doğu diyeceğimiz bir döneme giriyoruz. Bazı sorunlar bizi Orta

Doğu bataklığına çekmeye çalışıyor. Eğer Avrupa Birliğine girmezsek Ortadoğu ülkeleri gibi birçok sorunun içine gireceğiz endişesi taşıyorum” (Erkek, 47 yaşında, Görüşmeci 1).

Avrupa Birliğine üye olmamızın milliyetçilik duygumuzu düşürmeyeceğini vurgulayan bir görüşmeci şunları söylemiştir;

“Avrupa Birliği ile ilgili şöyle söyleyeyim. Ben bir Türk milliyetçisi olarak Türk toplumunun aydınlanmasından, okumasından, gelişmesinden mutluluk duyarım. Türk milleti okudukça, tarihini tanıdıkça, kendisi geliştikçe daha da milliyetçi olacaktır, ondan eminim. Avrupa Birliği bir ekonomik entegrasyon. Bizi de alacaklarını pek düşünmüyorum. Ben Avrupa Birliği'ne üye olunması taraftarıyım. Çünkü benim çiftçim, üreticim, o zaman kuru üzümünü yaparken diyecek ki, ben entegrasyon içinde bunu satacağım. Bizim eksikliğini hissettiğimiz kurallarımız Avrupa Birliği ile düzenlenecektir. Bu konuda Avrupa Birliği'ne girilmesinin devletimize ve milletimize faydası olacağını düşünüyorum” (Erkek, 56 yaşında, Görüşmeci 2).

Avrupa Birliğine üye olmamızı isteyen bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Ben Avrupa Birliğine üye olmamızı onaylıyorum. Neticede bize çok faydası olacak diye düşünüyorum. Avrupa Birliği normlarına bakıyorum milliyetçiliği engelleyecek bir konu yok yani. Genel olarak hukuki, ekonomik düzenlemeler var. Yani benim milliyetçiliğimi etkileyecek bir şey yok gibi geliyor bana” (Erkek, 55 yaşında, Görüşmeci 4).

Birliğe üye olmamızı isteyen fakat Avrupa ülkelerinin bunu istemeyeceğini düşünen bir görüşmeci şöyle söylemektedir;

“Avrupa Birliğine girmeliyiz. Ben şöyle düşünüyorum örneğin ben bir fabrika kurdum ve bu fabrika tıkr tıkr çalışıyor ve çok kâr ediyor. Dışardan gelen birisine kardeşim sen bana hiçbir şey vermeden gel bana ortak ol der mi? böyle bir teklif yapar mı? Yani söylemek istediğim Avrupa Birliği bizi almaz, üye yapacağız der fakat oyalar bizi. Biz gelişmekte olan bir ülkeyiz. Bizi üye yapmadan bekletirler. Avrupa nüfusu yaşılanıyor, işgücü sıkıntıları var. Belki bizim genç dinamik nüfustan işgücü olarak yararlanmak için isteyebilirler” (Erkek, 60 yaşında, Görüşmeci 8).

Üye olmayı isteyen bir görüşmeci şunları söylemiştir;

“Üye olmamızı isterim. Zararlı bir şey değil ki. Ülke çıkarlarımız için faydalı olacağını düşünüyorum. Mesela mesleğim gereği biliyorum, bizde etli çiğ köfte sokak satışı yasaklandı, kokoreçte düzenlemeler yapıldı, gıda mevzuatımız Avrupa mevzuatına uygun hale getirildi. Böyle güzel uygulamalar yapılacağı için üye olmamızı isterim. Avrupa Birliği'ne giriş şartlarını yerine getirdiğiniz zaman oradaki yasal konfor da bize ulaşmış oluyor. Benim ülkeme, benim insanıma, insanımın refah düzeyine bir faydası olacaksa isterim, siyasi çıkar için başka amaçlar için kullanılacaksa o zaman istemem tabi” (Kadın, 46 yaşında, Görüşmeci 14).

Avrupa Birliğine üye olmayı yasal düzenlemeler açısından isteyen bir görüşmeci şöyle söylemektedir;

“Avrupa Birliğine girmemizi tabi ki çok isterim. Ben Avrupa Birliği'ne karşı olmadım. Üyelikle ilgili bazı konular yanlış anlatılıyor. Mesela Avrupa Birliği'ne üye olsaydık kadın cinayetleri olur muydu? Hayvan hakları daha korumalı bir şekilde uygulanmaz mıydı? İnsan haklarını, hayvan haklarını, doğayı koruyabilerseniz zaten siz de Avrupalısınız” (Erkek, 46 yaşında, Görüşmeci 17).

Avrupa Birliğinin bizim ülkemizi istemediğini düşünen bir görüşmeci şunları söylemiştir;

“Avrupa ne anlıyor, biz neyle uğraşıyoruz. Avrupa ile kültürlerimiz çok farklı. Avrupalılar istemiyor bizi zaten. İngiltere ayrıldı, yarın İtalya'nın ayrılmayacağını bilmiyoruz değil mi? Bir de mesela kendi kültürleri dışında güçlü bir devlet istemiyorlar. Üye olarak alınan devletlere bakın. Örneğin Kosova küçük devletler var üye yaptıkları. Bizi böyle kenarda tutuyorlar. İçeri almıyorlar tamam mı? Ne yok diyorlar ne de evet diyorlar, oyuyorlar bizi. Gümrük birliği ile bazı karşılıklı tavizler veriliyor o kadar. Sermaye, para, mal serbest dolaşacak fakat bizim vatandaşlarımız dolaşamayacak, işlerine gelmiyor” (Erkek, 71 yaşında, Görüşmeci 15).

Avrupa Birliğine üye olmamızın kültürümüzü olumsuz etkileyeceğini düşünen bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Avrupa Birliğine üye olmayı ben istemem. Bizim çocuklarımız bunların kültürüne kapılır, kendi kültürümüzü unuturuz. Zaten gençlerimizin çoğu gidiyor Avrupa'ya. Çocuklarımızın bir Alman gibi bir Fransız gibi büyümelerini istemem” (Erkek, 58 yaşında, Görüşmeci 16).

Görüşmecilerden milliyetçi görüşlere, duyguya sahip olmalarının gündelik yaşamda sosyal çevrelerinde nasıl etkili olduğu, milliyetçiliğin kendileri için ne anlam ifade ettiği öğrenilmeye çalışılmış ve *“Milliyetçilik duygusu, düşüncesine sahip olmanız gündelik yaşamınızda sosyal çevrenizi nasıl etkiliyor?”* şeklinde soru sorulmuştur. Görüşmecilerce milliyetçilik düşüncesine sahip olmak, bu duygularla diğer insanlarla etkileşime girmek, bu duygu halini bir şekilde dışarıya göstermek bir gurur kaynağı olarak ele alınmaktadır. Milliyetçilik övünç duyulacak bir düşünce olarak görüşmecilerin çevrelerinde, aile, iş, arkadaşlar veya uzak gruplarda konuşma tarzı, çeşitli objeler vb. şekillerde gösterilen bir olgudur. Görüşmeciler çevrelerinde bulunan kişilerin buna saygı duyduklarını karşılarından olumsuz bir tepki almadıklarını söylemiştir. Bir görüşmeci bu duygusunu şöyle dile getirmektedir;

“Ben bir Türk milliyetçisiyim. Turancıyım. Ben Türk milliyetçiliğini savunurken hiçbir arkadaşımı sen A partisindensin veya senin kökenin şuradan geliyor gibi ayırım yapmam. Hiçbir şekilde insanları ötekileştirmeden daha birleştirici olarak Türk milliyetçiliğini savunuyorum ve bundan gurur duyuyorum” (Erkek, 56 yaşında, Görüşmeci 2).

Bir görüşmeci daha çok milliyetçi kişilerle sosyal çevresini oluşturduğunu belirterek şöyle konuşmuştur;

“Ben hep böyle milliyetçi yapıda olan kişilerle görüşürüm. Bazen milliyetçi olduğum için beni eleştirirler ya da övgü dolu sözler söylerler. Milliyetçilik benim için övgü dolu bir durumdur. Milliyetçi olmayan insanlarla da muhatap olmam. Çok fazla birlikte olmam. Çünkü herkesin görüşü kendinedir” (Kadın, 42 yaşında, Görüşmeci 10).

Siyasi düşüncelerin gösterilmelerinin yaşanılan şehirlerin siyasi yapılarına göre değiştiğini düşünen bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Ülkemizde değişik yerleşim yerlerinde siyasi düşünceler ve etnik yapılarda farklılıklar olabilmektedir. Düşünceleriniz, siyasi fikirleriniz nasıl bir sosyal çevre edineceğinizi de belirlemektedir. Şu an yaşadığım şehir olarak sosyal çevremde milliyetçi düşüncelerimi gösterebilmemde bir sakınca yoktur. Fakat başka şehirlerimizde bu şekilde imkân olmayabilir. Sosyal çevremde antipatik görünüp yoğun bir tepki de alabilirim” (Erkek, 55 yaşında, Görüşmeci 4).

Kendi siyasi düşüncesine sahip benzer kişilerle birlikte olduğunu söyleyen bir görüşmeci şöyle konuşmuştur;

“Çalıştığım işyerinde genellikle milliyetçi, Atatürkçü daha aydın insanlarla bir arada bulunmaktayım. Bu grubumun içinde benim düşüncelerime zıt fikirli kimseler yok. İş yerinde veya yakın çevremde benimle zıt siyasi düşüncelere sahip insanlardan uzak durmaya çalışıyorum. Çünkü bu insanlara ne ben kendimi ifade edebiliyorum ne de onların düşüncelerinin yanlış olduğunu ben o insanlara anlatabiliyorum. Bu kişilerle aramda huzursuzluk çıkmasın diye mesafeli davranıyorum” (Kadın, 60 yaşında, Görüşmeci 3).

Aynı görüşmeci milliyetçiliğini şöyle anlatmaktadır;

“Ben Türkiye’de yaşayan Türk milliyetçisiyim. Türk topraklarını seviyorum. Al kırmızı bayrak altında özellikle de Mustafa Kemal Atatürk’ün kurtardığı bu topraklarda yaşamak ve onun ve silah arkadaşlarının bu kahramanca mücadelesinin karşısında bu toprakları korumak adına sonuna kadar milliyetçiyim. Sonuna kadar Türk’üm. Milli duygularım, düşüncelerim her zaman için ön planda. Hiçbir zaman bunların değişeceğini zaten düşünmedim. Milli beraberlik duygusunun bizi bir arada tutacağına inanıyorum. Millet, aynı vatan, tek toprak, tek bayrak altında olan topluluktur. Ben de o topluluğun bir üyesiyim ve sonuna kadar da milliyetçiyim” (Kadın, 60 yaşında, Görüşmeci 3).

Bir görüşmeci milliyetçilik duygusunu şöyle ifade etmektedir;

“Ben yörük kıızıyım. Atatürk’ün yörükler için söylediği sözlerdeki gibi “gidip Toros Dağlarına bakınız, eğer orada tek bir Yörük çadırı görürseniz ve o çadırdan duman tütüyorsa şunu çok iyi biliniz ki bu dünyada hiçbir güç ve kuvvet asla bizi yenemez” evet ben de bu vatanın sahibi ve ebediyete kadar bekçisiyim. Ben aynı zamanda Hasanoğlu Köy Enstitüsü okulundan biri olarak milliyetçilik ruhunu Atatürkçü öğretmenlerimden aldım” (Kadın, 58 yaşında, Görüşmeci 7).

Bir görüşmeci Çerkez olduğuna vurgu yaparak milliyetçilik duygusunu şöyle dile getirmektedir;

“Hepimizin aynı duyguları hissetmemiz, ülkemize sahip çıkmamız gerekmektedir. Özellikle dış güçlere, yabancı ülkelere karşı birlik ve beraberlik içerisinde görüşlerimiz, düşüncelerimiz, siyasi parti tercihlerimiz ne kadar farklı olursa olsun dışarıya karşı tek bir yumruk halinde olmalıyız. Soyumuz Kafkaslardan gelmektedir. Çerkezler ülkemize Rus göçleri sonucunda gelmişlerdir. Ülkemize geldikten sonra da Çerkez'ler, Kafkas Türkleri, bu ülkenin asil vatandaşları olmuşlar. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında Mustafa Kemal Atatürk'ün ve Cumhuriyeti'nin yanında yer almışlar. Hiçbir zaman hain olarak gösterilmemişlerdir. Ve her zaman için kendini Türk milletinin bir neferi, evladı olarak kabul etmişlerdir. Ben de kendimi Çerkez olarak da bu şekilde kabul ediyorum, görüyorum. Bizim kültürümüz, törelerimiz Türk töresidir. Mesela bizde şöyle töre vardır; bir misafir evimize geldiği zaman ev sahibi kahve veya çay getirir ve tepsiyi tutar geri geri çıkar. Veya orada ayakta bekler. Arkasına dönüp gitmez. Bu kültürler, gelenekler, düşünlerimizde falan bunların hepsi yaşatılır, nesilden nesile devam ettirilir. Bizler Türklüğümüzden gurur duyarız” (Erkek, 62 yaşında, Görüşmeci 13).

5.7. Bulguların Genel Değerlendirilmesi

Küresel dönemde bireylerde milliyetçilik algısını anlayabilmek için görüşmecilere bir grup yarı yapılandırılmış soru yöneltilmiştir. Sorular belirli başlıkları içermekle beraber alt sorularla birlikte görüşmecilerin duyguları, düşünceleri, deneyimleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu deneyimler kişilere aittir ve değerlidir.

Görüşmeciler milliyetçilik duygusuyla beraber milliyetçiliği siyasi bir fikir olarak değerlendirmiş ve siyasi kimliklerinin ifadesinde milliyetçiliği birinci sırada göstermiştir. Küreselleşme bireyleri birçok yönüyle homojen kültüre yöneltmekle beraber toplumlar bir şekilde kendi kültürlerini korumaya almakta, geleneksel değerlere sahip çıkmaktadır. Görüşme yapılan grup Atatürkçü, Demokrat, Ülkücü ve Liberal olarak siyasi kimliklerini ifade etmiştir. Atatürkçü, Demokrat ve Liberal olmak siyasi yelpazede merkeze yakın olarak düşünülmektedir. Milliyetçi bireyler içerisinde Ülkücü olmak, daha siyasal bir tutum, siyasal bir parti söylemi, milliyetçi terminolojiye sahip olmak ve siyasi yelpazede daha sağda bir konum belirlemek şeklindedir. Görüşmeciler çoğunluğu merkezle aşırı sağ arasında sağa doğru bir ortalama gösterirken, milliyetçilik düşüncesini solda bulan bireyler merkez ile aşırı solun ortasında yer almaktadır.

Milliyetçilik düşüncesi modern bir siyasi düşüncedir. Milliyetçi duygu ve düşünceler tarihi olaylarla (ki bunlar zafer hikayeleri olabildiği gibi derin üzüntü ve acı veren

olaylar da olabilir), tarihi kişilerle, dil, din, mitler, başta bayrak olmak üzere milli sembollerle, şiirler, marşlar, şarkılar ile edebiyat, folklor, milli bayramlar ve diğer birçok kültürel değerler ile beslenmekte ve kuşaktan kuşağa yazılı sözlü aktarılmaktadır. Milliyetçilik geçmişe dair çok fazla vurgu yapması ile gelenekseldir ve bu anlamıyla siyasi yelpazede sağda yer almaktadır. Milliyetçilik ekseninde sol olarak yer alan siyasi düşüncede ise daha çok kozmopolitanizm, hümanizm gibi fikirler bulunmaktadır. On yedi görüşmeciden dokuz kişi kendini sağda, altı kişi ise kendini solda görmektedir. Bu durum milliyetçi düşüncenin sağ fikir olarak düşünülse de bireylerin çok rahat kendilerini solda görüp milliyetçi düşünceye sahip olduklarını göstermektedir. Yani günümüz milliyetçiliği özellikle soğuk savaş dönemlerinin sağ-sol düşünce yapısında olduğu gibi değildir. Kendilerini solda gören bireyler milliyetçi düşüncelere özellikle vatanın toprağına, derelerine, ormanlarına, havasına, sahip çıkıp savunmaktadır. Görüşmeler esnasında sağ siyasi düşüncelere sahip olan iki görüşmeci seçimlerde Marksist sol düşünceye sahip partilere oy verebileceklerini çünkü bu partilerin vatanın her karışına sahip çıktıklarını gördüklerini söylemiştir.

Araştırmayla ilgili görüşmelerin biri hariç hepsi ülkemizdeki 31 Mart 2024 yerel seçimler öncesinde yapılmıştır. Görüşmeler bu canlı siyasi atmosfer içerisinde gerçekleşmiştir. Görüşmeciler görüşmenin adından biraz çekinseler de konuşmaların hepsi canlı bir şekilde sürmüştür. Görüşmeciler milliyetçilik ile beraber yaşadıkları ekonomik, sosyal sıkıntıların hepsini bazen eleştirerek kimi zaman da kızarak dile getirmiştir. Bu bağlamda milliyetçilik düşüncesi görüşmeciler hangi siyasi partiye oy verirlerse versinler siyasetin merkezinde yer alan bir düşünce olarak heyecanla ilgilendikleri bir konu olmuştur. Süre kaygısıyla kimi görüşmecilere bir an önce cümlesini bitirmesi için sonraki soru sorulmak zorunda kalınmıştır.

Görüşmeciler sadece milliyetçi söylemlere bakıp oy verme tercihlerinde bulunmamaktadır. Özellikle yerel seçimlerde parti adaylarının güvenilir olması, genel ekonomik durum, işsizlik, eğitim, sağlık ve diğer sosyal sorunlar da oy verme tercihlerinde etkili olmaktadır. Bununla birlikte görüşmeciler kendi siyasi düşüncelerine uzak partilerde bile milliyetçi söylemleri dikkatle takip etmekte, kendilerine uzak siyasi yapıdaki partileri de övmektedir. Küreselleşme olgusu, seçimlerde milliyetçi söylemlere sarılan partilere, adaylara artı puan kazandırmaktadır. Her seçimde seçmen başta ekonomik sorunlar olmak üzere ülkede yaşanan olumsuzlukları küresel ekonomik sisteme, dış güçlere bağlayabilmektedir. Bu

düşünceyi milliyetçi söylemlerle iyi yönetebilen partiler seçimlerde bunun faydasını görebilmektedir.

Samuel P. Huntington'a göre, soğuk savaşın sona ermesi muhafazakarların ortak hedeflerini kaybetmelerine neden olmuştur. 1970'li ve 1980'li yıllarda muhafazakarlığın yeni biçimi neo-muhafazakarlığın fikir babası Milton Friedman, taraftarı Irving Kristol ve siyasi söylemcisi Ronald Reagan olarak yer almıştır. Neo-muhafazakarlık klasik muhafazakarlıktan ayrılarak liberal görüşlere yaklaşmıştır. Sovyetler Birliğinin yıkılması ile neo-muhafazakarlık iyi bir toplum imajı, dünyayı iyileştirme düşünceleri doğrultusunda liberalizm ile birliktelik sağlamıştır (Huntington, 2019:76). Araştırmada Samuel P. Huntington'un bahsettiğine benzer düşünceler görüşmecilerde de tespit edilmiştir. Görüşmecilerin milliyetçilik düşünceleri 12 Eylül 1980 öncesi siyasi yapılardaki gibi katı bir durum sergilememektedir. 12 Eylül öncesinin sert, kavgacı, diğer düşüncedeki kişilere tolerans göstermeyen milliyetçi bireyleri günümüzde karşı tarafı dinleyen, herhangi bir fikir çatışmasında orta yol bulmaya çalışan kişiler olarak konuşmaktadır. Görüşmeciler 12 Eylül öncesi vurdulu kırdılı davrandıklarını, yanlış yaptıklarını kendileri ifade etmektedir. 12 Eylül, dönemin kargaşa, çatışma ortamını bitirmekle beraber aynı zamanda soğuk savaş döneminin yani iki kutuplu dünya döneminin bitişinin ülkemizdeki ilanıdır. 1990'lı yıllarda ise Sovyetler Birliği dağılıp Rus tehdidi ortadan kalktığı için Milliyetçi düşüncede bulunan kişilerde neo-muhafazakarlık düşünceleri başlamıştır. Milliyetçi düşüncedeki bireyler rahatlıkla diğer liberal söylem içeren partilere yönelebilmekte ve/veya karşı tarafın düşüncelerine destek verebilmektedir. Bununla beraber sonraki yıllarda ortaya çıkan terör örgütlerinin eylemleriyle milliyetçilik düşüncesi "biz" duygusunu pekiştirmiştir.

Küresel dönemin temel özelliği, finansın ve metanın sınırsız dolaşımıdır. Küresel olma, dünyanın herhangi bir coğrafyasında üretilen bir ürünün başka bir coğrafyada bulunan insanlar tarafından satın alınması, kullanılmasıdır. Bu olgu bütün coğrafyalar tarafından gerçekleştiğinde yani dünyada üretilen bütün ürünler, dünyanın her yerindeki insanlar tarafından tüketildiğinde küreselleşme tam anlamıyla gerçekleşmiş demektir. Finansın bütün dünyada serbest dolaşımı, meta üretiminin ve tüketimin serbest hale gelmesi yani küreselleşme olgusu, bütün yerel kültürleri ister istemez bir araya getirmeye homojenleştirmeye yöneltecektir. Dünyanın büyük sermayeye sahip Batılı ülkeleri bu yönde etkin olarak yer almakta, yerel kültürler bu güç karşısında

direnmeye çalışmaktadır. Tüketim olgusunda bir direnç noktası olarak görülen bir davranış, tüketiciler tarafından ürünün orijinini öğrenme ve bu orijine göre ürünü satın alıp almama konusunda karar vermedir. Milliyetçi duygu ve düşüncesine sahip bireylerin bu konuda daha hassas davrandığı düşünülmektedir.

Görüşmecilere yöneltilen tüketim ile ilgili sorulara verilen cevaplara göre özellikle gıda ürünlerinde Türk malı olmasına özen gösterilmektedir. Türk malı gıda ürünleri dini inanç bakımından bir garanti olarak düşünülmekte bununla beraber damak tadı ve kültürel özellikler bakımından tercih edilmektedir. Ülkemizde üretimi az olan veya olmayan elektronik ürünlerde mecburen yabancı ürünler tercih edilmektedir. Ürün satın alınmasında ürünün kalite/ fiyat oranı görüşmecilerin satın alma tercihlerinde en önde yer almaktadır. Giyim ile ilgili olarak Çin'in üretime çok hâkim olduğu ve ülkemiz piyasalarında Çin menşeli giysilerin çok yer aldığı ve fiyatlarının uygun olduğu bilinmektedir. Küreselleşme olgusu giysi tüketiminde milliyetçi duygu ve düşünceye sahip bireylerde ekonomik davranmaya yöneltmektedir.

Görüşmecilerin bir kısmı tüketim tercihlerinde dünyadaki siyasi olaylara göre tercih yaptıklarını söylemiştir. Dini inançlarıyla veya kültürel olarak benzer olduğumuz ülkelerin başka ülkelere olan ilişkilerinde sorun olduğunda taraf belirtmek üzere satın alınan ürünlerin orijini kontrol edilmekte ve buna göre satın alma kararı verilmektedir. Bu olgu özellikle İsrail-Filistin sorununda kendini göstermekte ve görüşmeciler İsrail mallarının boykotunu desteklediklerini söylemektedir.

Görüşmecilere yöneltilen tatil sorusuna, yurt dışı tatilleri kısa süreli ve ekonomik olursa yapılabileceği şeklinde cevap verilmiştir. Tatillerde tercih edilen mekân olarak deniz kenarı, turistik sahil yerleri ve memlekete gitme tercihleri sorulmuştur. Yurdumuzun tatil yerleri, doğa güzelliği, kültürel tarihi ören yerlerinin zenginliği ortak fikirdir. Görüşmeciler tatile deniz kenarına gitseler de memleketlerinde de tatillerinin bir kısmını geçirmek istemektedir. Küreselleşmenin tatil olarak reklamlarda kullandığı resim, deniz kenarında bir otelde, her şey dahil paketiyle ailecek vakit geçirmedir. Küreselleşmenin bu tatil modeli görüşmecilerin büyük kısmında kabul görmekle beraber bu olguya direnç gösterilen davranış ise tatilin bir kısmında memlekette bulunarak aile, akraba ve kendi kültürünü yeniden deneyimlemedir. Böylece kent yaşamından kendi öz kültürüne kısa da olsa bir seyahat yapılmaktadır.

Görüşmecilere gündelik hayatta sıklıkla karşılaştıkları milliyetçilik duygu ve düşüncelerini gösterebilecekleri bir grup soru yöneltilmiştir. Milli marşlar söylenirken marşlara katılıp katılmadıkları, milli bayramlarda bayrak asmak, milliyetçilik sembolü olabilecek objelerin diğer insanların görebilecekleri şekilde araçlarında, üstlerinde, ev, iş yerlerinde bulundurulması, özellikle milli maçlar olmak üzere spor karşılaşmalarındaki davranışları ve sosyal medya kullanımları öğrenilmeye çalışılmıştır.

Milli marşlar söylenirken saygı duruşunda bulunmak istisnasız bütün görüşmecilerin ortak davranışıdır. Yolda araç kullanırken bile denk gelindiğinde araç durdurularak anma törenine katılım sağlanmaktadır. Milli marşlar ve bayrak, millet olma duygumuzu en üst düzeye çıkaran, duygu seli yaşadığımız, özellikle kalabalıklar içinde olduğumuzda coşku yaratan anlardır. Birçok görüşmeci eğer tatsız bir deneyimi yoksa milli marş okunurken saygı göstermeyen kişileri uyarmaktan çekinmemektedir. Milli bayramlarda evin balkonuna, balkon yoksa camdan sarkıtarak bayrak asma gurur verici duyguyla, ailecek çoluk çocuk yapılan bir davranıştır. Bazı görüşmeciler yurt dışında iken Türk bayrağını gördüklerinde bayrakla beraber fotoğraf çekirtmeyi eksik etmediklerini söylemiştir. Görüşmeciler, milliyetçilik sembolü olabilecek objeleri, üstlerinde, evlerinde, iş yerlerinde kullanmaktan, sergilemekten mutlu olmakta gurur duymaktadır. Milliyetçilik sembolü olabilecek şeyler, bayrak motifleri, Türk tarihinde yer almış mitolojik semboller, yazılar, damgalar, Türk büyükleri, Atatürk resimleri, minyatürler, tarihi kıyafetler, savaş aletleri, duvar resimleri vb. çok zengin bir birikim bulunmaktadır. Bu sembollerin kullanılması, bireylerin milliyetçilik düşüncesine sahip oldukları kimliklerini ifade etme yöntemleridir.

Spor, küreselleşme olgusunun en güzel örneklerinden birini göstermektedir. Sporun bütün dalları kapitalist ilişkiler içerisinde, günümüz neoliberalizm döneminde endüstrileşmiş halde bulunmaktadır.

Görüşmeciler milli maçları kaçırmadıklarını, özellikle sevdiği spor dallarında olduğunda mutlaka seyrettiklerini söylemiştir. Ülkemizde kadın voleybol takımımızın son dönemlerde gösterdiği başarılar ve en son Avrupa Şampiyonu olması, bütün görüşmecilerimizde milliyetçilik duygusunun tavan yaptığı, gurur duydukları bir karşılaşma olmuştur. Tabir yerindeyse kadın voleybol takımımızın final maçında file önündeki oyuncumuz, sıcak savaşların siperdeki askeri gibidir.

Bazı ülkelerin kültürel spor alışkanlıklarını hariç tuttuğumuzda, spor dalları içerisinde futbol bütün dünyada ilk sırada yer almaktadır. İletişim teknolojisinin bütün olanakları futbol maçlarının yayınlanmasında, maçlar üzerine bahis oynanmasında küreselleşmenin açık örneği olarak kullanılmaktadır. Futbol müsabakalarının elli bin, seksen bin kişilik stadyumlarda dopdolu oynanması seyir zevki, heyecan ve taraftarı olduğu kulübün renkleriyle bir kimlik gösterimi olarak *biz-onlar* duygusunun yaşandığı ortamlardır. Futbolun bu kitleleri etkileyici yönü milli maçlarda daha da önem kazanmaktadır. Kültürel bir farklılık içerisinde tarihsel olarak büyük çatışmaların yaşandığı ülkeler arasında oynan futbol maçları, tarihsel yenilgilerin rövanşı olarak büyük bir coşkuyla seyredilmektedir. 2023 yılı yapımı “*Zaferin Rengi*” isimli filmde bu konu işlenmiştir. Tarih 1923 yılı Haziran ayıdır. Kurtuluş savaşı kazanılmış ve İngiliz Ordusu İstanbul’u terk etmektedir. İstanbul’daki Birleşik Krallık Ordu Komutanı General Harington bu yenilgiyi sindirememiş ve dönerken Milliyetçilik duygusu içerisinde İngiltere’ye galip dönmek için Birleşik Krallık Ordu takımı ile Fenerbahçe’nin müsabaka yapmasını istemiş ve adına bir kupa maçı düzenlemiştir. Cephede yenemedikleri Türk Milletini futbol sahasında yenerek üstünlük gösterilerini sürdürmek istemişlerdir. Fenerbahçe kulübü bu maçın futbol maçı olması ötesinde, Türk milletinin yokluklar içerisinde emperyalistlere karşı mücadele edip nasıl Kurtuluş Savaşını kazanıp özgür milletlerden olduysa, bu maçı da kazanmanın Türk milletinin varlığını bir kez daha bütün dünyaya haykırmak olduğunu bilmektedir. Harington kupası maçı çok çekişmeli olarak heyecan içerisinde geçmiş ve Fenerbahçe maçı kazanıp Türk milletinin bağımsızlığını bir kere daha bütün dünyaya göstermiştir (Oğuz-2023).

Futbolun kitleleri etkileyici gücü kimi zaman gündemi değiştirmek kimi zaman da gündemi gizlemek amacıyla kullanılmaktadır. Gündemi gizleme amacı olarak futbolun kullanılmasına bir örnek de Kurtuluş Savaşı sırasında Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından yapılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk’ün Söylev’inde (Nutuk) yer alan anlatımıyla; Kurtuluş Savaşında Türk Ordusu Büyük Taarruz için bütün hazırlıklarını gizlilik içerisinde yapmış ve taarruz planının bütün komutanlara açıklanma zamanı gelmiştir. Bu toplantı için 28 Temmuz 1922 günü Akşehir’de bütün komutanlar bir futbol maçı seyredilmesi için çağırılmış ve Büyük Taarruzun planları ayrıntılı olarak görüşülmüştür (Atatürk, 1978: 492).

İletişim teknolojisindeki gelişmeler ile Küreselleşme olgusu kendisini bir adım daha ileriye atmıştır. İletişim kavramı önceleri diğer insanlarla haberleşmeyi içerirken günümüzde sosyal medya platformlarıyla farklı içerik kazanmıştır. Sosyal medya ile gerçekte hiçbir zaman bir araya gelemeyeceğimiz insanlara ulaşabilme imkânı verilmektedir. Sosyal medya grupları birçok coğrafyadan sayısız insanla bizi birleştirmektedir. Sosyal medya herhangi bir olay karşısında kendi düşüncemizi birçok kimseye iletme olanağı ve özgürlüğü sağlamaktadır. Küreselleşme döneminde bütün yoksulluklarına veya göz kamaştıracak zenginliklerine rağmen insanlar neden sosyal medya kullanarak resim, video çeşit çeşit paylaşımlar yapıyorlar? Para için, şan şöhret için yapanlar hariç sıradan insanlar neden bu paylaşımları yoğun şekilde yaparlar? Sosyal medya paylaşımı, yalnızca bir yazarın en çok satan kitabının tanıtımı, herkesin keyifle dinlediği bir şarkı, bir bilimsel çalışmanın ilginç sonuçları şeklinde olsa paylaşımın sınırsız olmasının nedeni anlaşılabilir. Fakat tanımadığın insanlardan oluşan bir gruba kendine ait özellikleri anlatma çabası ne için olabilir? Sosyal medyada yer almak etik bir çaba mı, yoksa insanın doğa durumuna dair izler mi taşır? bilinmez. Her şekilde sosyal medyada paylaşım yapmak, insanların varoluşlarının, toplumda ben de varım demenin bir yoludur. Hatta kim bilir belki de bu paylaşımların ebediyete kalabileceği düşüncesidir. Günümüzde tüketici olarak bir şeyler satın alma nasıl toplumda kimlik ifadesi olarak yer alıyorsa, sosyal gruplara üye olma da aynı şekilde sosyalleşmenin, kimlik ifademizin bir yolu olarak görülmektedir. Bu anlamda Küreselleşme tanımına, bireylerin dijital ortamları kullanarak sosyalleşme yeteneğini göstermesi olgusu da eklenebilir.

Görüşmecilerin hemen hemen hepsi sosyal medya kullanmaktadır. Takip edilen grupların içinde özellikle milliyetçi gruplar olmasını isteyen ise üç görüşmeci bulunmaktadır. Sosyal medya gruplarında milliyetçi söylemlerde bulunmak veya milliyetçi paylaşımları paylaşmak görüşmecilerde tercih edilmemektedir.

Küreselleşme tüm yönleriyle homojen bir kültür oluşturmaya ve tek bir insan tipi çizmeye çalışmaktadır. Kendi kültürel dokusundan vaz geçmek istemeyen, kültürünü muhafaza etmeye ve sürdürmeye çalışan milliyetçi düşüncedeki bireyler çelişkiler yaşamaktadır. Küresel kültürün baskısı karşısında milliyetçi bireylerin nasıl davrandıklarına dair kültür ve eğitim başlıklarında bir grup soru yöneltilmiş ve sonrasında görüşmecilere millet kavramını nasıl oluşturacakları sorulmuştur.

Çocuklara isim verme ebeveynlerin kültürel, geleneksel davranışları sergiledikleri bir durumdur. Çocuğa verilecek ismin ne olacağı gibi isimleri verecek kişiler de geleneksel kurallarla belirlenmektedir. Görüşmecilerden iki kişi hariç diğer çoğunluğu isimleri anne-baba olarak kendilerinin verdiğini söylerken iki görüşmeci çocukların isimlerini aile büyüklerinin verdiklerini söylemiştir. Anne babalar için ilk çocukların yetiştirilmesi her zaman bir proje olarak görülür. İlk çocuklarda ebeveynler kendi kültürleri, ideolojileri, inançları doğrultusunda çocuklarına isim verir ve yetiştirmeye çalışırlar. Görüşmeciler milliyetçi duygularıyla çocuklarına verilen isimlerin öz Türkçe olmasına dikkat etmektedir. İsim vermede Türk büyüklerinin isimleri, tarihi isimler, sıklıkla kullanılmıştır. Çocuklara isim verilirken milliyetçi düşüncede davranarak öz Türkçe, tarihi, milliyetçilik sembolü isimler vermek küreselleşmeye karşı bir duruş olarak görülmektedir.

Küreselleşme tanımı, insanların dünya üzerinde mobilitelerindeki artış olarak da vurgulanmaktadır. Zorunlu göçler, turizm faaliyetleri, ekonomik zorunluluklardan dolayı başka ülkelerde iş arayışları, özellikle Batılı ülke okullarında yüksek eğitim görme istekleri, iletişim ve ulaşımdaki teknolojik gelişmelerle artış göstermektedir. Bu faaliyetlerin yerine getirilmesi için yabancı dil öğrenme yönünde talep artmaktadır. Artık ülkemizde de aileler çocuklarını yüksek öğretimde, iş yaşamlarını sürdürmelerinde özellikle Batılı yabancı ülkelere göndermek istemektedir. Görüşmeciler de çocuklarının yabancı ülkelere iyi eğitim almak, mesleki gelişimlerini sağlamak, o ülkede çalışıp para kazanmak ve diğer sebeplerle yabancı dil öğrenmelerini ve başka ülkelere gitme fikirlerini desteklemektedir. Görüşmeciler çocuklarının yabancı ülkeye süresiz yerleşmelerini istememekte, yabancı ülkede kalma gerekçesine bağlı olarak geçici süreyle kalmalarını istemektedir. Çocuklarının yabancı ülkeye yerleşip yaşamlarını kültürümüzden uzaklaşıp onlar gibi olmak olarak değerlendirmektedir. *Biz olma* kimliğinden *onlar* olmaya doğru bir süreç kesinlikle istenmeyen bir durumdur. Özellikle kendi kültürümüzün özü olan Türk milletinin ferdi olma duygusundan uzaklaşıp yabancı ülkeden birisi “*onlar*” olma ebeveynlerin en büyük endişeleridir. Bu endişe ise çocuklarının bir şekilde iyi bir yaşam sürebilecekleri umuduyla göz ardı edilmekte ve küreselleşme davranışı ebeveynlerde karşılık bulmaktadır.

Görüşmecilere küreselleşme hakkındaki düşüncelerini öğrenmek amacıyla “*Küreselleşme süreci, iletişim, tüketim vb. etkileri ile tek bir kültür ve insan tipi*

oluşturmaktadır” sözüne katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Görüşmeciler küreselleşme sürecinin homojen kültür ve tek insan tipi oluşturduğunu kabul etmektedir. Küreselleşme olgusu kabul edilmekte ve özellikle sonraki nesil için endişe ile karşılanmaktadır. Küreselleşme güçlerinin ulus devlet yapısını değiştirmeye ve milliyetçilik düşüncelerini zedelemeye çalıştığı düşünülmektedir.

Askerlik yapma kültürümüzde, geleneğimizde çok köklü ve önemli bir yere sahiptir. Erkeklerin askere gitmesi, peygamber ocağında bulunma, vatan borcu ödeme gibi milli ve manevi değerlerle ölçülen ve mutlaka yerine getirilmesi gereken bir görev olarak görülmektedir. Askerlik görevini parayla süresini kısaltarak, bedelli askerlik olarak yapmak milliyetçilik duygu ve düşüncelerine küreselleşmenin getirdiği bir zorunluluk olarak düşünülerek görüşmecilere bedelli askerliğe dair görüşleri sorulmuştur. Görüşmeciler, Türk erkeğinin görevleri ve aile yapısında geleneksel olarak askerliğin önemine vurgu yapmıştır. Günümüzde erkeklerin yüksek eğitim sonrası iş yaşamına geçiş döneminde zorunlu askerlik görevini yerine getirmeleri zorluk oluşturmaktadır. Askerlik görevini en kısa sürede bitirerek işe girip para kazanmak çokça tercih edilen bir yöntem olmaktadır. Görüşmeciler de her ne kadar normal sürede askere gitmeyi övseler de zorunluluktan dolayı çocuklarının veya kendilerinin bedelli askerlik yapması fikrini desteklemektedir. Küreselleşme olgusunun askerlik gibi milli ve manevi değeri çok yüksek bir davranışı değiştirdiği görülmektedir.

Küreselleşmenin güç merkezleri (Devletler, uluslararası şirketler, ulusüstü oluşumlar, uluslararası kurumlar vb.) başta finans ve meta olmak üzere düşüncelerinin de dünyanın tüm coğrafyalarında bulunmasını istemektedir. Bunun için bilim ve teknolojiyi bütün olanaklarıyla kullanmaktadırlar. Küreselleşme güçlerinin bu faaliyetleri insanların bütün maddi ve manevi değerlerini ekonomik bir karşılığa, paraya çevirmektedir. İnsanların fizyolojik ihtiyaçlarını yerine getirmek için yeme, içme, barınma, korunma gibi parasal değerlerle ifade edilebilen fiziki mallardan başka olmak üzere, sanat, spor, inanç gibi manevi değerler de artık birer meta olmuş ve parasal karşılık bulmuştur. Küreselleşme güçleri bu etkilerini sürdürebilmek ve genişletmek için ulus devletleri ve bununla beraber milliyetçilik düşüncesini karşılarına almışlardır. Bu bağlamda milliyetçilik düşüncesinin dayanağı olan millet kavramı hakkında görüşmecilerin düşünceleri öğrenilmek istenmiş ve millet tanımında yer vermek istedikleri kavramlar önerilmiştir. On yedi görüşmeciden on altısı tercihinde *kültür*, *dil* ve *devlet*, on beşi *vatan/yurt* ve on kişi de *tarihsel geçmiş*

kavramlarını ortak olarak belirtmiştir. Görüşmeciler millet kavramına bütün içtenlikleriyle inanmaktadır. Görüşmeciler, gelenekleri, örf ve adetleriyle şekillenen kültürleriyle; milletiyle bütünleştirdikleri on altı kez yıkılsa da on yedi kez kurdukları Türk Devletleri ile; etnik bir dil geçmişine sahip olsalar bile bütün yaşamlarını sürdürdükleri Türkçeleriyle; tarih boyunca şehit kanlarıyla sulanmış, şiirler, maniler, türkülerıyla bir uçtan bir uca dolaşan destanların rüzgarında özgürce nefes aldıkları vatanlarıyla, millet olduklarını bilmektedir. Küreselleşmenin bu duyguları ne derece dönüştürebilecek gücü olduğu yaşanılarak öğrenilecektir.

Küreselleşme güçleri iç dinamikleri ile bir şekilde değişik coğrafyalarda sıcak çatışmalar çıkarmakta ve bölgesel istikrarsızlıklardan faydalanmak istemektedir. Bölge istikrarsız hale geldiğinde yine aynı güçler bu sefer, *ekonomik yardım, barış görüşmeleri, güvenlik koridoru* vb. değişik isimlerle bölgede inisiyatif alarak kendi stratejilerine uygun durumlar oluşturmak istemektedir. Sıcak çatışmaların tabii sonucu olarak çok sayıda insan yerinden yurdundan olmakta güvenlikleri için göç etmek zorunda kalmaktadır. Savaş nedeniyle olan mülteci göçleri daha çok komşu ülkeleri etkilemekle beraber göç eden insanlar bir hedef olarak sonuçta Batılı ülkelere gitmeyi istemektedir. Göç eden insanların diğer ülkedeki yabancı konumu *biz, onlar* ayrımının net ifadesi olarak gündelik yaşamda yer almaktadır. Göç eden insan önceki yaşamından kopmuş, mevcut düzeni dağılmış, güvenlik endişesi içerisinde kendine yeni bir hayat kurma çabasında uğraş vermektedir. Bu yeni yaşam kurma çabasını, farklı bir kültürde başka devletin sınırları içerisinde, *onların* arasında gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Mülteci bu durumda mevcut kültürünü muhafaza etmeye çalışarak milliyetçilik duygusunu yüksek tutmaktadır.

Suriye iç savaşı, Irak, Afganistan savaşları sonrasında ülkemize çok kalabalık kitleler halinde göç yaşanmış ve halen göç devam etmektedir. Göç eden insanlara kapı açmak, yer vermek, karınlarını doyurmak, diğer insani yardımlarda bulunmak şüphesiz etik, insani bir davranıştır ve olması gereken budur. Ülkemiz de başta Suriyeli vatandaşlar olmak üzere birçok farklı ülkelere göçlere ilgisiz kalmamış, sınır kapılarını açmış, mültecilerden başta güvenlik olmak üzere, sağlık, barınma, eğitim vb. yardımlarını esirgememiştir. Ülkemiz ekonomik yönden gelişmekte olan ülkeler sınıfındadır ve son yıllarda da ekonomik sorunlar artmaktadır. Ülkemize mültecilerin gelmesi zaten sorunlarla dolu olan ülke ekonomisine daha büyük yük getirmektedir. Araştırmada görüşmecilere milliyetçilik duygu ve düşüncelerine göre yabancılar

hakkındaki düşünceleri bir grup soru altında öğrenilmek istenmiştir. Görüşmecilere yöneltilen sorular, “*yabancı şirketler istihdam sağlamak koşuluyla ülkemizdeki orman, deniz kenarı, tarihi vb. alanları fabrika, maden ocağı, santral, otel vb. şekilde kullanabilmelidir*” düşüncesine dair görüşleri, “*yabancılarla ülkemizde ev, arsa, gayrimenkul satılmalı mıdır?*” sorusuyla yabancıların emlak alabilmeleri, “*Türkiye’deki mülteciler ve sığınmacılar ülkelerine geri dönmelidir*” düşüncesiyle mültecilere dair görüşleri, “*yabancı ülkeler, ülkemizi ele geçirmek için uğraş vermektedirler*” görüşü ve “*Ülkemizin Avrupa Birliğine tam üye olarak kabul edilmesini ister misiniz?*” sorusuyla Avrupa Birliğine üyelik hakkında ve genel olarak yabancılar hakkındaki görüşleri öğrenilmek istenmiştir.

Ülkemizin ekonomik yapısı zaten kırılgan bir çerçevede yürümektedir. Günümüzde Batılı ülkelerde var olan ulaşım, iletişim, eğitim, sağlık vb. konularda olması gereken temel yatırımların yapılması ile ilgili harcamalar, gerekse enerji konusunda ithalatçı konumunda olmamız ekonomimizi kırılgan halde tutmaktadır. Bu ekonomik yapı içerisinde son yıllarda mültecilerin ihtiyaçları için ayrılan bütçe ülkemiz vatandaşlarının şikâyet konusu olmaktadır. Görüşmecilerin hepsi mültecilerin ekonomik olarak yük olduklarını düşünmektedir.

Görüşmeciler mültecilerle ilgili ikinci sorun olarak kendilerinin ve çocuklarının güvenlik içinde olmadıkları yönünde endişe taşımaktadır. Güvenlik sorunu mülteciler için de bir sorun olduğundan doğal olarak mülteciler bir arada yaşamakta ve hareket etmektedir. Gündelik hayatta birçok anda mültecilerle karşı karşıya gelen vatandaşlarımız güvende olmadıklarını düşünmektedir. Görüşmeciler, mültecilerin kendi kültürlerini devam ettirdiklerini örf adetlerinin farklı olmasının özellikle kent yaşamında sorun yarattığını söylemektedir. Mültecilere hükümetçe sağlık, eğitim, barınma gibi konularda sağlanan kolaylıklar, desteklemeler zaten belirli ekonomik zorluklarda yaşayan vatandaşlarımızda mültecilere karşı antipati oluşturmada, günlük yaşamın değişik anlarında bu tahammül düşüklüğü sıcak tartışmalara neden olabilmektedir. Mültecilerin varlığı toplumumuzda *biz, onlar* ayrımını körüklemekte ve milliyetçi duygular yükselmektedir. Mültecilere harcanan bütçe payının ekonomik sorunlar yaratması son dönemde Avrupa ülkelerinde seçimlerde kendini göstermiş, Fransa, Hollanda, Avusturya ve Almanya’da yapılan seçimlerde sağ partiler milliyetçilik dalgasının yükselmesiyle oylarını ciddi şekilde arttırmıştır. Ülkemizde

yapılan seçimlerde de partilerin milliyetçilik söylemleri bu konjonktür içerisinde karşılığını bulmaktadır.

Görüşmeciler yabancıların ülkemizde arazi, arsa almalarının kolay olmaması gerektiğini, devletin yabancılara emlak satışında süreli satış veya her an bu arazilere el koyabilecek yaptırımlarla satış yapmasını istemektedir. Yabancılara arazi, konut satışlarında ilerde demografik yapının bozulabileceği ve değişik siyasal düşüncelerin dile getirilerek toprak bile isteyebilecekleri endişeleri bulunmaktadır. Yabancıların iş, istihdam sağlamak amaçlı ülkemizin değerli yerlerinde toprağımızı, havayı, derelerimizi kirletmeleri kesinlikle kabul edilmemektedir. Son dönemde İliç ilçemizde yabancı firmaya ait maden ocağının doğayı nasıl kirlettiği ve çevresel bir felakete yol açtığı bütün görüşmecilerce dile getirilmektedir. Görüşmecilerce yabancıların turistik amaçlı ülkemizde bulunmalarının dışında ekonomik faaliyetleri hoş karşılanmamakta, yabancı ülkelerce ülkemizin refahı ve kalkınmasının engellendiği düşünülmekte ve mültecilerin de güvenliklerinin sağlanarak ülkelerine geri gönderilmeleri istenmektedir.

Avrupa Birliği küreselleşme kavramı içerisinde yer alan ulus devlet üstü oluşumlara örnektir. Küreselleşme güçleri dünya üzerinde finans, meta ve kültürün engelsiz dolaşımı için ulus üstü oluşumları desteklemektedir. Ülkemizde ikinci Mahmut döneminde başlayan Batılılaşma çalışmalarının belki de son ucu Avrupa Birliğine tam üyelik ile karşılığını bulacaktır. Görüşmeciler Avrupa Birliğine üye olma fikrini kabul etmekle beraber kendi kültürümüzün değişeceği endişesini taşımaktadır. Avrupa Birliğine üye olmanın, kanunların yapılması ve uygulanmasında Avrupa ülkelerindeki standartlara sahip olacağımız, özgürlükler alanında ileriye gidebileceğimiz, ekonomik anlamda birçok faydası olacağı gibi düşünceler yer almaktadır.

6. SONUÇ

Küreselleşme, bireylerin gündelik yaşamlarında,, ilişkilerinde ve etkileşimlerinde, üstüne pek düşünmeden yapılan rutin davranışların arkasında, bu davranışları şekillendiren, gerçekleştirmeye yönelten bizim dışımızda yer alan toplumsal bir olgudur. Küreselleşme, günümüzün herhangi bir anında sıradan, normal nefes alışverişimizde bulunan, görünmeyen fakat tüm fizyolojimizi etkileyen, yaşamsal önemde bulunan hava gibidir. Bu hava doğal ortamımızda mevcuttur. Havanın niceliğinde veya niteliğinde olan bir değişim kısa sürede insanları etkiler ve sonuçlarını fizyolojik veya psikolojik olarak gösterir.

Küreselleşme, ekonomik anlamda metanın üretimini, dolaşımını, finansın sınır tanımaksızın dolaşımını, ulaşımda, iletişimde, teknolojik gelişmeler ile internet teknolojisinin olanakları genişletmesiyle, küresel göç, turizm gibi insan mobilitesinin artmasıyla ve diğer etkileşimleriyle ele alınmaktadır. Küreselleşme tarih boyunca coğrafi keşifler, bilimsel ilerlemeler, endüstrileşme, kentleşme, bireysel özgürlüğün artması, demokratik yönetimlerin seçime gelmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve diğer eşitsizliklerin giderilmesi yönündeki talepler gibi birçok motivasyonu içermektedir. Bu bağlamda küreselleşmenin ivmesinin artarak süreceği, kültürleri homojen tek bir kültüre (Batı kültürüne) dönüştüreceği düşünülmektedir. Gündelik yaşamda yer alan, yeme-içme, giyim, eğlence, medya, spor, okunanlar, seyredilenler, beğeniler Batı kültürü ürünlerinin etkisi altında şekillenmektedir. Şu an televizyon açılıp göz gezdirilse, Şili’de, Güney Afrika’da, Japonya’da, Avusturalya’da veya Avrupa’nın herhangi bir ülkesinde insanların aynı yemekleri sipariş ettiği, aynı marka kot pantolon, t-shirt giyindikleri, aynı medya platformlarındaki filmleri izledikleri, benzer romanları okudukları görülebilir. Bu anlamda insanlar aynılığı yaşamakta, aynı kültüre doğru evrilmektedir.

Milliyetçilik, kendini ait hissettiğin milletin değerlerine sahip olmak, maddi manevi bu değerleri yaşayıp ileri götürme duygu ve düşüncesi olarak ele alınabilir. Milliyetçilik hayatı anlamlandırmada seküler bir din olarak kutsal şemsiye görevi görmektedir. Milliyetçilik “ben” ve “bizi” oluşturarak “öteki”yi de tanımlar böylece

birçok kimlikten oluşan benliği de belirler. Milliyetçilik tek başına yaşanan bir duygu veya düşünce değildir. Milliyetçilik, kolektif bir şuur olarak bulunmakta ve üst kimlik olarak bireyin kim olduğunu (hangi millettten olduğunu) tarif edecek ilk özellik olarak söylenmektedir. Milliyetçilik, toplumun içinde kendimizi biz olarak ifade etmenin yanı sıra, topluluğa bağlılık ve hayatın bir amacı, kişisel çıkarın ötesinde ahlaki bir erdem olarak düşünülmelidir. Milliyetçi bireyler, ait oldukları milletin değerleri, örf, adetleri ile bezenmiş kültürüne sahip çıkmak ve bu kültürü geleceğe taşımak isterler. Gündelik yaşamlarında diğer kişilerle iletişim ve etkileşimlerinde milliyetçilik motivasyonu ile davranışlarını şekillendirirler. Küreselleşme ise kültürü homojenleştirici etkisi ile milliyetçi bireyi gündelik yaşamının herhangi bir anında zorlar, ikilemde bırakır, arzu etmediği davranışları gerçekleştirmeye zorlar ve küreselleşme olgusu milliyetçi bireylerde *Demoklesin kılıcı* gibi durmaktadır.

Küreselleşme döneminde bireylerde milliyetçilik algısı araştırılmaya değer bir soru olarak ele alınmıştır. Araştırmanın amacı, milliyetçi duygu ve düşüncesindeki bireylerin gündelik yaşamlarında küreselleşmenin homojen kültür oluşturma baskısı içinde kültürel değerlerini nasıl koruyabildiklerini, hangi davranışları sergilediklerini anlamayı ve yorumlamayı taşımaktadır. Araştırma yöntemi olarak fenomenolojik araştırma deseni seçilmiştir. Fenomenolojik araştırma deseninin seçilmesinde, görüşmeye katılan bireylerin kişisel deneyimlerinin öğrenilmesi ve aktarılması etkili olmuştur. Araştırmaya milliyetçi duygu ve düşüncesine sahip ve değişik sembol ve figürlerle milliyetçi görüşlerini dışarıya gösteren bireyler görüşmeci olarak seçilmişlerdir. Örnek seçiminde amaçlı örnekleme ve sonrasında kartopu yöntemi kullanılmış ve 17 görüşmeci ile araştırma gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler Ankara, Çorum, Bayat (Çorum), Merzifon, Tokat, Eskişehir ve Gaziantep şehirlerinde, yarı yapılandırılmış soru kâğıdı kullanılarak, ses kayıtlarının alındığı, ortalama 1 saat 25 dakika süren derinlemesine görüşme şeklinde yapılmıştır. Görüşmede elde edilen bulgular yorumlanarak aşağıdaki değerlendirmeler öne çıkarılmıştır.

-Milliyetçilik duygu ve düşüncesi görüşmecilerde, benliğin bir parçası olarak bireyin kimliğini oluşturmakta, toplumda kazanılmış bir statü olarak üst kimliğin ifadesinde yer almakta ve gururla taşınarak hayatı anlamlandırmada kullanılmaktadır.

-Görüşmeciler, *millet* tanımında kültür, devlet, dil ve vatan kavramlarına yer vermektedir. Milliyetçilik kültürel alanda bulunmakla birlikte siyasi kimliklerinin bir ifadesi olarak da düşünülmektedir. Milliyetçilik bir siyasi partiyle birlikte

yorumlanmaktadır. Özellikle kendi milliyetçiliğini “*ölkücü*” olarak tanımlayan görüşmecilerin siyasi parti veya yan sivil toplum örgütleriyle bir ilişkisi bulunmaktadır.

-Milliyetçilik kimliği gizlenmeden birçok değişik sembol ve figürlerle diğer bireylere gösterilmektedir.

-Görüşmeye katılan kişiler milliyetçilik kültürünü aile içerisinde yaşatarak nesilden nesile aktarılmasına dikkat etmektedir. Milliyetçilik sosyalizasyon sürecinde, ebeveynler, yakın akrabalar, mahalle ve okulda öğretmenler yoluyla öğrenilmektedir.

-Milliyetçi bireyler öz Türkçe kullanımına önem vermekte, ebeveynler çocuklarına öz Türkçe isim vermektedir.

-Milliyetçi bireyler için millilik içeren bir ritüel, tören, toplu bir buluşma, kolektif şuur için çok önem taşımaktadır. İstiklal marşı esnasında saygı duruşunda bulunmak, Ay-Yıldızlı bayrağa saygı göstermek, Türk büyüklerine saygı duyulması, Kurtuluş Savaşının kazanılması ve modern Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu olarak Mustafa Kemal Atatürk’e ve silah arkadaşlarına saygı göstermek, birçok figürler kullanarak bu duyguları göstermek çok önemli yer tutmaktadır.

-Milli Türk kültürü içerisinde önemli bir yeri olan askerlik görevinin bedelli yapılmasının tercih edilmesi küreselleşmenin ekonomik zorunlulukları içerisinde ele alınmaktadır. Askerlik yapmak vatan borcu sayılmakta fakat iş dünyası, mesleki zorunluluklar yüzünden bedelli askerlik görüşmeciler tarafından tercih nedeni olmaktadır.

-Spor, küreselleşme döneminin neoliberal ekonomik uygulamaları (*neokapitalizm*) içerisinde bir meta olarak ele alınmaktadır. Her değer in metalaştığı bu dönemde spor etik özelliğini kaybetmektedir. Milliyetçilik duygusu herhangi bir spor dalında olan müsabakalarda en abartılı duygular gösterilerek izlenmektedir. Özellikle milli maçlar milliyetçiliğin coşkuyla sergilendiği ortamlardır. Başta futbol milli takımımız olmak üzere farklı sportlardaki milli takımlarımızın içerisinde Türk olmayan yabancı oyuncular bulunmaktadır. Bu uygulama birçok ölkede milli takımında da görölmektedir. Görüşmeciler milli takımlarımızda yabancı oyuncuları benimsemekte herhangi bir olumsuz duygu hissetmemektedir.

-Mültecilerle, yabancılarla gündelik hayatta olan karşılaşmalar güvenlik endişesi doğurmakta, etkileşimler milliyetçilik motivasyonunu yükselten bir ortam oluşturmaktadır.

-Özellikle mültecilere yardım için bütçeden kaynak ayrılması, mültecilere sağlık, eğitim ve diğer alanlarda sağlanan ayrıcalıklar milliyetçi bireylerde öteki algısını artırmakta ve mültecilerle olan karşılaşmalarda çatışma ortamı yaratabilmektedir.

-Daha çok yönetimler tarafından söylenen “*Yabancılar ülkemizi ele geçirmek istemektedirler*” sözü görüşmeciler tarafından çoğunlukla onaylanmaktadır. Bu düşüncenin “*biz ve öteki*” kavramını pekiştirdiği için motivasyon kaynağı oluşturduğu düşünülmektedir.

-Milliyetçi bireylerde küresel ekonominin etkisi, tüketici davranışlarında ikilemde bırakmaktadır. Tüketici davranışlarında beklenen *milli duygu* kimi zaman terk edilmektedir. Milliyetçi bireyler yerli ürünleri kaliteli olduğu zaman tercih etmekte, marka güvencesi tüketimde tercih nedeni olmaktadır.

-Görüşmeciler tatil ritüellerinde genellikle ülkemizdeki sahil yerlerini tercih etmektedir. Fakat yıl içerisinde bir dönem muhakkak memleketlerine gitmek, geleneksel yapı içerisinde aile ve akrabalarıyla vakit geçirmek istemektedir. Memlekete gitmek kültürel değerleri yaşamak, manevi anlam taşımakta, çocuklara bu değerleri aktarmak için bir fırsat olarak düşünülmektedir.

-Yabancı yatırımcıların ülkemizde iş sahası açması kabul edilebilir olmaktadır. Yabancı yatırımcıların tercih edilmeme sebebi daha çok çevre hassasiyeti üzerindedir. Çevreye zarar verilmediği sürece yabancı yatırımcılar kabul görmektedir.

-Görüşmeciler çocuklarının eğitime çok önem vermektedir. Çocukların iyi eğitim alabilmeleri, yabancı dil öğrenmeleri, mesleki gelişimleri ve iş olanakları için yabancı ülkelere gitmeleri, oralarda çalışmaları küreselleşmenin zorunluluğu içerisinde kabul edilmektedir. Bu tercihlerde milliyetçilikten dünya vatandaşlığına geçiş problem olarak görülmemektedir.

-Milliyetçilik kültürel omurgası yüksek bir fenomendir. Milliyetçilik kültürel bir sermayedir. Ülkemizde milliyetçilik kavramı muhakkak siyaset alanı içerisinde ele alınmaktadır. Görüşmecilerin hemen hemen hepsi milliyetçiliği siyasi parti, iktidar, hükümet gibi kavramlarla birlikte değerlendirmiştir.

-Küreselleşme olgusu görüşmeciler tarafından kabul edilmektedir. Küreselleşmenin kültürü homojenleştirici etkisi olduğu kabul edilmemektedir.

-Görüşmecilerden daha çok siyasi bağlantısı olanlar sosyal medyada milliyetçi, siyasi içerik olan paylaşımlar yapmaktadır.

Bu araştırmada, “küreselleşme döneminde bireylerde milliyetçilik algısı” ele alınan kriterlerce görüşmeye katılan bireylerin deneyimleri öğrenilerek anlaşılmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Mutlaka daha farklı soru kâğıdı daha farklı yöntemler ile bu sorunun cevabı araştırılabilir. Her araştırmanın bulguları nitel yöntemde çoklu nedenselliğin bir yüzünü gösterebilir.

Geleneksel toplumdan modern topluma geçişi açıklayan önemli eserlerden sayılan Daniel Lerner’in klasik olan *The Passing of Traditional Societs* isimli eserinde Ankara’nın Balgat semtinde bazı karakterlerin bu geçiş sürecindeki değişimleri incelemiştir. Buna göre işlevselci yaklaşıma göre, geleneksel dönemden modern döneme geçiş sürecinde geleneksel yapıların çökmesiyle yaşanan sıkıntıları aşmak için milliyetçilik gibi kolektif ideolojiler toplumsal bütünleşmeyi, istikrarı sağlayabilir ve acıları azaltabilirdi (Özkırımlı, 2019). Bu dönemde milliyetçilik ideolojisinin, kriz dönemlerinde ortaya çıkan bir *tampon mekanizma* görevi gördüğü düşünülmektedir.

Küreselleşme özellikle ekonomik etkileri ile milliyetçilik duygu ve davranışlarında bireyleri ikilemde bırakmaktadır. Küreselleşmenin kültürü homojenleştirici etkisi ağırlıklı olarak Batı Avrupa ve Amerika kaynaklı kültür ürünlerinin dünyaya yayılmasıdır. Kültürün değişmesi, karışık melez kültürler özellikle meta üretiminde yerel ile evrensel olanın birleşmesi, yeni bir form alması şeklinde “küyerelleşme” kavramını doğurmakta ve birçok toplumda görülmektedir. Küreselleşme olgusunun hızı diğer kurumlarda aynı şekilde olmadığında bireyler toplumda savrulmamak için Kıray’ın deyiimiyle *Tampon Mekanizma* ile dengede kalmaktadır. Batı Avrupa ve Amerika kültürü küreselleşme etkisi ile toplumların kültürünü değiştirmeye çalışmaktadır. Milliyetçilik duygu ve düşüncelerine sahip olma, bulunduğu toplumun kültürel değerlerine sarılma, görüşmecilerin de ortak kanısıyla tampon mekanizma görevi gördüğü ve küreselleşmenin bu olumsuz etkisinden korunmayı sağladığı düşünülmektedir.

Milliyetçilik, devlet ve millet kavramlarıyla iç içe yorumlanmakta, siyaset alanında bu kavramlar yoğun şekilde kullanılmaktadır. Bir öngörü olarak; küresel ekonomi,

iletişim ve ulaşımdaki gelişmeler, küresel medya ve diğeri bileşenleriyle küreselleşmenin etkisi zamanla artarak devam edecektir. lkeler en azından ekonomik olarak zaafa düşmemek için bölgesel siyasi ve ekonomik birliktelikleri kabul edeceklerdir. Küreselleşmenin ekonomik sistemi neoliberalizm, dünyanın pek çok ülkesinde zengin ile yoksul arasındaki farkı açacak, toplumsal çatışmaların kaynağı bu ekonomik eşitsizlikler olacaktır. Siyaset sahasının gündemi, oğunluğın bu eşitsizliklerin ortadan kaldırılması talepleriyle dolacaktır. Milliyetçilik iddiasını kültürel olarak sürdürmek isterken siyaset alanı da küreselleşmenin bu olumsuz etkisini milliyetçilik söylemleri ile aşmaya çalışacaktır. Küreselleşmenin ekonomik olumsuzluğının antitezinin konjonktürel olarak milliyetçilik ile olacağı düşünülmektedir. Milliyetçilik düşüncesinin, modernliğın ürünleri olan bireysel özgürlük ve eşitlik taleplerini de ierdiğı ölçüde, siyasetin merkezinde yer alabileceğı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aktoprak, E., & Kaya, A. (2016). *21. Yüzyılda Milliyetçilik Teori ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aktürk, Ş. (2019, Kasım 1). Milliyetçilik-1 Etnisite. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, s. 25.
- Anayasa Mahkemesi. (2024, Ekim 4). *1961 Anayasası*. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi: <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/> adresinden alındı
- Anderson, B. (2023). *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Arsal, S. M. (2022). *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Arun, Ö. (2022, Nisan 1). İnce Zevkler-Olağan Beğeniler: Çağdaş Türkiye'de Kültürel Eşitsizliğin Yansımaları. *Cogito*, s. 170-171.
- Atasoy, F. (2018). *Küreselleşme ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Atasoy, F. (2020). *Milliyetçilik Tartışmaları Sosyolojik Temellendirme Örnekli*. Ankara: Net Kitaplık Yayıncılık.
- Aydemir, Ş. S. (1999). *Tek Adam Mustafa Kemal*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Bal, H. (2019). *Sosyoloji Tarihi*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Bauman, Z. (2017). *Retrotopya*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Bauman, Z. (2021). *Küreselleşme Toplumsal Sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2023). *Sosyoloji Ne İşe Yarar?* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berkes, N. (2017). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2022). *Pratik Nedenler Eylem Kuramı Üzerine*. İstanbul: Hil Yayın.
- Bourdieu, P. (2023). *Kültür Üretimi Sembolik Ürünler Sembolik Sermaye*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Box Office. (2024, Ekim 9). *Türkiye ve dünya genelinde en çok abonesi olan dijital yayın platformları!* Box Office Türkiye: <https://boxofficeturkiye.com/haber/turkiye-ve-dunya-genelinde-en-cok-abonesi-olan-dijital-yayin-platformlari--3084> adresinden alındı
- Boztemur, R. (2019, Kasım 1). Milliyetçilik-1 Tarihsel Açıdan Millet ve Milliyetçilik: Ulus-Devletin Kapitalist Üretim Tarzıyla Birlikte Gelişimi. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, s. 166.
- Buçukcu, Ö. (2020). *Milliyetçilik Tarih, Teori ve Temel Meseleler*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Cangızbay, K. (2011). *Sosyolojiler Değil Sosyoloji*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Chancel, L. (2024, Eylül 16). *Dünya Eşitsizlik Raporu 2022*. World Inequality Lab: <https://wir2022.wid.world/> adresinden alındı
- Coser, L. (2019). Amerikan Eğilimleri. T. Bottomore, & R. Nisbet içinde, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* (s. 347). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

- Çeğin, G., & Ünsaldı, L. (2022, Nisan 1). Bourieu'nün Şerhleri Üzerinden "Temsiliyet Simyası". *Cogito*, s. 91-102.
- Demir, G. (2022). *Akademide Etik Kodlar*. Ankara: Net Kitaplık Yayıncılık.
- Dinçer, E. M., Kütük Yılmaz, P., & Ekşi, H. (2023). *Nitel Desenler: Fenomenoloji*. İstanbul: EDAM Yayınları.
- Durakpaşa, A. (2017). Sosyolojide Temel Kuramlar. İ. Sezal içinde, *Sosyoloji* (s. 25). İstanbul: BETA Basım Yayım.
- Durkheim, E. (2020). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*. İstanbul: Karbon Kitaplar.
- Durugönül, E. (2017). Küreselleşme ve Toplumlar. İ. Sezal içinde, *Sosyoloji* (s. 574). İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Erbaş, H. (2011, Ekim 1). Küresel Kriz ve Marjinalleşme Sürecinde Göç ve Göçmenler. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, s. 191-192.
- Erkızan, H. N. (2011, Ekim 1). Küreselleşme ve Kültür. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, s. 61-62.
- Eroğlu, H. (1972). *Türk Devrim Tarihi*. Ankara: A.İ.T.İ.A Yayını.
- Eroğlu, H. (2008). *Atatürk Hayatı ve Üstün Kişiliği*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Eroğlu, S., & Nacaroglu, O. (2023). Nitel Araştırmada Geçerlik ve Güvenirlik. O. Bektaş, & T. G. Şahin içinde, *Nitel Araştırma Süreci ve Uygulamaları* (s. 318). Ankara: Asos Yayınları.
- Eskibina, Y. (2023). *Küreselleşme ve Mikromilliyetçilik*. Ankara: Platunus Publishing.
- Fleury, L. (2009). *Max Weber*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Frederic, V. (2016). *Alman Sosyolojisinin Felsefe Tarihi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Freund, J. (2019). Max Weber Zamanında Alman Sosyolojisi. T. Bottomore, & R. Nisbet içinde, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* (s. 193-196). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Freyer, H. (2021). *Sosyoloji Kuramları Tarihi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Fukuyama, F. (2023). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. Ankara: Panama Yayıncılık.
- Gellner, E. (2022). *Uluslar ve Ulusçuluk*. İstanbul: Hil Yayın.
- Giddens, A. (2021). *Modernliğin Sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Goffman, E. (2020). *Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Goffman, E. (2021). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. Ankara: Metis Yayınları.
- Goffman, E. (2022). *Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Gökalp, Z. (2020). *Türkçülüğün Esasları*. Ankara: Kripto.
- Gökalp, Z. (2021). *Türk Töresi*. İstanbul: Kapra Yayıncılık.
- Güngör, E. (2019). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*. İstanbul: Yer-Su Yayıncılık.
- Habermas, J. (2018). *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Geleceği*. İstanbul: Yarın Yayınları.
- Halid, M. (2014). Milliyetperverliğin Manası. M. K. Çalen, & H. Kayıcı içinde, *Meşrutiyetten Cumhuriyet'e Modern Türk Düşüncesinde Milliyetçilik* (s. 244-245). İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Hazır, I. K. (2022, Nisan 1). Bourdie Sonrası Yeni Eşitsizlik Gündemleri: Kültürel Sınıf Analizi, Beğeni ve Kimlik. *Cogito*, s. 234.
- Heyd, U. (2023). *Türk Milliyetçiliğinin Temelleri Ziya Gökalp'in Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: Sebil Yayınevi.

- Hobsbawm, E. J. (2020). *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik "Program, Mit, Gerçeklik"*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Huntington, S. (2019, Aralık 1). Sağlam Milliyetçilik. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, s. 76-91.
- İnan, A. A. (2021). *Kemal Atatürk'ü Anarken*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2017, Temmuz 27). Mübeccel Belik Kıray'ın Sosyolojik Görüşleri Üzerine. *Sosyoloji Konferansları*, s. 388-406.
- Karakaş, M. (2019, Kasım 1). Milliyetçilik-1 Milliyetçilik. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, s. 60-61.
- Kaynar, R. (1988). Atatürkçülük Nedir. G. Başkanlığı içinde, *Atatürkçülük* (s. 29-31). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kentel, F., & Ete, H. (2024, Ağustos 18). *Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi*. Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi Yayınları: <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20220707-10070803.pdf> adresinden alındı
- Keyman, E. (2011, Ekim 1). Kapitalizm-Oryantalizm Ekseninde Küreselleşmeyi Anlamak: 11 Eylül, Modernite, Kalkınma ve Öteki Sorunsalı. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, s. 55-57.
- Kılıçbay, M. A. (2011, Ekim 1). Kültür Çoğunluğu Sona Eerken. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, s. 120-121.
- KONDA. (2024, Ağustos 18). *Konda Barometresi*. KONDA: <https://konda.com.tr/uploads/konda-1012-milliyetcilik-ve-ulusal-gurur-f1ca6ab7a9c8c5a7b6656aa6a9ad15a20cc7a6557c56257ce9d6fbd32d312a83.pdf> adresinden alındı
- Kösoğlu, N. (2023). *Türk Olmak ya da Olmamak Milli Kültür, Mozaik, Kültür ve Etnisite*. İstanbul: Ötüken Yayıncılık.
- Lefebvre, h. (2018). *Marksizim*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Marshall, G. (2021). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marx, K. (2021). *1844 El Yazmaları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marx, K., & Engels, F. (2008). *Komünist Manifesto*. Ankara: İlkeriş Yayınları.
- Mead, G. H. (2022). *Zihin Benlik ve Toplum*. İzmir: Cem Yayınevi.
- Mills, C. W. (2022). *Sosyolojik Tahayyül*. İstanbul: Hil Yayın.
- Moore, W. (2019). İşlevselcilik. T. Bottomore, & R. Nisbet içinde, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* (s. 362-364). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Morris, A. (2023). *Derinlemesine Görüşme Pratik Bir Giriş*. Ankara: Atıf yayınları.
- Mutluer, F. G. (2000). *Toplumsal Sapma Fonksiyonalist ve Sembolik Etkileşimci Yaklaşımlar*. Ankara: Zirve Yayıncılık.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. Ankara: Yayıncısı.
- Newman, D. M. (2022). *Sosyoloji Günlük Yaşamın Mimarisini Keşfetmek*. Ankara: Nobel Akademi.
- Niyazi, M. (2018). *Millet ve Türk Milliyetçiliği*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Öğün, S. S. (2000). *Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Özkırımlı, U. (2019). *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

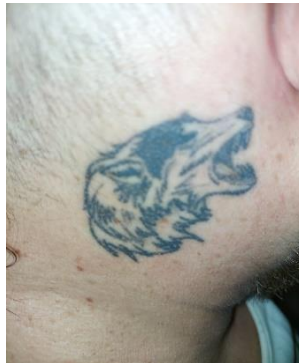
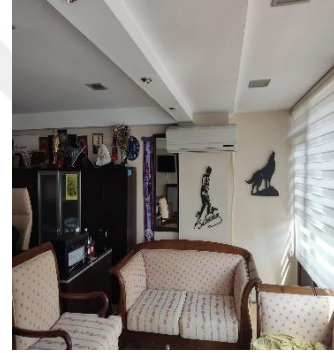
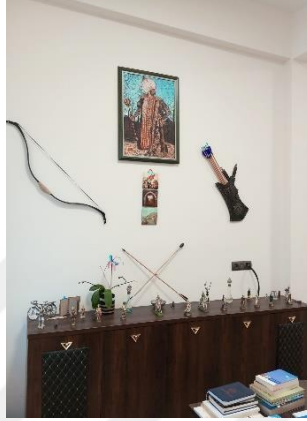
- Öztürk, S. A. (2018). *Başbuğ ve Dokuz Işık*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Renan, E. (2021). *Ulus Nedir?* İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Ritzer, G. (2022). *Toplumsal McDonaldlaştırılması*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ritzer, G., & Stepnisky, J. (2019). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri*. Ankara: DeKi Basım Yayım.
- Said, E. (2019, Aralık 1). Cehaletin Çatışması. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, s. 111-116.
- Sezal, İ. (2017). Neden sosyoloji. İ. Sezal içinde, *Sosyoloji* (s. 6). İstanbul: BETA Basım Yayım.
- Sıgır, P. D. (2021). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Smith, A. D. (2022). *Milli Kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, A. D. (2022). *Milliyetçilik ve Modernizm*. Ankara: Fol Kitap.
- Soy, B. (2019, Aralık 1). Birinci Dünya Savaş'ından İkinci Irak Savaş'ına Ortadoğu: Medeniyetler Çatışması mı, Çıkar Mücadelesi mi? *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, s. 144.
- Spencer, P., & Wollman, H. (2020). *Milliyetçilik*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Steger, M. (2020). *Küreselleşme*. Ankara: Dost Kitapevi.
- Sungur, Z. (2014). Toplumsal Yapıyı Açıklayan Kavramlar ve Kuramlar. Z. Sungur içinde, *Türkiyenin Toplumsal Yapısı* (s. 20). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Swartz, D. (2022). *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şahin, M. M., & Ünal, A. Z. (2010). *Sosyal Sermaye Kuram Uygulama Eleştiri*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Şenol, D. (2023). *Sembolik Etkileşim*. İstanbul: Net Kitaplık Yayıncılık.
- Tiryakian, E. (2019). Emile Durkheim. T. Bottomore, & R. Nisbet içinde, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* (s. 214-231). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Tomlinson, J. (2017). *Küreselleşme ve Kültür*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Turan, S. (2021). *Nitel araştırma Nasıl Yazılır*. Ankara: Asos Yayınları.
- Turan, Ş. (2019). *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Turner, B. S. (2022). *Klasik sosyoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Turner, J., Beeghley, L., & Powers, C. (2021). *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- TÜİK. (2024, Ekim 9). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2023*. TÜİK: [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2023-49407](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2023-49407) adresinden alındı
- Uluç, G. (2011, Ekim 1). Küreselleşme ve Medya. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, s. 285-290.
- Ünal, A. Z. (2017). Klasik Dönemden Günümüze Fransız Sosyolojisi. İ. Sezal içinde, *Sosyoloji* (s. 59). İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Vacquant, L. (2022, Nisan 1). Simgesel İktidar ve Grup Oluşumu: Pierre Bourdieu'nun Sınıfı Yeniden Çerçevelemsi Üzerine. *Cogito*, s. 203-210.
- Woff, K. (2014). Fenomenoloji ve Sosyoloji. T. Bottomore, & R. Nisbet içinde, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* (s. 545). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, E. (2019, Kasım 1). Milliyetçilik-1 Küreselleşen Dünyada Milliyetçilik. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, s. 192-194.
- Yücel, A. G., & Kızılcapan, O. (2023). Nitel Araştırmanın Temelleri. O. Bektaş, & G. Şahin içinde, *Nitel Araştırma Süreci ve Uygulamaları* (s. 32). Ankara: Asos Yayınları.

EKLER

EK.1 Resimler

EK.2 Derinlemesine Görüşme Soru Kâğıdı

Sayın Katılımcı,

Bu yarı yapılandırılmış soru formu, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalında hazırlanmakta olan bir yüksek lisans tezine veri toplamak amaçlı hazırlanmıştır. Araştırmanın amacı, gündelik yaşamda yapılan bazı davranışları tespit etmektir. Elde edilen veriler yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılacak olup, kesinlikle üçüncü şahıslarla paylaşılmayacaktır.

Katkılarınız ve iş birliğiniz için teşekkür eder, saygılar sunarız.

Danışman
Doç. Dr. Günce DEMİR
Kırıkkale Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi

Öğrenci
Erhan ERBAY
Kırıkkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

1- Demografik Sorular

1.1 Yaşınız

1.2 Cinsiyetiniz: () Erkek () Kadın

1.3 Eğitim Düzeyiniz: () İlkokul () Ortaokul () Lise () Ön Lisans

() Lisans () Yüksek lisans () Doktora () Diğer.....

1.4 Yıllık/Aylık Geliriniz TL/Ay-Yıl

2- Siyasi Düşünceleriniz

2.1 Herhangi bir siyasi partiye üyeliğiniz var mı? () Evet () Hayır

2.2 Siyasi kimliğinizi nasıl tanımlarsınız? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

() Liberal () Demokrat () Solcu () Sağcı () Muhafazakâr
() Sosyalist () Milliyetçi () Siyasal İslamcı () Komünist
() Atatürkçü () Köktendinci () Ülkücü () Diğer.....

2.3 Siyasi düşüncenizi aşırı sol, merkezde liberal ve aşırı sağa doğru olmak üzere en iyi yansıtan tercihiniz nedir?

Aşırı Sol					Liberal					Aşırı Sağ
-----------	--	--	--	--	---------	--	--	--	--	-----------

2.4 Seçimlerde yalnızca milliyetçi söylemlerde bulunan kişi veya partilere mi oy verirsiniz?

3- Ekonomi/Tüketim

3.1 Bir ürün alırken üretim yerini (menşei ülkesini) kontrol eder misiniz?

3.2 Tatilinizi genelde nerede geçirirsiniz? (Yabancı ülke/ Türkiye’de turistik sahil yeri/Memleket/Tarihi ören yerleri /Diğer)

4- Gündelik /Rutin davranışlar

4.1 Başkaları da varken İstiklal Marşı okunduğunda saygı duruşunda bulunur musunuz?

4.2. Milli bayramlarda balkon vb. yerlere bayrak asar mısınız?

4.3. Vücudunuzun herhangi görünen yerine bayrak, hilal, vb. milliyetçilik sembolü olabilecek dövme yaptırır mısınız?

4.4 Arabanızın herhangi bir yerine Türk bayrağı veya milliyetçilik sembolü çıkartma vb. bir şey asar mısınız?

4.5 Evde, ofiste, iş yerinde vb. yerde milliyetçilik sembolü bir nesne (biblo, resim, çıkartma, minyatür, tablo, kılıç vb) bulundurur musunuz?

4.6 Sevdiğiniz bir spor dalında (futbol, basketbol, voleybol vb.) milli maçları izler misiniz?

4.7 İmkânınız olursa başka bir ülkede yaşamayı ister misiniz?

4.8 Sosyal medyada milliyetçi söylemler içeren arkadaşlık gruplarına üye misiniz?

4.9 Sosyal medyada milliyetçi söylemler içeren arkadaşlık gruplarının paylaşımlarını siz de paylaşıyor musunuz?

5- Kültür/Eğitim hakkında düşünceleriniz

5.1 Çocuklarınıza isim verirken Türk tarihinde yer almış (tarihi, mitolojik, kahraman) kişilerin isimlerini vermeyi düşünür müsünüz?

5.2 Çocukluk döneminizde ve/veya okul döneminizde sizde milliyetçilik duygusu oluşturan ve sizi etkileyen ebeveyn/akraba/öğretmen oldu mu? (Sosyalizasyon sürecinde aile ve okul dönemlerinde öğrencilere milliyetçilik duygusunun verilmesine dair düşünceleriniz nelerdir?)

5.3 Çocuklarım mutlaka bir yabancı dil bilmeli ve konuşabilmelidir düşüncesine katılır mısınız?

5.4 Çocuklarınızın yurtdışında yaşamasını ister miydiniz?

5.5 Millet kavramı açıklanırken sizce aşağıdakilerden hangilerine yer verilmelidir? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

☐ Kültür	☐ Dil	☐ Din	☐ Tarihsel Geçmiş
☐ Vatan/Yurt	☐ Devlet	☐ Kan bağı/etnisite	
☐ Gelecekte Birlikte Olmak İsteği	☐ Yasalara Bağlı Vatandaşlık		

5.6 “Küreselleşme süreci, iletişim, tüketim vb. etkileri ile tek bir kültür ve insan tipi oluşturmaktadır” düşüncesine katılıyor musunuz?

5.7 Kendiniz ve/veya çocuklarınızın bedelli askerlik yapmasını ister miydiniz?

6- Yabancılar hakkında düşünceleriniz

6.1 “*Türkiye’deki mülteciler ve sığınmacılar ülkelerine geri dönmelidir*” düşüncesine katılıyor musunuz?

6.2 Yabancılar ülkemizde ev, arsa, gayrimenkul satılmalı mıdır?

6.3 “*Yabancı şirketler istihdam sağlamak koşuluyla ülkemizdeki orman, deniz kenarı, tarihi vb. alanları fabrika, maden ocağı, santral, otel vb. şekilde kullanabilmelidir*” düşüncesine katılıyor musunuz?

6.4 “*Yabancı ülkeler, ülkemizi ele geçirmek için uğraş vermektedirler*” düşüncesine katılıyor musunuz?

6.5 Ülkemizin Avrupa Birliğine tam üye olarak kabul edilmesini ister misiniz?

7- Milliyetçilik duygusu, düşüncesine sahip olmanız gündelik yaşamınızda sosyal çevrenizi nasıl etkiliyor?

8- İlave olarak belirtmek istedikleriniz. (Özellikle milliyetçilik düşüncesi duygusu sizin için ne anlam ifade ediyor açıkla mısınız?)

9- Görüşmeciye ait özellikleri (dil, kıyafet, rozet, dövme vb.) belirtiniz.

Bu araştırmanın özetini edinmek isterseniz e-posta adresinize gönderilecektir.

.....@.....

Tarih / /

SORULAR BİTTİ. İLGİNİZ İÇİN ÇOK TEŞEKKÜR EDERİZ.

EK.3 Etik Kurul Raporu

Evrak Tarih ve Sayısı: 14.09.2023 - 195812

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI
ETİK KURULU TOPLANTISI

KARAR TARİHİ : 18/08/2023
OTURUM NO : 08
TOPLANTI SAATİ : 12.30

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu, Kurul Başkanı Prof. Dr. Şahin AHMETOĞLU başkanlığında gündemdeki maddeleri görüşmek üzere toplanarak aşağıdaki kararları almıştır.

- GÜNDEM** 7- Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyelerinden Doç. Dr. Günce DEMİR'in danışmanı olduğu Erhan ERBAY tarafından yürütülen "Küreselleşme Döneminde Bireylerde Milliyetçilik Algısı" konulu proje başvurusunun görüşülmesi,
- KARAR** 7- Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyelerinden Doç. Dr. Günce DEMİR'in danışmanı olduğu Erhan ERBAY tarafından yürütülen "Küreselleşme Döneminde Bireylerde Milliyetçilik Algısı" konulu proje incelenmiş olup, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmalar Etik Kurulu Yönergesinde belirtilmiş olan Etik İlkelerine uygun olduğuna karar verildi.

BAŞKAN

Prof. Dr. Şahin AHMETOĞLU

ÜYE

Prof. Dr. Mehmet DİKKAYA

ÜYE

Prof. Dr. Oğuz ÖCAL

ÜYE

Prof. Dr. Sevgi YURT ÖNCEL

ÜYE

Prof. Dr. İbrahim MAZMAN

ÜYE

Doç. Dr. Neslin İHTİYAROĞLU

ÜYE

Doç. Dr. Kamil ŞAHİN

ÜYE

Prof. Dr. Emre AKSOY

ÜYE

Dr. Öğr. Üyesi Fatma HIZIR ASRAV

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Evrak sorgulaması <http://dogrulama.kku.edu.tr/cnvision.sorgula/belgedogrulama.aspx?cD=BSF5U9EAE0&cS=195812> adresinden yapılabilir.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Erhan ERBAY
Doğum Tarihi ve Yeri :
e-posta :
Yabancı Dil :

EĞİTİM DURUMU

Lisans : Ankara Üniversitesi Ziraat Fak. (1983-1987)
Anadolu Üniversitesi AÖF (2014-2019)
Yüksek Lisans : Kırıkkale Üniversitesi (2021-2024)

Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl/Yıllar : Özel Sektör (1987-1989)
Ankara Defterdarlığı (1989-1993)
Tarım Bakanlığı (1993-2024)

Yayımları (SCI) :-

Yayımları (Diğer) :

- Erbay, E. & Karayaka, Ü. & Tarachte, M. (2023) Prekarya, İş-İstihdam Güvencesizliği: Kırıkkale Örneği The Journal of Academic Social Science (141):377-390
- Erbay, E. & Demir, G. (2024). Küreselleşmenin Gündelik Hayatta Milliyetçiliğe Etkisi, Journal of Social, Humanities and Administraive Sciences, 10(3): 349-362.

Araştırma Alanları : Küreselleşme, Milliyetçilik, Toplumsal Değişme